

Disertační práce

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DISERTAČNÍ PRÁCE

STÁTNÍ UMĚLECKÉ CENY ZA PRVNÍ REPUBLIKY

Školitel: Ing. Pavel Janáček, Ph.D.

Autor práce: Mgr. Lenka Sládková

Studijní obor: Dějiny novější české literatury

Ročník: 9.

2023

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Praze dne 24. března 2023

Lenka Sládková

Anotace

Hlavním tématem předkládané disertační práce jsou státní umělecké ceny v období meziválečného Československa. Toto dobově nejprestižnější ocenění sledujeme zejména z pohledu jeho administrativního zabezpečení, které bylo situováno do ministerstva školství a národní osvěty. Obraz prvorepublikových státních cen dokreslujeme prostřednictvím dobového tiskového ohlasu. Teoretické a metodologické pozadí k literárním vyznamenáním pro nás představuje koncept literární ceny jako instituce, v níž dochází ke směně různých druhů kapitálu, k distribuci prestiže mezi aktéry působícími v literárním poli, tak jak bylo prezentováno J. F. Englishem v návaznosti na teorii Pierra Bourdieua. Při výkladu o státních oceněních vycházíme dále z nástinu historie soustavy literárních cen v české kultuře od Pavla Janáčka a Jiřího Trávnička. Metodologii doplňujeme o pojetí vzájemného vztahu státu a umění za první republiky podle Mileny Bartlové a to mj. při reprezentaci státní identity a národních identit meziválečného Československa.

Výklad o dějinách státních cen z hlediska jejich byrokratického aparátu uvozujeme zasazením do kontextu státní kulturní politiky, jejímž ústředním orgánem bylo ministerstvo školství a národní osvěty. Historie tohoto úřadu a jeho personální obsazení jsou rovněž součástí disertace. Dále se podrobně zabýváme utvářením a proměnami pravidel a celkové praxe při udílení státních ocenění, a s tím spojenými diskuzemi odborné veřejnosti. Následuje výklad o problematice národní identity (primárně slovenské a německé) ve vztahu ke státním vyznamenáním multietnického Československa. V závěru věnujeme pozornost celkovému obrazu státních cen v dobové tiskové reflexi a vyzdvihujeme dominantní rysy ohlasu v jednotlivých dekádách, kdy pozorujeme posun akcentu od hledání ideální koncepce samotné instituce státních ocenění ke společensko-politickým polemikám o osobách, které byly státními cenami vyznamenány nebo které při jejich udílení hrály určitou roli.

Klíčová slova

státní ceny – literární ceny – dramatické ceny – Československo (1918–1938) – kulturní politika – ministerstvo školství a národní osvěty – česko-slovenské vztahy – česko-německé vztahy

Abstract

Main topic of presented dissertation is state art awards during interwar period of the Czechoslovakia. Most prestigious award at the time is analysed mainly from the perspective of administration, which was managed by Ministry of school and national education. Image of the first republic state awards is presented by contemporary press response. Theoretical and methodological background is covered by concept of J. F. English, who extended theory of Pierre Bourdieu that literary awards are institution where takes place exchange of different types of capital, distribution of prestige among people involved on the literary field. Interpretation of state awards is based on the history outline of the system of literary awards in Czech culture by Pavel Janáček and Jiří Trávniček. Methodology is extended by concept of interrelation between state and art during first republic by Milena Bartlová and among others during illustration of state identity and national identities of the interwar Czechoslovakia.

Interpretation of history of state awards from a perspective of its bureaucratic apparatus is introduced by putting it into context of state culture policy, which was administrated by Ministry of school and national education. History of this department and its personal staffing is also part of this dissertation. We also cover rules creation and its changes over time and overall use during prize-giving and tied-up expert public discussion. It's followed by issue explanation of national identities and it's relation to state awards in multiethnic Czechoslovakia. In the end we cover overall image of state awards in contemporary media response and highlight dominant outlines of every decade, where we follow shift from discussions about ideal concept of the institution of state awards itself to social-political disputation about awarded people or people who played their part in the prize-giving.

Key words

state awards – literary awards – literary prizes – drama awards – Czechoslovakia (1918–1938) – cultural policy – Ministry of Education – Czech-Slovak relations – Czech-German relations

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat svému školiteli Ing. Pavlu Janáčkovi, Ph.D. za trpělivost a čas, který strávil nad mými texty během celého studia, jeho rad si velmi vážím a cením. Dále mé poděkování patří kolegům a kolegyním, s nimiž jsem vedla inspirativní a obohacující debaty. Ráda bych rovněž poděkovala Elišce Volfové za velkou pomoc při závěrečné redakci této práce. Na závěr bych chtěla vyjádřit svou obrovskou vděčnost za podporu mé rodiny, která mi umožnila se práci věnovat a dokončit ji.

Obsah

Úvod.....	11
Teoretická východiska a metodologické pozadí práce	16
Sociologie literatury v pojetí Pierra Bourdieua	16
Formy kapitálu	17
Literární pole a pozice	19
Illusio jako kolektivní víra v hru.....	20
Kulturní vyznamenání podle Jamese F. Englishe.....	21
Nárůst a autoregulace cen	22
Cena jako nástroj na třech osách.....	24
Formování vkusu	25
Binární pohled na ceny a jejich mediální ohlas	26
Cena jako nástroj propagace	27
Globální ekonomie prestiže	29
Literární ceny v kontextu české literatury	30
Průnik státu do literárního pole.....	31
Autonomie aktérů literárního pole ve vztahu k politickému poli	32
Vztah státu a kultury	33
Budování státu skrze umění	33
Státní a národní identita	36
Východiska naší práce	37
Státní kulturní politika v období Československé republiky se zřetelem k literatuře	41
Vznik ministerstva školství a národní osvěty	41
Za rakouské monarchie.....	41
Transformace po roce 1918	42
Pokus o samostatné ministerstvo krásných umění.....	44
Ve jménu odbornosti.....	46
František Drtina	47
Jaroslav Kvapil	48
Zdeněk Wirth a aféra s Antonínem Setunským	50
Organizace odboru národní osvěty a nárys státní kulturní politiky ve vztahu k literárnímu poli	52
Jednotlivá oddělení V. odboru národní osvěty	52
Státní kulturní politika v literárním poli	54
Legislativa.....	54

Sociální otázky.....	57
Stipendia	61
Nepřímá podpora spisovatelů	62
Státní umělecké ceny v éře první republiky.....	66
Agenda státních uměleckých cen v praxi odboru pro národní osvětu	66
Statut státních uměleckých cen pro slovesné umění.....	67
Změny statutu	69
Kategorie literárního oboru.....	72
Finanční stránka státních ocenění	75
Periodicita	77
Oceňování celoživotního díla ve státních uměleckých cenách.....	79
Neudělení státní umělecké ceny	80
Omezení v udílení státních uměleckých cen.....	81
Návrh vnitřní struktury státních uměleckých cen	83
Poroty státních uměleckých cen	84
Složení poroty	85
Otázky transparentnosti	87
Komplikace s divadelními porotami.....	88
Hrozba geografické bariéry a nařčení z pragocentrismu	89
Autonomie	91
Zrušení honoráře pro porotce.....	94
Odmítnutí členství v porotě kvůli nesouhlasu se stanovami.....	96
Státní umělecké ceny v mnohonárodnostní první republice.....	99
Slováci v Československé republice a čechoslovakismus.....	99
První slovenští laureáti.....	101
Specifické postavení státní ceny pro slovenská díla.....	105
Vtažení státních uměleckých cen do politických soubojů.....	108
Pozice slovenských laureátů během úsporných opatření v době hospodářské krize	112
Německá národnostní menšina ve státních uměleckých cenách	114
První zmínky o oceňování menšinových literatur	114
Kritika teritoriální podmínky	117
Počátek oceňování německých děl	119
Cena za německou tvorbu v kontextu antisemitismu	121
Oceňování dalších národnostních menšin.....	124

Tisková reflexe státních uměleckých cen	126
Obraz státních uměleckých cen v prvorepublikových periodikách	126
Odmítnutí ocenění a darování finanční odměny	127
Ankety o laureátech	131
Státní umělecké ceny v tisku dvacátých let	134
Jak sestavovat poroty – aféra Jindřicha Vodáka	137
Státní ceny v tisku třicátých let: stranické střety	141
Polemiky o státních cenách ve vztahu ke stranické příslušnosti	141
Závěr	149
Možnosti dalšího výzkumu	158
Prameny a literatura	159
Prameny	159
Literatura.....	167
Elektronické zdroje	174
Seznam příloh	175
Přílohy.....	176
Příloha č. 1: Přehled laureátů s vyznamenanými díly a výkony jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937)	176
Příloha č. 2: Přehled porotců jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1938)	189
Příloha č. 3: Širší a užší výběry děl a výkonů jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937).....	198

Z Nostického paláce

Pavel Horák

Sezváni jsou ministerští rádci
k protřibení názoru
na žalostnou situaci
divadel i autorů.

„Státní odměny jsou blahodárné,
jejich výhody pak v tom,
že jen dílo vsutku zdárné
smí je dostat,“ vece Lom.

„Tím,“ děl Vodák, „obor nezesílí,
jenž je pod kritikou uší;
což abychom odměnili
každý rok – hru nejsladší?“

„Námět váš, ač převýborný sice,“
mínil Wirt, „jen zhorší zlo:
Jím by vznikla tlačeniice,
že až o život by šlo;

při letošní konkurenci svatě
nestačil by tučet cen...“
Po radách a po debatě
statut cen byl pozměněn.

Usneseno: Také v tomto směru
napodobiti antiku,
za původní premiéru
odměnu dát... publiku.

(Horák, 1928, s. 7)

Úvod

Satirická báseň otištěná pod jménem Pavel Horák (pravděpodobně pseudonym) 24. května 1928 v deníku *Lidové noviny* odkazuje k tématu naší disertační práce – státním uměleckým cenám v období meziválečné Československé republiky. Naším cílem je nastínit dějiny této instituce z hlediska jejího administrativního centra, kterým bylo ministerstvo školství a národní osvěty, sídlící právě v Nostickém paláci na Maltézském náměstí v Praze. Podobně jako báseň i my budeme v práci sledovat úřední aparát organizující státní ocenění, všechny ty „rady“, mezi něž patřili právě i zmínění dramatik a kritik Stanislav Lom (vlastním jménem Stanislav Mojžíš), divadelní kritik Jindřich Vodák a historik umění Zdeněk Wirth. Předkládaná disertační práce postihuje byrokratické zázemí ocenění, věnuje se psaným i nepsaným pravidlům udílení cen a zabývá se rovněž příznačnou problematikou oceňování literární tvorby menšin v mnohonárodnostní republice. Výklad založený na archivních pramenech v podobě úředních spisů ministerstva je průběžně doplňován informacemi z dobové publicistiky. Tiskovému ohlasu je následně podrobněji věnována závěrečná kapitola. V disertaci sledujeme jen státní ceny v oboru literatury s přihlédnutím k dramatickým cenám; oblast vyznamenávání hudebních tvůrců, které bylo také součástí státních uměleckých cen, ve výkladu ponecháváme stranou, ale uvádíme jej v přílohách.

Naše práce představuje zatím nejrozsáhlejší pokus pojednat o státních cenách za literaturu v meziválečné Československé republice, nejedná se však o první odbornou práci, která je jim věnována. Z dosavadního odborného zájmu o československé meziválečné literární ceny bychom chtěli vyzdvihnout přehledovou studii *České literární vavříny* Pavla Janáčka a Jiřího Trávnička, která mapuje vývoj struktury literárních ocenění v českých zemích od devatenáctého století až po počátek jednadvacátého století. Pavel Janáček v oddíle věnujícím se první republice popisuje vzájemné vztahy v síti dobových literárních vyznamenání, v nichž měla své významné místo i státní cena za umění slovesné. Pozornost historiků doposud přitahoval zejména přístup státních cen k německým umělcům. Přehled oceněných německých spisovatelů a složení jednotlivých porot pro státní umělecké ceny a výkony v německém jazyce přinesla studie germanisty a literárního historika Jiřího Veselého *Československé státní ceny německým*

spisovatelům 1919–1937. Na německé laureáty z hudebního oboru se soustředila muzikoložka Jitka Ludvová ve studii *Československé státní ceny pro německé hudebníky*. Stručný výklad historie meziválečných státních uměleckých cen jsme sami publikovali v kapitole *Republika si cení svých spisovatelů* v kolektivní monografii *Literární kronika první republiky* (Sládková, 2018, s. 72–76).

V úvahu jsme mohli vzít také odborné práce k jiným cenám, jež sehrály důležitou úlohu ve vztahu k české literatuře. Obdobím před rokem 1918 se z pohledu literárních vyznamenání zabývá studie Františka Svejkovského *Počátky literárních cen v českých zemích* z roku 1966, která pojednává o cenách udělovaných Maticí českou. Mecenášskou činností architekta a stavitele Josefa Hlávky a s ní souvisejícím založením České akademie věd a umění, jejíž literární odbor IV. umělecké třídy udílel i výroční ceny, se zabývá monografie Jiřího Pokorného *Odkaz Josefa Hlávky* (Praha, 2005). Podrobněji se literárním poctám a podporám České akademie věnuje kapitola Blanky Hemelíkové *Parnas sobě? Ceny, podpory a stipendia literárního odboru ČAVU v letech 1890–1921* (Praha, 2009). V širším záběru se k tomuto tématu vztahuje kolektivní monografie *Smysl pro umění – ceny České akademie věd a umění 1891–1952* (Praha, 2015), jejíž součástí je rovněž studie o literárních cenách *Poukázka na nesmrtelnost* od literární historičky Kateřiny Piorecké.

S počátkem dvacátého století vstupuje na scénu literárních vyznamenání nejprestižnější mezinárodní pocta pro spisovatele – Nobelova cena za literaturu. Nominacím českých autorů na tuto cenu věnovali historikové pozornost již od prvních nominací Jaroslava Vrchlického a Aloise Jiráska (Čornej, Pokorný, 1992, s. 1, 4–5) až po Karla Čapka (Klauberová, 2003, s. 45–50). Celkový přehled přináší kniha Josefa B. Michla *Laureatus laureata – Nositelé Nobelovy ceny za literaturu 1901–1904 a čeští kandidáti* (Třebíč, 1995). Laureátství Jaroslava Seiferta, jemuž byla Nobelova cena udělena v roce 1984, je věnována kniha Františka Janoucha *Šel básník chudě do světa – Nobelova cena pro Jaroslava Seiferta* (Praha, 1995), dále text Tomáše Pavlíčka *Nobelova cena Jaroslavu Seifertovi* (Pavlíček, 2001, s. 288–291).

Pramennou základnu pro naši práci jsme našli primárně ve fondu Ministerstva školství v období 1918–1949, který je uložen v Národním archivu v Praze. Cenné poznatky čerpáme z úředních spisů obsahujících mimo jiné podrobné zápisy ze schůzí poroty, vyjádření úředníků k procesům udílení a organizace státních cen. Výběrově

též přihlížíme k osobním fondům a egodokumentům těch úředníků, kteří byli zároveň aktéry literárního pole. Ač je těžiště situováno k byrokratickému zázemí utváření a vývoje instituce státních uměleckých cen během první republiky, celkový obraz dokresluje pomocí bohaté dobové publicistiky, čerpané zejména z všeobecného denního tisku a kulturně-literárních periodik. Citované pasáže jazykově neupravujeme, ponecháváme je v původním znění, pouze zahlazujeme zjevné tiskové chyby, které by bránily porozumění úryvku. Způsob, jímž je v citátech vyjádřeno zdůraznění, sjednocujeme na vyznačení tučným řezem písma.

Teoreticko-metodologické zázemí našeho disertačního projektu přibližujeme v následující, **první kapitole**, která rekapituluje vybrané teze zejména J. F. Englishe, Pierra Bourdieua nebo Mileny Bartlové. V závěru kapitoly uvádíme východiska našeho disertačního projektu.

K pochopení instituce státních uměleckých cen považujeme za důležité aspoň v základních bodech představit zázemí, z něhož se utvářely, a prostředí, v němž vznikaly. Z tohoto důvodu se ve **druhé kapitole** věnujeme obecně prvorepublikovému ministerstvu školství a národní osvěty a jím zajišťované kulturní politice. Začínáme načrtnutím jeho prehistorie ještě v habsburské monarchii, pokoušíme se o popis procesu transformace státní správy v počátcích Československé republiky a věnujeme rovněž pozornost krátkodobému pokusu ustavit samostatné ministerstvo krásných umění. V druhé části kapitoly se soustředíme na ministerstvo školství a národní osvěty, zejména jeho personální složení. Na příkladech několika klíčových osobností (František Drtina, Jaroslav Kvapil, Antonín Setunský a Zdeněk Wirth) poukazujeme na charakteristickou tendenci na tomto ministerstvu, a to prosazování odborníků současně aktivních ve vlastní umělecké, kritické nebo vědecké práci na vedoucí úřednické pozice. V závěrečné části kapitoly směřujeme pozornost k V. odboru národní osvěty a jeho agendě, která formovala kulturní politiku. Osvětlujeme vztah státní správy k umění a kultuře. Blíže se věnujeme druhému oddělení, v jehož kompetencích byla péče o písemnictví, zahrnující legislativní opatření, sociální otázky spisovatelů a podporu udílenou skrze stipendia. Vyzdvihujeme důležitost spolupráce ministerstva s literárními organizacemi a na základě drobné sondy ukazujeme finanční možnosti osvětového odboru na základě jeho rozpočtu.

Ve **třetí kapitole** sledujeme konstituování, proměny i stabilizaci pravidel, jimiž se udělování státních uměleckých cen řídilo. V této kapitole oscilujeme mezi psanými,

oficiálními pravidly, která pro nás zachycují statuty cen v několika svých variantách, a nepsanými pravidly, která jsou zřejmá ze samotné praxe udílení ocenění. Celkový obraz doplňujeme o veřejnou diskuzi, která v utváření pravidel se hrávala nemalou roli. Kapitola je rozdělena na dvě hlavní části, první se zabývá otázkami dotýkajícími se statutu cen, definováním kategorií, v nichž mají být ceny udělovány, rozhodováním, zda má být oceňováno celoživotní dílo, nebo aktuální knihy autorů, otázkou udělování cen in memoriam, finančním ohodnocením ceny a pravidly omezujícími počet cen udělených jedné osobě i periodicitou jejich udělování. Druhá část kapitoly směřuje k sestavování a složení poroty. Pozornost věnujeme požadavku po transparentnosti tohoto procesu a snahám zevnitř literárního prostředí o zajištění autonomie rozhodování porot na politických či byrokratických zájmech. Řešíme zde komplikace vyplývající z pragocentrismu, který postupoval různými rovinami udělování cen.

Ve **čtvrté kapitole** se zabýváme vzájemným vztahem státních uměleckých cen k občanstvu meziválečného Československa jiné než české národnosti. Procesy při rozhodování a udílení státních ocenění slovenským občanům a představitelům národnostních menšin s sebou nesly určitá specifika, která se pokusíme v této kapitole osvětlit. Ač byla rovnost národností (stejně jako rovnost náboženská a rasová) explicitně zmiňována v oficiálních prohlášeních doprovázejících státní vyznamenání, v praxi nebyla vždy dodržována a kontinuálně se okolo této problematiky hromadilo napětí a vznikaly diskuze, které v některých případech přesáhly až do jednání parlamentu. V první části kapitoly bude věnován prostor postavení slovenské literatury, kde se státní cena musela vyrovnávat s rozpory vyvolávanými ideologií čechoslovákismu a představou o jednotné československé literatuře. Podrobněji se zaměříme na ročník 1930, kdy slovenští představitelé učinili státní ceny předmětem jednání na půdě poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Zaznamenáme pozitivní diskriminaci slovenských autorů při udílení státních ocenění po značné redukci cen v důsledku hospodářské krize. Zbývající část kapitoly se zabývá debatami o zapojení národnostních menšin do udílení státních uměleckých cen, přičemž meritem části je oceňování německých umělců. Na polemice mezi Viktorem Dykem a F. X. Šaldou naznačíme dva hlavní přístupy k německé minoritě, dále se soustředíme na klíčový problém, který způsobovala teritoriální podmínka, vylučující udílení ocenění československým občanům publikujícím svá díla za hranicemi Československa (případ zejména Němců, ale i Maďarů

a ostatních menšin). Jako pokus vyjít z uvedených rozporů ukazujeme zavedení státních uměleckých cen pro díla a výkony v německém jazyce, k němuž došlo až v roce 1928. Kapitulu uzavíráme doklady toho, jak se do přijetí státních cen v prostředí německé menšiny promítal antisemitismus části její politické reprezentace.

V poslední, **páté kapitole** práce sledujeme ohlas prvorepublikových státních uměleckých cen v dobové publicistice. V úvodních partiích věnujeme pozornost např. gestům odmítnutí ceny ze strany laureátů, popřípadě vzdání se (darování) finanční prémie. Poté odlišujeme dvě chronologické fáze veřejného diskurzu o cenách, jak se projevil v tisku. Ve dvacátých letech jsou v literární publicistice akcentovány zejména otázky vnitřní organizace státních cen. Zde připomínáme až skandální kauzu divadelního kritika a zároveň ministerského úředníka Jindřicha Vodáka, kterou lze považovat i za další příklad reakce na střety zájmů při udělování státních cen. Ve třicátých letech se zájem tisku přesouvá od samotné instituce k jejím laureátům, případně k osobám porotců. Dominantním rysem je v této době štěpení ohlasu podle ideologicko-kulturních linií, pro jehož postižení jsme využili výklad Jaroslava Meda o českém literárním životě třicátých let.

Výkladové části práce jsme se snažili nepřetížít seznamy laureátů, oceněných děl a porotců všech státních uměleckých cen. Disertační práce má proto přílohy, kde jsou tyto údaje sledovány v úplnosti a podle chronologie. V přílohách jsou také vyjmenována díla zařazená v každém ročníku do širšího výběru, z něhož pak poroty státních cen vybíraly laureáty. Zatímco seznamy nositelů meziválečných státních cen jsou pro literaturu převážně dostupné i z jiných pramenů, například online Databáze literárních cen při Ústavu pro českou literaturu AV ČR uvádí pouze laureáty v literárním oboru (porotci, ani dramatický a hudební obor nejsou reflektováni), širší „finálové“ výběry jsou v naší práci zveřejněny na základě archivních pramenů poprvé.

Teoretická východiska a metodologické pozadí práce

Teoretické pozadí naší práce tvoří výklad role literárních cen jako mechanismu distribuce kulturního uznání a navazující popis publicistických diskurzů a typických gest aktérů, které udělování cen doprovází, podaný v optice bourdieuovské sociologie literatury Jamesem F. Englisem (monografie *Ekonomie prestiže – Ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*, 2011 [2005]). Z hlediska utváření soustavy českých literárních cen v 19. a 20. století můžeme navázat na periodizační návrhy zpracované Pavlem Janáčkem a Jiřím Trávníčkem v dodatku k českému překladu Englishovy monografie a zhodnocující dosavadní odbornou literaturu k tématu. Stěžejní je pro předkládanou disertační práci první část tohoto textu, zahrnující podkapitulu systému literárního oceňování za první republiky a stručně v tomto kontextu postihující problematiku státních cen za literaturu.

Vztah mezi státem a uměním v meziválečném Československu se teprve nedávno stal předmětem kritického výzkumu. I když soustavnější práci o kulturní politice první republiky ve vztahu k literatuře dosud postrádáme, pro oblast výtvarného umění či vizuální kultury to dnes již neplatí. Bádání historičky umění Mileny Bartlové a jejích spolupracovníků vyústilo v nedávných letech v kolektivní monografie *Budování státu: Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu* (2015) a *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity* (2017), které nově ukazují zapojování umění do vytváření, upevňování a šíření státní ideologie Československé republiky.

Dále se podrobněji zastavíme u některých teoretických či historických pojmů či tezí, které náš výzkum pomohly orientovat.

Sociologie literatury v pojetí Pierra Bourdieua

Než přistoupíme k výkladu koncepce kulturních ocenění podle Jamese F. Englishe, ve stručnosti zmíníme hlavní teze francouzského sociologa a antropologa Pierra Bourdieua, z nichž English vychází a které aplikuje na problematiku kulturních cen. Naším záměrem není postihnout Bourdieuovy výklady polí, kapitálu a kolektivní víry v jejich komplexnosti a úplnosti. Chtěli bychom se pouze v krátkosti pozastavit

u kategorií, které považujeme pro výklad literárních cen za podstatné, a to s přihlédnutím k recentnímu zhodnocení teorií samotného Bourdieua i jeho žáků v práci Josefa Šebka.

Bourdieu významným způsobem ovlivnil nahlížení na sociální prostor kulturní produkce a vzdělání tím, že aplikoval původně ekonomické termíny na oblast kultury a umění, která byla v moderní době v linii odvozené z estetického uvažování Immanuela Kanta považována za oblast nezainteresovaných, od praktického zaměření oproštěných soudů. Využil ekonomickou perspektivu, která je orientována na zisk dosahovaný prostřednictvím obchodní směny, i v sociálních sférách, které na první pohled ekonomické logice nepodléhají.

Formy kapitálu

Základním pojmem Bourdieuovy teorie je kapitál, přesněji řečeno formy kapitálu, jež vždy závisí na konkrétním sociálním a historickém kontextu. Bourdieu nebyl prvním, kdo pojem kapitálu přenesl mimo čistě ekonomickou oblast. S mimoekonomickými aspekty kapitálu pracoval již v šedesátých letech dvacátého století americký ekonom Gary S. Becker v knize *Lidský kapitál*. (Šebek, 2014, s. 211–212) Bourdieu rozpracovával koncept kapitálu zejména v osmdesátých letech. V obecné rovině lze kapitál definovat „jako cokoli, co má v příslušném sociálním poli či prostoru diferencující (resp. stratifikační) efekt, to jest jako to, co způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci“ (Růžička, Vašát, 2011, s. 130).

Pierre Bourdieu pracoval se čtyřmi hierarchizovanými formami kapitálu, kdy na stejné úrovni stojí kapitál ekonomický, sociální a kulturní, a jim určitým způsobem nadřazený kapitál symbolický. Za ekonomický kapitál jsou považovány finance a hmotné zisky, tedy vše to, co je bez větších obtíží převoditelné na peníze. Josef Šebek upozorňuje, že ačkoli Bourdieu tento kapitál často využíval v diferenci k jiným kapitálům, jeho samotné podstatě věnoval ve svých teoretických pracích nejméně pozornosti, na což bylo později poukazováno jako na slabinu jeho teorie. (Šebek, 2014, s. 212)

Sociální kapitál je založen na síti konexí, styků a vztahů, kterou jedinec disponuje. Objem tohoto kapitálu se neodvíjí pouze od sociálních kontaktů a známostí samotného jedince, ale násobí se o vzájemné známosti a uznání jednotlivých členů vztahové sítě, do níž je zapojen. Sociální kapitál lze rovněž spatřovat v příslušnosti k určité skupině.

Kulturní kapitál představuje sociální status jedince, který je odvozen od jeho erudice, vědění a schopnosti vytvářet a užívat kulturní statky. Bourdieu jej popisoval ve třech podobách: ztělesněné, objektivizované a institucionalizované. První podoba ztělesněného kulturního kapitálu je bytostně spojena s danou osobou, jedná se totiž o vrozené a získané vlastnosti, znalosti a schopnosti, což můžeme označit například jako kultivovanost. Do vstřebávání a vštěpování těchto vědomostí musela sama daná osoba investovat čas a úsilí. Objektivizovaný kulturní kapitál je zapotřebí chápat vždy ve vztahu k ztělesněné formě. Jedná se o kulturní statky v jejich materiální, hmotné podobě (spisy, obrazy, památky atd.), jejichž přisvojení je podmíněno jejich chápáním a vnímáním – tedy již vlastněným ztělesněným kulturním kapitálem. Jako třetí podobu rozlišoval Bourdieu institucionalizovaný kulturní kapitál. Ten se projevuje skrze společensky legitimizované kompetence, jako jsou například akademické tituly či – a zde jsme u tématu naší práce – veřejná kulturní vyznamenání. K přisouzení tohoto typu kulturního kapitálu je zapotřebí kolektivní víry, o níž budeme psát níže.

Vedle ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu přichází Bourdieu se symbolickým kapitálem, který není myslitelný bez existence kapítalů předchozích a stojí určitým způsobem nad nimi. Přesněji řečeno během procesu uznání a ocenění výchozích kapítalů se z nich stává kapitál symbolický. Tomuto specifickému kapitálu byl věnován prostor v knize *Teorie jednání*, kde je popsán jako „forma, již nabývá jakýkoli druh kapitálu, jestliže je nahlížen v kategoriích vnímání daných tím, že si nahlížející osvojil [dokázal poznat, vidět] dělení a opozice vepsané do struktury onoho kapitálu“ (Bourdieu, 1998 [1994], s. 81).

Bourdieu rozlišuje ve vztahu k moderním polím kulturní produkce, tak jak se utvářela zejména v druhé polovině 19. století, dvojí ekonomickou logiku, přičemž symbolická ekonomika („antieconomická“ ekonomika čistého umění) odmítá obchodní ekonomiku a krátkodobý zisk, akumuluje symbolický kapitál tím, že odmítá ekonomický kapitál přítomnosti, zatímco materiální ekonomika odpovídá komerčnímu pólu, v němž kulturní výroba odpovídá poptávce a má návratnost v krátkodobém horizontu. Podle Bourdieua u kulturního pole funguje nepřímá úměra: s odmítnutím ekonomického kapitálu narůstá kapitál symbolický, a naopak v případě, že by byl ekonomický kapitál přijat, následovalo by snížení symbolického kapitálu. Uznání vyjadřované skrze literární ceny zahrnuje Bourdieu mezi krátkodobé investice, literární ceny tak podle něj náleží

k institutům heteronomního, komerčního pólu literárního pole. (Bourdieu, 2010 [1992], s. 191–193)

Literární pole a pozice

Od sedmdesátých let dvacátého století rozvíjel Pierre Bourdieu představu relativně autonomních polí sociálního jednání, která podle něj strukturují společenský prostor a v jejichž rámci se sociální aktéři snaží ve vzájemné soutěži či zápasu o maximalizaci odpovídajících forem kapitálu. Pole vnímá jako „prostor, který se řídí svými vlastními zákony fungování a transformace, jinými slovy jde o strukturu objektivních vztahů mezi pozicemi, které v něm zaujímají jednotlivci či skupiny konkurující si v úsilí o legitimitu.“ (Bourdieu, 2010 [1992], s. 282) Uvedená definice se vztahuje na mediální, ekonomické, náboženské, akademické, umělecké pole, či na pro nás podstatná pole literární, byrokratické a politické. Bourdieu své úvahy o státu a byrokratickém poli shrnul v kapitole Duch státu – zrod a struktura byrokratického pole v knize *Teorie jednání*. (Bourdieu, 1998 [1994], s. 69–103) Zjednodušeně Bourdieu přistupoval ke státu jako k držiteli „určitého druhu meta-kapitálu, který mu dává moc nad kapitály ostatními [kapitál fyzické síly nebo nástrojů nátlaku, ekonomický, kulturní a symbolický kapitál] a jejich držiteli“ (Bourdieu, 1998 [1994], s. 75). Za byrokratizovaný kapitál pak považoval objektivizovaný symbolický kapitál, který byl státem kodifikovaný, delegovaný a garantovaný. (tamtéž, s. 84)

Literární pole jako pole kulturní produkce je definováno několika stěžejními rysy. Je pro něj charakteristická jeho relativní autonomie. Deklarace nezávislosti na ostatních polích, zejména pak na ekonomickém a politickém, představuje jeden z pilířů Bourdieuvy teorie moderního literárního pole. Přesto stále platí obecná logika, že hlavním cílem aktérů je získávat a transformovat svůj kapitál a vydobýt si tím v poli výhodnou pozici. V důsledku autonomie dochází k takzvanému lomivému účinku pole, díky němuž si literární pole upravuje vnější podněty (například intervence kritérií odvozených z ekonomického, byrokratického, mocenského pole) podle vlastních pravidel.

Druhou specifickou tendencí literárního pole, úzce související s jeho autonomií, je popírání ekonomické logiky, o němž jsme psali výše. Sociální pole, a tedy i pole

literární, jsou „vnitřně strukturována dvěma základními opozicemi, přičemž principem jejich vnitřní diferenciacce je právě distribuce kapitálu k jednotlivým aktérům a jejich skupinám. Základní rozdělení v každém poli vychází z přítomnosti či nepřítomnosti kapitálu jakéhokoli druhu“ (Šebek, 2019, s. 23). Do tohoto rozvržení opozic Bourdieu zasadil jednotlivé aktéry či celé skupiny a využil je k popisu společenského prostoru. Vnitřní struktura literárního pole je postavena na síti silových vztahů mezi pozicemi, které zaujímají jednotliví aktéři. „Strategie aktérů a institucí zapojených do literárních bojů, tj. jejich postoje (specifické, tj. například stylistické, i nspecifické, tj. politické, etické apod.), závisí na jejich postavení ve struktuře pole, neboli v rozdělení specifického symbolického kapitálu, ať už institucionalizovaného či ne (vnitřní uznání nebo vnější proslulost), postavení, které je prostřednictvím základních (a na postavení relativně nezávislých) dispozic jejich habitů¹ vede buď k uchování struktury tohoto rozdělení, nebo ke snaze ji změnit, to znamená buď v pokračování v zavedených pravidlech hry, nebo jejich zvrácení.“ (Bourdieu, 1998 [1994], s. 49)

Illusio jako kolektivní víra v hru

Třetím signifikantním rysem literárního pole je fungování kolektivní víry, díky níž lze vysvětlit umění jako hru, která je řízena určitými pravidly a v níž jsou uplatňovány určité strategie. Skryté působení těchto strategií i pravidel je umožněno právě existencí kolektivní víry.

Bourdieu mluví o neviditelné dohodě, jejímž důsledkem „je neustálé utváření a udržování kolektivního zájmu o hru – illusio –, který je současně příčinou i následkem existence hry“ (Bourdieu, 2010 [1992], s. 224). Zájem, interesse, je podstatným rysem hry, která však není rozpoznávána jako hra, a právě tato neviditelnost je udržována kolektivní vírou. Illusio stimuluje motivaci jedince zapojit se do hry, provádět směny kapitálů a udržovat víru v celý tento koloběh. Illusio představuje „stav zaujetí hrou, v níž hru nevidíme a v níž účely vlastního jednání nejsou vědomě kladeny jako cíle. Podle Bourdieua zde to, co se může jevit jako kalkulující záměr (např. volba tématu), plyne

¹ Habitus chápeme jako „soubor individuálních a individualizovaných (tedy nikoli kolektivních!) dispozic, tj. předpokladů k tomu vnímat, myslet, a jednat ve světě určitým způsobem. Tyto dispozice jsou výsledkem působení objektivních struktur, kterým je příslušný aktér dlouhodobě vytaven“ (Růžička, Vašát, 2011: 131). Blíže k pojmu habitus a jeho interpretaci (Šebek, 2019, s. 29–32).

z angažovanosti ve hře a v jejích podmínkách, včetně zájmu na jejich změně, přičemž ‚zisk‘ ve hrách sociálního světa nelze redukovat na ten typ kapitálu, který představuje kapitál ekonomický“ (Müller, 2018, s. 299). Těmto zastřeným motivům se Bourdieu věnoval i u problematiky daru, kde je jeho teorie jednání postavena na navzájem propojených principech zákazu explikace, podvojně struktury a kolektivní víry.

Bourdieu vyšel z předpokladu, že i symbolická směna je stále obchodem, ale svůj ekonomický zájem skrývá tím, že ho popírá. Pokud by byl ekonomický zájem vysloven a přiznán, celá hra by přestala fungovat. Proto u daru skrýváme cenu, kdybychom ji explicitně vyjádřili, zničili bychom podstatu daru a přiznali bychom mu charakter směny. Ekonomický zájem tak maskujeme, a v důsledku toho vzniká podvojná struktura tohoto jednání. Bourdieu se snažil dokázat, že tato dvojznačnost není pokrytectvím, ale koexistencí dvou pravd, které proti sobě stojí vlastně jen zdánlivě. Tato dvojitá tvář daru, jež je vytvořena skrze popření a zamlžení, je možná jen díky kolektivní víře. Takové víře, která dokáže mystifikovat všechny zúčastněné, sdílející pak stejný klam. Bourdieu jednání v symbolické ekonomii nepojímal jako záměrné a domluvené, nebylo podle něj racionální a nespadlo ani do veřejného tajemství (common knowledge – vím, že víš, že vím, že mi dar oplatíš). Jednání je právě takové, protože jsou k němu aktéři vedení společností, v níž se pohybují. Kolektivní sebemystifikace je postavená na tom, že jednotliví aktéři sdílejí stejné kategorie vnímání a hodnocení. (Bourdieu, 1998 [1994], s. 122–127)

Kulturní vyznamenání podle Jamese F. Englishe

Americký literární vědec a sociolog literatury James F. English ve své monografii *Ekonomie prestiže* představuje teoretický náhled na kulturní ceny v široce pojatých souvislostech oběhu kulturních hodnot. Reflektuje vznik, historii i celkový mechanismus fungování ocenění z oblasti literatury, hudby i filmu. Zabývá se počtami světového měřítko, angloamerického kulturního světa, ale nepomíjí ani ocenění regionální. Hned zpočátku poukazuje na to, že oceňování umělců je nedílnou součástí kulturního života, kterou vnímáme jako naprosto známou a běžnou.

K literárním cenám přistupuje prostřednictvím sociologie literatury, jako mnoho dalších současných literárních či kulturních vědců aplikujících bourdieuvská

paradigmata i English využívá pouze vybrané složky jeho teorie, přičemž tyto teze zasazuje do nového kontextu a částečně je i přehodnocuje. To se týká i samotné role cen v literárním poli. Jestliže pro Bourdieua se udělování literárních cen redukovalo na svou komerční dimenzi, English hned zpočátku svého výkladu předesílá, že k cílům jeho knihy patří „zpochybnit některé z hlavních aspektů Bourdieuova velkého příběhu komercializace umění, stejně jako v zásadě modernistickou mapu kulturních oblastí, na níž tento příběh závisí, a strategie zdánlivého odporu, které vyvolává“ (English, 2011 [2008], s. 16).

Zatímco Bourdieuovy práce tíhnou k tomu být ucelenou teorií – symbolickou ekonomikou – literárního jednání, pro Englishe je cílem cosi jako úzce zaměřená symbolická ekonomie literární ceny, případně cosi jako teorie pole literárního oceňování. Cenu přitom chápe jako společensky vlivný, v současnosti nejvýznamnější nástroj směny kapitálů, rozdělování kulturní prestiže. Ukazuje umělecké ceny jako strukturované instituce, které se formují v rámci stratifikované soustavy podobných ocenění, podléhající vlastním principům rozvoje, a které jsou obklopeny typickým diskurzivním aparátem i typickými modely jednání aktérů podílejících se na chodu oceňování (porotci, administrátoři, donátoři, laureáti atd.).

Nárůst a autoregulace cen

Bodem, od něž se Englishovo uvažování polemicky odráží, je všeobecně sdílený názor o přesycenosti kulturního prostoru nejrozličnějšími cenami. Toto podle něj domnělé zahlcení je pravděpodobným důvodem, proč tématu kulturních vyznamenání není věnována dostatečná vědecká pozornost a badatelé se této problematice spíše vyhýbají. S pohledem na pestrou nabídku různorodých vyznamenání se skutečně nabízí otázka, zda už není cen příliš mnoho, a jestli právě tato přesycenost nezpůsobila ztrátu hodnoty samotných cen. Přesto, jak uvádí, je potřeba připustit, že ocenění fungují jako legitimní ukazatel kulturního významu. Žádný z oceněných autorů nezapomíná své symbolické vavříny uvádět na vlastních webových stránkách či profilech, seznamy ocenění nalezneme v jeho medailonku u nových knih, od získání vyznamenání se o něm v médiích píše jako o držiteli příslušné ceny.

O oceňování English přemýšlí jako o kulturní praxi, která je součástí společenského procesu vytváření hodnot, zdůrazňuje kontinuitu ocenění s jinými prvky kulturního dění. Zároveň ceny nemohou fungovat ve vzduchoprázdnu, mají vliv na dění v jiných polích a jsou jím naopak ovlivňovány, jako například děním v poli mocenském, politickém a ekonomickém. Vyznamenání zasahují do hierarchie kulturních statků, přičemž sama jsou hierarchicky uspořádána. Jako příklad nám může posloužit Nobelova cena za literaturu, která (poprvé udělena v roce 1901) stála na počátku rozvoje současného systému literárních ocenění a stala se podle Englishe inspirací pro dlouhou řadu dalších cen, z nichž mnohé ji napodobují, jiné se vůči ní naopak vyhraňují. Nové ceny se pak vždy utvářejí nápodobou, odlišením a specializací, vždy však v relaci k sousedním pozicím v aktuální soustavě ocenění.

Motivace k založení nových cen je stejně různorodá jako oblasti kultury, jež mají být oceňovány. Některé legitimizují svého zakladatele (to je ostatně už případ ceny Nobelovy), jiné pocty mohou vznikat v souvislosti se zrodem nových institucí, kdy je naprosto běžnou praxí založit zároveň i novou cenu, skrze niž může instituce naplňovat své ambice v určování kulturních hodnot. Podle Englishe je zakládání cen jistým kulturním návykem, který „se stal automatickým či naučeným aktem, bezmyšlenkovitým aktem“ (tamtéž, s. 112). Takové jednání má pak za následek, že některé ceny se mohou potýkat s finančními problémy, protože organizátoři nepočítali s tak vysokými náklady. To nakonec vede ke zrušení celého ocenění nebo k regulaci jeho dílčích kategorií, čímž se ve struktuře opět uvolní pozice, která může být obsazena jiným vyznamenáním.

English vyvrací obecný dojem, že kulturní pole je cenami přesyceno. Soustava cen podle něj nemá předem daný ani omezený počet pozic, vznik nových ocenění je podmíněn mezerou ve stávající hierarchii vyznamenání, přičemž každá nová cena vytváří další nové mezery, které opět zdůvodňují potřebu vytvořit cenu novou. Při postupném trendu sbližování cen „zátěž takové nadbytečnosti nesou většinou pouze nejlépe zavedené ceny, jejichž identita je v dané kulturní oblasti nejméně zranitelná“ (tamtéž, s. 72). To vyhovuje novým vyznamenáním, jež čekají na svou příležitost posunout se v žebříčku výše, k čemuž přispívají i generační proměny.

Cena jako nástroj na třech osách

Vyznamenání podle Englishe fungují „jako nejlépe zúročitelná a směnitelná aktiva kulturní ekonomiky“ (tamtéž, s. 30). Ceny umožňují dosahovat kulturních cílů na třech hlavních osách – společenské, institucionální a ideologické. Ve společenské sféře představuje udělování cen středobod pro organizaci nejrozličnějších kulturních událostí, ceremonií a společenských akcí. Do dění zapojuje nejrůznější jedince i skupiny (umělci, novináři, sponzoři, posvěcené authority), a vytváří tak prostor pro navazování kontaktů, které mohou vést k dalším transakcím mezi aktéry. Ocenění tak vytvářejí výhodnou platformu pro budování sociálního kapitálu. Tento kapitál přitom supluje v kultuře mnohdy podhodnocený kapitál ekonomický. Členové porot tuto roli často vykonávají jako čestnou, jejich práce není finančně honorována, nebo je placena jen minimálně. Motivace porotců přijímat funkci může být rozličná, od pocitu, že svou účastí prokazují zainteresovanost v daném poli či že jejich zapojení je určitou protislužbou organizátorům, až po přání navýšit svůj společenský status a symbolický kapitál. Nejedná se však pouze o pozice porotců, byť jsou z hlediska veřejnosti nejvíce exponované, na organizaci každého ocenění se podílí velké množství dalších pracovníků a dobrovolníků. I ti mnohdy těží spíše ze společenského kapitálu (profesní kontakty, přátelské vztahy, vzájemné laskavosti), který je na oceňování navázán, než z náležitého finančního ohodnocení.

Ve své institucionální dimenzi je oceňování využíváno jako mocenský prostředek. Kdo vládne nad rozdělováním symbolických odměn, ovládá mínění o tom, co je hodnotné. „Cena poskytuje institucionální základ pro uplatnění či pokus o uplatnění vlády nad kulturní ekonomikou, nad distribucí uznání a odměn v určitém kulturním odvětví – nad věcmi, které lze uznat za hodné zvláštní pozornosti.“ (tamtéž, s. 57). English vyzdvihuje institucionální rovinu v celkovém koloběhu uznávání kulturní legitimacy a authority. Moderní kulturní ceny navazují na dvě historické linie, které utvářejí jejich charakteristické rysy. První jsou starověké umělecké soutěže a slavnosti, které již tehdy vykazovaly značnou míru byrokratické organizace. V druhé linii ocenění navazují na historii akademií sedmnáctého století, které značně posilovaly svůj podíl na moci v utváření kulturních hodnot, kdy se spoluúčastnily kanonizace a posvěcování, rozhodovaly o uznání, čímž distribuovaly symbolický kapitál. Už pouhé členství v těchto akademiích bylo vnímáno jako pocta. Skrze akademie a jejich institucionální

mechanismy se kulturní hodnoty dostávaly pod dohled národních byrokracií. V tomto období v sobě ocenění mnohem více spojovala oficiální a byrokratickou sféru a zároveň byla považována za velmi prestižní, což přispělo k jejich funkci jako nástroje pro institucionální monopolizaci. S tím byl ale spojen nárůst opačné, protiinstitucionální („nezávislé“) tendence. V tomto případě by English s vypůjčeným termínem od Bourdieua mluvil o antiinstitucionální instituci (neoficiální antibyrokratické opoziční instituci), která se však postupem času začleňuje do dané struktury kulturních cen. V duchu vzniku nových pozic v hierarchii ocenění skrze jejich odlišení tím, že se vyhranily k dosavadním cenám, takto vznikají další opoziční vyznamenání, která se opět vtělí do struktury pole, a jejich poziční charakter přestane být vnímán. Tento koloběh představuje podstatu všech polí, nejedná se o nic jiného než o boj (převážně generační) o výhodné pozice v literárním poli, neboť o ty nesoupeří pouze jednotliví aktéři, ale i instituce, jako jsou literární ceny.

Na ideologické ose se u cen pracuje s kolektivní vírou v umění. „Při rozhodování o cenách totiž bez výjimky dochází ke sporům o to, jak přesné bylo měření hodnoty a nakolik je legitimní autorita sponzorů a porotců, kteří kalkulaci provádějí – rétorika těchto sporů ovšem vychází z víry v symbolickou ekonomiku ryzího nadání, a proto mohou dispute tuto víru jen utvrdit.“ (tamtéž, s. 58) English zde zasazuje ceny do Bourdieuova světa kolektivní víry (illusio). Vyznamenání totiž udržují onu víru o autonomii umění jako něčeho výjimečného a nadřazeného, nepodléhajícího ekonomickým pravidlům.

Formování vkusu

Vyznamenání disponují značným vlivem na vytváření kulturních hodnot. Cena se totiž stává materiální formou symbolické hodnoty, legitimizuje a kodifikuje určitý vkus. Velmi důležitou roli v tomto procesu utváření hodnot zaujímají porotci. Jejich pozice s sebou nese určitý status, English připomíná, že už zde dochází k ekonomické transakci, v níž porotci investují do ocenění svou vlastní prestiž. Jakmile potřebné úrovně prestiže dosáhne sama cena, distribuuje ji dále na své porotce a laureáty. Celé fungování cen závisí na kolektivní víře v kulturní hodnotu, jež je skrze ocenění materializována. Jak English poznamenává, často lze pozorovat, jak porotci vkládají svou důvěru

do vyznamenání, jehož jsou součástí a v němž mají své investice, ale k cenám obecně zaujímají převážně kritický postoj.

Vzájemná výměna podpory mezi nominovanými a porotci je také součástí hry. Není žádnou výjimkou, že role porotce a laureáta se z hlediska jedince střídají v poměrně krátkém časovém horizontu. Jeden rok je jedinec porotcem a druhý rok mu loňští kolegové udělují tu samou cenu, v níž předtím spolurozhodoval sám. Naprosto běžnou praxí pak je, že laureát zasedá v následujících ročnících jako porotce.

Při udělování každého vyznamenání se poroty musí vyrovnat s řadou byrokratických omezení, která jim brání v dosažení plné autonomie. Tento fakt je současně pečlivě zastírán. Opomíjenou složkou celého procesu bývají lidé, které veřejnost téměř nevnímá – nejrůznější asistenti a dobrovolníci, kteří se podílí např. na předvýběru nominací při velkém počtu přihlášených, tato práce totiž často přesahuje kapacitu malého počtu oficiálních porotců. Na první pohled neviditelní pomocníci (předběžní porotci) nepochybně disponují určitou mírou moci, protože provádějí některé selekce, přičemž mají blíže k organizátorům, jejichž záměry tak mohou být nepřímo prosazovány a unikat veřejné kontrole. Bez těchto dobrovolníků by pořadatelé byli nuceni navýšit počet porotců, přičemž zde by zase hrozilo nebezpečí vnitřních spojenectví (frakcí) členů poroty, kteří budou prosazovat svou vůli, která bude pravděpodobně kompromisní, bezpečná, a tedy očekávatelná. (tamtéž, s. 135–136, 138)

English se dále zabývá porovnáním vztahu komerčního úspěchu a prestiže. Po srovnání seznamů bestsellerů a laureátů významných cen dochází k názoru, že příčinná vazba mezi úspěchem na trhu a prestiží následně získanou skrze ocenění spíše slábne. V opačném směru ale vztah příčiny a následku existuje, po udělení ceny obvykle následuje zvýšení prodeje. „Specifická forma symbolického kapitálu, kterou ceny vytvářejí a šíří, nabyla čistě v ekonomickém smyslu slova na hodnotě, zatímco sama komerční hodnota není již vždy převoditelná na kulturní prestiž ani s ní není souběžná.“ (tamtéž, s. 152)

Binární pohled na ceny a jejich mediální ohlas

English poukazuje na to, že analogie mezi hodnocením prostřednictvím cen a sportovní soutěží či závodem vyvolává dva protikladné pohledy na kulturní oceňování,

keré je vnímáno buď jako oslava umění, nebo naopak jako jeho ponížení. Celá „ekonomie prestiže“ se tedy odvíjí mezi póly, respektem a despektem, mezi systémem valorizace a devalorizace. (tamtéž, s. 32)

Také v médiích jsou literární ceny podrobovány vyhraněným soudům, buď jsou komentovány kladně, či záporně. English uvádí několik typicky kladných diskurzů: Udělení ceny reflektuje výjimečnost daného díla, aktem ocenění dochází k šíření osvěty o významném kulturním statku mezi širší veřejností. Cena pomáhá méně známým (například mladým) umělcům, kteří nedisponují ekonomickým kapitálem. Tyto a podobné pozitivní diskurzy zaznívají z propagačních materiálů, z rozhovorů s organizátory, porotci i laureáty ocenění.

Protipól představují negativní komentáře na adresu kulturních cen. V záporných diskurzích zaznívají argumenty, že oceňována je průměrnost, zatímco veškerá výjimečnost byla odsunuta na okraj. Ceny „věnují zbytečně mnoho pozornosti umělcům, kteří jsou již zavedení a solidně zabezpečeni, a vytvářejí uzavřené elitářské fórum, na němž kulturní zasloučníci prosazují svůj vliv a vzájemně si jdou na ruku“ (tamtéž, s. 32–33). Vyznamenání jsou hodnocena jako laciný marketingový trik, který transcendentní sféru snižuje naroveň sportovních soutěží, uspokojujících pouhou potřebu masové zábavy.

Na rozdíl od Pierra Bourdieua, jehož zmínky o cenách nesly stopy podobné kritiky, English se nesnaží ve své studii vybrat jednu z těchto stran jako pravdivou, ale uvažuje je jako nevyhnutelný projev logiky, na jejímž základě je pole kulturního oceňování formováno, usiluje vytvořit „analýzu celého systému symbolických kompromisů, tlaků a vyjednávání, soupeření a spojení, vzájemného pohrdání i vzájemné úcty, do něhož ceny vstupují“ (tamtéž, s. 33).

Cena jako nástroj propagace

V kontextu symbolické ekonomie jsou podle Bourdieua velcí spisovatelé relativně nezávislí na trhu, v kontextu materiální ekonomie nemusejí být populární autoři zrovna „výjimečnými“ spisovateli. Významní umělci, kteří jsou si vědomi takového rozložení, mohou pak vyznamenání odmítnout, pokud si budou myslet, že by je jeho přijetí připravilo o část symbolického kapitálu. Naopak odmítnutím ocenění jejich symbolický

kapitál ještě vzroste a dojde k manifestaci nezávislosti umělců na kritériích, která jsou principům literárního pole vnější. Na základě svého rozlišování vysoké a masové kultury Bourdieu tvrdil, že odmítnout cenu může pouze jedinec s vysokým symbolickým kapitálem.

English tuto tezi z hlediska současné kulturní praxe problematizuje: „Už nelze počítat s tím, že takové odmítnutí posílí něčí uměleckou legitimitu [...]. Naopak skandál se stal díky stále častěji přiznávanému spojení těch, kteří na ceny okázale nadávají nebo se jim vysmívají, a těch, kteří podporují jejich zájmy, uznávaným prostředkem ke zviditelnění a úspěchu.“ (tamtéž, s. 216) V některých případech tak současnému umělci více záleží na navyšování kulturní prestiže než na umělecké integritě. Přesto vystupuje, ve jménu své strategie povýšenosti, tak, aby vytvářel dojem, že stojí nad cenami, i když se účastní jejich předávání. Představa o rozdílu mezi estetickou hodnotou a veřejným uznáním, mezi skutečným talentem a pouhou dovedností při sbírání vyznamenání, tak zůstává v dnešní kultuře přítomna, byť v modifikované podobě. Umění je vnímáno jako něco transcendentálního, posvátného. Kolektivní víře vychází vstřícná strategie povýšenosti a ta zase vede k tomu, že „diskurs související s kulturními cenami má dlouhodobě převážně negativní povahu“ (tamtéž, s. 183). Na ocenění je pohlíženo s despektem, čím více prestiže si vyznamenání ve své sebe prezentaci nárokuje, tím větší se na něj snaží kritika, která okolo literárních ocenění podněcuje skandály. Ty pak nejsou známkou selhání mechanismů literárního pole, ale naopak projevem jeho herní logiky i produktivním způsobem, jímž je vyvoláván pohyb v příslušné kulturní oblasti.

English upozorňuje, že pokud by ceny přišly o skandály, které je obklopují, přišly by nejen o publicitu, ale i o své kolektivní kouzlo, ztratily by schopnost působit jako nástroj transakce kapitálů. Z tohoto důvodu English navrhuje, abychom na veřejné skandály spojené s cenami nenahlíželi negativně. Pokud je ocenění odsouzeno ve významném periodiku, udržuje ho to v centru pozornosti. English přirovnává skandál k živné půdě, na níž se akumuluje symbolický kapitál. „Proto lze bez přehánění říct,“ tvrdí jedna ze stěžejních tezí jeho monografie, „že rétorika namířená proti cenám je součástí diskursivního aparátu samotných cen, že ji vytvářejí jejich vlastní agenti a že slouží společným zájmům těchto agentů a organizátorů ceny.“ (tamtéž, s. 207) Kritika ocenění, pokud není vztažena k samotné existenci ceny, tedy k jejímu nároku na legitimitu, ale k rozhodnutí porotců, se tak odehrává mezi dvěma póly, je zaměřena

buď ve prospěch poraženého, který měl podle kritiků zvítězit, nebo v neprospěch laureáta, jenž podle kritiků nedosahuje dostatečných kvalit.

Dnešní oceňování jsou stále více zapojována do zábavních akcí, jsou například udělována v rámci festivalů, které přitahují ještě více mediální pozornosti, což přispívá k „výrobě celebrit“ z umělecké sféry. Zapojení televize do přenosů z ceremonií spojených s předáváním cen vede k proměně původně dárcovského rituálu založeného na symbolické návratnosti investovaného kapitálu v show, jež televizní společnosti přináší vyšší sledovanost a tím i materiální zisk.

V souvislosti se skandálem jako produktem logiky kulturního oceňování (a také s nápodobou jako jedním ze způsobů utváření nových cen) zmiňuje English instituci anticen, jež jsou čímsi jako parodickými nástroji posvěcování. Upozorňuje, že se v jejich případech nejedná o delegitimizaci kulturního oceňování jako takového, o protiváhu skutečně prestižních vyznamenání ani o projev odporu vůči nadbytku cen, ale o levnou a potencionálně mocnou strategii zviditelnění. Na anticenách ukazuje, jaké pružnosti je soustava kulturních cen schopna.

Globální ekonomie prestiže

Svou pozornost věnuje English i projevům globalizace literárního oceňování. Připomíná, že úspěchy dosažené v globálním měřítku nemusí vždy odpovídat národní hierarchii prestiže. V posledních letech podle něj sílí přibližování národních trhů kulturního uznání tomu nadnárodnímu – globálnímu. Světově proslulé ceny (Nobelova cena, Bookerova cena, Pulitzerova cena) se stávají vzorem pro své lokální či regionální nápodoby, udělení ceny globálního významu potencuje překládání a vydávání oceněných děl daleko za hranicemi literárního pole, v jehož rámci je cena udělována. Regionální ceny mohou těžit z úspěchů svých laureátů ve známějších a prestižnějších kláních, protože jako první poznaly hodnotu, takže z úspěchu svého laureáta na poli globálního oceňování získají velkou dávku legitimacy i ony. Zvláštní pozornost věnuje English rozvoji soustavy cen v kulturách, které prošly dekolonizací. Zde je cesta k prosazování vlastní kulturní identity značně komplikovaná a vyžaduje „rozvoj specificky národního systému produkce a distribuce symbolického kapitálu – založení autonomního národního trhu uznání, tudíž domácí scénou ovládané hierarchie prestižních ‚domorodých umělců‘“

a ‚domorodých intelektuálů‘, přinejmenším částečně odlišné od hierarchie, kterou vytvořil koloniální vzdělávací a kulturní systém (dovezený z Evropy či Británie)“ (tamtéž, s. 259).

O deteritorializaci trhů s uznáním mluví autor také v souvislosti s místy, kde jsou pořádány ceremonie předávání cen. V důsledku „posedlosti nedávné doby cenami a oceněními se projevuje nejen jejich odnárodnění, ale také odpojování kulturních cen od konkrétních měst, národů či dokonce jasně vymezených regionů“ (tamtéž, s. 274). Na důležitost místa konání ceremonie upozornil vlastně vznik nových vyznamenání, jež nejsou zakotvena k určitému místu. Na to, že ocenění posvěcuje nejen toho, kdo cenu přijímá, nebo toho, kdo ji uděluje, ale i místo, kde je udělována, poukázal vznik nových putovních ocenění, která našla způsob, jak z deteritorializace cen udělat svůj konstitutivní rys, jako Indický mezinárodní filmový festival či Mezinárodní festival exilových filmů.

Literární ceny v kontextu české literatury

České vydání Englishovy knihy *Ekonomie prestiže* doplňuje dovětek *České literární vavříny*, v němž Pavel Janáček a Jiří Trávníček přinášejí historické teze o vývoji systému literárních vyznamenání v českých zemích od devatenáctého století. Na rozdíl od převážně teoretické práce Jamese F. Englishe, která využívá příklady zejména z britského a amerického kulturního prostředí, uvedení literární historici v této přehledové studii neaspírají na teoretické uchopení problematiky literárního oceňování ani se nepokoušejí o ilustrativní aplikaci Englishova pojetí cen na české literární pole. Nabízí nicméně periodizační schéma vývoje soustavy literárních poct, která je něčím víc než pouhým souhrnem jednotlivých ocenění, neboť má své dějiny a je možné ji sledovat v historickém pohybu, což lze pokládat za implicitní východisko jejich studie. V následujícím textu se pokusíme zmínit dominantní rysy českého literárního trhu s uznáním, které považujeme za podstatné ve vztahu k tématu předkládané disertační práce.

Průnik státu do literárního pole

Podle citované studie se systém literárních cen pro českojazyčnou literaturu utváří v předbřeznové době. Tehdy se objevují první ceny soutěžního typu, jejichž prostřednictvím vydavatelé, divadla či další organizace či instituce podněcují vznik literárních textů obvykle určeného žánru či tématu. Kromě toho se již před rokem 1848 prosazuje idea národních literárních cen (Janáček, Trávníček, 2011, s. 342) udělovaných vedoucí kulturní institucí národního hnutí (tehdy Sborem pro vzdělávání řeči a literatury české při Českém muzeu) a retrospektivně zhodnocujících národní literaturu za poslední časové období. Pro systém literárních cen druhé poloviny dlouhého 19. století je charakteristické množství cen soutěžního typu a současně hledání institucionálního zázemí pro skutečně reprezentativní národní literární cenu. Na sklonku století se jím má stát Česká akademie věd a umění, význam cen udělovaných od roku 1891 literárním odborem IV. třídy Hlávkovy akademie je však záhy zpochybněn v kontextu polemik mezi nastupující modernou a předchozími literárními generacemi.

Do této situace vstupují po vzniku Československé republiky státní ceny. Mluvíme-li v souvislosti s nimi o rozhodujícím zapojení státu do vyznamenávání v oblasti literatury, měli bychom mít na paměti, že nešlo o zcela nový jev. Skrze ministerstvo kultu a vyučování byly pocty českým spisovatelům udělovány již v Rakousku-Uhersku, a to například prostřednictvím státního stipendia (1866 pro Vítězslava Háška, 1881 pro Svatopluka Čecha či 1890 pro Elišku Krásnohorskou) či čestného daru (1889 pro Jaroslava Vrchlického). Nepravidelné finanční prostředky byly k dispozici českojazyčné literární kultuře cestou veřejných peněz ze zemských či obecních zdrojů, filantropii praktikoval i vládnoucí rod ve formě darů. (Janáček, Trávníček, 2011, s. 346)

Janáček zmiňuje pro nás klíčový fenomén transformace podpory kulturní sféry, kdy se se založením první republiky do popředí začala dostávat peněžní subvence plynoucí od státu a z veřejných prostředků. Soukromé zdroje mecenášství nepřestaly existovat, ale ustoupily do pozadí a staly se vedlejšími příjmy. Financování literárních ocenění je jejich podstatnou složkou a jeho vliv na prestiž ceny a zaujímání pozice v hierarchii jiných poct bychom neměli podceňovat. V duchu vzájemného působení

jednoho ocenění na celou soustavu a obráceně dokáže vstup nové instituce transformovat celý systém.

Se založením nového státu vznikla v systému cen nová pozice, kterou státní vyznamenání mohlo zaujmout. Zároveň se určitým způsobem potřebovalo definovat vůči stávajícímu systému. Vyhraňovalo se oproti modelu tematických literárních soutěží, ale zejména proti výročním cenám České akademie, které byly kontinuálně udělovány i během první republiky.² Ve třicátých letech pak do jejich postavení významně promluvil nástup nakladatelsko-podnikatelských cen, který hierarchii literárních vyznamenání opět proměnil.

Autonomie aktérů literárního pole ve vztahu k politickému poli

Další podstatné téma zmíněné studie se dotýká problematiky autonomie, přesněji řečeno sdílené představy aktérů literárního pole o pravidlech autonomie povahy jejich pole. Janáček se věnoval problematice autonomie ve dvou rovinách, jak z pohledu oceněných autorů, tak z pozice členů porot.

V první rovině je uveden příklad postoje Svatopluka Čecha k přijetí státního stipendia v roce 1881. Tento básník jako zastávce českého národního sebeuvědomění se musel vyrovnat se situací, v níž se mu dostalo uznání formou finanční odměny od rakousko-uherského státu, s jehož politikou vůči českému národu nesouhlasil. Svatopluk Čech cítil potřebu své jednání obhájit a uvedl důvody, proč akceptování státní subvence nenarušilo jeho autonomii. Obdržené peníze vnímal jako podporu umění, a ne jako nástroj k politické konformitě, zároveň zaujal názor, že na této finanční prémii se částečně podíleli i čeští daňoví poplatníci, a tak by na ni měli mít rovněž nárok.

Druhou rovinu ohledně nezávislosti porotců otevírá Janáček ve spojitosti s aférami městských cen v devatenáctém století, a to na příkladu literárních cen udílených hlavním městem Prahou. Docházelo zde ke střetu literárního pole reprezentovaného odbornými porotami volenými z řad literárních spolků a politického pole, jež představovali členové městské rady, kteří ale neakceptovali rozhodnutí porotců a ocenění udíleli podle vlastního uvážení. Toto zpochybnění autonomie zástupců odborné

² Více k cenám a stipendiím udíleným literárním odborem České akademie věd a umění ve studiích – (Piorecká, 2015, s. 34–51) a (Hemelíková, 2009, s. 101–129).

literární veřejnosti následně vedlo i k prvnímu pokusu definovat vztah mezi porotami literárních cen a politickým subjektem, jenž ocenění organizuje a oficiálně udílí. Základy tohoto vztahu se pokusil vymezit v roce 1908 F. X. Šalda, a to po zkušenosti s Cenami z Turkovy nadace města Prahy, kdy městská rada nesouhlasila s návrhem poroty vyznamenat Stanislava Kostku Neumanna. Šalda striktně trval na zachování autonomie poroty při rozhodování o umělecké stránce díla, do něhož by neměly pronikat politické zájmy.

Jak boje proti skupinovému stranictví samotných literárních aktérů ve smyslu prosazování jejich generačních či programově estetických sympatií a vazeb do rozhodnutí porot, které se projevíly v diskusích kolem cen České akademie, tak i boje o nezávislost na zájmech a názorech politických aktérů na literární hodnoty, propuknuvší kolem pražských cen, vytvořily situaci, již se po vzniku první republiky snažili aktéři podílející se na formování státní literární ceny překonat.

Vztah státu a kultury

Historička umění Milena Bartlová pracuje s konceptem vzájemného vztahu státu a umění v dějinách Československa, kdy vychází z teze, že umění je aktivně zapojeno do konstrukce státu, je zapojeno do reprezentace Československé republiky prostřednictvím výtvarného umění, architektury a vizuální kultury. V kolektivní monografii *Co bylo Československo?* se pak detailněji zabývala vztahem národní a státní identity, jimž se věnovala s kolegou Jindřichem Vybíralem již v předchozí publikaci *Budování státu*.

Budování státu skrze umění

Bartlová vychází ze základní teze, že umění napomáhají státu v jeho konstituování a fungování a nejsou jeho pouhým odrazem či výrazem, který by existoval odděleně od státu. Klíčové otázky tohoto bádání směřují na povahu, podobu a smysl reprezentace státu, a to ve dvou dějinných etapách, jednak během první republiky a posléze v období po konci květnového povstání 1945 až do zániku Československa v roce 1992. (Bartlová, 2015, s. 17)

Ve výkladu Mileny Bartlové se s budováním státu úzce prolíná téma budování národa. Připomíná, že již během devatenáctého století, a zejména v době první světové války, docházelo u Čechů ke konfliktu státní a národní loajality. Na jedné straně stála státní identita příslušící k multietnickému Rakousku-Uhersku, v němž ale Češi figurovali jako menšina oproti jasné převaze německého a maďarského národa, na straně druhé identita národní, která měla jazykově a etnicky blízko ke slovenskému obyvatelstvu. Meziválečná Československá republika byla založena v rámci mezinárodně politického konceptu práva na národní sebeurčení. Vznik první republiky však konflikty ohledně národních identit nevyřešil, neboť i Československo se muselo vyrovnávat s vícečetnou národní identitou svých občanů, ale rozložení sil nabylo jiné podoby. Konstrukt československého národa se potýkal s problémy spojení českého a slovenského etnika, jež ale nedosahovala stejné úrovně, v druhé rovině docházelo ke konfliktu tohoto uměle stvořeného slovanského státního národa s menšinami (německou, maďarskou, polskou), které ale v sousedních státech představovaly národnosti dominantní. V těchto konfliktech Bartlová spatřuje zásadní problém Československa jako státu. „Dnes již není pochyb o tom, že vylučující etnická – a nikoli kulturní a politická – definice národních identit a systematické odkazování německy mluvících československých občanů do druhořadé pozice vytvořily demokratický deficit, který nahlodal základy meziválečného státu. [...] Zakládající státní idea Československa byla fakticky ideou českého národního sebeurčení s defenzivně-agresivním vztahem k českým Němcům a s paternalistickým vztahem ke Slovákům a Rusínům, jež ospravedlňovala svým modernizačním a demokratickým posláním.“ (Bartlová, 2015, s. 18) Naznačené etnocentrické pojetí první republiky celkově narušovalo stabilitu státní struktury a její ideje, proto byla kultura, která působila opačným směrem a fungovala stmelujícím účinkem v otázce státní identity a národního sebeurčení, důležitým a efektivním nástrojem k budování státu, jenž nebyl postaven na tak pevných základech, jak by si jeho tvůrci přáli.

Pro Bartlovou je stěžejní pojetí státní reprezentace, která využívá vizuální umění, architekturu a design jako nástroje pro konstituování jak státu, potažmo státní identity, tak identity národní. S pojmem reprezentace pracuje ve dvojím pojetí, které můžeme chápat na základě významového rozlišení přídavných jmen „reprezentační“ a „reprezentativní“. Za reprezentační považuje vznešené formy umění, které slouží k vyjádření moci státu a fungují jako podstatný legitimizační nástroj. Ve většině případů

využívají tradici jako autoritativní prostředek. Bartlová zde uvádí monumentálnost státních budov, pomníků i maleb, která manifestuje moc i bohatství nově se etablujícího státu. V zahraničí se stát takto reprezentuje na budovách svých velvyslanectví a pavilonech v rámci světových výstav. Adjektivum reprezentativní pojímá jako „konceptuální rozhraní, jež zprostředkovává [vjemy/komunikace] mezi smyslově konkrétními jevy přirozeného světa a naším myšlením. [...] Můžeme o nich [tedy i o státu] myslet a vypovídat právě jen prostřednictvím reprezentací, jakými jsou jazyk a text, ale také ohrazené území a jeho mapování, měna, složení armády, zákonnost a právní povědomí, školský systém a jeho obsah, vládní forma, případně osoba panovníka a mnoho dalších jevů“ (Bartlová, 2015, s. 19–20). A tyto identity mohou být reprezentovány právě výtvarným uměním a architekturou, které formují veřejný prostor státu. Podle Bartlové se „stát dělá“ skrze porozumění, interpretaci, používání a koncipování těchto uměleckých objektů, ať už jsou tyto aspekty reprezentační či reprezentativní. Zároveň lze zjednodušeně tvrdit, že stát existuje skrze prožívání a ztotožnění se se státní identitou, jež zároveň vchází ve vztah s identitou národní.

To je také jeden z důvodů, proč byl československým státem tak oblíben folklor. Jednak byl vnímán jako tradiční kulturní forma, což podporovalo legitimitu a autoritu státu, jednak nesl prvky národní identity, ač prostřednictvím venkovské kultury. Stát využíval folkloru pro jeho oblíbenost širokou veřejností, což se pro státní reprezentaci jevilo jako ideální. Bartlová připouští problém umělecké kvality oficiálně státem podporovaného umění, které nestojí v hlavním proudu uměleckého vývoje, neboť v moderním pojetí umění je kvalita spojována zejména s autenticitou projevu a originalitou autorského gesta. Oproti tomu státní reprezentace spíše tíhne ke konvenčnosti, což se i v Československu projevovalo viditelně u oficiálních zakázek, kdy výběr porot směřoval spíše tradičním směrem. Zároveň Bartlová uvádí, že hledisko kvality nemusí být nutně spatřováno pouze v originalitě a aktuálnosti, ale lze jej nalézt také ve schopnosti „uměleckých děl utvářet a podporovat soudržnost společnosti“ (Bartlová, 2015, s. 21), což byla státem požadovaná vlastnost. Stát se ale prostřednictvím uměleckých komisí neuchyloval pouze ke konvenčním rozhodnutím, existovaly i státní objednávky, které vyžadovaly modernitu, nesenou často avantgardními směry. Tyto státní umělecké zakázky však byly převážně určeny pro zahraničí, aby tam ukázaly vysokou úroveň tehdejšího československého umění.

Státní a národní identita

Další metodologická otázka Mileny Bartlové zní: „Co to byla a jak vznikala československá identita jako identita státní a zpočátku i národní.“ (Bartlová, 2017, s. 10) Bartlová zdůrazňuje, že procesy utváření a udržování těchto identit jsou politickým úkolem a nemělo by se na ně pohlížet jako na něco přirozeného. Na konstrukci státní a národní identity nahlíží hlavně pohledem vizuální kultury, přičemž v dosavadním historickém bádání o československé identitě převažovalo státoprávní a politické pojetí.

Československá republika vystupovala jako národní stát, a to v souladu s tehdejší středoevropským pojetím suverenity a sebeurčení politického národa. Jak jsme uvedli výše, v případě Československa docházelo ke dvojímu konfliktu, státní národ československý tvořily dvě složky s vlastní národní identitou, zároveň tento konstruovaný státní národ sdílel svůj stát s dalšími etniky, i když byla v menšinovém postavení. Státní a národní identita jsou dvě různé věci, jejichž vzájemné vztahy bývají komplikované, a to ať v rovině ekonomické, politické či kulturní. To podle Bartlové bylo i jedním z důvodů obou rozpadů Československé republiky (1939, 1992).

Měli bychom mít na paměti, že jednotlivé národy Československa se nacházely v různé fázi procesu své emancipace. Češi svou národní identitu promýšleli od národního obrození, národnostní menšiny jako německá, maďarská a polská se opíraly o sousední státy, v nichž naopak fungovaly jako dominantní etnika, dále zde byla komplikovaná identita Rusínů nacházející se na pomezí regionálně-etnického zařazení, a poté Slováci, kteří se stali rovnou státotvorným národem. Konstrukce státu s vidinou jednotné státní identity obyvatel s různou národní identitou byla výzvou, již se nepodařilo uskutečnit, což ale neznamenal, že by se o to československý stát intenzivně nepokoušel. Právě oblast vzdělávání a kultury se jevila jako ideální prostředí pro budování státní a národní identity.

Bartlová se zabývá jak vytvářením a udržováním identit, tak i jejich zánikem. Po druhé světové válce, kdy opět došlo ke spojení Čechů a Slováků v jeden stát, již ale nedošlo k reinstalaci konceptu československého národa a tato idea byla opuštěna: „Po krátké, ale nepřehlédnutelné existenci samostatného Slovenského státu již nebylo možné se vracet k předchozímu konstrukt, ale také proto, že po nuceném vysídlení

Němců nebylo již třeba deklarovat jednotný slovanský státní národ.“ (Bartlová, 2017, s. 13)

Bartlová rovněž zdůrazňuje dvě důležité vlastnosti identit, a to jejich pluralitu a performativitu. „Plurální pojetí identity zabraňuje, aby se stala totálním nárokem. Nelze ji považovat za takovou složku osobnosti, jejímž smyslem by bylo suspendovat sebe sama v nadřazené skupině, která sdílené hodnoty ztělesňuje výlučným způsobem. Performativní identita je naopak produktem toho, jak sám sebe jedinec utváří a dává mu schopnost sám sebou mezi ostatními také zůstat. Skutečnou platnost totožnosti dávají praktické aktivity a činy.“ (Bartlová, 2017, s. 15) Identity tedy považujeme za sociální konstrukty, neměli bychom je vnímat jako něco přirozeného, a zároveň je potřeba si uvědomit, že vždy fungují ve spojitosti s vnějšími okolnostmi, které jedinec každodenně prožívá. V identitách se tedy mísí jak sociální, tak individuální aspekty. Takový koncept identit je v přímém rozporu s pojetím čistě etnický (biologicky) vymezené totožnosti, která není přístupná zvenčí a je nutno se do ní narodit. Bartlová identity vnímá konstruktivně, aktivně a sebereflexivně. Jako příklad lze uvést sportovní reprezentace, které představují ukázkovou formu konstrukce státní identity.

Metodologicky je ke vztahu státní a národní identity přistupováno s otázkou, co stát dělá pro vytvoření a udržení identity, a jak se tato identita v průběhu času proměňuje, zároveň je potřeba neopomenout, jak k těmto identitám přistupují obyvatelé daného státu, jak se s nimi ztotožňují či vůči nim distancují, a jak je performativně prožívají.

Východiska naší práce

Předkládaná disertační práce si neklade za cíl v úplnosti aplikovat teorii kulturního oceňování Jamese F. Engliše na pole literárního vyznamenávání v meziválečném Československu. Ke státním uměleckým cenám přistupujeme se znalostí jeho využití bourdieuovské perspektivy směny kapitálů pro trhy s kulturním uznáním. Na rozdíl od zmíněných teoretiků se však pohybujeme v historicky krátkém a geograficky omezeném prostředí meziválečného Československa, pro které je charakteristické mj. napětí mezi národním a mnohonárodnostním státem. Rovněž historicky námi zvolené období nenalézají v jejich pracích větší paralelu, neboť centrum pozornosti Jamese

F. Englishe se nachází zejména v druhé polovině dvacátého století až po současnost, a naopak Pierre Bourdieu při své analýze literárního pole vychází předně z kulturní a společenské reality devatenáctého století.

Ohledně problematiky literárního oceňování považujeme za funkční pojmy z Bourdieuova rozdělení forem kapitálu. Ekonomický kapitál představuje významnou složku kulturních vyznamenání. Není to pouze sama finanční odměna pro laureáta, která má povahu ekonomického kapitálu, ale i nezbytné zdroje pro financování celé organizace cen; v ekonomický kapitál se také proměňuje (prostřednictvím knižního trhu i třeba dalších, později obdržovaných literárních cen) prestiž, již laureát spolu s oceněním získává. V našem disertačním projektu se těchto rovin dotýkáme, a to jak z hlediska pozice státních cen v rozpočtu ministerského odboru pro národní osvětu, jenž měl organizaci jejich udílení v gesci, tak když si všímáme kontinuální kritiky nedostatečně vysoké peněžní prémie spojené se státními cenami. Nastíníme rovněž vliv nástupu nakladatelských cen, které svými finančními odměnami několikanásobně předčily státní ceny, což se během třicátých let podepsalo na propadu státních cen v hierarchii literárních ocenění.

Stejně jako English nespojujeme instituci literárních cen s komercializací literatury, i když aspekt ekonomizace umění či kulturní produkce nelze při kulturním vyznamenávání pominout. Ve svých pozorováních státních cen za první republiky využijeme též autorových poukazů na to, že literární ocenění fungují v mnoha úrovních a do svého procesu zapojují celou řadu aktérů různého postavení.

Výbavu sociálním kapitálem lze zřetelně rozpoznat ve vztazích jednotlivých aktérů účastnících se udělování ocenění (mezi porotci, laureáty, organizátory i novináři). Literární ceny jsou typickým nástrojem, který zajišťuje distribuci institucionalizovaného kulturního kapitálu skrze uznání. Vedle samotného udělení ocenění už i samotná nominace může znamenat určitý jeho příjem.

English věnuje zvýšenou pozornost mediálnímu ohlasu ocenění. Jako součást diskurzivního aparátu, který úzce souvisí s logikou celé instituce cen a s její rolí při transformacích a distribuci kapitálů (prestiže), považuje polarizované diskuze o tom, zda je ten či onen nositel ceny hoděn, případně jeho dílo. Zároveň tato reflexe v médiích funguje jako nástroj propagace a vytváření skandálu. Pro nás představuje tisková reflexe státních cen za první republiky důležitý pramen celé disertační práce, ohlasu

v periodikách se věnujeme v poslední kapitole, v níž se zabýváme mj. skandálem divadelního kritika a zároveň úředníka starajícího se o agendu státních cen Jindřicha Vodáka, ale dobová publicistika nám vedle úředních akt a pramenů archivní povahy pomáhá vyložit institucionální procesy státních cen i v předcházejících kapitolách. Jak bude na mnoha příkladech patrné, zejména debatami souvisejícími s úpravami stanov státních cen ovlivňovala mechanismy udělování ocenění. Přestože státní umělecké ceny čerpaly svou autoritu od politických institucí, byly v literárním poli akceptovány a uznávány, což ale neznamená, že by se dílčí prvky jejich udělování nesesetkávaly s kritikou, jež podle Engliše nutně doprovází všechny kulturní pocty.

Za inspirativní pro naši práci považujeme představu o fungování kulturních cen na třech osách (společenské, institucionální a ideologické). U prvorepublikových státních uměleckých cen postrádáme udílení formou oslavných ceremonií, jež má Engliš na mysli, což ale neznamená, že státní vyznamenání meziválečného Československa na společenské ose nefungovala. Literární aktéři pořádali v souvislosti s oceněními debatní večery, na nichž se věnovali zejména organizačním a strukturálním vlastnostem těchto státních poct.

Historické schéma českých literárních ocenění v pojetí Pavla Janáčka a Jiřího Trávnicka nám umožňuje zasadit státní pocty do strukturované, hierarchizované sítě dobových literárních vyznamenání. Ve druhé kapitole, pojednávající o československé kulturní politice, podrobněji představujeme různé formy státní podpory spisovatelů a literatury. Vycházíme zde z Janáčkovy postřehu o proměně finančních zdrojů v literárním oceňování, které se podle něj se vznikem Československa etatizuje. Jak ukazujeme, šlo o součást snah o zavedení jasně strukturované a organizované finanční pomoci v oblasti slovesného i dalších umění. Podle Janáčka byly státní ceny pokusem nahradit ceny Hlávkovy akademie v jejich aspiracích na postavení ústřední národní literární ceny a zohlednit při jejich udělování zkušenosti starších bojů o nezávislost kulturního oceňování na politice. Tematické autonomie věnujeme pozornost ve třetí kapitole. Bude nás zajímat, jaké limity nezávislému rozhodování poroty nastavilo ministerstvo školství a národní osvěty. Podrobně se zabýváme porotami a problematikou jejich autonomie v rámci byrokratického mechanismu fungování státních cen. Státní umělecké ceny byly za dodržení určitých podmínek přijímány veřejností pozitivně, hlavní podmínkou přitom bylo, aby státní byrokracie autonomii literárního pole respektovala,

tak to aspoň primárně fungovalo ve dvacátých letech. V následující dekádě již na pozadí společensko-politických bojů docházelo ke zřetelné polarizaci.

Výzkum využití reprezentačních a reprezentativních možností umění ze strany státu prováděla Milena Bartlová s kolegy v oblasti vizuálního umění, architektury a designu. Naše práce nabízí vztáhnout tuto perspektivu vzájemného působení státu na umění a umění na stát na problematiku literárních a uměleckých cen. Na rozdíl od zmíněného projektu je pro naši práci stěžejní zájem o byrokratickou složku těchto vztahů, kterou v bádání Bartlové vnímáme jako upozaděnou. Ve druhé kapitole si všimneme například pokusů českých spisovatelů proniknout ještě dál do administrativní struktury nového státu, a to založením samostatného ministerstva krásných umění. Udělování státních cen za literaturu v mnohonárodnostním státě je příležitostí demonstrovat v literární oblasti některé problémy, které z literární situace pro reprezentaci státu vyvstávaly, i konflikty mezi národními identitami a identitou státní. Této problematice bude věnována předposlední kapitola, v níž pozorujeme přístup státních cen ke slovenským laureátům, k čechoslovakismu jako státní ideologii a k národnostním menšinám (zejména německé, ale i maďarské). Problematika státních ocenění nám umožňuje do této tematiky nahlédnout, neboť, jak píše Milena Bartlová, kultura a vzdělávání jsou místem, kde konstruování a udržování identit probíhá velmi intenzivním způsobem.

Státní kulturní politika v období Československé republiky se zřetelem k literatuře

Vznik ministerstva školství a národní osvěty

Za rakouské monarchie

Počátky meziválečného ministerstva školství a národní osvěty se formovaly již v době rakouské monarchie, kdy byly v červenci 1848 položeny základy ministerstva kultu a vyučování (Ministerium für Cultus und Unterricht). Tomuto ministerstvu ještě předcházela krátká etapa existence pouze ministerstva veřejného vyučování (Ministerium des öffentlichen Unterrichtes), které bylo ustanoveno 17. března 1848. To bylo založeno vedle pěti původních ministerstev rakouského císařství, a to zahraničních záležitostí a císařského domu, vnitra, práv, financí, války. Otázky náboženství původně spadaly do kompetence ministerstva vnitra. Sestavením první vlády byl pověřen ministr vnitra Franz von Pillersdorf, který post prvního ministra kultu a vyučování nabídl Františku Palackému, ten jej však odmítl a funkci přijal Franz von Sommaruga.³ Existence samostatného ministerstva kultu a vyučování byla přerušena mezi lety 1860–1867, kdy vydáním Říjnového diplomu vzniklo státní ministerstvo, jež převzalo agendu ministerstva vnitra, práv, kultu a vyučování.

S rakousko-uherským vyrovnáním v roce 1867 došlo k vytvoření správního systému, který byl později převzat i do první republiky. Prosincová ústava z roku 1867, jež platila pro Předlitavsko, vybudovala centralizovaný správní aparát založený na osobním přístupu. „V rukou ministrů byla důsledně soustředěna veškerá vláda, jim náleželo řídit správu v říši i v korunních zemích. Náměstkové nebo místodržitelé, které císař jmenoval pro každou korunní zemi, byli orgány říšské výkonné moci a odpovídali za náležité vykonávání říšských i zemských zákonů v příslušné zemi.“ (Hledíková, Janák, Dobeš, 2007, s. 246) Nejvyšším zákonodárným orgánem byla Říšská rada se sídlem

³ Více k ministerskému křeslu pro českého historika a spisovatele v Palackého projevu pro Národní výbor z května 1848 (Palacký, 1898, s. 33–36). Českým ministrem kultu a vyučování se stal až pro rok 1871 literární historik a etnograf Josef Jireček (1825–1888), jenž se zasloužil o zrovnoprávnění národních jazyků v Předlitavsku. Dalším českým zástupcem se stal Josef Kaněra (1854–1914), který byl provizorním správcem resortu ministerstva kultu a vyučování (listopad 1908 – únor 1909).

ve Vídni. Korunní země Předlitavska pak disponovaly zemskými sněmy, které fungovaly jako zastupitelské orgány s lokální zákonodárnou a správní mocí. Zemské sněmy vydávaly podrobnější předpisy, které odpovídaly rozhodnutím Říšské rady.

Do kompetence ministerstva kultu a vyučování spadaly veškeré otázky náboženství a školství, zároveň spravovalo záležitosti týkající se kultury a vědy.⁴ V posledně zmíněných otázkách se jednalo především o práci s uměleckými a vědeckými spolky a společnostmi (například Česká akademická společnost pro vědu a průmysl nebo Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění), ministerstvo bylo pověřeno dohledem nad těmito organizacemi, poskytovalo jim subvence a podpory, dále se zabývalo podporou vydávání časopisů a knih, řešilo čestné dary a stipendia umělcům a vědcům. V gesci mělo rovněž objednávky a nákup uměleckých děl a záležitosti autorského práva.⁵

Transformace po roce 1918

Se založením Československé republiky přišla i nutnost transformace veřejné správy, tu okamžitě 28. října 1918 převzal Národní výbor československý. „Těžiště jeho činnosti bylo v předsednictvu, které bylo jeho výkonným orgánem a vykonávalo v podstatě funkci vlády, plénum pak fungovalo jako zákonodárny sbor. Národní výbor si rovněž vytvořil odborné komise a připravované práce konala kancelář Národního výboru, která rovněž prováděla jeho usnesení. Kancelář i komise se staly zárodkem československých ústředních úřadů.“ (tamtéž, s. 337) Prvním legislativním krokem výboru se stal tzv. recepční zákon, tedy Zákon ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého,⁶ jenž ve druhém článku zajišťoval návaznost právního řádu nové republiky. Národní výbor existoval do 13. listopadu 1918,⁷ kdy

⁴ Název ministerstvo kultu a vyučování je odvozen od jeho náboženské agendy, ač mělo ministerstvo v gesci i otázky kultury, do jeho názvu se to nepromítlo.

⁵ Archivní materiály jsou přístupné v Národním archivu ve fondu 871 *Ministerstvo kultu a vyučování Vídeň 1888–1918 (1923)*, inventář obsahuje mj. abecední seznam podporovaných spolků (inv. č. 634, kart. 32–36), informace ke zřízení České akademie (inv. č. 624, kart. 16), abecední seznam osob se státní podporou, stipendiem, vyznamenáním (inv. č. 638, kart. 38–65). (Churáň, Špiritová, Kopcová, Nový, 2003)

⁶ Zákon č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, roč. 1, 1918, částka 2, s. 2 [cit. 16. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/797/1/2>.

⁷ Více k historii Národního výboru a jeho činnosti během počátků první republiky (Varadinek, 2014).

se jeho posledním aktem stalo vydání Prozatímní ústavy a ustanovení Revolučního národního shromáždění.⁸

Tento nový nejvyšší zákonodárný orgán vycházel ze základů Národního výboru, který čítal čtyřicet dva členů, po transformaci na shromáždění se jeho kapacita navýšila až na dvě stě sedmdesát českých a slovenských zástupců. Mezi členy Revolučního národního shromáždění zaujali své místo i aktéři literárního pole. Z řad spisovatelské obce v něm zasedali například Jan Herben, Alois Jirásek, Josef Svatopluk Machar, Jaroslav Kvapil, Stanislav Kostka Neumann, František Václav Krejčí, Josef Vraný⁹, literární historik Jaroslav Vlček a jako jedna z mála žen Božena Viková-Kunětická. Rovněž ve slovenské reprezentaci se objevili spisovatelé, a to Ján Botto (publikoval pod pseudonymem Ivan Krasko) a Pavol Országh Hviezdoslav.¹⁰ Většina poslanců byla zapojena v různých výborech, spisovatelé spolu s pedagogy, kněžími, právníky a úředníky byli nejčastěji členy kulturního výboru, například Jan Herben byl jeho prvním předsedou (ve stejném období zastával pozici místopředsedy F. V. Krejčí) a posléze místopředsedou.¹¹ Historik Marek Krejčí odůvodňuje početné zastoupení kulturních pracovníků v Revolučním národním shromáždění zejména jejich morálním kreditem, který nabyli v kontextu protirakouské rezistence před vznikem nové republiky. (Krejčí, 2006, s. 79) Revoluční národní shromáždění fungovalo po dobu dvou let, během nichž jmenovalo první vládu a zvolilo Tomáše Garrigua Masaryka prezidentem. Jeho existence byla završena parlamentními volbami v roce 1920, kdy bylo ustanoveno dvoukomorové Národní shromáždění republiky Československé (činné až do roku 1939).

Při transformaci z monarchistického uspořádání na demokratické docházelo k výrazným posunům, například volba do národního shromáždění probíhala na základě poměrného zastoupení, což se odlišovalo od způsobů konstituování říšské rady a zemských sněmů. Dalším významným jevem se stala důležitost politického stranictví ve veřejné správě. „Pro první republiku nebyl již typický apolitický byrokrat, nýbrž

⁸ Zákon č. 37/1918 Sb. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, roč. 1, 1918, částka 6, s. 30–31 [cit. 16. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/823/1/2>.

⁹ Novinář a spisovatel Josef Vraný (1874–1937) svou beletristickou tvorbu publikoval například pod pseudonymy Jan Kobr (román *Okovy*) či Vavřinec Řehoř (román *Dvoji život*).

¹⁰ Kompletní seznam členů Revolučního národního shromáždění je přístupný v Digitální parlamentní knihovně. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=296> (cit. 18. 3. 2022).

¹¹ Kompletní seznam členů Kulturního výboru Revolučního národního shromáždění. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=296&id=305> (cit. 18. 3. 2022).

byrokrat mající v kapse jednu nebo i více legitimací různých politických stran. Podle stranického klíče se obsazovalo nejen vedení centrálních státních úřadů, nýbrž i úřednická místa na všech stupních.“ (Hledíková, Janák, Dobeš, 2007, s. 331)

Kontinuita s předchozím státním uspořádáním se projevila i ustavením jednotlivých ministerstev, původně označovaných jako správní úřady.¹² I ministerstvo školství a národní osvěty svými kompetencemi navazovalo na svého rakouského předchůdce, ačkoli odborný rada Zdeněk Wirth v článku o počátcích ministerstva uvádí přímou inspiraci obdobně organizovaným berlínským ministerstvem vědy, umění a školství (Ministerium für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung). Říšskému ministerstvu chybělo samostatné oddělení pro otázky osvětové, agenda byla roztříštěna po malých částech do jiných oddělení, například památková péče původně stála úplně mimo ministerstvo; nově se na prvorepublikovém ministerstvu řešily otázky knihoven, kinematografie a lidové výchovy. (Wirth, 1918–1921, s. 247)

Pokus o samostatné ministerstvo krásných umění

V první polovině listopadu 1918 se diskutovalo též o založení samostatného ministerstva národní osvěty, později v létě 1919 označovaného spíše jako ministerstvo krásných umění. Tuto myšlenku propagoval zejména spisovatel J. S. Machar. Od ustavení ministerstva cíleného pouze na kulturu bylo upuštěno, „prý k tomu nedošlo z toho důvodu, že případné dodatečné rozšíření vlády o nového člena hrozilo rozkývat křehkou rovnováhu sil uvnitř široké koalice. Nepochybně i další rozšiřování úředního aparátu by v době volání po úspornosti a omezování byrokracie sotva bylo krokem příznivě přijímaným veřejností“ (Krejčí, 2009, s. 131). K tomuto výsledku se však nedošlo hladce. Dne 21. května 1919 vyšla oficiální zpráva, že návrh J. S. Machara byl zamítnut s odkazem na politické a finanční poměry. Opětovně bylo toto rozhodnutí předneseno na 57. zasedání Revolučního národního shromáždění (11. června 1919). Následně spisovatel Jan Herben v rozsáhlém projevu zdůraznil roli české literatury (kultury) při vzniku

¹² Označení ministerstvo vnímali zákonodárci jako příliš monarchistické, pokus o odlišení v názvu na „úřad pro správu“ ale z praktických důvodů neměl příliš dlouhého trvání, srov. Zákon č. 2/1918 Sb., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 21. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/788/1/2/zakon-c-2-1918-sb-jimz-se-zrizuji-nejvyssi-spravni-urady-ve-state-ceskoslovenskem/zakon-c-2-1918-sb-jimz-se-zrizuji-nejvyssi-spravni-urady-ve-state-ceskoslovenskem?timeslice=13.11.1918>.

samostatné republiky. Odkázal mimo jiné na reakci Tomáše Garrigua Masaryka na uvítací řeč Aloise Jiráska¹³ při Masarykově příjezdu na Hlavní nádraží v Praze (21. prosince 1918). Jeho zmínka o české kultuře jako průkopnici samostatnosti, která se nikdy nesmířila s Rakouskem, vyvolala souhlasné výkřiky dalších zástupců. Otázka samostatného ministerstva osvěty byla opět vrácena k projednání do ústavního výboru, ve prospěch Macharova návrhu hlasovalo šedesát sedm členů proti padesáti sedmi. Navzdory nadějím, které živil dobový tisk, byl však nakonec návrh zamítnut, a to 16. září 1919.¹⁴

V debatách o samostatném ministerstvu umění byly připomínány dva zahraniční příklady: Oponenti argumentovali pouze několikaměsíční existencí ministerstva krásných umění (beaux arts) ve Francii (rok 1882). Pochybnosti o následování francouzského příkladu vyjádřil Zdeněk Wirth v článku o počátcích československého ministerstva školství a národní osvěty, když uvedl, že i přes touhu se politicky a kulturně orientovat francouzským směrem by to po organizační stránce byl velmi nepraktický krok. Zastánci zmiňovali situaci v sousedním Polsku, které se cestou samostatného ministerstva kultury a umění vydalo. Netušili však, že ani polské ministerstvo nebude mít dlouhého trvání. Tamní ministr Zenon Przesmycki (1861–1944, básník a překladatel) nebyl schopen naplnit prvotní ambiciózní cíle a na celé ministerstvo se snesla silná vlna kritiky, která nakonec vyústila v jeho zánik. Agenda byla přesunuta na ministerstvo náboženství a veřejného školství (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego), které tedy začalo spravovat státní záležitosti v oblasti školství, vědy, umění, literatury, divadla, muzeí, archivů a knihoven.

Na zmíněných příkladech můžeme pozorovat, že národní osvěta, tedy péče o umění a mimoškolní vzdělávání obyvatelstva, byla v Evropě začleňována do státní správy obdobně, připojována ke školství, církvím a vědě. Wirth ve svém článku nezapomněl zdůraznit, že do budoucna zůstávala myšlenka samostatného správního úřadu pro kulturu otevřená: „Od počátku organizování ministerstva [bylo] vyhrazeno

¹³ Proslov je vydán v sebraných spisech Aloise Jiráska (Jirásek, 1932, s. 59–61).

¹⁴ Oficiální dokumenty o projednávání samostatného ministerstva národní osvěty jsou v Digitální parlamentní knihovně: Návrh na založení ministerstva osvěty. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0058_00.htm; Zamítnutí návrhu samostatného ministerstva. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1061_00.htm. Stenozáznam celé diskuze z projednávání o samostatném ministerstvu na 57. zasedání Revolučního národního shromáždění [cit. 22. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/057schuz/s057007.htm>.

osvětovému odboru zvláštní postavení v rámci úřadu, jednotlivá oddělení obsazena odborníky a po stránce kancelářské techniky umožněno pokud možno nejvíce budoucí odloučení zavedením vlastního protokolu a registratury.“ (Wirth, 1918–1921, s. 247)

Odkud ale opravdu pramenila touha po samostatnosti? Pravděpodobně se jednalo o snahu dostat záležitosti kultury do zorného pole politiků, vyzdvihnout oblast literatury a umění a ukázat je jako jeden z nejdůležitějších veřejných statků. Jednalo se o pokus podtrhnout jejich důležitost z hlediska společnosti a státu. Podporovatelé návrhu cítili rozdíl mezi samostatným ministerstvem a pouhým odborem na ministerstvu, a proto se tak snažili bojovat za samostatný úřad.

Ve jménu odbornosti

Po krátkém představení procesu transformace a konstituování nového ministerstva školství a národní osvěty v Československé republice se nyní budeme věnovat struktuře samotného ministerstva. Do jeho uspořádání nahlédneme skrze významné osobnosti resortu. Pozornost budeme věnovat zejména odboru národní osvěty, který je pro téma státních uměleckých cen stěžejní. Uváděné osobnosti považujeme za klíčové z pohledu vytváření ideových základů kulturní politiky první republiky. Jako zásadní tendenci vnímáme prosazování znalců zevnitř jednotlivých oborů na posty v ministerském úřadu.

Na postu ministra školství a národní osvěty se během první republiky vystřídalo celkem třináct politiků, což v průměru dává osmnáct měsíců funkčního období na jednoho.¹⁵ Navzdory častému střídání prvorepublikových vlád zůstávalo personální složení ministerstva v kulturní oblasti relativně neměnné, což pomáhalo dát meziválečné kulturní politice jednotný ráz.

¹⁵ Kompletní seznam ministrů školství a národní osvěty a jejich funkčních období je dostupný na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. [cit. 4. 3. 2022]
Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/ministri-skolstvi-od-roku-1848>.

František Drtina

V prvních dvou letech existovala pozice státního tajemníka, již zastával filozof František Drtina (1861–1925).¹⁶ Tento významný Masarykův spolupracovník se věnoval kulturní politice již v době Rakouska-Uherska. Byl jedním ze spoluzakladatelů realistické strany. Politicky se angažoval již v Říšské radě (1907–1911), se vznikem Československa se stal poslancem Národního výboru. Kulturní politikou se zřetelem na reformy ve školství se začal zabývat v Masarykově straně. Takto to charakterizuje Drtinův kolega z ministerstva Karel Velemínský v Drtinově nekrologu: „Kdežto Masaryk udával směr tohoto pokrokového hnutí [realistická strana], Drtina určoval obsah, stanovil zevrubný program kulturní politiky české.“ (Velemínský, 1925, s. 273)

Právě Drtina ještě před vznikem první republiky pracoval na přípravách organizace nového ministerstva (detailním propracováním struktury ministerstva pověřil Zdeňka Wirtha), jehož charakteristickým rysem měla být expertíza. Ve veřejné správě začali být mnohem více uplatňováni odborníci, mnohdy bez jakýchkoli zkušeností s postupy státní byrokracie, před samotnými úředníky obeznámenými s potřebnou administrativou. Tato myšlenka byla revoluční a naprosto se rozcházela s dosavadní praxí ve státní správě. Do fungování ministerstva se zapojily poradní sbory, které byly sestaveny právě ze znalců v daných oborech. „Přímý vliv odborníků a interestů na činnost jednotlivých odborů ministerstva školství měl se uplatnit četnými poradními sbory, jež byly vytvořeny. Avšak pro neujasněný poměr mezi pravomocí laických těles a státní administrativy docházelo k nedorozumění; takže stálé poradní sbory vymizely až na několik výjimek.“ (tamtéž, s. 281) V roce 1920 se František Drtina rozhodl z ministerstva odejít, důvodem byla pravděpodobně deziluze z prvorepublikové politiky a byrokracie státního úřadu. (Součková, 2004, s. 135) Jeho posledním aktem ve službách Československé republiky bylo položení základního kamene k pomníku J. A. Komenského v Naardenu v rámci přednáškového cyklu v Nizozemí. Po návratu

¹⁶ V počátcích etablování ministerstva ještě nebylo pevně rozhodnuto o jeho organizaci, František Drtina nastoupil do úřadu na pozici státního tajemníka (15. listopadu 1918), která měla odpovídat III. hodnostní třídě, avšak jeho oficiální jmenování se poněkud protáhlo, neboť chyběl zákon o postu státních tajemníků na ministerstvech a prezidium ministerské rady Československé republiky rozhodlo o zařazení Františka Drtiny do IV. hodnostní třídy, což s sebou neslo i pokles jeho finančního ohodnocení. Nakonec byl Drtina dekretem prezidenta opět zařazen do III. hodnostní třídy s nižším ročním přídatkem (7. října 1920). Podrobněji k této problematice v Drtinově biografii (Součková, 2004, s. 124–126).

z cest ještě krátce přednášel na Univerzitě Karlově, ale ze zdravotních důvodů se záhy stáhl z veřejného života. (Gabriel, 1998)

Jak píše Karel Velemínský ve výše zmíněné citaci, poradní sbory postupně zanikaly. Pravděpodobně nebyla náhoda, že se tomu tak dělo právě po odchodu jejich největšího propagátora Františka Drtíny. Ač někteří členové těchto poradních sborů zůstali ve služebním poměru jako spolupracovníci ministerstva, posléze „[...] rezignovali v důsledku konfrontací ideálů s byrokratickou a zpolitizovanou realitou“ (Krejčí, 2006, s. 80). Zánik poradních sborů lze také vysvětlit dostatečným nabytím sebedůvěry nového správního úřadu, který již neměl zapotřebí svá rozhodnutí opírat o jejich činnost.

Jaroslav Kvapil

Po ministroví a státním tajemníkovi představoval další stupeň v hierarchii ministerstva post odborových přednostů (později označovaných jako sekční šéfové), ti měli na starost celé odbory s jednotlivými odděleními, v jejichž čele stáli odborní referenti s funkcemi ministerských či odborových radů. Odbor národní osvěty, který nás zajímá v první řadě, jako první spravoval dramatik Jaroslav Kvapil ve funkci odborového přednosty. Kvapil se ujal místa ve veřejné správě po dlouholetém působení v Národním divadle, kam nastoupil v roce 1900 jako literární poradce a odkud odcházel z pozice ředitele činohry (1911–1918). O Kvapilově odchodu z divadelního světa píše ve svých memoárech herec Eduard Kohout: „Kvapil nám vysvětlil přátelsky a také ne bez pohnutí, proč pokládá za svou povinnost jít šéfovat na ministerstvo školství a národní osvěty, kde bude československému divadlu víc platný. Vždyť už nejde jen o Národní divadlo, ale o nové divadelnictví vůbec, o Brno a Bratislavu, o osud kočovných společností, o důstojné divadelní budovy, o pokrokový divadelní zákon, o postavení herce vůbec atd., atd. Chápali jsme, že tu není nikdo povolanější ani zkušenější, ale nebylo nám proto lehčeji. Znali jsme i osobní důvody, které jistě hrály svou roli: náš šéf pomalu slepl, i když to hrdinsky maskoval.“ (Kohout, 1975, s. 61)

Kvapil byl v době války součástí odbojové skupiny Maffie¹⁷, v roce 1917 napsal Manifest českých spisovatelů adresovaný Říšské radě. Mezi další projevy Kvapilovy politické aktivity můžeme zařadit jeho pojetí oslav k 50. výročí položení základního kamene Národního divadla. „Kvapil udělal z divadelních slavností velkou národní protirakouskou demonstraci. Sestavil rozsáhlý přehled naší dramatické tvorby. V cyklu trvajícím pět měsíců uvedl devětadvacet českých autorů s pětáctyřiceti hrami.“ (Deyl, 1971, s. 241) Při svém vstupu na ministerstvo se Kvapil řídil Drtinovým doporučením ohledně odbornosti jako hlavního kritéria pro obsazování úřadu,¹⁸ samo jeho jmenování bylo ostatně naplněním tohoto trendu. Pro mnohé mohla být jeho nová úřední dráha překvapením. Představa tvůrčího a umělecky založeného člověka, jakým byl Jaroslav Kvapil, nekorespondovala s dosavadním obrazem úředníka ve státní správě. „Pátralo se po příčinách jeho odchodu [z Národního divadla], ale nevyšlo najevo, co ho přimělo zaměnit rušnou práci, již si tak zamiloval a k níž byl osudově puzen, za jednotvárné úřadování. My herci jsme si ho nedovedli představit sedícího nad akty a vyřizujícího úřední záležitosti.“ (Deyl, 1971, s. 249)

Možná i to mohlo být důvodem, proč ve státní správě dlouho nesetřval, v tisku a egodokumentech bývá stroze uváděno, že ho práce na ministerstvu neuspokojovala. O návratu k divadlu začal Kvapil přemýšlet na jaře roku 1921, kdy byl při shánění scény pro hostování členů Uměleckého moskevského divadla osloven ředitelem Městského divadla Královských Vinohrad Františkem Fuksou, aby se ujal režie shakespearovského představení *Troilus a Cressida*. Na ministerstvu nejdříve zažádal o půlroční dovolenou, kterou měl nastoupit 1. října 1921. Prosincový úspěch uvedené divadelní inscenace

¹⁷ Mezi významné členy Maffie patřili vedle Jaroslava Kvapila ještě další spisovatelé, kteří rovněž vstoupili do veřejných služeb Československé republiky. Jednalo se například o Jana Herbena a Josefa Svatopluka Machara, které jsme zmiňovali jako poslance propagující vznik samostatného ministerstva krásných umění. Ve studii Jana Hálek je dále mezi „hlavní členy Maffie“ zařazen i Alois Jirásek, zejména kvůli jeho zapojení „[...] na projevu českých spisovatelů v květnu 1917 či vystoupení z 13. dubna 1918 ve Smetanově síni, [...]“ (Hálek, 2017, s. 35).

¹⁸ Jako ukázkou začleňování odborníků do veřejné správy využijeme drobnou sondu do personálního složení osvětového odboru v době pod Kvapilovým vedením (1918–1920). Organizaci vědecké činnosti měl na starosti profesor historie Kamil Krofta, ochranu památek historik umění Zdeněk Wirth, v čele oddělení hudby byl hudební vědec a skladatel Jan Branberger. Oddělení výtvarného umění řídil historik umění Václav Vilém Štech, lidová výchova a knihovnictví spadaly pod pedagoga Karla Velemínského, divadelní oddělení řídil literární a divadelní kritik Jindřich Vodák a kinematografii režisér Jan Pallausch (Palouš). Na oddělení literatury ve vedoucí pozici pracoval Stanislav Kostka Neumann a jako jeho hlavní asistent básník Petr Kříčka jako ministerský místotajemník. Další spisovatel (a kněz) Bohumil Zahradník-Brodský pracoval ve funkci ministerského místotajemníka v samostatném odboru pro věci církevní, dramatik Stanislav Lom (vlastním jménem Stanislav Mojžíš) v právním odboru. Informace o personálním složení ministerstva čerpáme ze *Sborníku ministerstva školství a národní osvěty 1918–1920*.

Kvapila jen utvrdil v myšlence definitivně odejít z ministerského úřadu. (Kvapil, 1932, s. 512) Přijal místo uměleckého šéfa ve vinohradském divadle a oficiálně byl na vlastní žádost dán u ministerstva na trvalý odpočinek (7. srpna 1923). Jeho spolupráce se státní správou ale úplně nepřestala, v roce 1927 vypracoval elaborát k zestátnění pražského Národního divadla a uvažovalo se o něm jako o intendantovi první scény. K zestátnění nakonec došlo v roce 1930 a V. odbor ministerstva školství a národní osvěty, který Kvapil jako první pomáhal ustanovovat, dostal divadlo pod přímou správu. Pozice intendanta tak nebylo zapotřebí.

Kvapilova žádost o uvolnění z úřadu odstartovala na odboru národní osvěty zásadní spor ohledně řádného výkonu státní správy. Už za Kvapilova působení se objevovaly náznaky, že po administrativní stránce nejde v odboru vše hladce. Když na jeho místo nastoupil nový odborový přednosta Antonín Setunský, odbor prý jevil „rasy úplné anarchie: došlá podání se neprotokolovala, spisy se vyřizovaly bez ohledu na lhůty a docházka do úřadu se jevila jako velmi uvolněná“ (Krejčí, 2009, s. 132). Projevily se tak stinné stránky představy, že odbornost v oblasti umění a respekt získaný v uměleckém poli budou bez byrokratické zkušenosti na výkon funkce ve státním aparátu stačit.

Zdeněk Wirth a aféra s Antonínem Setunským

Hlavním problémem se ale stalo jmenování nástupce, uvnitř ministerstva se totiž počítalo, že Kvapilovo místo zaujme jeho zástupce (od roku 1919) Zdeněk Wirth, který spravoval oddělení ochrany památek a vědy a dočasně převzal i péči o oddělení pro krásná umění. Jako překvapení pak působilo jmenování Antonína Setunského do čela odboru národní osvěty. Tento zkušený úředník státní správy doposud vedl Státní nakladatelství a měl za sebou mnohaleté zkušenosti na vídeňském ministerstvu kultu a vyučování. V tisku vyvolalo upřednostnění Setunského před Wirthem rozhořčení, byla zdůrazňována nevhodnost jeho kvalifikace pro umělecký resort a jeho působení v monarchistickém státním aparátu. „Patrně proto, že nebylo možno pro něho najít jiné zaměstnání, a snad i proto, že byl náhodou nejstarším úředníkem. Kam zmizela hesla, kde zůstaly ideály? Takováto důležitá záměna osob provádí se z hlediska čistě vídeňského, z hlediska čistě byrokratického. Či plní se tak tímto způsobem sliby, kterými ústy Drtinovými ministerstvo školství a nár. osvěty zahajovalo svoji činnost? Kde je vnitřní vztah k naší

osvětě u vídeňského byrokrata nejstaršího vydání?“ (Růžek, 1921, s. 1) Spor dále eskaloval jak v médiích, tak interně, neboť zaměstnanci odboru v čele s Wirthem se novému přednostovi nehodlali podřídit.

V osobním fondu Zdeňka Wirtha lze nalézt jeho dopis Setunskému (datovaný 29. 5. 1922), kde se distancuje od článku proti Setunskému v *Tribuně* ([Nepodepsáno], 1922b, s. 3) a vyjadřuje znechucení nad očerňováním osoby představeného ve *Výzvě* (Prof. dr. A., 1922). Osobní antipatie můžeme demonstrovat na tomto úryvku z dopisu: „Přes to vše pokládám dále propast mezi námi za rozevřenou a neustanu tvrditi, že Vaše jmenování naším chefem bylo faux-pas a znechutilo celému odboru práci dosud radostnou a ve výsledku blahodárnou. [...] Musím mlčeti, poněvadž jsem pln hořkosti, když přednosta odboru při tom škodí svému resortu, jde vstříc přáním jiných jen proto, že jsou velcí páni, ačkoliv věc sama trpí. Nevyzývejte mne s medosladkým úsměvem, aby ‚pan referent‘ řekl, co myslí, když tvrdohlavě sledujete od počátku již šimla, podle kterého to uděláte.“ (Wirth, 1922)

Veřejný i soukromý tlak na Setunského pravděpodobně zapříčinil jeho rezignaci, takže Wirth nakonec pozici odborového přednosty zaujal. Ač byl oficiálně jmenován až v roce 1923, sám Wirth uváděl své působení v čele odboru hned po odchodu Jaroslava Kvapila. (Uhlíková, 2010, s. 68) Wirth byl pro odbor národní osvěty klíčovou osobností. Zásadní měrou se podílel na jeho organizaci v jeho počátcích a ve vedení setrval v celé prvorepublikové éře.

Organizace odboru národní osvěty a nárys státní kulturní politiky ve vztahu k literárnímu poli

Po představení personální hierarchie se budeme věnovat samotnému V. odboru národní osvěty. Nahlédneme jeho pozici v rámci celého ministerstva a skrze jeho agendu nastíníme prvorepublikovou kulturní politiku, na niž po vzoru Jiřího Knapíka nahlížíme jako na „soubor politických zásahů do fungování kulturních institucí, vytváření podmínek pro umělecky tvůrčí činnost i chování společnosti, který odpovídá charakteru určitého politického systému“ (Knapík, 2005, s. 181). Ministerstvo bylo členěno na jednotlivé odbory, které zastřešovalo presidium. Agenda presidia se týkala zejména politického a legislativního styku s Národním shromážděním, dále pak správy Státního nakladatelství a péče o ministerskou knihovnu a archiv.

Prvotní struktura ministerstva byla co do počtu odborů velmi detailně segmentována do celkem osmi odborů pro jednotlivé stupně a směry školství, národní osvětu, církev a styky s cizinou. Zároveň byly k ministerstvu přiřazeny další ústřední ústavy, což se v praxi ukázalo jako neudržitelné. K reorganizaci ministerstva došlo v roce 1923, kdy se počet odborů ustálil až do konce první republiky na šesti.¹⁹ Tato fáze ustalování struktury s sebou nesla i určitý zmatek v číslování jednotlivých odborů. Například odbor pro národní osvětu vystupuje v dobových dokumentech a v tisku nejdříve pod označením VI. (1918–1920), poté jako odbor VII. (1921–1922), od roku 1923 se označení stabilizovalo na V. odboru.

Jednotlivá oddělení V. odboru národní osvěty

Než se budeme podrobněji věnovat druhému oddělení, do jehož kompetence spadaly otázky literatury, v krátkosti představíme agendu ostatních oddělení, abychom demonstrovali záběr celého osvětového odboru, který byl tvořen čtyřmi odděleními. První oddělení se věnovalo ochraně památek, archivnictví, muzejnictví a archeologii. Zajišťovalo organizaci, hmotnou podporu a restaurování všech typů památek,

¹⁹ Přehled struktury ministerstva školství a národní osvěty po hlavní reorganizaci v roce 1923. Po nečíslovaném presidiu bylo ministerstvo rozčleněno na I. odbor, který se zabýval péčí o národní, mateřské a pomocné školy, dále II. odbor s agendou středních škol. Následoval III. odbor, jenž spravoval odborné školství a IV. odbor pro záležitosti vysokých škol a vědeckých ústavů. V. odbor se zabýval národní osvětou a VI. odbor byl určen pro církevní záležitosti.

ať se jednalo o památky přírodní, pravěké, historické, světské či církevní, a to i v zahraničí. Dále se zabývalo archivnictvím v celé jeho šíři, staralo se i o subvence nestátním archivům, na starost mělo také inspekci. V péči mělo též státní i svěřenecký mobilní umělecký majetek, soukromé sběratelství stejně jako veřejné muzejnictví, do jeho gesce spadal i obchod se starožitnostmi a jejich vývoz. Oddělení se zabývalo podporou vědecké a publikační činnosti ve všech výše uvedených oborech, zároveň v národopisu a odborné vlastivědě, dále správou rozličných ústavů těchto oborů.

Druhé oddělení se zabývalo otázkami literatury, divadelnictví, výtvarného umění a hudby. Spadala sem správa Akademie výtvarných umění, uměleckoprůmyslových škol a státních konzervatoří. Součástí oddělení byla Státní inspekce hudebních škol. Oddělení mělo na starost veškeré otázky výstavnictví v Československé republice i v zahraničí. Po stránce kulturní zde své místo měla péče o divadlo a kinematografii, zároveň se zabývalo uměleckou a mravní stránkou zmíněných odvětví při jejich veřejném užití. Věnovalo se podpoře mladých spisovatelů a žurnalistů, spravovalo životní příspěvky, studijní a cestovní stipendia umělců v oborech své působnosti. Zajišťovalo pojištění spisovatelů a do jeho agendy patřilo rovněž vykupování pozůstalostí. Právě v jeho gesce se nacházely státní umělecké ceny.

U třetího oddělení se jednalo o správu lidové výchovy, kam spadala organizace lidových škol a kurzů spolu s pestrou přednáškovou činností. Součástí agendy byly záležitosti kinematografie a radiofonie. Dále sem patřila péče o ochotnické divadlo a obecní pamětní knihy, rovněž se oddělení staralo o ústřednu diapositivů. V popisu agendy mělo ještě organizaci knihovnictví, hlavní dozor nad ním a nad osvětou.

Poslední, čtvrté oddělení bylo vyhrazeno pro školské a kulturní styky s cizinou. V tomto oddělení se zabývali zřizováním školských a kulturních institucí pro cizince v Československé republice, stejně jako pro československé občany v cizině. Věnovalo se mezinárodním výměnám pedagogů i studentů, zaštiťovalo účast při jednání o vzájemných subvencích a stipendiích zúčastněných států. Do jeho gesce spadala i péče o československé zahraniční školství a všeobecné československé kulturní potřeby v cizině. Součástí agendy byla rovněž mezinárodní výměna knih a časopisů a šíření československé literatury a umění v cizině. Toto oddělení mělo na starosti podporu překladů z češtiny do cizích jazyků a naopak.

Státní kulturní politika v literárním poli

Směrem ke spisovatelům se kulturní politika ministerstva školství a národní osvěty projevovala přímými i nepřímými formami podpory. Vedle přidělování nejrůznějších subvencí neopomíjel osvětový odbor ani stránku sociálního zabezpečení starších spisovatelů. Státní kulturní politika měla i složku regulativní a kontrolní, která se projevila v zákonodárství ovlivňujícím literární pole. Na veřejnosti propagovaný obraz vztahu státního aparátu ke kultuře vystihovala slova Zdeňka Wirtha, kdy postoj státu popisoval „snahou nejpřímnější nebýti umění kurátorem, ale podporovatelem“ (Buzek, Placht, Havelka, 1934, s. 1416). V oficiálních dokumentech byla ze strany státní správy uznávána autonomie uměleckého pole: „Spolupůsobení státu při tvůrčí činnosti umělecké, pokud nejde o školské vzdělávání, jest vázáno přesvědčením, že přímé zasahování by bylo na škodu zdravého a plného rozvoje. Umění všeho druhu jest respektováno jako schopnost svéprávná, sobě odpovědná a sebeurčující, které jakýkoliv veřejnoprávní činitel může býti na prospěch jen podporou podmínek této nezávislosti a hmotného zabezpečení.“ (Československo, 1928, s. 423)

Legislativa

Zákon č. 45/1920 Sb., **o umělecké úpravě předmětů státem vydávaných nebo podporovaných**, pokud vyžaduje součinnosti umělců,²⁰ pověřuje osvětový odbor ministerstva školství a národní osvěty vypisováním veřejných uměleckých soutěží s náležitou odbornou komisí, která měla být sestavena na základě návrhu daného poradního sboru. V souladu s tímto zákonem musely probíhat i literární a dramatické soutěže vypisované ministerstvem, rovněž státní umělecké ceny byly organizovány podle tohoto zákona.

²⁰ Zákon č. 45/1920 Sb., o umělecké úpravě předmětů státem vydávaných nebo podporovaných, pokud vyžadují součinnosti umělců. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1626/1/2/zakon-c-45-1920-sb-o-umelecke-uprave-predmetu-statem-vydavanych-nebo-podporovanych-pokud-vyzaduji-soucinnosti-umelcu/zakon-c-45-1920-sb-o-umelecke-uprave-predmetu-statem-vydavanych-nebo-podporovanych-pokud-vyzaduji-soucinnosti-umelcu>.

Zákon č. 106/1923 Sb., o **nakladatelské smlouvě**,²¹ vznikl ve spolupráci ministerstva spravedlnosti, ministerstva obchodu, průmyslu a živností, ministerstva vnitra a ministerstva školství a národní osvěty. „Za vzor sloužil jí [osnově zákona] německý zákon o nakladatelském právu z 19. června 1901, jejím autorem (odb. přednostou min. spravedlnosti Hartmannem) bylo však dbáno i jednotlivých ustanovení zákonodárství cizího, jakož i podnětů a připomínek Syndikátu českých spisovatelů, Syndikátu výtvarných umělců československých, Umělecké besedy, Spolku českých knihkupců a nakladatelů a ministerstva školství a národní osvěty.“ (Scheinpflug, 1921, s. 1) K tomuto novému zákonu upírali své naděje zejména autoři, kteří doufali, že zákonem dojde ke zrušení nebo vypovězení starých nakladatelských smluv, což se ale nestalo. Situaci komentoval i tehdejší přední odborník na autorské právo Jan Löwenbach: „Naši zákonodárci však šli ještě dále než vláda a připravili autorům nemilé překvapení. Nový zákon totiž vypočítává, které předpisy nelze úmluvou stran změnit, dodává, že tyto předpisy vztahují se i na smlouvy existující již v době účinnosti zákona.“ (Löwenbach, 1923, s. 7) Což znamenalo, že zákon sice platil i pro staré nakladatelské smlouvy, ale byla v něm vyjmenována některá ustanovení, která nešla v dosavadních nakladatelských smlouvách upravit (§ 42). Mezi (z hlediska autorů) nejpalčivější problémy, které se tak nepodařilo z dříve vzniklých smluvních vztahů odstranit, přestože v nových smlouvách na ně již bylo pamatováno, patřila například možnost po deseti letech odkoupit zbylý náklad za původní krámskou cenu s knihkupeckou srážkou v době odkupu a s dílem volně naložit (§ 3 a § 9), což bylo podstatné u vydávání sebraných spisů. Dále šlo o podmínku reedice rozebraného díla do dvou let, pokud k nečinnosti nakladatele nedošlo s autorovým souhlasem, měl autor právo domáhat se náhrady škody (§ 13). Posledním podstatnějším problémem bylo řešení situace, kdy nebyla dohodnuta výše odměny, v těchto případech se měl honorář odvíjet od dobových kolektivních smluv mezi organizacemi autorů a nakladatelů nebo být určen soudním znaleckým posudkem (§ 21). Naopak mezi významná ustanovení, která se na staré smlouvy začala vztahovat, patřil nárok na honorář i za další vydání díla (§ 10). Existovaly totiž případy, kdy autoři podepsali smlouvu na více vydání, ale finanční odměna odpovídala pouze vydání

²¹ Zákon č. 106/1923 Sb., o nakladatelské smlouvě. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3315/1/2?vtextu=nakladatelsk%C3%A1%20smlouva%201923#ema0>.

prvnímu. Nebylo však blíže specifikováno, zda i pro nové vydání platí dávno sjednaný honorář, nebo by jeho výše měla být upravena vzhledem k dobovým poměrům. Ve sporných případech tak měl rozhodovat soud.

Pro spisovatele byl velmi důležitý **autorský zákon** č. 218/1926 Sb., o původském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském).²² Pozornost se obracela zejména k ochranné době díla, ta byla doposud stanovena zákonem z roku 1895 na třicet let, nový zákon posouval tuto dobu na padesát let, z čehož měli prospěch spisovatelé, zatímco nakladatelé se snažili propagovat původní třicetiletou lhůtu. Během příprav zákona zazněl na ministerstvu návrh, „aby prodloužení ochranné doby uměleckého díla bylo kompenzováno znárodněním nejvýznamnějších literárních děl, které by umožnilo jejich rozšíření v nejširších vrstvách prostřednictvím laciných lidových vydání. Nešlo o nic jiného než o přechod autorských práv před uplynutím zákonem stanovené ochranné doby na stát“ (Krejčí, 200, s. 138). S autorským zákonem souvisela **tzv. Bernská úmluva** o ochraně děl literárních a uměleckých, která pro participující státy zajistila uznání autorských práv na mezinárodní úrovni. Rakousko-Uhersko nepatřilo mezi státy, které se k úmluvě z roku 1886 připojily, zároveň to monarchie neučinila ani po berlínské revizi (1908), což znamenalo, že ani pro Československo tato úmluva neplatila. To se změnilo až mírovou smlouvou z 10. září 1919,²³ kdy se první republika připojila vedle dalších mezinárodních úmluv i k té bernské, a to s účinností od února 1921 ve znění její berlínské revize. (Telec, 2019, s. 1201–1204) Dohled nad dodržováním úmluvy dostal do své gesce odbor národní osvěty ve spolupráci s ministerstvem spravedlnosti.

Součástí státní kulturní politiky byla i agenda spojená s cenzurou.²⁴ Cenzurní zásahy v literárním poli byly namířeny hlavně na protistátní rétoriku, legislativně

²² Zákon č. 218/1926 Sb., o původském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském). In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4292/1/2>.

Novela: Zákon č. 120/1936 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 24. listopadu 1926, č. 218 Sb. z. a n., o původském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském). In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 12. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6540/1/2>.

²³ Celé znění tzv. mírové smlouvy č. 508/1921 Sb., tedy Smlouvy mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. Dostupná online <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2789/1/2> (cit. 5. 5. 2022).

²⁴ Problematika literární cenzury v meziválečném Československu je přehledně zpracována v kapitole Tomáše Pavlíčka v kolektivní monografii *V obecném zájmu* (Pavlíček, 2015, s. 691–756), součástí kapitoly je přímo oddíl „Cenzurní legislativa v proměnách“ (s. 709–713).

se opíraly o zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.²⁵ Zintenzivnění státoborných intencí probíhalo zejména po roce 1933, kdy se v Německu dostal k moci Adolf Hitler, s nímž sympatizovala radikální část československých Němců, s oficiální liberální demokracií nesouhlasila ani komunistická levice vedená od roku 1929 Klementem Gottwaldem, nesouhlas rovněž projevovalo československé fašistické hnutí okolo časopisu *Vlajka*. Tyto vnitropolitické poměry, ale i atmosféra v mezinárodních vztazích vedly první republiku k legislativním krokům, které se se situací třicátých let snažily vyrovnat. Řešením měly být novelizace výše zmíněného zákona z let 1933 a 1934. V materiálech k činnosti ministerstva školství a národní osvěty byla vyzdvižována práce na **tzv. malém tiskovém zákonu** (č. 126/1933 Sb.),²⁶ který se v §§ 5–9 zabýval tiskopisy ohrožujícími mládež. Mezi kompetence ministerstva patřilo rozhodování o zákazu rozšiřování brakové literatury pro mládež, zákaz mohl být vydán pouze na základě návrhu zvláštního sboru, který byl sestaven a svolán pro tyto účely.²⁷ „Sbor tento má rozhodovati neodvisle a samostatně, vliv státu, vykonávaný mšo, se omezuje jen na právo, jmenovati předsedu a členy sboru. Ve sboru budou zastoupeny osoby, činné v sociální péči o mládež a v soudnictví nad mládeží, vychovatelé mládeže, osvětoví pracovníci, dále kruhy umělecké i literární a novináři.“ (Buzek, Placht, Havelka, 1934, s. 1499)

Sociální otázky

Československá kulturní politika zasahovala též do oblasti sociálního zabezpečení spisovatelů, odbor národní osvěty měl totiž v gesci příspěvky na starobní a invalidní pojištění a životní příspěvky. Od roku 1924 se stát finančně podílel na **starobním a invalidním pojištění** spisovatelů, umělců a novinářů. Až do té doby se spisovatelé, pokud nebyli pojištěni jako zaměstnanci či neměli zajištěnou penzi ze státního nebo veřejného fondu, museli v důchodovém věku spoléhat na soukromé prostředky. Ministerstvo školství a národní osvěty navázalo úzkou spoluprací se Syndikátem českých

²⁵ Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 12. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3259/1/2?vtextu=z%C3%A1kon%20o%20ochran%C4%9B%20republiky%201923#lema0>.

²⁶ Zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 14. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/5716/1/2>.

²⁷ Více k zákonu proti literárnímu braku (Pavliček, 2015, s. 759–774).

a slovenských spisovatelů a hudebních skladatelů, Syndikátem výtvarných umělců československých a od roku 1933 ještě se spolkem pro německé umělce Reichsverband deutscher bildender Künstler in der ČSR. Skrze tyto spolky bylo sjednáváno pojištění u Zemského pojišťovacího fondu v Praze, přičemž se stát zavázal, že do fondu bude každoročně přispívat 250 000 Kč, pokud to dovolí schválený rozpočet.²⁸ Individuální a dobrovolné pojištění měly pro své členy sjednávat výhradně výše zmíněné syndikáty, a to na základě písemné žádosti s jasným prohlášením o částce, která bude do fondu každoročně placena. Podmínkou byla československá státní příslušnost a žadatel (spolu s rodinnými příslušníky, o něž ze zákona pečoval) neměl mít jiné významnější penzijní zajištění či majetek. Syndikáty nesměly odepřít členství žádnému československému spisovateli či umělci, i kdyby se k členství přihlásil pouze za účelem starobního pojištění se státním příspěvkem. (Buzek, Placht, Havelka, 1934, s. 1610–1611) Ač pojištění takto zařizovaly syndikáty, ministerstvo si vyhradilo právo rozhodovat o přihláškách, na něž mělo ze svého rozpočtu poskytovat příspěvek do výše částky hrazené samotným pojištěncem.

Jako druhý pilíř sociální podpory spisovatelů fungovaly **státní životní příspěvky**, někdy nazývané čestné penze. Uvažovalo se o nich pro sedm vybraných významných spisovatelů již v roce 1919,²⁹ nakonec tento záměr nebyl realizován a určená částka byla rozdělena na čestné dary pro dvacet pět spisovatelů. Ke stabilizaci této finanční podpory dospělo ministerstvo v roce 1923, ač oficiální statut s názvem *Zásady pro udílení životních příspěvků spisovatelských a žurnalistických* byl uveřejněn až v roce 1927. Statut stanovoval tři základní podmínky – význam autora, věk a majetek: „Čestného životního příspěvku ročního 12. 000 Kč může se dostat zvláště vynikajícím spisovatelům anebo žurnalistům československým, kteří dosáhli 60ti let věku, nemají stálých příjmů z aktivního, neliterárního zaměstnání a nejsou ani jinak bez hmotné tísně zaopatřeni.“³⁰ Výběr příjemců životního příspěvku měli na starosti odborní referenti V. odboru národní osvěty, řídící se doporučením literárních spolků, mezi nimiž měl největší váhu Svatobor.

²⁸ První státní vklad ještě v roce 1923 činil 495 000 Kč a v následujícím startovacím roce byla částka stanovena na 300 000 Kč.

²⁹ V prvotním návrhu se pracovalo se dvěma kategoriemi, vyšší částku 12 000 Kč měl obdržet Alois Jirásek, Eliška Krásnohorská a Antal Stašek, nižší částka 7 200 Kč měla být vyplacena Petru Bezručovi, Otokaru Březinovi, Janu Herbenovi a Bohdanu Kaminskému (vlastním jménem Karel Bušek).

³⁰ Národní archiv Praha (NA), Ministerstvo školství (MŠ), 1918–1949, inv. č. 1721, sign. 27 I K, č. kart. 3075, spis č. 57542/27, Životní příspěvky spisovatelům – Definitivní statut a udělení pro rok 1927, příloha Prozatímní statut.

Návrhy mohly podávat i další autorské organizace z literárního pole – Moravské kolo spisovatelů, Spolok slovenských spisovateľov, Spolek českých žurnalistů a Syndikát denního tisku československého.

Stejně jako u starobního a invalidního pojištění musel mít příjemce životního příspěvku československé občanství (nikoli národnost, životní příspěvky pravidelně získávali i spisovatelé a spisovatelky hlásící se k národnosti slovenské a německé). K podmínce dovršených šedesáti let bylo přistupováno poněkud pružněji, v praxi fungovala jako spodní věková hranice padesát let, první námi dohledaný dokument k zásadám státních čestných příspěvků z roku 1920 indikoval spodní věkovou hranici již od čtyřiceti pěti let. V období první republiky ale nikdy žadatel takto nízkého věku nebyl vybrán. Dále se přihlíželo ke zdravotnímu stavu, rodinné situaci či případné existenční nouzi. Podle ministerského zhodnocení na úplném existenčním minimu například přežívaly slovenské spisovatelky Božena Slančíková-Timrava a Terézia Vansová. Životní příspěvek byl ale přiznáván i spisovatelům a spisovatelkám s ročním důchodem pohybujícím se mezi dvaceti a pětadvaceti tisíci (Friedrich Adler, Jan Herben, Růžena Jesenská, Eduard Lederer), což odborný referent vyhodnocoval jako malou penzi. Naopak u příjemců životního příspěvku, jejichž důchod se pohyboval okolo čtyřiceti tisíc, byly uváděny poznámky typu „přes 80“ v případě spisovatele a cestovatele Josefa Kořenského, „přes 80 let, churavý, stařec nad hrobem“ u Václava Beneše Šumavského či „pečuje o nezaopatřené rodiny synů“ u Jana Voborníka.³¹

Naopak k majetkovým poměrům bylo přistupováno velmi důkladně, poživatel dávky nesměl mít stálé příjmy z aktivního zaměstnání mimo oblast literatury a jeho stálé roční příjmy nesměly přesáhnout 30 000 Kč. Ve dvacátých letech ke zjištění majetku postačoval výměr osobní daně z příjmu, ve třicátých letech došlo k zpřísnění a u dosavadních poživatelů byla provedena dotazníková majetková revize, která měla za následek určité posuny v kategoriích. Od roku 1932 například došlo k vyřazení Jiřího Stanislava Guth-Jarkovského, Bohumila Zahradníka-Brodského a Václava Štecha. Do nižších kategorií se posunuli Jan Herben, Gabriela Preissová, Růžena Jesenská a Jan Opolský.³² K majetkové otázce několika z těchto spisovatelů se vyjádřily i *Lidové listy*:

³¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1721, sign. 27 IK, č. kart. 3075, spis č. 156960/31, Čestné životní příspěvky spisovatelům, revisní akce, návrh na udělení v r. 1932.

³² Spisovatele a spisovatelky uvádíme pouze výběrově, neboť určité posuny v kategoriích se dotkly téměř poloviny všech poživatelů příspěvku.

„Nedotýkáme se jejich literárního díla, ale musíme upozorniti, že p. dr. Herben je boháč, Zahradník-Brodský má krásnou pensi ministerského rady a značné příjmy ze spisů a dr. Guth-Jarkovský má slušnou pensi jako bývalý profesor a první ceremoniář republiky. Je mnoho spisovatelů, kteří by si příspěvku zasloužili. Pro mladší spisovatele příspěvků není. Býti boháčem a hráti si na nemajetného spisovatele – to není fair.“ ([Nepodepsáno], 1931) Odborný referent například zdůvodnil přesun Gabriely Preissové do nižší kategorie jejím relativně dobrým rodinným zajištěním. „Odbor V/2 nemíní se dotýkati jejího literárního významu, jež plně uznává, ale jest mu známo, že syn pí. Preissové jest vysokým státním úředníkem, že sama pí. Preissová má mimo zdejší příspěvek jakýsi důchod, byť ne velký, podle přiznání z roku 1931 6.–8.000.- Kč ročně, a lze tedy předpokládati, že čestný příspěvek 6.000.- Kč bude pro ni postačovati.“³³

Životní příspěvky byly rozdělovány ve dvacátých letech přibližně mezi padesát spisovatelů a spisovatelek, do poloviny třicátých let se počet příjemců subvence pohyboval okolo pětáctyřiceti, až nakonec klesl v roce 1938 na třicet dva příjemců. Mezi poživateli nejvyšší částky 10 500 Kč například zůstali S. K. Neumann (63 let), novinář Karel Živný (80 let) či slovenské spisovatelky Elena Šoltéssová (83 let), která pobírala příspěvky již od roku 1921, a Terézia Vansová (81 let). Příspěvek druhé kategorie náležel slovenské spisovatelce Boženě Slančíkové-Timravě (71 let), F. X. Svobodovi (78 let), Eduardu Ledererovi (79 let) či nově básníkovi Karlu Tomanovi (61 let). Třetí skupinu tvořili převážně mladší autoři jako Fráňa Šrámek (61 let), Jan Opolský (63 let), Jakub Deml (60 let), ale i starší ročníky jako Gabriela Preissová (76 let) a Růžena Jesenská (75 let). Na nejnižším příspěvku 3 000 Kč zůstali jeden z nejstarších příjemců, autor cestopisů Josef Kořenský (91 let), moravský spisovatel a první předseda Moravského kola spisovatelů Viktor Kamil Jeřábek (79 let) či němečtí spisovatelé Gustav Leutelt (78 let) a Paul Leppin (60 let). Jak je patrné z ilustrativního výběru, životní příspěvky byly vypláceny napříč věkem i národnostními komunitami.

V období první republiky se pojmenování, kategorie i výše jednotlivých příspěvků proměňovaly.³⁴ Rozdělování příspěvků se vždy odvíjelo od rozpočtu, který schvalovalo

³³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1721, sign. 27 I K, č. kart. 3075, spis č. 148607/33, Čestné životní příspěvky spisovatelů, poukaz splátky k 31. prosinci 1933.

³⁴ Od roku 1923 ministerstvo pracovalo se čtyřmi základními kategoriemi, které byly označovány jako Čestný životní příspěvek (12 000 Kč), „čekatelský“ příspěvek (6 000 Kč), Čestný dar pro osobnosti vyššího významu (10 000 Kč) a Čestný dar pro osobnosti nižšího významu (3 000 Kč), poslední položka byla někdy označována jako starobní výpomoc. Snižování rozpočtu v důsledku hospodářské krize se dotklo i výše

ministerstvo financí, nejdříve byl rozpočet navrhován ročně a v letech největší prosperity vystoupal až k 400 000 Kč, po hospodářské krizi byl osvětový odbor nucen žádat ministerstvo financí o každou jednotlivou splátku a například v roce 1934 klesl roční rozpočet na tuto subvenci téměř na polovinu (203 100 Kč). Životní příspěvky byly vypláceny ve třech splátkách, vždy k začátku roku, k 1. květnu a 1. říjnu. Nebylo žádnou výjimkou, že ministerstvo financí nevyhovělo návrhu a uvolnilo ministerstvu školství a národní osvěty menší obnos, než o který bylo požádáno. Například žádost na splátku k 1. říjnu 1933 činila 101 000 Kč, ale z ministerstva financí bylo uvolněno pouze 80 000 Kč. Poté záleželo na odborném referentovi, jak daný snížený rozpočet přerozdělí mezi spisovatele a koho přesune do nižší kategorie.

Přímá sociální podpora pro vybrané spisovatele a spisovatelky formou životního příspěvku či příspěvku na starobní a invalidní pojištění byla v mnoha případech podstatnou finanční podporou. Měli bychom mít na paměti, že v době první republiky stát neposkytoval sociální zabezpečení tzv. svobodným povoláním. „Při bilancování deseti let samostatné republiky se tak mohli spisovatelé cítit diskriminováni: neměli své nemocenské pokladny, neměli právo na stávku a nemohli se ani ucházet o podporu v nezaměstnanosti.“ (Krejčí, 2009, s. 139–140) Při desátém výročí založení republiky byl diskutován návrh na vytvoření podpůrného fondu, jehož základní jmění ve výši půl milionu korun by upsal stát, k tomu však již nedošlo. Předpokládáme, že další úvahy o podobném fondu zastavila nastupující hospodářská krize, v jejímž důsledku se angažmá státu nejen v oblasti finančního zabezpečení aktivit v literárním poli snížilo.

Stipendia

Až do hospodářské krize byl nástrojem státní kulturní politiky v oblasti literatury **system krátkodobých cestovních a studijních stipendií**. Ministerstvo školství a národní osvěty již od počátku první republiky vypisovalo soutěže „pro spisovatele beletristy, kteří jsou v počátcích svého tvoření literárního, projevíli již svými dosavadními publikacemi pozoruhodné nadání“ (Buzek, Placht, Havelka, 1934, s. 1495). Současně existoval stejný program i pro novináře a oba konkurzy byly každoročně na jaře vypisovány až do roku

životních příspěvků a bylo upuštěno od názvů jednotlivých kategorií, které se od roku 1933 začaly pouze římsky číslovat. V roce 1934 tedy osvětový odbor rozděloval sníženou finanční podporu v těchto čtyřech kategoriích: I. – 10 500 Kč; II. – 7 500 Kč; III. – 5 100 Kč a IV. – 3 000 Kč.

1931, kdy z úsporných důvodů došlo k jejich zrušení. Vedle cestovních a studijních stipendií existovala ještě stipendia zdravotní, která byla využívána staršími spisovateli jako příspěvek na lázeňskou léčbu a mohlo o ně být žádáno kdykoli během roku. Finanční podpora formou stipendií se pohybovala v nepříliš vysokých částkách (1 500–2 500 Kč, výjimečně do 5 000 Kč), měla sloužit pouze ke konkrétnímu účelu, který byl uveden v písemné žádosti. Tato žádost měla rovněž obsahovat zdůvodnění potřeby státního příspěvku, průkaz o československém státním občanství, životopis s dosavadní činností a aktuálním zaměstnáním. U novinářských přihlášek mělo být přiloženo ještě potvrzení šéfredaktora.

Nepřímá podpora spisovatelů

Vedle výše zmíněných přímých podpor spisovatelům zahrnovala státní kulturní politika i podporu nepřímou, směřovanou do **literárních spolků a institucí**. Existovala intenzivní vzájemná spolupráce mezi ministerstvem a nejrůznějšími korporacemi. Zdeněk Wirth o vztahu ministerského odboru národní osvěty a spolků napsal v *Příručce školské a osvětové správy* následující: „V nedostatku příslušných administrativních míst a instancí opřela se státní správa v těchto oborech o spolkovou síť, o syndikátní organizace, propůjčujíc jim částečně charakter svých důvěrníků a zřizuje mimo to pro záležitosti umělecké trvalé nebo dočasné instituce poradní, odborné komise atd.“ (Buzek, Placht, Havelka, 1934, s. 1416) Tato spolupráce měla základ již v praxi vídeňského ministerstva kultu a vyučování, které se též hojně opíralo o činnost spolků. Mnohá odvětví však za monarchie neměla ve veřejné správě žádné zastoupení, oporu získala až v administrativě první republiky. Osvětový odbor si v otázkách péče o písemnictví vedl podrobný přehled spolků a institucí, které ze svých fondů a nadací podporovaly spisovatele v několika úrovních (literárními cenami, finančními podporami na literární práci formou stipendií i soukromou péčí o hmotné zabezpečení spisovatelů). O využití státních subvencí si dále spolky rozhodovaly samy, finanční prostředky byly rozdělovány mezi jednotlivce, mohly pomoci k vydání časopisu či almanachu nebo putovaly na spolkovou činnost.

Na drobné sondě do rozpočtových položek na roky 1921³⁵ a 1922³⁶ ohledně literárních spolků si můžeme udělat představu, jaké literární společnosti a v jaké výši stát podporoval. Nejnižší částka 3 000 Kč byla určena Kruhu českých spisovatelů, Moravskému kolu spisovatelů a Havlíčkovu fondu Jednoty českých novinářů (později ve třicátých letech se subvence pro Havlíčkův fond zvýšila až k 15 000 Kč). Podpora v hodnotě 5 000 Kč byla ročně přiznána Syndikátu českých spisovatelů, literárnímu odboru Umělecké besedy a pensijnímu fondu Spolku českých spisovatelů belletristů Máj. Odbor národní osvěty rovněž žádal o 8 000 Kč pro literární odbor Spolku slovenských umělců. Největší subvence kontinuálně získával spolek Svatobor, na počátku první republiky se podpora pohybovala okolo 50 000 Kč, ale během ekonomického růstu druhé poloviny dvacátých let se vyšplhala až ke 150 000 Kč. V řádech nižších desetitisíců pak byla bez bližší specifikace podporována literární a žurnalistická práce na Slovensku a mezi subvencemi se objevovaly i položky ve prospěch jinojazyčného písemnictví v Československu (rusínská, maďarská a německá literatura). Podporu a spolupráci s literárními spolky obecně vnímáme jako jeden ze stěžejních pilířů československé státní kulturní politiky v oblasti literatury.

Historik Marek Krejčí rovněž připomněl, že během první republiky se začalo jednat o zámku pro umělce, kterým se měla stát **Dobříš**, jež byla ideálně situovaná poblíž Prahy. Proběhlo několik schůzí, které měly rozhodnout o pojetí celého konceptu, do popředí se dostaly dva velmi rozličné postoje. Zámek měl sloužit jako sociální ústav pro umělce starší padesáti let, kteří to nejvíce potřebují. Financování mělo vycházet z příspěvků ostatních umělců. Opačný návrh byl zřídit na zámku rekreační středisko, které by mohli užívat zejména umělci, kteří by do podniku vložili určitý kapitál. Žádný spolek se však o správu zámku nepřihlásil. Z tohoto důvodu Jaroslav Kvapil navrhl sestavení přípravného sboru, který by jednal o založení nového spolku, jenž by měl zámek pod svou správou. V čele této přípravné komise měl být sám ministr Josef Šusta, jenž zdůrazňoval důležitost dostatečného ekonomického kapitálu případného sdružení, které by díky podnikání mohlo na zámku fungovat soběstačně. Návrh o zámku pro umělce však zůstal nerealizovaný, neboť se během první republiky tato myšlenka zasekla pouze

³⁵ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1769, sign. 31 – Literatura, č. kart. 3316, spis č. 19823/20, Rozpočet na rok 1921, titul 8. § 5. Písemnictví.

³⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1769, sign. 31 – Literatura, č. kart. 3316, spis č. 27038/21, Rozpočet na rok 1922, kap. XIII. tit. 10, § 1., Písemnictví.

na nikam nevedoucích schůzích. (Krejčí, 2009, s. 139) Ideu se nakonec podařilo uskutečnit až v roce 1945, kdy Syndikát československých spisovatelů na dobříšském zámku zřídil Domov spisovatelů.

Mezi nepřímou státní pomocí můžeme dále zahrnout **podporu literárních děl**, kam spadala i organizace státních uměleckých cen, kterým je věnována tato disertační práce. Do této kategorie patřil i výkup literárních pozůstalostí po významných spisovatelích, které dostával do péče Literární archiv knihovny Národního muzea. Tato činnost měla předcházet rozptýlení cenných spisovatelství knihoven a osobních archivů a vytvářet základ pro samostatné literární muzeum (zmíněný literární archiv byl od roku 1964 začleněn do Památníku národního písemnictví).

Odbor národní osvěty se musel každoročně vyrovnávat s nelehkým sestavením rozpočtu, kdy částky vymezené pro literaturu byly vždy ty nejnižší. Například podpora písemnictví se v roce 1921 pohybovala okolo půl milionu korun, do celkové částky však nebyla započítána ještě dvoustetisícová subvence pro spolek Svatobor na zřízení útulku pro spisovatele. Přesto jiné obory získávaly značně vyšší finanční podporu – pro divadlo bylo vyhrazeno přes dva a půl milionu, pro hudbu více než tři a půl milionu a na výtvarnictví připadalo něco přes deset a půl milionu.³⁷ Ač se v průběhu dvacátých let rozpočet neustále navyšoval, literatura zůstávala vždy na spodní příčce v rámci všech státních kulturních dotací. Pro lepší představu o hospodaření osvětového odboru v oblasti písemnictví můžeme nastínit položky jednoho vybraného ročního rozpočtu. Ministerstvo školství a národní osvěty v rozpočtu na rok 1922 žádalo o navýšení těchto položek: pro podporu cestovních a studijních stipendií z 20 000 Kč na 150 000 Kč, na nákup odborných časopisů a knih z 5 000 Kč na 10 000 Kč, na životní příspěvky ze 175 000 Kč na 350 000 Kč, na subvence záslužným literárním dílům z 20 000 Kč na 50 000 Kč, na podporu literární činnosti na Slovensku z 5 000 Kč na 20 000 Kč, na roční stipendia pro mladé autory z 20 000 Kč na 50 000 Kč, na výkup literárně cenných pozůstalostí po spisovatelích z 50 000 Kč na 100 000 Kč, na příspěvek pro sociální činnost spolku Svatobor z 50 000 Kč na 250 000 Kč, na podporu jinojazyčného písemnictví v Československu z 30 000 Kč na 100 000 Kč. Návrh rozpočtu dále ještě obsahoval výše zmíněné položky ohledně subvencí literárním spolkům a institucím.

³⁷ Tamtéž.

Ve třicátých letech v důsledku hospodářské krize došlo k razantním úsporným opatřením a rozpočty opět klesly k hodnotám srovnatelným s počátky první republiky. Za příklad uveďme žádost na rok 1934, kdy již byla například úplně zrušena cestovní stipendia. Odbor národní osvěty žádal o celkovou sumu 570 000 Kč, kdy na životní příspěvky bylo vyčleněno 240 000 Kč, na starobní a invalidní pojištění 250 000 Kč, na podporu spolku Svatobor 50 000 Kč a pro státní literární cenu 30 000 Kč. Zároveň nám to poskytuje vhled do toho, jak drobnou položkou státní umělecké ceny v rámci celkové státní podpory písemnictví byly.

Státní umělecké ceny v éře první republiky

Agenda státních uměleckých cen v praxi odboru pro národní osvětu

Administrativa ohledně státních uměleckých cen zaměstnávala oborového radu (odborného referenta) pro literární záležitosti většinou v závěru léta a vrcholila těsně po oficiálním oznámení laureátů 28. října, na svátek vzniku samostatné Československé republiky. Se státními cenami se muselo počítat v celoročním rozpočtu předkládaném k schválení ministerstvu financí. Oborový rada navrhoval složení poroty a na základě jeho doporučení byla sekčním šéfem (odborovým přednostou) porota jmenována. Následovalo vyhotovení přehledů knižní produkce, z nichž porotci vybírali užší skupinu nominovaných, jejichž díla přicházela k úvaze na ocenění. Ve třicátých letech docházelo k předběžnému, ale nezávaznému písemnému hlasování o nominovaných, tento postup měl následně zkrátit projednávání při vlastní schůzi.

Oborový rada organizoval porotní schůze v prostorách ministerstva školství a národní osvěty na Maltézském náměstí. V počátcích státních ocenění se konala pouze jedna schůze, později od roku 1929 se praxe ustálila na dvou schůzích, přičemž ta první měla ráz informativní a zčásti eliminační za účelem zúžit nominace. Závěrečná schůze se uskutečnila většinou týden před vyhlášením výsledků.³⁸ Vedle porotců se jednání o laureátech účastnili i zástupci odboru národní osvěty, ti ale neměli právo hlasovat. Sekční šéf zaujímal roli moderátora a odborný referent zajišťoval, že schůze bude postupovat v souladu se statutem a jednacím řádem. Schůze probíhaly podle jednotného schématu, přistupovalo se postupně k jednotlivým kategoriím, v nichž se zužoval výběr nominovaných, o těch se pak mezi porotci vedla debata zakončená oficiálním hlasováním. Z porotního jednání byl vyhotoven důvěrný zápis, který byl určen pouze k interním účelům. Tento protokol byl v závěru schůze přečten a všichni přítomní stvrdili souhlas s jeho zněním svým podpisem. Seznam laureátů se stručným zdůvodněním jejich

³⁸ Původně statut obsahoval i přesné vymezení doby, do které měla schůze proběhnout. Ve statutu z roku 1923 bylo uvedeno mezní datum 15. října, v pozdější verzi statutu z roku 1926 byl tento termín stanoven do 20. října. Obecně tomuto ustanovení stanov nebyla v tisku věnována větší pozornost, v některých komentářích pouze zazněla výzva k dřívějšímu konání těchto schůzí, přesněji již na období září. Ač porotci vybírali z děl v období od 1. srpna předešlého roku do 31. července roku udílení, na schůzi v září by tedy jednali o již uzavřeném celku knižní produkce, na dřívější termín se nestihla připravit úřední administrativa. Ministerští úředníci začínali podklady pro státní umělecké ceny řešit až v závěru srpna, například sestavování a jmenování poroty probíhalo převážně na přelomu září a října.

výběru a celý zápis putovaly ke schválení ministři školství a národní osvěty, ten návrh poroty odsouhlasil a oborový rada měl poté na starost vyhotovení úředního spisu o udělení, který obsahoval formulace k oficiálnímu zveřejnění oceněných autorů tiskem, a to přesně k datu 28. října. Dále spis zahrnoval adresy laureátů, na něž mělo být zasláno písemné oznámení o udělení státní ceny a finanční poukaz na odměnu 5 000 Kč. Předávání cen tak neprobíhalo formou veřejné ceremonie, jak je zvykem při současném udělení kulturních vyznamenání. Při výjimečných situacích typu trojnásobného udělení ocenění, neboť v jednom oboru se ceny nemohly získat více než třikrát, zadal odbor národní osvěty vyhotovení pamětního diplomu, který byl laureátovi zaslán poštou. Dále administrativa ohledně státních cen zahrnovala případné aktualizace a úpravy statutu a jednacího řádu. Zásadní změny statutu nastaly v letech 1923, 1927 a 1932. V následujícím textu se budeme stanovám a jejich proměnám blíže věnovat.

Z hlediska rozpočtu představovaly státní ceny malý náklad, jejich organizace zaměstnávala oborového radu po relativně krátkou dobu, s výjimkou několika ročníků, kdy docházelo k reorganizaci cen či podstatnějším zásahům do statutu. Přitahovaly však mnohem větší veřejnou pozornost než jiné literární činnosti ministerského osvětového odboru, což vytvářelo na organizaci státních uměleckých cen určitý tlak.

Statut státních uměleckých cen pro slovesné umění

V úvodu jsme nastínili pozici státních uměleckých cen v rámci administrativy odboru pro národní osvětu a stručně jsme vyložili vnitřní proceduru udělení, nyní přejdeme k představení statutu,³⁹ abychom získali představu o pravidlech, kterými se jejich udělení mělo řídit.

Poprvé se tak stalo v roce 1920, ale přípravy státních ocenění probíhaly již od konce roku 1919. První statut vypracoval tehdejší odborný referent – spisovatel Stanislav Kostka Neumann, který jej předal ke schválení svému nadřízenému Jaroslavu Kvapilovi 10. listopadu 1919. Při schůzi literárního poradního sboru⁴⁰ (24. ledna 1920)

³⁹ Jednotlivá ustanovení statutu popisujeme podle znění jeho nejaktuálnější verze (pokud není řečeno jinak), nejčastěji po úpravách ze třicátých let, kde již došlo ke stabilizaci znění jednotlivých položek. Jejich změnám v průběhu udělení státních ocenění během první republiky se podrobněji věnujeme níže.

⁴⁰ Literární poradní sbor byl zřízen ve stejném období jako státní ceny, zejména za účelem podávání návrhů odboru národní osvěty v otázkách písemnictví. Zastával roli propojení ministerstva s literárními spolky, složen byl z patnácti členů z řad spisovatelů a spisovatelek, literárních kritiků a historiků. Pro rok 1920

došlo ještě k úpravě způsobu výběru porotců, kdy dva porotce mělo vybrat ministerstvo a dva měl zvolit poradní sbor, tito čtyři porotci si měli následně zvolit předsedu, jehož hlas rozhodne v případě rovnosti hlasů.⁴¹ Podrobněji propracovaný statut státní ceny literární byl ale pro veřejnost poprvé publikován až 23. října 1923 v *Úředním listě Republiky Československé* ([Nepodepsáno], 1923e, s. 7140), do té doby fungoval jako interní ministerský předpis, který byl v úředních dokumentech veden pod označením č. j. 120.744/23–V.

Podle statutu se měly státní ceny udílet každoročně k 28. říjnu, poprvé se tak stalo v roce 1920. Jak říkal sám statut, ministerstvo školství a národní osvěty zavedlo státní ceny se záměrem, „aby se vynikajícím původním dílům slovesného umění dostalo státního uznání i hmotné podpory, a tím také ostatnímu snažení toho druhu v republice Československé povzbuzení a příkladu“. ⁴² Mezi podmínky ocenění patřilo československé státní občanství autora, dále se první vydání díla muselo uskutečnit na území Československa, a to v období od 1. srpna předešlého roku do 31. července roku udílení.⁴³ V případě státních dramatických cen bylo podmínkou první jevištní provedení na území Československa. Autor mohl získat v jednom roce pouze jednu cenu ze všech kategorií a celkově pouze tři ocenění v jednom oboru za život, přičemž dosažení tohoto limitu se pojilo i s trojnásobnou finanční odměnou.

Během celé prvorepublikové éry zůstala finanční odměna spojená se státními cenami na stejné částce 5 000 Kč. Státní umělecké ceny byly udělovány ve třech oborech se samostatnými statuty: slovesném, dramatickém a hudebním.⁴⁴ Cena pro umění slovesné byla udělována v kategoriích prózy, poezie a esejistiky. Poslední zmíněná skupina zahrnovala díla memoárová, literárněhistorická či kritická, fejetony i cestopisy. Statut stanovoval i přesný počet cen v jednotlivých kategoriích, po jedné ceně pro poezii

v něm zasedaly spisovatelky Božena Benešová a Marie Majerová, ze slovenských spisovatelů byl zastoupen Ján Botto (pseudonym Ivan Krasko), mezi členy patřili dále Karel Čapek, Viktor Dyk, Jan Herben, František Herites, Josef Holeček, Josef Holý, Karel Toman, Miloslav Hýsek, Gustav Jaroš, Arne Novák, Albert Pražák a F. X. Šalda. V následujícím roce 1921, kdy byl sbor svolán naposledy, se v něm objevili ještě Vojtěch M. Martínek, Juraj Slávik, František Táborský, Jan Kabelík a František Serafínský Procházka.

⁴¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 55099/19, Státní cena literární.

⁴² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 142944/30, Státní cena za umění slovesné 1930, udělení, [statut].

⁴³ První dva ročníky měly toto období stanovené na 1. října předcházejícího roku do 30. září roku vyznamenání, v praxi se však ukázalo, že tento termín byl příliš mezní. Knižní produkce ze závěru hodnoceného období ještě nestihla projít kritickým procesem a porotci se s ní nestihli seznámit.

⁴⁴ Výtvarné umění nemělo v prvorepublikové éře státní cenu, jeho podpora byla realizována skrze státní veřejné soutěže a nákup jednotlivých děl.

a esejistiku a po třech cenách pro prozaickou tvorbu. Kategorie nebyly přitom neprostopupné, při shodě poroty mohly být ceny z jedné kategorie přeneseny do jiné, což se v praxi dělo velmi často. Státní dramatické ceny vyznamenávaly dramatiky, herce, režiséry či scénografy. Hudební ocenění pak byla věnována skladatelům a interpretům, popřípadě dílům hudební vědy. Napříč obory byla udílena ještě státní cena za díla slovenských autorů, později přibyla ocenění pro německá díla a výkony (režisérské, herecké, hudební), při posledním udílení bylo vyznamenáno dílo maďarské literatury. Tyto státní ceny pro Slováky a národnostní menšiny se řídily svými samostatnými statuty, v nichž byla usnesení pro všechny tři obory.

Statut umožňoval ceny neudělit, v tom případě měla být nevyužitá finanční prémie využita ve prospěch literatury jiným způsobem. Stanovy rovněž připouštěly ocenit dílo z předešlého období, popřípadě přihlédnout k celoživotnímu dílu autora. Státní ceny udílel ministr školství a národní osvěty, statut však stanovoval, že se tak dělo na návrh odborné poroty, která se měla řídit ke statutu připojeným jednacím řádem. Součástí statutu byla i podmínka, že o státní vyznamenání se nelze ucházet, což bylo doposud zvykem u většiny literárních soutěží, zejména pak u dobově oblíbených tematických literárních soutěží. Zároveň stanovy obsahovaly usnesení, že členové poroty přítomní při rozhodování nemohli v daném ročníku státní poctu obdržet.

Změny statutu

Do postupných úprav statutu se promítaly zkušenosti ministerského odboru z udílení, stejně jako reakce veřejnosti či okolnosti, které dalece přesahovaly literární pole (například světová hospodářská krize). V této části textu si přiblížíme proměny ve stanovách státních uměleckých cen, co na ně mělo vliv a jak se to následně projevilo v praxi jejich udělování.

První oficiální publikace ustanovení statutu v roce 1923 vzbudila značný ohlas v dobovém tisku, vyvolala jak pozitivní, tak negativní reakce. Nejčastější výtka směřovala k vytvoření statutu bez spolupráce se spisovatelskými kruhy. V komentářích ke zveřejnění statutu se objevila nespokojenost s nízkým, podle některých autorů přímo žádným zapojením spisovatelských organizací. „Resumé všech těchto námitek [jejichž autorem je spisovatel Viktor Dyk] je, že oba statuty byly sděleny velmi ukvapeně

a nepromyšleně a je toho tím více litovati, poněvadž se tak stalo **bez vědomí a dobrého zdání spisovatelstva**, proti čemuž nutno co nejrozhodněji protestovati. Tento fakt, že bylo rozhodováno **o nás bez nás**, je novým důkazem stále rostoucího oddalování se státní správy od spisovatelstva, které má veliký podíl na vzniku tohoto státu, a postupujícího ochlazování poměru, který byl z počátku tak vřelý.“ (Novotný, 1923, s. 4 [zvýrazněno autorem]) Proti takovýmto tvrzením se zástupci odboru národní osvěty zásadně ohradili, neboť pravidla pro udílení státních cen vznikala v součinnosti s literárním poradním sborem a členy poroty.

Statut státních uměleckých cen se literárním aktérům jevil natolik závažný, že členové literárního odboru Umělecké besedy a Kruhu českých spisovatelů nakonec 8. listopadu 1923 uspořádali veřejnou debatu k projednání některých klíčových bodů stanov. Úvodní slovo si vzal předseda pořádajících institucí Viktor Dyk⁴⁵ a přednesl plamenný projev, který se týkal zejména omezovací klauzule na maximálně trojnásobné laureátství v jednom oboru (viz níže) a vztahu menšinových literatur ke státním uměleckým cenám, přímo této problematice se budeme věnovat v následující samostatné kapitole. Debaty se dále aktivně účastnili Zdeněk Nejedlý, Josef Kodíček, Hanuš Jelínek, Karel Matěj Čapek-Chod, Jaroslav Hilbert, Štěpán Jež a František Skácelík.

Jak již bylo uvedeno, státní ceny pro umění slovesné byly udělovány v kategoriích prózy, poezie a esejistiky. Počet cen v těchto kategoriích postupem času narůstal a zase klesal v závislosti na finančních možnostech státu. Při prvním udílení v roce 1920 měla každá ze tří kategorií po jedné ceně, o dva roky později byl schválen návrh literárního poradního sboru o rozšíření prozaické kategorie o další cenu, oceňovány tedy začaly být zvlášť romány a zvlášť povídky či krátké prózy. Při projednávání byl uveden následující argument: „Zkušenost projevila, že nejčtenějšími díly krásného písemnictví jsou romány a stává se, že při udělení porota má k dispozici několik stejně pozoruhodných knih, kdežto k př. při essayích je kniha třeba pouze jedna.“⁴⁶ Dvě ceny pro prózu však členové poroty v následujícím roce 1923 stále neshledávali jako dostatečné, takže bylo rozhodnuto,

⁴⁵ Viktor Dyk svá stanoviska ke statutu státních uměleckých cen představil ještě týž den oficiálního uveřejnění stanov, učinil tak v *Národních listech* 23. října 1923 v krátkém komentáři (Dyk, 1923a, s. 3), který o den později vyšel v témže listě v rozšířené verzi (Dyk, 1923b, s. 2). Své teze z tohoto článku a jeho projevu v Umělecké besedě ještě rozvedl ve dvou textech v *Lumíru*. (Dyk, 1923c, s. 494–496; Dyk, 1923d, s. 555–556)

⁴⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 95429/21, Návrh ministerského poradního sboru literárního na rozmnožení státních cen pro romány.

že v kategorii prózy budou udělena ocenění tři. Odpovídalo to i tlaku tisku, počet ocenění v jednotlivých oborech a jejich rozvržení se staly jedním z výrazných témat veřejné diskuze o státních uměleckých cenách.

K čistě literárním státním cenám od roku 1922 přibylo rovněž oceňování divadelních inscenací, jejichž udílení zpočátku probíhalo k 7. březnu, k narozeninám prezidenta T. G. Masaryka. V následujícím roce doplnil státní umělecké ceny ještě obor hudební, v němž byly postupem času rozlišeny kategorie operní, skladatelská, pro hudební vědu a za „hudební reprodukce“ (pro interprety – dirigentství, operní zpěv, hudební soubory).⁴⁷ První státní ocenění v oboru hudby proběhlo 12. května 1923, k počtě výročí úmrtí Bedřicha Smetany. Téhož roku se však státní ceny rozrostly ještě o tři další ocenění určená divadelnímu herectví a režii (popřípadě divadelnímu výtvarnictví), udílená již spolu s literárními cenami k 28. říjnu. Tento nárůst státních cen v různých oborech vyústil ve sloučení všech ocenění udílených ministerstvem školství a národní osvěty pod společnou hlavičku státních uměleckých cen, jejichž vyhlášení bylo sjednoceno na 28. říjen. Takto pak už udílení probíhalo pravidelně až do posledního ročníku 1937.

Sjednocení pod společným záhlavím vybízelo k srovnávání cen mezi sebou, kritickou pozornost přitahoval zejména počet ocenění v jednotlivých oborech. Jakmile se sloučily ceny za divadelní hry, herectví a režii ve státní dramatické ceny, došlo k udílení šesti vyznamenání oproti pěti oceněním v literárním oboru,⁴⁸ což v tisku vyvolalo negativní ohlas. Ohradil se proti tomu například literární a divadelní kritik Miroslav Rutte na stránkách *Národních listů*: „To je nepoměr, k němuž nelze nadále již mlčet. Kdo sleduje literární produkci, ví, že pokud jde o knižní publikaci i o díla umělecky hodnotná, jest jejich počet jistě patero až desateronásobný než v dramatickém umění. Důsledek nynějšího rozvrhu státních cen jeví se v praxi tak, že v literatuře zůstává každoročně několik umělecky závažných děl, jimž cena udělena býti nemůže, kdežto

⁴⁷ V předkládané disertační práci není státním hudebním cenám věnována větší pozornost. Více k německým hudebním laureátům. (Ludvová, 1995, s. 99–129)

⁴⁸ Zvláštní roli zde hrálo ještě vyznamenávání slovenského literárního nebo dramatického umění, pro nějž byla vyhrazena jedna cena, o níž se nejdříve hovořilo jako o zvláštní ceně, později byla včleněna do státních literárních cen, ale z důvěrných protokolů z jednání porot je patrné, že k ní bylo stále přístupováno stejně. Více k postojí ke slovenské literatuře v následující kapitole, která se zabývá vztahem státních cen ke slovenským a německým laureátům.

v umění dramatickém při malém počtu nových děl je poctěno cenou téměř každé druhé drama, jež projde našimi jevišti.“ (Rutte, 1923, s. 4)

Kritikové vybízeli ministerstvo k navýšení počtu literárních cen, což se ale odboru národní osvěty nejevilo jako vhodné řešení vzhledem k rozpočtu, který byl pro státní umělecké ceny vyměřen. V reakci na Rutteho výtku došlo ke zrušení jedné dramatické ceny, přesto kritika rozložení cen mezi literárním a dramatickým oborem pokračovala, a to i s ohledem na konflikt zájmů, v němž se nacházeli rozhodující úředníci odboru národní osvěty: „Nezbývá také než znovu upozorniti na křiklavou nesrovnalost počtu cen za literaturu a za divadlo, jejíhož původu nutno patrně hledati v tom, že oba hlavní činitelé literárního a divadelního odboru ministerstva školství a národní osvěty Stanislav Lom a Jindřich Vodák jsou divadelníci, a dožadovati se energicky radikální nápravy.“ (Novotný, 1925, s. 83) Dostupný archivní materiál nicméně nenaznačuje, že by se do protežování divadelního oboru na úkor literárního promítaly osobní preference obou jmenovaných úředníků.

Kategorie literárního oboru

Spory nevyvolával pouze poměr cen mezi dramatickým a literárním oborem, ale i dotace jednotlivých kategorií v rámci samotného oboru literárního. Statutu bylo vytýkáno, že zavedl pevný počet cen v jednotlivých kategoriích bez možnosti reagovat na proměnlivost tvůrčího potenciálu v jednotlivých žánrových oblastech v čase. V tisku se objevilo několik návrhů, jak nevyhovující situaci vyřešit. Jedním z řešení mělo být uvolnění v počtu cen, navržené spisovatelem a redaktorem Emilem Vachkem v plzeňském měsíčníku *Pramen* (Vachek, 1926, s. 228). Jak to shrnul jeden z členů poroty Arne Novák, neudílel by se „každoročně stejný počet cen ani by nebylo napřed stanoveno, kolik děl v každém oboru má býti odměněno: vše by se řídilo jen podle ‚boží úrody‘“ (Novák, 1926, s. 9).

Tomuto návrhu z praktických důvodů nemohlo být vyhověno, značně by totiž ztěžoval plánování rozpočtu ministerstva. Co už uskutečnitelné bylo, bylo poměr cen v jednotlivých kategoriích ponechat, ale dát porotcům právo odchýlit se od něj podle aktuální situace. To odpovídalo dosavadní praxi, která se ale s usneseními statutu nerozcházela, bylo pouze nutné udělat několik potřebných kroků oficiálním způsobem.

Tato situace se měla podle aktualizovaného usnesení statutu řešit následovně: „Rozvržení uvedené v § 3. [jedna cena pro poezii, tři ceny pro prózu, jedna cena pro esejistickou kategorii] jest zásadní směrnicí pro posudek poroty i pro udělení a uveřejnění státní ceny. Kdyby však v posuzovaném období nebylo podle přesvědčení poroty v některém z oborů díla, hodného státní ceny, kdežto v jiném oboru by se doporučovalo pro tentokrát udělení cen více, než je systematizováno, může být cena převedena z jednoho oboru slovesného do jiného za podmínky: 1. že se na tom porota usnese všemi hlasy přítomných členů; 2. že tato skutečnost bude protokolárně zjištěna a stručně odůvodněna; 3. že u zkráceného oboru bude neudělení při publikaci výslovně poznamenáno s odvoláním na návrh poroty.“⁴⁹

Ohledně kategorií zazníval ještě další návrh na zvýšení počtu cen v esejistické kategorii, která se jevila jednou cenou jako velmi podhodnocená vzhledem k rozsahu žánrů, které do ní měly spadat.⁵⁰ „Pokles významu státních cen plynoucí nezbytně z dalšího zachování tohoto jednostranného, nespravedlivého a dobře neuváženého rozdělení je evidentní. Jestliže počet cen za obor dramatu a výkonů s ním souvisejících je tedy nadměrný – essaye divadelní spadají do oboru literárního!!! – nelze toho povědět o cenách za literaturu, kde např. pro naprostý nedostatek a z největší nouze bylo nutno pojem ‚**děl essayistických a memoirových**‘ mlčky rozšířit na **nebelletrii vůbec**, ačkoli by pro tento obor při jeho značné obsáhlosti místo jedné ceny měly být normovány ceny nejméně dvě. A kam zařadit cestopisy, které v důsledku našich změněných poměrů mají velikou naději na rozkvět [...]“ (Novotný, 1925, s. 83 [zvýrazněno autorem]) Při úpravách statutu byla esejistické kategorii věnována značná pozornost a několikrát během existence státních uměleckých cen došlo k jejímu přeformulování.

V prvních interních stanovách ceny z roku 1919, jejichž znění formuloval Stanislav Kostka Neumann, najdeme esejistickou kategorii popsánu výčtem knih literárněkritických, literárněhistorických a všeobecně esejistických. Zveřejněný statut z roku 1923 výčet značně rozšířil o díla memoárová, a to nejen z oblasti divadla, ale též hudby a výtvarného umění. Statut také obsahoval poznámku, že by se ocenění v této kategorii měla spravedlivě střídat, tak aby se ceny postupem času dostalo všem

⁴⁹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 124015/27, Státní cena pro umění slovesné, Statut a jednací řád poroty [úpravy 1927].

⁵⁰ Povšimněme si posunu argumentů vzhledem k citaci z poznámky pod čarou č. 6, v níž došlo ke srovnávání prozaické kategorie s esejistickou, výroky dělí tři roky.

zmíněným žánrům a oborům. Jak je patrné z citovaného kritického článku mladého redaktora Josefa Otty Novotného, širě této kategorie byla přílišná. Od roku 1926 se tedy odbor národní osvěty rozhodl vyjmout hudebně či dramatickokritická a historická díla a zahrnout je v budoucnu do vlastních státních cen za výkony divadelnické a hudebnické.

Jedinkrát se do statutu dostala poznámka o možnosti vyznamenat díla překladová, a to v roce 1927, kdy mimořádnou odměnu honorovanou 10 000 Kč získal Otmar Vaňorný za překlad Homérovy *Iliady* a *Odyssey*.⁵¹ Návrh zřídit samostatnou překladatelskou cenu (mimo kategorii esejistiky, v níž byla překladová díla přípustná, i když nebyla explicitně zahrnuta v upřesňujícím výčtu) byl ovšem vznesen již dříve, v roce 1925, Albertem Pražákem. V důvěrném protokolu na něj za ministerstvo reagoval sekční šéf Zdeněk Wirth, který uvedl, že další navyšování počtu cen není v plánu.⁵² Znovu se k této otázce diskuze vrátila v roce 1937, kdy Kruh překladatelů v čele se svým předsedou Pavlem Eisnerem zaslal ministerstvu žádost o zřízení samostatné státní ceny za zvlášť významné překladatelské výkony. Ani tentokrát ministerstvo návrh neakceptovalo s tím, že prozatím cena nebude zřízena z rozpočtových důvodů. Spis k žádosti Kruhu překladatelů zmiňuje obavy z administrativní náročnosti této ceny a očekávané potíže s evidencí všech překladů. Případné rozšíření státních cen o překlad tak bylo odsunuto na neurčito.⁵³

Od roku 1927 popis esejistické kategorie výslovně zahrnul navíc i fejeton. Současně odborný referent Vodák navrhoval zvýšení počtu cen udělovaných v této kategorii aspoň na dvě, a „nebylo-li by to možné, přimlouval bych se aspoň za zdůraznění, že na díl tento mají nárok díla essayistická, při čemž díla z historie nebo kritiky literatury mají přednost. Tak uplatnil by se původní úmysl odměňovat touto literární cenou vedle literární praxe též literární teorii“.⁵⁴ Ač se v oficiálních pokynech s explicitním upřednostňováním literární historie či kritiky nesetkáváme, v rozhodovacím procesu k jejich vyzdvihování velmi často docházelo. O několik let později, roku 1932, byl popis

⁵¹ Samostatná státní cena za překlad byla v Česku ustanovena až v roce 1995, přičemž překladová díla byla výjimečně oceňována v padesátých letech v rámci Státní ceny Klementa Gottwalda (ročník 1951, 1954 a 1955).

⁵² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 126594/25, Státní cena literární, udělení v roce 1925, příloha Stenografický záznam k zápisu.

⁵³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 98281/37, Státní ceny pro umění, zřízení státní ceny pro překlady.

⁵⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 124015/27, Statut a jednací řád poroty [1927].

esejistické kategorie rozšířen ještě o kulturně-poučnou publicistiku, stalo se tak však v období, kdy se Československá republika vyrovnávala s vrcholící hospodářskou krizí a úsporná opatření těžce zasáhla i státní umělecké ceny, jejich počet se snížil na úplné minimum. Nově přidružený žánr kulturní naučné publicistiky se tak státního ocenění nikdy nedočkal.

Finanční stránka státních ocenění

Výše finanční prémie byla kriticky – jako nedostačující – komentována po celou dobu existence prvorepublikových státních uměleckých cen. K finanční stránce se poměrně plamenně vyjádřil i spisovatel Jaroslav Durych v čtrnáctideníku *Rozmach*: „Noviny a úřední či polouřední výklady obyčejně k 28. říjnu podkládají této ceně i jakýsi smysl odtažitý, snad i mravní, čestný atd. Ale to nebere se vážně. **Pro poctu** jest 5000 Kč od československé republiky trochu **špinavě málo**, třeba se říká, že čsl. republika jest chudá atd. Poctou to tedy není. Jest to jakási nouzová výpomoc, kterou každý rád shrábne, když ji dostane, ale není za ni vázán k žádné vděčnosti a k žádným uctivým kotrmelcům. Má smysl pouze pro nakladatele knih, podělených cenou, kteří mohou z toho udělat pro sebe výhodnou reklamu; ti to mohou nazývat poctou, vyznamenáním a jak jim libo. Někteří spisovatelé jsou nezámožní, zadlužení a žijí tence; ti těch 5000 Kč dlouho neobracejí, přijmou to a jsou rádi.“ (Durych, 1924, s. 359 [zvýrazněno autorem])

Navzdory této veřejné kritice se výše prémie nikdy nezměnila, ač na její úpravu bylo několikrát pomýšleno. Odbor národní osvěty vždy musel pracovat s rozpočtem schváleným od ministerstva financí, pokud se odbor ohledně státních cen dostal do finanční tísně, přistoupil k snížení jejich počtu, pokud naopak výjimečně počet udílených cen přesáhl očekávání, finanční odměna musela být zajištěna z jiných položek rozpočtu.⁵⁵ Z hlediska ministerstva byla určená částka 5 000 Kč odůvodněna hospodářskou situací Československé republiky, po radikálním snížení počtu cen od roku 1932 se do statutu dostala možnost úpravy prémie směrem výše. Interně se zvažovalo navýšení na 7 500 Kč, nikdy však k němu nedošlo. Ministr nicméně v posledních dvou

⁵⁵ Jedním z příkladů může být první udělení státní literární ceny slovenskému laureátovi. V roce 1921 došlo k rozhodnutí, že zvláštní státní cenou bude oceněn i slovenský básník Pavol Országh Hviezdoslav, finanční odměna spojená s cenou byla vyplacena z rozpočtové položky pro překlady.

ročnících využil možnost vyznamenat navíc jedno dílo z těch, která porota shledala oceněnými, ale cenu jim nepřihlíkla, protože byla vázána limitem ze statutu.

Když byl takto v roce 1936 ministrem vyznamenán román Egona Hostovského *Žhář*, z drobné poznámky na okraji úředního spisu vyrozumíváme, že se tak stalo po informaci o finančním nákladu státních cen a po přihlídnutí k zápisu s doporučením poroty.⁵⁶ Stejný krok v témže ročníku ministr učinil i v oboru dramatu, kde nad limit udělil ještě v režisérské kategorii státní cenu Emilu Františku Burianovi. V tiskovém oznámení laureátů nenajdeme žádnou zmínku o tomto kroku ani jeho objasnění, jako by úřad nechtěl vytvořit prostor pro kritiku ministra, potažmo ministerstva či státu obecně za narušení autonomie poroty. Ač v jiném složení, v následujícím ročníku 1937 již porota k zápisu připojila přímé doporučení dalšího laureáta nad stanovený počet: „Porota opětující každoročně tlumočený stesk na přílišné omezení počtu státních cen pro česká díla slovesná, ponechává k volné úvaze pana ministra školství a národní osvěty, zda by nebylo vhodné odměnit mimořádnou cenou román Františka Křeliny *Puklý chrám*.“⁵⁷

Výši prémie státních ocenění lze nahlédnout ještě z dalšího úhlu. Téměř každoročně vzbudily ceny negativní ohlas, přičemž výše finanční odměny ovlivňovala zároveň celkovou prestiž ceny. „Vynikající autor je státně oceněn za svůj výkon přesně na 5000 Kč,“ napsal Václav Gutwirth do týdeníku *Nová svoboda* v roce 1929. „Kdybychom řekli, že stát tu vystupuje jako představitel společnosti, pak dospějeme k tomu, že společnost oceňuje vrcholný výkon intelektuála částkou, kterou dostane menší prokurista v menší bance jako remuneraci, částkou, kterou dostane boxer prostřední třídy za několik minut zápasu v Lucerně.“ (V. G. [= Gutwirth, Václav], 1929, s. 703)

S nástupem nakladatelských cen na přelomu dvacátých a třicátých let pozastavování se nad finančním vyjádřením státní ceny ještě zesílilo. Když se o necelých deset let později éra první republiky uzavírala, bylo již mnohdy pouze konstatováno, že státní ceny v hierarchizované soustavě literárních cen sestupují do spodních pater. V roce 1937 o tom Václav Běhounek napsal: „Státní ceny za umění, udělované k 28. říjnu, prošly letos bez zvláštní pozornosti tisku i veřejnosti. Dlužno uvítat,

⁵⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 138094/36, Státní cena pro umění dramatické, herecké a režisérské v r. 1936, Udělení.

⁵⁷ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 147959/37, Státní cena pro umění slovesné v roce 1937, Udělení, příloha Doporučení poroty pro státní cenu v oboru slovesné tvorby v roce 1937.

že odpadly obvyklé osobní štvance na laureáty, kdy jim většinou tisk pochybné pověsti upírá morální právo k těmto cenám. Ale ukázalo se, jak státní ceny jsou zatlačovány do pozadí vyššími cenami nakladatelskými, i jak se také ztrácejí vedle dnes početných cen zemských a městských.“ (b. [= Běhounek, Václav], 1937, s. 443) Pro představu si popíšme konkurenci, již v tomto ohledu státní umělecké ceny čelily v roce 1933: Aventinum vypsalo svou cenu s odměnou ve výši 10 000 Kč, Melantrich ve výši 40 000 Kč a Družstevní práce ve spojení s nakladatelstvím F. Borový ve výši 60 000 Kč a 40 000 Kč. (Beneš, 1933, s. 147)

Postavení státních ocenění ve zmíněné hierarchii se jistě neodvijelo pouze od výše finanční odměny a mnozí komentátoři si toho byli i nadále vědomi. Ač kritizovali částku, kterou stát na výroční umělecké ceny vyhradil, stále připisovali samotné instituci autoritu a váhu: „Státní ceny jsou státní ceny a nemají sobě rovných mezi ostatními, i kdyby snad peněžní částkou, kterou přinášejí, byly menší.“ ([Nepodepsáno], 1928, s. 15) Tato linie v diskurzu státních cen přetrvávala i ve třicátých letech, i když se v tiskové reflexi objevovala stále méně a méně: „Každému je jasné, že význam státních cen neležel a neleží v jejich finančním efektu, dávno již předstíženém cenami jinými, nestátními.“ (St., 1933, s. 448) Nakonec se téměř vytratila. V roce 1934 *Lidové noviny* charakteristicky psaly o symbolické převaze státních cen nad bohatšími vyznamenáními ne jako o realitě, ale jako o snažném přání: „Co do výšky peněžní částky jsou státní ceny bez toho značně překonány jinými podniky, zvláště soutěžemi. Tím spíše by si bylo přáti, aby si státní ceny nadále uchovaly svou autoritativní závažnost mravní.“ (J, 1934, s. 3)

Periodicita

S výší finanční odměny úzce souvisely návrhy na změnu v periodicitě udílení. Někteří kritici statutu zastávali názor, že jedinou cestou k navýšení finanční odměny, pokud v úvahu nepřicházela možnost zvýšení každoroční dotace, by bylo udílet státní ceny méně často, ale zato s vyšší peněžní premií. Tento návrh byl na ministerstvu školství a národní osvěty nejintenzivněji diskutován v roce 1925, kdy osvětový odbor připravoval zásadnější úpravy statutu, zveřejněné poté v roce 1927, a vycházel přitom právě z návrhů od veřejnosti. Návrh udílet ceny jednou za tři roky byl podrobně zvažován během schůze

k udílení státních cen literárních k 28. 10. 1925, kdy byli také přítomní porotci vyzváni, aby se k problematice vyjádřili.

Na drobné sondě z tohoto jednání ukážeme obecné uvažování o státních uměleckých cenách ve vztahu k možným posunům ve frekvenci jejich udílení. Schůze se za ministerstvo zúčastnil sekční šéf Zdeněk Wirth a oborový rada Stanislav Lom, odborná porota byla složena ze spisovatele Viktora Dyka, kritiků Františka Götze a Jindřicha Vodáka, dále ji doplňovali univerzitní profesoři dějin literatury Albert Pražák, Jaroslav Vlček a Miloslav Hýsek. Viktor Dyk zastával názor, že prodloužení periodicity na tři roky by se ve výsledku neosvědčilo. Vyzdvihl sice delší časový odstup, díky němuž by některá díla mohla více vystoupit do popředí. Zároveň však upozornil, že autoři by udílením v tříletém období přišli o jeden z hlavních účelů státního vyznamenání, a to o jejich povzbuzení, přičemž neměl na mysli finanční stránku cen, kterou dlouhodobě považoval za velmi nízkou, ale zejména jejich význam morální. Zdůraznil, že by delší periodičita vyloučila každoroční roli cen jako upozornění na aktuální autory a díla, a oslabila by tak svou úlohu v propagaci literatury. Dále připomněl, že porota by se ocitla v tísní, kdyby měla posoudit tolik děl, kolik by jich v tříletém rozmezí přicházelo v úvahu. Eliminace by se tak stala ještě náročnější než při hodnocení jednoho roku, kdy už tak činí sestavení výběru porotě nesnáze.

S Dykovým názorem souhlasil Jindřich Vodák, který ještě dodal, že dojmy z naposledy přečtených knih bývají zpravidla vždy silnější, a tak by se díla staršího data dostávala přirozeně do nevýhody. Rovněž udržovat v paměti tříletou knižní produkci se mu jevilo jako značně obtížné. Jen Miloslav Hýsek zdůrazňoval výhodu, kterou by zpomalení frekvence na tři roky přineslo právě v možnosti zvýšit prémii pro jedno vybrané dílo a přitáhnout k němu větší pozornost veřejnosti.⁵⁸

Na základě představené diskuze dospěl odbor národní osvěty k závěru, že změna periodicity by zlepšení státních uměleckých cen nepřinesla, a návrhem se dále nezabýval. Ve veřejném prostoru se k němu nicméně o dva roky později v týdeníku *Přítomnost* vrátil spisovatel a překladatel Pavel Eisner, který navrhoval dodat státním oceněním na prestiži jejich udílením v pětiletém cyklu, a to se značně navýšenou odměnou: „Je tedy pro tuto oprávněnou funkci státních cen [uznání národa za absolutně vynikající díla domácího

⁵⁸ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 126594/25, Státní cena literární, udělení v roce 1925, příloha Stenografický záznam k zápisu.

písemnictví] jejich periodicitu příliš rychlá. Pětiletí by stačilo. Pak ovšem ceny důkladné, nikoliv peníz, za který si, autor národem vyznamenaný, koupí čtyři tucty košil nebo čtyři obleky prostřední jakosti (tolik representuje hospodářsky částka 5 000 Kč). Stvořte něco, co nebude ani trapné jako veřejné udílení podpor, ani zbytečné jako upozorňování na relativnost – stvořte českou Nobelovu cenu!“ (Eisner, 1927, s. 651)

Oceňování celoživotního díla ve státních uměleckých cenách

Statut byl záměrně formulován tak, aby ceny byly udíleny za literární novinky uplynulého období. Při rozhodování měl být důraz kladen na aktuální dílo samotné a méně na autora, což se ale značně rozcházel s praxí porot. Do rozhodovacího procesu zřetel k celému dosavadnímu dílu daného spisovatele vstupoval naopak velmi často. Arne Novák, jeden z častých členů porot, veřejně v tisku hájil toto zaměření na aktuální dílo s argumentem, že pro účely podpory spisovatelů byly již zřízeny peníze a státní ceny mají ráz zejména oficiální a autoritativní. V oficiálních vyhlášeních laureátů se často setkáme s dovětkem „s přihlédnutím k dosavadnímu dílu“, což mělo fungovat jako podpůrný argument k výběru slabšího, ale stále ještě hodnotného díla spisovatele, který za sebou měl velmi ceněnou tvorbu.

Proti této praxi veřejně vystupoval další z častých porotců, divadelní kritik Miroslav Rutte: „Sledujeme-li totiž díla, jež byla až po dnes v různých oborech odměněna, vidíme, že je lze zařadit do dvou kategorií: jedna z nich obdržela státní cenu za svou vlastní hodnotu, kdežto u druhých rozhodovala převážně celoživotní práce a význam autorův. V tomto případě měla by však porota formulovat své rozhodnutí tak, aby nepůsobilo dojmem, že nejvyšší areopag prohlašuje to či ono dílo za nejlepší. Snad bylo by lze tuto otázku v obou oborech upravit takto: zásadně udílely by se ceny jen za **nejlepší díla minulé saisony**. Kdyby však těchto děl nebylo, měla by porota právo udělit zbývající obnos jako státní odměnu za životní dílo toho kterého spisovatele. V ohlášení státních cen musily by však být obě tyto kategorie rozlišeny, ježto výrok poroty znamená současně i umělecký soud.“ (Rutte, 1925, s. 9 [zvýrazněno autorem]) Rutte v tomto článku nepřináší ohledně tohoto tématu žádné nové návrhy, k potřebě zdůraznit příslušnou pasáž stanov ho vede dojem, že není při udílení státních uměleckých cen naplňována. Není-li při vyhlášení uvedeno, kdy je cena udělována za celoživotní

dílo, dochází ke zmatení veřejnosti o hodnotách knižní produkce uplynulého roku, ke zkreslení pohledu na dobové kulturní hodnoty.

Státní umělecké ceny se nevyhnuly ani udělení in memoriam, hned v prvním ročníku 1920 byla cena v esejistické kategorii přičena filozofovi Františku Balejovi (1873–1918).⁵⁹ V roce 1924 byla zvažována cena pro zesnulého Jiřího Wolкера, porotci však od záměru upustili a rozhodnutí o Balejovi zpětně hodnotili jako nesprávné (v porotě zasedli opět Arne Novák a Jindřich Vodák). Poslední ceny in memoriam se dostalo Karlu Matěji Čapku-Chodovi za drama *Básníková nevěsta*, z důvěrného zápisu se dozvídáme, že se tak stalo s apelem na velmi tísnivé životní podmínky rodiny zesnulého, což opět potvrzuje, že mimoumělecké motivace při rozhodování o udělování státních cen v některých případech hrály podstatnou roli.

Neudělení státní umělecké ceny

Statut připouštěl i možnost ceny neudělit. Z komentářů v tisku vystupuje v této souvislosti volání po transparentnosti, veřejnosti by mělo být známo, jak odbor národní osvěty s ušetřenými penězi naložil. Statut stanovoval, že prostředky z neudělených cen by měly nalézt využití v oblasti literatury. Dva návrhy, jak s takovými penězi naložit dále, se ve veřejné rozpravě dostaly do popředí. Miroslav Rutte navrhoval založení fondu, jenž by byl státem pravidelně dotován z rozpočtu státních cen. Porota by pak rozhodovala o počtu cen v závislosti na finančních prostředcích fondu: „Tato metoda měla by jednu nespornou přednost: že by ceny jednoho roku neudělené, mohly býti bez jakýchkoliv obtíží převedeny na rok příští, čímž by poroty dosáhly potřebné volnosti a pružnosti. Neboť při dnešním stejném počtu cen pro každý rok závisí udělení státní ceny mnohdy nejen na skutečné hodnotě díla, nýbrž často i na náhodě. [...] Tento prvek náhody bylo by lze právě ze státních cen vyloučiti, kdyby jejich podkladem bylo rozdělování úroků. Porota mohla by v případě nedostatku dobrých děl udělit třeba jen cenu jednu a nevyčerpané obnosy byly by k dispozici pro příští rok, kdy by mohl udělit po případě i cen více, ukázala-li by se potřeba.“ (Rutte, 1925, s. 9)

⁵⁹ Z tohoto prvního udělení se v archivních materiálech nedochoval zápis z jednání, neznáme tedy motivace porotců, proč vybrali právě esejistické dílo *O nového člověka* (ed. Josef Svatopluk Machar). Nebude pravděpodobně náhoda, že dvě hlavní recenze tohoto díla vzešly od porotců Jindřicha Vodáka v *Čase* (Vodák, 1920, s. 4) a Arna Nováka ve *Venkově* (Novák, 1920, s. 2–3).

Naopak Emil Vachek v kritické glose v plzeňském kulturním měsíčníku *Pramen* navrhl, aby ušetřená finanční odměna byla rozdělena „jako akcesity mezi autory prací sice dobrých, ne však vyspělých tak, jak státní cena předpokládá“ (Vachek, 1926, s. 228). Zajímavostí prvorepublikových státních uměleckých cen je, že k oficiálnímu neudělení vyznamenání nikdy nedošlo. Porotci vždy přistoupili k možnosti ocenit dílo z jiné kategorie, což potvrzuje obecný rys kulturních vyznamenání, jejichž mechanismus obecně inklinuje spíše ke svému udělení než neudělení. Ve státních uměleckých cenách nastaly pouze situace, kdy byla cena odmítnuta ze strany vybraného laureáta; finanční prémie pak byla rozdělena mezi jiné literáty (ročník 1924 a 1926).

V roce 1924 Josef Hora odbor národní osvěty zaskočil, když ještě před oficiálním oznámením nepřijal státní cenu za básnickou sbírku *Bouřlivé jaro*. V témže roce porota pro drama vybrala divadelní hru *Kolumbus* Jaroslava Hilberta, která však nesplnila podmínku statutu o prvním provedení v určeném období, takže jí cena udělena nebyla. Oboroví radové Stanislav Lom a Jindřich Vodák tedy měli za úkol rozdělit ušetřených 10 000 Kč mezi mladé literáty. Volba padla na Karla Tomana, Petra Křičku, Fráňu Šrámka, Josefa Koptu a Vladislava Vančuru, kteří obdrželi finanční podporu 2 000 Kč. Akcesit 1 000 Kč byl ještě stanoven pro slovenské spisovatele Jána Hrušovského a Jana Alexyho. Obdobně se postupovalo v ročníku 1926, kdy státní ocenění v kategorii esejistiky nepřijal Zdeněk Nejedlý za druhý díl biografie *Bedřich Smetana*, tehdy se peníze rozdělily mezi spisovatele A. C. Nora a kritika a básníka Antonína Matěje Píšu.

Omezení v udělení státních uměleckých cen

Statut obsahoval omezení, které se vztahovalo k maximálnímu počtu vyznamenání, jež mohl za život obdržet jeden autor. Stanovy zajišťovaly, aby nezískal více než tři ocenění, byť zvlášť v každém z oborů (literárním, dramatickém, hudebním). Potřetí a naposledy měl být vyznamenán zvlášť význačným způsobem a odměněn trojnásobnou prémie; v pramenech se můžeme setkat s označením takové ceny jako ceny za mistrovství.

Proti limitu od počátku ostře vystupoval Viktor Dyk, který tuto podmínku neváhal označit za budoucí trestání plodných spisovatelů s větším počtem oceněných děl. Připomínal pozdější díla Jana Nerudy, Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha, která

by při tomto omezení neměla nárok na poctu. „Jakmile soutěž zní za **vynikající díla**, nemá nikdo z rozhodujících činitelů práva vylučovat opravdu vynikající dílo ze soutěže, poněvadž autor má za sebou už tři jiná vynikající díla. Státní cena není státní podpora, při ní má rozhodnout hodnota, ne potřeba. Zní-li soutěž na vynikající díla a vyloučí-li se dílo vynikající a cenou poctí dílo méně vynikající, stal se dílu lepšímu a jeho autoru křivda, čím bude větší autorita státních cen a domněnka, že dílo jakožto vynikající poctěné jiná nepoctěná jakostí překonává. Nepíšu za ty, kteří po více než čtvrtstoletí literárně pracují; ale píšu pro debutanty dneška, z nichž snad některý bude žít a bude růst desetiletí za desetiletím. Status nedomyslíl věc a dopustil se křiklavé nelogičnosti. Když zřetel věcný, tož věcný zřetel! Ale typický duch nivelisování, neuznávajícího, že by kdo směl být o hlavu větší, pronikl až sem. Považuji za svou povinnost odsouditi nešťastný elaborát ministerstva školství a osvěty a dovolávati se jeho nápravy.“ (Dyk, 1923c, s. 495 [zvýrazněno autorem])

Do polemiky s Dykem vstoupil fejetonem v *Českém slově* F. X. Šalda, který naopak tuto podmínku označil za účelnou: „Myslím, že ten, kdo vložil toto ustanovení do statutu, nebyl hlupák; myslím i víc: že znal velmi dobře jistou stinnou stránku české povahy, jíž chtěl čeliti; [...] jest opravdu potřebí takovéhoho pojistného ventilu slušnosti a zdravého rozumu.“ (Šalda, 1923, s. 3–4) Stinnou stránkou měl Šalda na mysli favorizování některých spisovatelů a jejich opakované vyznamenávání v jiných literárních cenách, za příklad použil i Dykem zmíněného Jaroslava Vrchlického: „Když letitější již Vrchlický jako předseda IV. třídy Akademie dával si odhlasovati a vyplatiti skoro rok co rok hlavní, tisíci zlatovou cenu a kosti nedával ostatním, reptal proti tomu kde kdo, starý mladý, směrový stoupenec jeho i odpůrce, reptal i osobní přítel jeho Bráf (viz zmínka o tom v jeho ‚Pamětech‘ [(Bráf, 1922)]): vědělo se velmi dobře, že to nejsou arcidíla, jež jsou takto odměňována, [...]“ (tamtéž, s. 3) Šaldovo stanovisko nebylo osamocené, s obdobnými argumenty se setkáváme i v jiných dobových komentářích. Pochybné praktiky při udílení vyznamenání IV. třídy Akademie věd a umění připomněl Arne Novák: „Zde s prospěchem čerpáno ze zkušenosti, získaných při udílení cen v České akademii a jinde; mnohoobročnictví a autoritářské přijímání osob jest bystrou klausulí bezpečně vyloučeno.“ (Novák, 1923, s. 7)

Během sedmnácti ročníků došlo v literárním oboru pouze třikrát k tomu, že byla cena udělena někomu třikrát: Karlu Matěji Čapku-Chodovi (1920, 1924, 1927), Karlu

Čapkovi (1924, 1930, 1934) a Viktoru Dykovi (1922, 1927, 1930). V dramatickém oboru se pak ceny za mistrovství dostalo Jaroslavu Hilbertovi (1923, 1926, 1930) a Františku Langerovi (1924, 1925, 1936).

Ještě před nástupem radikálních škrtů způsobených krizí, v roce 1930, měla porota náročný úkol. Mezi kandidáty se objevili dva aspiranti na trojnásobné ocenění, porota nakonec vybrala Jaroslava Hilberta, ale porotci vážně diskutovali i o Stanislavu Lomovi, pro nějž by to bylo rovněž třetí ocenění, spojené s trojnásobnou prémie, což ovšem představovalo značný rozpočtový problém. Dokonce zaznělo, že Lom nezískal cenu za skvělé drama *Žižka* a nyní by mohlo vypadat jako křivda, když nebude oceněn jeho *Svatý Václav*. Zazněl však i argument proti, neboť kdyby byly dvě trojnásobné ceny, snížilo by to míru prestiže Jaroslava Hilberta. Porotci také pravděpodobně kalkulovali s rizikem, že za favorizováním Stanislava Loma, který v té době pracoval jako odborný referent v osvětovém odboru ministerstva a do jehož agendy spadala péče o státní umělecké ceny, bude spatřován konflikt zájmů. Lom byl během zasedání srovnáván s bratry Čapkovými a Františkem Langerem, které podle porotců nijak význačně nepřevyšoval a již přitom ještě cen za mistrovství nedosáhli. Nakonec dostal svou druhou dramatickou cenu F. X. Svoboda, za celoživotní dílo.⁶⁰

Návrh vnitřní struktury státních uměleckých cen

Při finalizaci stanov ve verzi z roku 1927 navrhl odborný referent Jindřich Vodák třístupeňovou strukturu státních uměleckých cen. Ač se jeho návrh součástí oficiální regulace institutu státní ceny nestal, můžeme konstatovat, že praxe k navrženému schématu inklinovala, byť navržené pojmenování jednotlivých stupňů používáno nebylo. První, nejnižší stupeň měla podle Vodáka představovat státní odměna, jejíž pravidla by korespondovala s dosud udělovanými státními cenami (roční periodicitu, pětistíková prémie, shodné kategorie).

Druhý stupeň měla představovat státní cena, korespondující s dosud praktikovanou cenou za mistrovství. Vodák si v tomto bodě zřejmě osvojil návrh Miroslava Rutteho, který ve vyznamenání jednoho laureáta třemi různými porotami

⁶⁰ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 158675/30, Státní cena pro umění dramatické v roce 1930, podrobný zápis.

spatřoval nezaujaté potvrzení umělecké hodnoty autora. „Nuže,“ psal Rutte, „vytvořme si skutečné státní ceny teprve z těchto **třetích cen** a dosáhneme tak obojího současně: neochudíme širší kruh českých spisovatelů o uznání vykonané práce a zároveň dosáhneme úzkého počtu vyvolených.“ (Rutte, 1926, s. 1 [zvýrazněno autorem])

Posledním, třetím stupněm se měla stát jubilejní státní cena, udělovaná k tak význačným příležitostem, jaké by představovalo například každé desáté výročí založení republiky. Byla by udílěna pouze jedna v každé kategorii, a to s prémie 10 000 Kč, čímž by se přiblížila prvotní vizi Stanislava Kostky Neumanna. Podle Vodáka by při desátém výročí nemuselo být nutně přistoupeno k udílení státních odměn, pokud by to nebylo v možnostech rozpočtu. U jubilejních státních cen by se nemuselo přihlížet pouze k produkci uplynulého roku, v potaz by přicházela díla za celé desetiletí. Třetí stupeň tak vlastně vycházel vstříc těm hlasům z řad literární veřejnosti, které mluvily pro redukci počtu státních ocenění s cílem zvýšení související finanční prémie.⁶¹ V historii státních cen jednou k pokusu udělit jubilejní státní cenu, v tisku označovanou jako Velká státní cena za umění, došlo, a to Otokaru Březinovi, jehož celoživotní přínos české literatuře byl k desátým narozeninám republiky vyznamenán bezprecedentní prémie ve výši 100 000 Kč.

Poroty státních uměleckých cen

Součástí práce odborných referentů osvětového odboru bylo sestavování porot pro státní ceny. V prvních ročnících se do výběru porotců zapojoval ještě literární poradní sbor, z jehož řad byla delegována polovina členů poroty. V předešlé kapitole jsme nastínilí, jak na ministerstvu školství a národní osvěty docházelo k postupnému zániku těchto poradních sborů, ani ten literární se nestal výjimkou. V praxi byl poradní sbor svoláván jen jednou ročně, a to právě ve spojitosti se státní literární cenou, načež jeho funkce vymizela docela. Podle odborného referenta Jindřicha Vodáka „byla činnost tohoto poradního sboru tak nepatrná, že jeho svolávání jeví se býti zbytečnějším“. Navrhl proto, „aby se ministerský poradní sbor literární, jako instituce bezvýznamná, nesvolával, jelikož je spisovatelům možno, aby svá přání a požadavky podávali prostřednictvím

⁶¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 124015/27, Státní cena pro umění slovesné [1927], statut a jednací řád poroty.

příslušných spisovatelských korporací a poradnímu sboru nemůže nějaké dohledové právo být přičteno“.⁶² Na tomto základě bylo v roce 1922 rozhodnuto, že literárního poradního sboru již nebude zapotřebí a sestavení poroty zajistí sám odborný referent pro záležitosti literatury. V témže roce se zároveň naposledy setkáváme s funkcí předsedy, jehož si porota volila a který měl za úkol dirimovat při rovnosti hlasů. Pro první dva ročníky tuto funkci zastával spisovatel Viktor Dyk, poté literární historik František Táborský.

Složení poroty

V průběhu let se počet členů poroty proměňoval. Ač jednací řád ve dvacátých letech přesně stanovoval, že porotců bude pět, v praxi toto ustanovení nebylo vždy dodržováno, od roku 1928 bylo toto pravidlo z jednacího řádu vypuštěno úplně. Obvykle čítala literární porota pět až sedm členů. Její složení nebylo stabilní a nebyl ani zakotven klíč pro pravidelné obměňování. Když v polovině 20. let propagoval Emil Vachek v měsíčníku *Pramen* koncepci stabilnější poroty o třech až čtyřech členech, která by byla každoročně obměňována o jednoho nového porotce (Vachek, 1926, s. 228), osvětový odbor návrh sice zaznamenal, ale nepřestal vidět ve stálém složení poroty spíše komplikace než výhody. Volná ruka při skládání poroty umožnila ministerstvu brát ohled na aktuální knižní produkci, jednoduše řečeno na to, co kdo z možných porotců v uplynulém období vydal, tak aby spisovatelé, jejichž dílo by přicházelo na vyznamenání v úvahu, nebyli do poroty zahrnováni.

Odborní referenti se snažili při výběru porotců sledovat několik kritérií: „Při sestavování porot pro tuto státní cenu bylo vždy přihlíženo k tomu, aby v porotě byli zástupci kritiků i spisovatelů, aby bylo přihlíženo k různým směrům a generačním vrstvám a aby byla umožněna účast i zástupcům literatury mladé i znalcům literatury mimopražské zejména pak, aby bylo dostatečným způsobem opatřeno posouzení literární produkce slovenské.“⁶³ Přes tuto snahu se v tisku po celou éru první republiky setkáváme s kritikou složení porot. Zejména v počátcích se objevovaly námitky k nedostatečnému

⁶² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 79030/22, Jmenování a svolání poroty pro státní cenu literární na rok 1922.

⁶³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 71915/33, Státní cena pro umění slovesné [1933], sestavení poroty.

zastoupení samotných spisovatelů a dramatiků. Terčem kritiky bylo v případě prvních ročníků jednostranné složení poroty z akademicky působících literárních historiků. V tomto duchu složení poroty pro státní ceny slovesného umění kriticky komentoval i F. X. Šalda: „Ale pro příště musíme se ohraditi proti tomu, aby porota v letošním svém složení byla institucí stálou, aby tři muži [Miloslav Hýsek, Arne Novák, Albert Pražák] – jen proto, že jsou univerzitními profesory dějin české literatury – rozhodovali snad dlouhou řadu let o živoucí tvorbě básnické. Vědomosti literárně historické nezaručují nikterak ještě smysl a vnímavost pro nové, rodící se útvary básnické a s dostatek kritického rozhledu po dnešní světové i domácí situaci moderní tvorby.“ (Šalda, 1923, s. 4) Výtky zřetelně padly na úrodnou půdu, protože po nich zaznamenáváme v sestavování porot posun k většímu začleňování literárních publicistů i samotných spisovatelů.

Část literární veřejnosti vyvíjela dále na ministerstvo tlak, jehož účelem bylo posílit vliv literárních spolků a korporací, tedy aktérů zevnitř literárního pole, na ustavování porot. Karel Matěj Čapek-Chod prosazoval obnovení poradního sboru poměrně delegovaného z literárních korporací a spolků. Ideální porota měla podle něj být ze třetiny složena z dřívějších laureátů státní ceny, z další třetiny z funkcionářů (předsedů, místopředsedů, tajemníků) literárních organizací, teprve poslední část poroty měl vybírat odbor národní osvěty jako doposud. (Čapek-Chod, 1926, s. 84)

Ministerstvo se takové kompozici poroty chtělo vyhnout z obavy, že přímá delegace části členů zevnitř literárního pole bude ohrožovat nestrannost výkonu funkce člena poroty. Hlasy proti zaznívaly i veřejně. V tisku se se proti zmíněnému návrhu postavil například kritik, dramatik a jeden z porotců Miroslav Rutte, a to na základě obavy z prosazování vnitřních tendencí samotných literárních organizací na úkor objektivního hodnocení umělecké hodnoty nominovaných: „Každý, kdo poznal zblízka klíčovou praxi, ví, jak těžkopádný a často i nebezpečný aparát je taková porota, složená ze zástupců korporací, z nichž každý je především exponentem svého spolku a je tedy nucen hájiti jeho zájmy. Kdybychom připustili toto řešení, ocitli bychom se v nezdravém ovzduší spolkové politiky, a o hodnotách uměleckých děl bylo by nakonec rozhodováno početní převahou a hlasováním organizací. A že taková rozhodování nedopadají zpravidla ve prospěch nejlepších, poučuje praxe víc než s dostatek.“ (Rutte, 1926b, s. 2)

Otázky transparentnosti

Vzhledem k tomu, že jednací řád poroty zahrnoval ustanovení, podle něhož byla veškerá jednání a rozhodování poroty důvěrná a se zápisem o nich se kromě porotců mohl seznámit jen ministr a věcně příslušný úřední aparát, vznášela se nad osvětovým odborem též otázka transparentnosti celého procesu udělování státních cen. Na utajení výsledků před vyhlášením 28. října bylo velmi důsledně dbáno, statut dokonce určoval, že v případě úniku informací o oceněných dílech a jejich zveřejnění ještě před státním svátkem by rozhodnutí bylo anulováno a následovalo by nové jednání poroty. Úřední spisy týkající se státních uměleckých cen byly červeným písmem klasifikovány jako „Důvěrné“. Aktéři stojící vně administrativu ceny byli tímto uzavřeným informačním režimem iritováni a snažili se ho změnit tak, aby literární veřejnost získala nad výběrem laureátů alespoň nepřímou kontrolu. J. O. Novotný za tímto účelem navrhoval zpřístupnění protokolů alespoň omezenému počtu „zástupců příslušných stavovských institucí, aby mohli seznámiti se s důvody, které vedly porotu k tomu kterému rozhodnutí. Bylo by to jednak demokratické, jednak by byla umožněna i jakási kontrola této poroty, která leckdy (klasický doklad toho viz loni) si počíná velmi nepochopitelně“ (Novotný, 1924, s. 164). Návrh odrážel nespokojenost literárních korporací s klesající mírou jejich vlivu na rozhodování o státních cenách.

Kritik (a v budoucnu častý člen poroty státní ceny) Miroslav Rutte navrhoval podrobit argumenty jednotlivých porotců veřejné diskuzi alespoň zpětně: „Co se týče jednání porot, bylo by jistě prospěšné, aby závazek důvěrnosti nebyl vykládán v tomto smyslu, že by po vyhlášení státních cen jednotliví členové poroty neměli právo sdělit veřejnosti, jaký byl jejich vlastní náhled a koho navrhovali. Každý člen poroty musí si uvědomiti, že svým rozhodováním při porotním jednání vykonává odpovědný kritický soud, který musí být odhodlán kdykoliv před veřejností obhájití. Kdyby závazek důvěrnosti byl takto vykládán, příliš úzce, znamenalo by to nebezpečí, že této důvěrnosti mohl by občas někdo zneužít k osobní literární politice, což by jistě nebylo v zájmu státních cen [...]“ (Rutte, 1925, s. 9)

Tyto a další podobné apely nicméně zůstaly ze strany osvětového odboru nevyslyšeny a jednáním porot i ministerstva zůstal jejich důvěrný ráz. Do tisku se nikdy nedostalo, jak hlasovali jednotliví porotci. I když zasvěcení pozorovatelé mohli jejich

preferenci uhadovat z literárních kritik, jejichž autory porotci byli, studium tiskového ohlasu státních cen ukazuje, že k veřejným sebeobhajobám porotců docházelo po celé sledované období jen velmi sporadicky.

Komplikace s divadelními porotami

Do náročné situace se odbor národní osvěty dostával zejména při sestavování prvních porot pro dramatickou cenu. Vyhledat adepty na porotce, kteří by měli dostatečný rozhled po divadelní produkci, se jevilo jako značně obtížný úkol, na nějž si odborný referent Jindřich Vodák v úředních spisech opakovaně stěžoval. Dokud byly státní ceny určeny pouze dramatikům, mohli porotci své rozhodnutí opřít minimálně o znalost dramatického textu, aniž by navštívili samotné divadelní představení. Jakmile však do státních cen byly zahrnuty i výkony herecké a režijní (popřípadě divadelní výprava), bylo nutností divadelní inscenace zhlédnout. Z tohoto důvodu Jindřich Vodák přednesl návrh o podstatné změně v oceňování divadelních výkonů, jež měla funkci poroty svěřit samotnému odboru národní osvěty: „[...] mšano samo bez poroty vyznamená vždy ke dni 28. října třemi cenami, vlastně odměnami dva vynikající herce a jednoho režiséra, kterého vybere k tomu dle vlastních zkušeností a zpráv za rok nashromážděných. Mšano jediné může mít rozhled po vší divadelní tvorbě Čsl. republiky, takový, jakého žádná porota nemůže mít.“⁶⁴ Jindřich Vodák dospěl k tomuto návrhu pravděpodobně po zkušenosti z udílení těchto cen v roce 1923, kdy o laureátech nakonec rozhodovali pouze dva porotci (Karel Engelmüller a Jaroslav Hilbert), neboť navržený porotce Karel Matěj Čapek-Chod funkci odmítl, a to právě s odůvodněním, že mu chybí dostatečný přehled v dané divadelní sezóně. Jeho náhradník Václav František Krejčí se nakonec na schůzi vůbec nedostavil, což osvětový odbor dostalo do nepříjemné situace, které se napříště chtěl vyhnout.

Vodákův návrh nedošel realizace, ze strany ministerstva nebyla zřejmě ochota nést odpovědnost za samotný výběr laureátů. Znamenalo by to unést vlnu kritiky, která by směřovala na ministerské úředníky, u nichž veřejnost předpokládala, že nebudou zasahovat do rozhodování o uměleckých hodnotách, neboť by to bylo považováno

⁶⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 50899/23, Státní cena pro herectví, režii a divadelní výpravu [1923].

za narušení autonomie porot státních uměleckých cen. Vedle návrhu Jindřicha Vodáka se v úředním spisu objevuje ještě alternativa. Ministerstvo mělo udělat výjimku ze statutu a přijímat nominace od jednotlivých uměleckých správ všech československých divadel, což by pomohlo zúžit výběr a porota by měla šanci se na nominované výkony zaměřit. Vedle nominací od samotných divadel připouštěl návrh zapojení hereckých organizací (Ústřední jednota československého herectva, Organizace československého herectva, Bund der deutschen Bühnenangestellten) a dalších odborných zájmových organizací (Tylova společnost, Klub český dramatický). Ani toto řešení nebylo přijato, a to z důvodu zásadního rozporu se statutem, který upravoval, že do státních uměleckých cen se nelze přihlásit.

Hrozba geografické bariéry a nařčení z pragocentrismu

V případě divadelních cen se bylo nutno určitým způsobem vyrovnat s přirozenými geografickými bariérami. Odbor národní osvěty si byl velmi záhy vědom, že do dramatických porot bude potřeba povolávat i mimopražské členy. Oprávněně byly předvídané nelehké situace, v nichž by docházelo ke konfliktům mezi jednotlivými divadly z různých regionů Československé republiky: „Udělené ceny, místo aby potěšily, mohly by se takto snadno státi příčinou nespokojenosti, když např. by se stalo, že by ceny připadly nutně jen členům pražských divadel, kdežto členstvo divadel mimo Prahu bylo by pomínuto. A naopak, pražské herectvo by se jistě popudilo, kdyby se ceny dostalo herci brněnskému nebo ostravskému nikoli pro skutečnou, poměrně vyšší hodnotu výkonu, nýbrž jen proto, aby Morava necítila se při cenách odstrčena.“⁶⁵

Z tohoto důvodu zasedal v porotách pravidelně vždy aspoň jeden zástupce znalý brněnských představení, velmi často byl vybrán Jan Krejčí z brněnského národního divadla, Čestmír Jeřábek či Karel Elgart Sokol. Což ale mnohdy nestačilo, protože ostatní členové poroty stejně moravské či jiné mimopražské inscenace neznali. Proto velmi záleželo na tom, jak dokázal daný porotce obhájit svůj návrh, popřípadě zda ostatní porotci příslušného režiséra, herce či herečku neznali z jejich pražského angažmá. Jistou nespokojenost projevil Karel Elgart Sokol, když se mu na jednání o divadelních cenách

⁶⁵ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 50899/23, Státní cena pro herectví, režii a divadelní výpravu [1923].

v roce 1927 nepodařilo prosadit žádného moravského představitele: „[...] ale nemohli proň hlasovat, protože žádného zdejšího výkonu neznali. A podle statutu musí být udělení ceny opřeno aspoň o tři hlasy. I bylo patrné, že v těchto oborech, které lze ocenit jen přímým názorem, budou nyní ceny vyhrazeny na věky Praze, nenajde-li se cesta, která by ten přímý názor umožnila.“ (Elgart Sokol, 1927, s. 11) Po prostudování zápisu lze potvrdit, že pražští porotci nepostrádali vůli ocenit brněnské herce či režiséra, ale v konečném hlasování se zdráhali přiřknout hlas výkonu, který sami neviděli.

Přestože se s geografickou bariérou nejvíce potýkaly divadelní státní ceny, ani literární obor nebyl ušetřen kritiky. V roce 1935 obdrželo ministerstvo školství a národní osvěty dopis od Moravského kola spisovatelů, že jeho členové jsou ze státních cen opomíjeni: „[...] žalujeme především, že ceny dosavad udíleny byly především z největší části pražskými kritiky pražským autorům, kde byl sice respektován kandidát slovenský, avšak kde téměř důsledně byli opomíjeni autoři, tvořící na Moravě a ve Slezsku [...] Poněvadž by se mohlo při složení poroty z pánů, kteří tvorbu Moravského kola spisovatelů neznají nebo podceňují, státi opět, že hodnotná díla našich činných členů by byla důsledně nadále přehlížena.“⁶⁶ Reakce ministerstva ovšem nepřipouštěla v tomto směru diskuzi: „Je totiž typickým příkladem kverulantství a demagogického mluvení z okna, které nemá věcného podkladu. Není jen nepravdivé, nýbrž víc než to: Členové MKS musí vědět, že zejména v posledních letech byli mezi porotci nejen moravští spisovatelé, nýbrž přímo členové MKS, a to: 1932 Božena Benešová, 1933 J. V. Sedlák a Antonín Veselý, 1934 Petr Kříčka a Vl. Vančura.“⁶⁷ Součástí spisu je rovněž rozsáhlý výčet laureátů i porotců téměř z každého ročníku, kteří měli nějaký vztah k Moravě. I když se obviňování literárních cen z pragocentrismu tedy nezakládalo na doložitelných faktech, bylo ale opět projevem snahy o větší zapojení literárních organizací do chodu státních vyznamenání.

⁶⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 67404/35, Státní cena pro umění slovesné, zastoupení Moravského kola spisovatelů.

⁶⁷ Tamtéž.

Autonomie

Zásadní a citlivou otázkou státních uměleckých cen byla autonomie poroty ve vztahu k ministerstvu školství a národní osvěty, přesněji k samotnému ministrovi. Již od začátku udílení státních vyznamenání obsahoval statut formulaci, že ocenění uděluje k 28. říjnu ministr na návrh odborné poroty. Toto usnesení bylo interpretováno několika způsoby, v literárním poli převažovala kolektivní víra v naprostou autonomii členů poroty a tato část statutu byla vykládána jako pouhá formální nadstavba. V tisku bylo několikrát poukazováno na to, že jiný výklad by veřejnost neakceptovala. Miroslav Rutte jako jeden z porotců se zásadně ohradil proti možnosti, že porota by fungovala pouze jako poradní orgán a rozhodnutí by náleželo ministrovi. „Proti tomuto druhému výkladu bylo by nutno důrazně protestovati, poněvadž bylo by v něm skrytě přiznáno ministrovi právo, aby zasahoval do rozhodnutí porot a po případě je měnil podle svého vlastního přesvědčení. Tuto pravomoc nelze ministrovi přiznati, ani co zástupci politické strany, jelikož při udílení státních cen jde o umění a nikoliv o politiku, a tím méně jako soudci nad uměním. Bylo by absurdní, aby ministr neuznával za závazné rozhodnutí odborníků, jež si sám vyvolil, a jimž tedy tímto způsobem projevil svou důvěru. Porota, jež nese mravní odpovědnost za rozdělení cen, musí mítí nutně i neomezenou pravomoc, již tato odpovědnost vyžaduje.“ (Rutte, 1925, s. 9)

Ve většině případů ministři do rozhodnutí porotců nezasahovali, víra v nezávislost poroty tedy nebývala vystavena zkoušce. V éře prvorepublikových státních uměleckých cen jsme dohledali pouze jeden příklad, v němž došlo k určitému zpochybnění autonomie členů poroty, a to pouze interně, neboť se tak událo v rámci schůze o udělení státní literární ceny 1931 v kategorii poezie, jejíž jednání bylo důvěrné a nesmělo tedy proniknout na veřejnost. Tehdy ministr školství a národní osvěty Ivan Dérer rozhodl svolat ještě jednu schůzi pouze dva dny před vyhlášením s požadavkem, aby porotci zvážili, zda v kategorii poezie a esejistiky nedošlo k odchýlení od stanov ceny.⁶⁸ O laureátech v ročníku 1931 rozhodovalo sedm zkušených porotců, kteří se státních uměleckých cen účastnili opakovaně, například Jindřich Vodák zasedal v této porotě

⁶⁸ V následujícím textu se nebudeme dále zabývat oceněním esejistické kategorie, neboť se jednalo o formální pochybení zkusmého hlasování, které nebylo náležitě uvedeno v protokolu. Porotci své rozhodnutí po podrobné debatě anulovali a vybrali laureáta, k němuž se přikláněli, než došlo ke zmatení v hlasování.

už podesáté, pro Arna Nováka to bylo podeváté a pro Alberta Pražáka posedmé. Mladší generaci kritiků zastupovali František Götz a Miroslav Rutte, dále se účastnil slovenský literární historik Pavel Bujnák, všichni tři přijali funkci porotce počtvrté, posledním porotcem ročníku 1931 se stal plzeňský kritik Bohumil Polan, který byl do poroty státních uměleckých cen jmenován poprvé.

V této sondě budeme věnovat pozornost zejména kategorii poezie, která se stala ústředním bodem následujícího konfliktu. Během první schůze se do užšího výběru dostala básnická díla, která v předběžném písemném hlasování získala více než tři hlasy, patřila mezi ně *Tvůj hlas* Josefa Hory, *Písňě tulákovy o životě a smrti* od Jiřího Karáska ze Lvovic, *Peřeje* Otakara Fischera a *Mezopotamie* od Richarda Weinerja. Arne Novák ještě dodatečně navrhl k bližší debatě Petra Bezruče a jeho báseň *Stužkonoska modrá*, která obdržela jen dva písemné hlasy; s tím ostatní porotci souhlasili. Poměrně záhy porotci z volby eliminovali knihy Fischera a Weinerja. S vyřazením Weinerovy *Mezopotamie* souvisí jedno hledisko, které bylo při rozhodování o laureátech nezřídka uplatňováno, a to požadavek srozumitelnosti. Ač podobné kritérium nebylo uvedeno ve stanovách, porotci zastávali názor, že „státní cenou mají být vyznamenávány knihy všeobecně přístupné“.⁶⁹ Ještě před Weinerovou eliminací se vyslovil Miroslav Rutte, že by preferoval *Mezopotamii* před Bezručovou básní *Stužkonoska modrá*, na což reagoval František Götz, že první báseň z *Mezopotamie* považuje za překrásnou, ale ostatním básním v knize již nerozumí. K tomuto tvrzení se souhlasně vyjádřil i Jindřich Vodák a zdůraznil právě srozumitelnost jako podstatnou vlastnost děl zasluhujících si ocenění, s čímž nakonec souhlasil i Rutte. Weiner byl proto nakonec z volby vyřazen. To, že se nejednalo o ojedinělé uplatnění tohoto hlediska, dokládá i eliminace z předchozího ročníku 1930, kdy porotci vyřadili sbírku *Snídaně v trávě* Vítězslava Nezvala, k níž se vyjádřil Josef Svatopluk Machar následovně: „[...] stát musí dát cenu tomu, co je schopno býti čteno všemi. Poesie Nezvalova není přístupna ani všem tak zvaným inteligentům. Vyznamenáním poesie tohoto druhu se zájem o poesii ubíjí.“⁷⁰

K projednávání tedy v roce 1931 zůstaly knihy Josefa Hory, Jiřího Karáska ze Lvovic a Petra Bezruče, zároveň se porotci shodli, že přenesou jednu cenu z kategorie

⁶⁹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 152101/31, Státní cena pro umění slovesné v roce 1931, podrobný zápis.

⁷⁰ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 158674/30, Státní cena pro umění slovesné v roce 1930, podrobný zápis.

prózy do poezie, což jim umožnilo ocenit dvě básnická díla. Pro Bezruč se vyslovila většina porotců, vedle estetické hodnoty básně vyzdvihli i fakt, že Bezruč ještě nebyl státní cenou vyznamenán. Stejný argument zazněl i u Jiřího Karáska, jehož výběr měl být zároveň podpořen jeho celoživotním dílem. U Josefa Hory byla oceněna umělecká stránka sbírky, ale rovněž bylo zmíněno, že byl státním vyznamenáním poctěn už dvakrát. Porotci předpokládali, že jako mladý básník napíše ještě další oceněnihodné dílo. V závěrečném hlasování se tedy porotci vyslovili pro ocenění Petra Bezruče šesti hlasy a Jiřího Karáska pěti hlasy (Josef Hora získal hlasy čtyři).

Uvedený verdikt byl následně přednesen ministroví, který ale nechal svolat novou schůzi s žádostí o uvážení, zda by ocenění Petra Bezruče bylo v souladu se statutem, a to ohledně interpretace pojmu dílo, když se u Bezruče jednalo o knižní vydání pouze jedné básně (124 veršů na 13 stranách). Hned na počátku nově svolané druhé schůze Zdeněk Wirth uvedl, že ministr se nesnaží sledovat žádnou tendenci, nemá osobní zájem na žádném jméně laureáta a nesnaží se vytvářet na porotce tlak. K problematice stanov se následně vyjádřil odborný referent pro literaturu a divadlo Stanislav Lom, který zpochybnil Bezručovu knižní báseň jako dílo ve smyslu statutu: pokud by měly být brány v potaz i výjimečné publikace jednotlivých básní, vedlo by to při budoucím udílení státních cen k nepřehlednému zmatku. Porotci se navzdory tomu shodli, že rozsah textu na rozhodnutí nemá vliv a *Stužkonoska modrá* odpovídá pojmu dílo.

Poté, co Lom uvedl, že existuje určitá možnost, že by Petr Bezruč ani státní cenu nepřijal, neboť tak učinil v roce 1927 s ministerským čestným darem 15 000 Kč k jeho šedesátým narozeninám, začala vášnivá debata mezi členy poroty, při níž Arne Novák opakovaně prohlašoval, že na funkci porotce rezignuje, neboť pociťuje od ministra politický tlak, aby cena Petru Bezručovi přiznána nebyla. Ze zápisu schůze se dozvídáme, že vystupování Arna Nováka bylo velmi bouřlivé a ostatní porotci se jej snažili mírnit, například Albert Pražák, „[...] pokládal jeho prohlášení za rozechvění chvíle“.⁷¹ Jindřich Vodák zase uznal, že „Prof. Novák má pravdu ve svém vzrušení, [...]“.⁷² Arne Novák dokonce došel do bodu, kdy prohlásil, že bude-li Bezruč vyloučen z rozhodování, odejde z poroty, což zase František Götz a Jindřich Vodák považovali za hrozbu a nátlak z Novákovy strany a snažili se Nováka přemluvit, aby od takového záměru upustil.

⁷¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 154762/31, Státní cena pro umění slovesné 1931, druhá schůze poroty – podrobný zápis.

⁷² Tamtéž.

Situaci vyřešil až návrh úplně nového hlasování o obou cenách za poezii, při němž určitou roli hrálo i ujištění, že Josef Hora získal státní cenu pouze jednou (a ne dvakrát, jak zaznělo na první schůzi), neboť cena z roku 1924 mu na jeho žádost ani nebyla udělena. Většina porotců se tak začala klonit k ocenění Horovy sbírky. Původně sice nové hlasování komplikoval fakt, že ministr již svým podpisem schválil výběr Jiřího Karáska ze Lvovic, to ale ministr po telefonickém dotazu nepovažoval za překážku plně nového hlasování. Arne Novák poté souhlasil se svým setrváním v porotě, neboť se mělo hlasovat i o Bezručovi. Nakonec byl ale Arne Novák jediným, kdo pro Bezručě hlasoval, a tak se laureáty v kategorii poezie stali Josef Hora s šesti hlasy a Jiří Karásek se čtyřmi hlasy.

Sonda do procesu rozhodování o státní ceně za poezii v roce 1931 má za cíl nejen ukázat otřes víry v autonomii poroty, ale zároveň představit, co dalšího vstupovalo do rozhodování porotců. Ač statut deklaroval hledisko estetické stránky díla, kterým se měli porotci řídit v první řadě, v praxi do jednání vstupovala i mimoumělecká kritéria, ať to bylo dosavadní neudělení či naopak udělení státního vyznamenání, popřípadě jeho odmítnutí, dále význam celoživotního díla uvažovaného autora či naopak poukaz na jeho mládí doprovázený předpokladem, že v budoucnu vytvoří další hodnotná díla.

Zrušení honoráře pro porotce

Jak bylo zmíněno výše, v roce 1932 v Československé republice vrcholila hospodářská krize, která ovlivnila i státní umělecké ceny. Jejich počet byl snížen na minimum. Součástí úsporných opatření se rovněž stalo úplné zrušení honoráře pro porotce, který od počátku udílení státních vyznamenání činil 500 Kč. Zachováno bylo pouze proplácení cestovného porotcům, kteří sídlili mimo Prahu. Zapojovat mimopražské zástupce bylo jedním z důležitých kritérií při sestavování porot, měl-li se odbor národní osvěty vyhnout nařčení z pragocentrismu. V roce 1933 ale v interních zápisech vidíme, jak pečlivě vybíral odborný referent mimopražské porotce, aby to nezpůsobilo přílišné finanční nároky. S cílem snížit náklady například uvedl plzeňského kritika Bohumila Polana jako náhradníka, který by měl být jmenován jen za předpokladu, že by členství nepřijal jiný z navržených mimopražských porotců, což by vedlo k úspoře finančních prostředků na proplácení cestovného.

Je pochopitelné, že porotci toto rozhodnutí ministerstva financí nepřijali s nadšením. Například Rutte v dopise, jímž přijímá členství v porotě pro ročník 1933, píše: „Zároveň však vyslovuji podivení, že podle sdělení má být letos tato funkce eventuálně bezplatná. Je sice pravda, že státní ceny byly početně zredukovány na polovinu, a chápal bych, že v dobách hospodářské tísně bude úměrně snížena i odměna porotcům. Ale požadavek, aby odborný posudek poroty byl eventuálně podán zdarma, zdá se mi podceňování intelektuální práce v dobách, kdy duševním pracovníkům vede se nejhůře. Doufám, že ministerstvo postaví se zásadně za požadavek, aby práce poroty byla odměněna, byť i sníženým honorářem.“⁷³ Přesto se ani po zlepšení hospodářské situace státu ministerstvo financí k vyplácení honorářů porotcům nevrátilo, až do konce první republiky zůstala tato funkce jen funkcí čestnou. Nespokojenost členů poroty dokonce v roce 1934 vyvrcholila otevřeným dopisem ministrovi školství a národní osvěty s výhrůžkou, že pokud nebude tento stav napraven, uchýlí se k veřejné výzvě, aby bylo členství v porotě státních uměleckých cen aktéry literárního pole bojkotováno.⁷⁴ Navzdory konfrontačním výzvám se nám však v dostupných materiálech a v dobovém tisku nepodařilo dohledat stopy po naplnění výhrůžky, přestože požadavky porotců splněny nebyly a honoráře se nadále nevyplácely. „Vzpouza“ se nepromítla ani do složení porot, v němž nadále figurovala táž jména.

Měli bychom si uvědomit, že honoráře pro porotce nebyly zanedbatelnou položkou rozpočtu státních cen. Ani po snížení počtu státních ocenění se počet porotců nezměnil a každá porota čítala okolo šesti členů, ti však například v případě vyznamenání zástupců německé menšiny rozhodovali pouze o jediné ceně; pokud nenastala výjimečná situace, bylo tomu podobně i u ocenění divadelních a hudebních. V případě, že by byly vypláceny honoráře po 500 Kč všem členům ve všech porotách, rozpočet na jednu cenu by vzrostl z 5 000 Kč pro autora o další 3 000 Kč pro porotce.

⁷³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 109396/33, Státní cena pro umění slovesné [1933], jmenování poroty.

⁷⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 127493/34, Státní cena za umění slovesné, udělení v roce 1934, příloha č. 2: Panu ministrovi školství a národní osvěty.

Odmítnutí členství v porotě kvůli nesouhlasu se stanovami

Posledním fenoménem, kterým bychom se chtěli ve spojitosti s porotami státních uměleckých cen zabývat, je odmítání funkce porotce. Přirozeně se s ním setkáváme po celou první republiku, motivy podobných rozhodnutí se však liší, od prostého časového vytížení či pocitu nekompetentnosti v příslušné oblasti (přehled nad divadelními inscenacemi napříč celým Československem) až po antipatii k instituci státních ocenění jako takové.

Dále se zaměříme na odmítnutí funkce porotce motivované nesouhlasem se stanovami státních cen. Jako ukázkový příklad využijeme situaci z roku 1934, kdy doplněk statutu státních divadelních cen původně chápaný jako drobný spustil silnou vlnu kritiky a odstartoval rezignaci několika členů dramatické poroty. Problematika oceňování operního herectví nevyvstala v roce 1934 v kontextu státních cen poprvé, o vyznamenání operních pěvců se diskutovalo již v roce 1923 a v ročnících 1927 a 1928 došlo na jejich ocenění v oboru hudebních cen. Problém nastal, když mělo být přistoupeno k vyznamenání hereckého výkonu operního pěvce, který od roku 1934 měl spadat pod dramatický obor státních cen. Proti tomu značně protestovali aktéři z činoherní oblasti divadla: „V praxi to znamená, že jediná státní cena divadelní, jež zbyla z původních pěti jako poslední Mohykán, byla znovu zmenšena, protože nároky na její udělení mají nyní autoři, herci a režiséři všech čl. divadel, ale i členové všech operních souborů, a možná že i všichni dirigenti, kteří se temperamentně pohybují a podávají tedy vedle dirigentského i herecký výkon.“ (Rutte, 1934, s. 5)

Nový statut nepřijali někteří významní divadelní kritici, kteří se odmítli na státních dramatických cenách podílet a nepřijali jmenování do poroty, čímž upozornili na celou záležitost tisk. Patřili mezi ně Antonín Matěj Píša a Josef Träger; když členství v dramatické porotě odřekl i náhradník Jan Sajíc, dostal se odbor národní osvěty do nepříjemné situace, neboť odborný referent kvůli časové tísní již nestihl oslovit další možné porotce a o ceně měla rozhodnout pouze tříčlenná porota ve složení: slovenský literární historik a spisovatel Andrej Kostolný, dramatik a režisér Jaroslav Kvapil a hudební skladatel a dirigent Otakar Ostrčil. Takto konstituovaná porota se nevyhnula příkré kritice: „Po Praze kolují již dnes několik dní pověsti, že nenadálá změna stanov jakož i neočekávané delegování šéfa opery Národního divadla do divadelní poroty jest

plánovitě připravená režie, aby ceny za divadelní umění dostalo se letos vynikajícímu basistovi Národního divadla. [...] Je-li vskutku úmyslem ministerstva či někoho, kdo určuje jeho vůli, aby cenu divadelní dostal letos člen opery, nač k tomu mají asistovat činoherní odborníci a dávat své placet něčemu, s čím nemohou souhlasit a v čem nejsou naprosto kompetentní.“ (R. + M., 1934, s. 5) Glosa v *Národních listech* jen týden před oficiálním vyhlášením státních cen nebyla daleko od pravdy, neboť tříčlenná porota se na schůzi k udělení dramatické ceny nebyla schopna na jednom laureátovi shodnout. Přistoupila tedy k řešení, které bylo původně striktně odmítáno, že výsledkem jednání se stane pouze návrh pětice nominovaných a o laureátovi rozhodne sám ministr školství a národní osvěty. Porota tedy v ten moment sama zpochybnila svou úplnou autonomii.

Pokus o záchranu situace spočíval v dodatečném přidání ještě jedné ceny, aby samotné ocenění operního pěvce Viléma Zítka bylo kompenzováno čistě dramatickou poctou pro Edmonda Konráda za činohru *Edison*. K oficiálnímu vyhlášení státních uměleckých cen tedy byla připojena poznámka: „Ministr školství a národní osvěty vyslechnuv názory kusé poroty a hledě i k jiným odborným informacím, jakož i po zjištění, že dramatická produkce a reprodukce z období 1933–1934 by byla udělením jedné ceny přespříliš zkrácena, a konečně i po zjištění, že se po výsledku, jak se udělily ostatní ceny tohoto roku, uvolnily potřebné prostředky, udělil na místo jedné vypsané ceny pro umění dramatické, herecké a režisérské ceny dvě.“ ([Nepodepsáno], 1934c, s. 5)

Celá situace tohoto ročníku přinesla ještě jeden aspekt, jenž byl v tisku příkře odsuzován, a to střet zájmů. Jak již bylo řečeno, porotu tvořili pouze tři členové, z nichž dva byli v tisku nařčeni z konfliktu zájmů. Divadelní kritik Josef Träger napsal: „Je nepřipustno, aby byl jmenován do poroty, která možná bude udílet cenu členu Státního divadla, jeho umělecký šéf [Otokar Ostrčil]. Stejně oprávněná námitka je proti jmenování Jaroslava Kvapila, který je předsedou poradního sboru Národního divadla a kromě toho nedává záruky, že by jeho rozhodnutí bylo vedeno zřeteli jen věcnými a nestrannými.“ (–ger [=Träger, Josef], 1934, s. 86) Střet zájmů byl okrajově zmíněn i v kritickém článku v *Magazínu dp*: „Námitka inkompatibility Kvapila a Ostrčila, kteří jsou funkcionáři Národního divadla, Kvapil jako placený předseda poradního sboru, Ostrčil jako chef opery. [...] Nelze skutečně souhlasiti, aby vůdcové divadelního souboru rozhodovali o poctách svých podřízených. Tato funkce přísluší jiným lidem, nezávislým a neovlivňovaným předem.“ (M. O., 1934/1935, s. 187) Konflikt zájmů zde byl však

mylně interpretován jako hlavní příčina rezignace Josefa Trägera a Antonína Matěje Píši, kteří se ovšem ve skutečnosti jako kritici činohry necítili kompetentní v rozhodování o operních pěvcích a nesouhlasili s rozšířením kategorie.

Státní umělecké ceny v mnohonárodnostní první republice

Státní umělecké ceny Československé republiky ve svých stanovách deklarovaly, že jsou určeny pro všechny občany nového státu, jejichž umělecké dílo či výkon zasluhují vyznamenání. Od počátku tedy platilo, že cen se může dostat autorům všech národností, později v oficiálních vyjádřeních zaznívalo, že při výběru laureátů nerozhoduje národnost, náboženství, rasa ani umělecký směr. Skutečnost však byla složitější. V této kapitole se zaměříme na vzájemný vztah státních cen a československých kulturních tvůrců jiné než české národnosti. Budeme se zabývat specifickou pozicí Slováků, tím, jak k nim bylo přistupováno v organizaci státních cen, a tím, jaký postoj sami zaujímali k meziválečné kulturní politice v oblasti cen. V další části se zaměříme na ostatní národnostní menšiny, z nichž pro nás bude podstatné oceňování děl a výkonů v německém jazyce. Konečně se dotkneme i ostatních minorit jako té maďarské a neuskutečněných snah ministerstva školství a národní osvěty zahrnout do okruhu vyznamenávaných i Poláky a Rusíny.

Slováci v Československé republice a čechoslovakismus

První republika byla v samém základu postavena na konstrukci československého národa, o němž se jako o jediném státním národu mluví hned v preambuli prvorepublikové ústavy.⁷⁵ Z pragmatického hlediska bylo toto spojení nezbytné, aby Češi a Slováci vytvořili dvoutřetinovou většinu v novém státě, v němž měla žít až pětina obyvatel národnosti německé. Problematika čechoslovakismu představuje složité téma, které v české historické vědě prochází v současnosti fází nové interpretace a jehož

⁷⁵ Ústavní listina Československé republiky byla schválena 29. února 1920 a v platnost vešla ústavním zákonem č. 121/1920 Sb. (6. března 1920). Preambule začíná slovy: „My, národ Československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, [...]“ Obecně menšinám, at' národnostním, či náboženským a rasovým, byl věnován celý závěrečný oddíl ústavní listiny – Hlava šestá, ten mj. zaručoval rovnost před zákonem a vztahoval se k němu tzv. jazykový zákon (č. 122/1920 Sb.), který určoval jako jediným oficiálním státním jazykem ten československý. V okresech, v nichž podíl menšinového obyvatelstva tvořil více než 20 %, bylo připuštěno úředně i ve školství používat i jazyk minority. Zákon č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 23. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1702/1/2/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky>.

komplexní uchopení přesahuje možnosti této práce.⁷⁶ Je zřejmé, že oba výměry československého národa, které se v dobové kultuře uplatňovaly a které Milena Bartlová rozlišuje jako „etnickou kategorii biologické povahy“ a jako „kulturně symbolickou kategorii ztotožňující národní a státní identitu“ (Bartlová, 2019, s. 277), se v první republice dostávaly do rozporu buď s národními aspiracemi Slováků, anebo s identitárním sebepojetím národnostních menšin. Postoj Čechů směřoval, a to na základě jazykové blízkosti, od níž byla odvozována i blízkost národnostní, a na základě vědomí vlastní hospodářské, politické a kulturní převahy, k etnocentrickému pojetí, v jehož důsledku docházelo k přehlížení a nepochopení slovenské národní identity. Ve třicátých letech se pojetí založené na společné etnicitě a blízkosti češtiny a slovenštiny dostalo v důsledku silícího autonomistického hlasu Slováků do úzkých. Blízkost obou národů v jejich interpretaci sice nebyla popírána, ale na politické úrovni pro ně postrádala relevanci, určitý význam jí byl přiznáván pouze v oblasti literatury a kultury. Druhý přístup, bližší slovenské straně, se klonil k politickému uchopení celé problematiky a uvažoval o československém národě v rovině státní identity. S tímto druhým konceptem politického národa (po francouzském vzoru) se neidentifikovaly národnostní menšiny Němců a Maďarů.

Před vznikem nové republiky se slovenská kultura nacházela v důsledku intenzivní maďarizace v hluboké krizi, podle historika Miloslava Johna byla „prakticky před zánikem“ (John, 1994, s. 60). Uvádí se, že na jaře roku 1918 bylo na území Slovenska z celkového počtu 3 641 pouze 140 slovenských a 186 dvojjazyčných lidových škol. „Ve slovenštině se nevyučovalo ani na jedné střední škole. Výsledkem byla až třicetiprocentní negramotnost, zatímco v českých zemích přesahovala pouhá 2 %.“ (Holec, 2018, s. 182) Po vzniku první republiky se tak kulturní a osvětová politika Československa snažila na Slovensku zajistit výstavbu téměř neexistujícího slovenského

⁷⁶ Z nejnovějších odborných publikací zmiňme dvoudílnou interdisciplinární kolektivní monografii o vzniku a formování první republiky *Republika Česko-Slovensko* (Pekník, 2021). Z hlediska výtvarného umění promýšlí čechoslovakismus kniha *Cesta ke slovenskému mýtu* (Kvočáková, 2020). Konceptu čechoslovakismu od poloviny devatenáctého století až po závěr dvacátého století se věnuje kolektiv českých a slovenských historiků a historiček v monografii *Čechoslovakismus* (Hudek, Kopeček, Mervart, 2019). Biografie *Václav Chalupecký* (Ducháček, 2014) o československém dějepisectví očima tohoto historika, který působil na bratislavské univerzitě v meziválečném období, nabízí zajímavý pohled na proměny česko-slovenských vztahů. Jako poslední z dlouhé řady dalších publikací uvedme ještě monografii *Idea československého státu na Slovensku 1918–1939* (Šuchová, 2011).

školství. V té souvislosti nastal velký příliv českých učitelů a profesorů na slovenské školy všech stupňů. „Po vzniku republiky existoval velký entuziasmus směrem k učení a výchově Slováků, založený na romantické představě, že za krátký čas se Slovensko promění a přiblíží českému prostředí.“ (Michela, 2019, s. 227) Součástí těchto snah bylo i založení Univerzity Komenského v Bratislavě (1919). Na bratislavskou univerzitu se dostala pro naše téma státních cen důležitá osobnost: univerzitní profesor literární historie Albert Pražák, považovaný za jednoho z čelných příznivců čechoslovakismu.⁷⁷ Právě on byl zván do porot státních cen pro slovesné umění mj. jako odborník na slovenskou literaturu. Nebyla náhoda, že právě Albert Pražák podnítil několik podstatných změn či úprav v přístupu porot státních literárních cen ke slovenským literátům.

První slovenští laureáti

Kontinuální oceňování slovenských autorů započalo od druhého ročníku státních cen. V souladu s ideologií čechoslovakismu a současně se snahou o rovný a spravedlivý přístup ke Slovákům bylo žádoucí, aby každý ročník měl svého slovenského laureáta, přestože pro něj neexistovala oddělená kategorie. Úskalím tohoto předsevzetí byla, podle mínění porotců a dalších osob, které se kolem státních cen pohybovaly, nevelká literární a dramatická produkce, která by si ve srovnání s českými díly ocenění zasloužila.

Prvním nositelem státní ceny za literaturu z řad slovenských spisovatelů se stal v roce 1921 Pavol Országh Hviezdoslav. Jeho vyznamenání, a to nad rámec statutárního počtu literárních cen, inicioval Albert Pražák, uznávaný odborník na slovenskou literaturu a zároveň Hviezdoslavův blízký přítel. Pražák vystoupil na schůzi poradního literárního sboru, a i když svůj návrh podložil vyzdvižením Hviezdoslavovy tvorby, zároveň zdůraznil jeho špatný zdravotní stav. „Hviezdoslav vydal právě objemnou knihu krásné lyriky, která je vynikajícím slovesným dílem [V. svazek sebraných básnických spisů, *Lyra*]. Jak známo, je stár a churav, takže jeho dny jsou sečteny. Ačkoliv netrpí nedostatkem, přece by poslední jeho fázi života osvětlila okolnost, že mu byla udělena

⁷⁷ Vztah Alberta Pražáka ke Slovákům, Slovensku a slovenské literatuře zachycují jeho paměti *Politika a revoluce*, v závěru knihy je studie Miloše Zelenky podrobněji se věnující Pražákovu pojetí čechoslovakismu (Pražák, 2004, s. 163–177).

státní cena, což je nejvyšší vyznamenání pro literáta.⁷⁸ Ač Viktor Dyk poznamenal, že Pražákem uváděný sociální zřetel by neměl být důvodem vyznamenání, o umělecké hodnotě Hviezdoslavova díla nepochyboval. Porota s výběrem dobově nejvýznamnějšího slovenského spisovatele souhlasila. V rozpočtu státních cen se s dalším laureátem navíc nepočítalo, a tak bylo potřeba vyhledat jiný zdroj finanční prémie, tu nakonec pokryla rozpočtová položka pro podporu vydávání slovenských knih. Ve vyjádřeních ministerstva se o poctě Hviezdoslavovi psalo jako o zvláštní státní ceně. Toto označení je pro vztah celé instituce státních uměleckých cen ke slovenským laureátům příznačné a níže se mu budeme ještě blíže věnovat.

Ohledně životních vyhlídek svého přítele se Pražák nemýlil, Hviezdoslav zemřel o měsíc později, 8. listopadu 1921. V pamětech Alberta Pražáka se dochovala vzpomínka na Hviezdoslavovu reakci na získání zvláštní státní ceny: „Alebo napríklad dostal štátnu cenu. Vôbec to naňho nezapôsobilo. Keby bol dostal toľké peniaze skôr, bol by mohlo odcestovať do Talianska. Ale načo sú mu teraz? Má sa to dávať mladému, a nie starému, ba až prestarnutému [72 let], to je už iba invalidná podpora.“ (Pražák, 1955, s. 258) Pražákovými vzpomínkami na slovenského básníka se podrobněji zabývala Lenka Paučová ve studii o česko-slovenské vzájemnosti, k závěru života Hviezdoslava uvádí: „Pražák podrobne zachytáva jednu z posledných návštev v Kubíne, keď našiel Hviezdoslava chorého, slabého, pesimistického. Odsudzoval skutočnosť, že štátnu cenu dostal až v posledných rokoch života.“ (Paučová, 2017, s. 146) Tyto krátké zmínky působí dojmem, že státní cenu si pro Hviezdoslava přál zejména Pražák a samotnému básníkovi na ní příliš nezáleželo.

V následujícím roce byla zřízena státní dramatická cena, jejíž první dvě vyhlášení (1922 a 1923⁷⁹) proběhla k poctě narozenin prezidenta Masaryka 7. března. V tomto oboru již bylo na slovenské dramatiky pamatováno od počátku, pro zvláštní státní slovenskou dramatickou cenu byla sestavena samostatná porota, předsedal jí skladatel a zároveň ministerský rada Zdeněk Folprecht (později dirigent opery Slovenského národního divadla). Dále v komisi zasedal Albert Pražák, divadelní kritik a redaktor

⁷⁸ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 95428/21, Návrh ministerského poradního sboru literárního na udělení státní ceny Hviezdoslavovi.

⁷⁹ V roce 1923 došlo ještě k založení dalších státních dramatických cen, které byly určeny pro herecké a režisérské divadelní výkony, jejich udělení bylo stanoveno k 28. říjnu, od následujícího ročníku již bylo přistoupeno k jednotnému udělení všech státních uměleckých cen k svátku založení Československé republiky, více k této problematice v předchozí kapitole.

Slovenského denníku Jaroslav Hanka, redaktor slovenské revue *Prúdy* Juraj Slávik (poslanec Revolučního národního shromáždění, později ministr v několika resortech) a spisovatel Ivan Krasko (vlastním jménem Ján Botto), který byl rovněž poslancem a senátorem Národního shromáždění. U zvláštních státních cen pro slovenská díla docházelo k nestandardním postupům, které se mnohdy rozcházely s psanými stanovami či jednacím řádem poroty. V některých případech byly tyto postupy v úředních materiálech poměrně jasně zdůvodněny, v jiných se nám však odůvodnění dohledat nepodařilo. Například finanční odměna porotcům ve všech oborech státních cen byla vždy stanovena na 500 Kč, a to až do roku 1932, kdy se členství v porotách stalo čestným a nehonorovaným. U státních cen pro slovenské dramatické umění však honorář činil pouze 200 Kč s poukazem, že práce poroty není nikterak náročná.

Slovenských původních her žijících autorů provedených v novém Slovenském národním divadle v Bratislavě⁸⁰ bylo opravdu jen velmi málo, v prvním ročníku mohla porota uvažovat pouze o šesti divadelních inscenacích. Rozhodování prováděla nad díly Martina Rázuse *Hana* (1920, prem. 1. 11. 1920), Vavro Šrobára *Z otroctva vekov* (1920, pod pseudonymem Ján Dvorský, prem. 18. 12. 1920), Pavla Socháňa *Sedliacku nevestu* (1908, prem. 19. 4. 1921), Boženy Slančíkové-Timravy *Chudobná rodina* (1921, prem. 14. 12. 1921) a Jozefa Gregora-Tajovského *Hriech* (1911, prem. 21. 5. 1920) a *V službe* (1911, prem. 21. 5. 1920). (Mičinec, Štúrová, 1990, s. 7–118) Zvolen byl Gregor-Tajovský s divadelní hrou *Hriech* (1911), jednalo se o první slovenskou inscenaci Slovenského národního divadla.

Při jednání o druhém ročníku dramatických cen odborný referent Jindřich Vodák vyzdvihoval důležitost ocenění slovenských divadelních inscenací: „Chudinká dramatická tvorba slovenská potřebuje zvláště tohoto povzbuzení a to tím spíše, že slovenské divadlo poskytuje slovenským dramatikům dosud jen skrovných honorářů,

⁸⁰ Slovenské národní divadlo zahájilo svou činnost 1. března 1920 uvedením opery *Hubička* Bedřicha Smetany, o den později se konala činoherní premiéra *Maryši* od bratří Mrštíků. Kvůli nedostatku slovenských profesionálních herců byla většina divadelního souboru tvořena českými herci, kteří se teprve učili hrát ve slovenštině, z toho důvodu tedy byly všechny inscenace hrány v českém jazyce, výjimku tvořila pouze uvedená slovenská původní dramata. Zároveň si slovenské divadlo hledalo své obecnstvo. Bratislava byla stále ze dvou třetin sídlem maďarských a německých obyvatel, kteří české a slovenské inscenace příliš nenavštěvovali a obecně preferovali spíše hudební program oper, operet a baletu. Dalším důvodem nízké návštěvnosti byla finanční stránka, divadlo si mohla dovolit pouze střední a vyšší vrstva z řad českých zaměstnanců v administrativě, školství a zdravotnictví, proto také byla návštěvnost českých inscenací vyšší než těch slovenských. S finančními obtížemi se Slovenské národní divadlo potýkalo celou prvorepublikovou érou. Podrobněji k Slovenskému národnímu divadlu (Šormová, 2000, s. 440–445).

kteře jsou malou pobídkou k obtížné práci. [...] státní cena udělená p. ministrem školství dodává v jejich očích dramatickému dílu lesku, který teprve dovršuje jejich uspokojení z něho. Slovenskému divadlu, bude-li věděti, že na jevištním provedení závisí možnost, aby dramatik dosáhl státní ceny, bude to mocnou pobídkou všímavosti ke slovenským dílům dramatickým a včasného jejich nastudování.“⁸¹ Návrhu Jindřicha Vodáka bylo vyhověno a byla sestavena samostatná porota pro zvláštní státní cenu pro slovenské inscenace, tentokrát pouze tříčlenná ve složení Albert Pražák, František Votruba a Bohumil Haluzický. Porotci opět neměli příliš velký výběr a obtíže provázely už samotné uskutečnění porotní schůze, přičemž podle archivních materiálů na prvním jednání „chyběl jeden, zvláště důležitý“ porotce – Albert Pražák – a porota byla schopná se sejít až týden po termínu udělení ostatních státních dramatických cen. Jako zvažované inscenace provedené v období březen 1922 – březen 1923 přicházely v úvahu pouze reprízy výše zmíněných slovenských inscenací a dvě premiéry ve slovenštině – *Matka* předchozího roku oceněného Tajovského a česká hra *Rastislav* (1922, prem. 17. března 1922) slavisty Franka Wollmana ve slovenském překladu Hany Gregorové (manželka Jozefa Gregora-Tajovského). Porotci se rozhodli ocenění rozdělit na půl a navrhli vyznamenat dvě hry s finanční odměnou po 2 500 Kč. Takový návrh ministerstvo akceptovalo jen v tomto případě, pokud někdy v následujících ročnících došlo během porotní schůze k návrhu na rozdělení ceny mezi více laureátů, byl vždy striktně zavrhnut s tím, že to není v souladu s jednacím řádem poroty a statutem státních uměleckých cen.

V ročníku 1923 tedy byla cenou pro slovenskou dramatickou tvorbu poctěna Božena Slančíková-Timrava za *Chudobnou rodinu* a Frank Wollman za historické drama *Rastislav*. V pozdějším zdůvodnění pro potřeby úřadu uvedl odborný referent, že ocenění získala jedna hra, která měla větší význam pro Slovensko a druhá zase vyšší literární hodnotu: „*Chudobná rodina* je dílo celkem slabé, ale za ten rok nebylo původního díla dramatického vyšší hodnoty. *Rastislav* je vážné dílo nadaného mladého básníka, má mnoho slibných vlastností a hráno bylo ve znění slovenském, ačkoli prvotně bylo napsáno česky.“⁸² Odklon od postupů ostatních státních uměleckých cen přisuzujeme teprve se stabilizující praxi udělování cen pro slovenská díla. K celkovému sjednocení

⁸¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 21021/22, Bratislava, dramatická cena slovenská, porota pro její udělení [1922].

⁸² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 32661/23, Dramatická cena slovenská [1923].

v organizaci došlo až po roce 1923 a jak jsme přiblížili v předešlé kapitole, i později, v letech 1926/1927 nebo dokonce v roce 1931, docházelo k dalším úpravám a promýšlení celé instituce.

Specifické postavení státní ceny pro slovenská díla

To, že bylo k oceňování slovenských děl od počátku přistupováno odlišně než k české tvorbě, začalo vyvolávat napětí a otázky. Odbor národní osvěty se potřeboval vyrovnat s problémem, kdy v duchu státní ideologie čechoslovakismu a z něj odvozené představy o společné literatuře státního národa si měli být Slováci a Češi rovni, měli být oceňováni v jedné kategorii, což ovšem v praxi naráželo jak na reálnou nerovnováhu v české a slovenské kulturní produkci, tak i na dominanci českého pohledu v konstrukci státních uměleckých cen, jejíž reálné centrum se nacházelo nejen v českých zemích, ale dokonce v Praze (jak se to obnažovalo i např. ve vztahu k oceňování mimopražských inscenací českých divadel apod.). V praxi se tak rovný a spravedlivý přístup k Čechům i Slovákům, odpovídající současně aspiracím obou národů a politickým potřebám společného státu, stával obtížně dosažitelným ideálem.

Řešení v podobě vyhrazené kvóty pro slovenskou tvorbu pod hlavičkou „zvláštní“ státní ceny brali Slováci s nelibostí, protože to signalizovalo, že jde o vyznamenání specifické, druhé kategorie. Společnému oceňování slovenských děl v jedné kategorii s českými bránilo přesvědčení porotců, kteří upozorňovali na to, že po umělecké stránce slovenská tvorba ještě není připravena být hodnocena na stejné úrovni s českou. Tento argument uvedl Albert Pražák po rozpačitém rozhodnutí o ceně pro slovenské drama roku 1923, rozdělené mezi Timravu a Wollmana. Podle jeho vyjádření „při věcech slovenských nelze užití nejpřísnějšího měřítka“, pokud jsou v konkurenci s českou dramatikou inscenovanou na Slovensku.⁸³ Debatu to stočilo k nápadu zavést rovnou dvě ocenění pro hry provedené ve Slovenském národním divadle, a to zvlášť pro inscenace v češtině a slovenštině. Návrh nedošel realizace, české inscenace českých her mohly teoreticky být vyznamenány v „hlavní“ kategorii dramatické ceny – ve skutečnosti k tomu však nikdy nedošlo, neboť porotci ve většině případů bratislavské

⁸³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 113907/24, Zvláštní cena pro díla z národního života, především slovenského [1924].

či obecně slovenské inscenace neznali. Pro porotu byla výzva dokázat se shodnout na laureátovi z moravských scén, vzít v úvahu inscenace ze vzdálené Bratislavy či Košic nebylo v jejích silách. Každoročně ocenit aspoň jedno původní slovenské drama zase neumožňoval nízký počet původních slovenských her, který se vůbec dostal na jeviště.

Od roku 1924 bylo zohlednění slovenské kultury v rámci státních uměleckých cen stále palčivějším problémem. O rok dříve byl poprvé publikován statut cen a jednací řád poroty, který připouštěl ocenění jakýchkoli děl poprvé publikovaných na území Československé republiky nebo v případě divadelních inscenací s premiérou na československých jevištích, a to nehledě na jazyk těchto děl. Přetrvával však problém s konkurenceschopností slovenských děl i s povědomím o nich v porotách. Z politického hlediska nebylo možné přerušit již etablované vyznamenávání slovenských literátů a dramatiků.

Odbor národní osvěty tedy pro rok 1924 přistoupil k oficiálnímu zavedení zvláštní státní ceny pro slovenská díla, v níž byla zahrnuta jak literatura, tak drama. Spojení obou oborů mělo porotcům rozšířit výběr a do budoucna předejít vyznamenání „slabších“ děl. Odnož státní ceny pro Slovensko převzala v lehce upravené formě statut a jednací řád poroty „hlavních“ (prakticky českých) cen, který napravoval pochybení z minulých let. Členové „slovenské“ poroty měli být napříště odměňováni 500 Kč stejně jako členové „hlavních“ porot, „slovenská“ pocta nesměla být rozdělována a porotcům bylo zapovězeno zasahovat do výše finanční prémie. Zvláštní porota, do níž byl opět povolán Pražák, a to s Jaroslavem Vlčkem jako hlavním představitelem Matice slovenské a se slovenským literárním historikem a kritikem Pavlem Bujnákem, se shodla na tom, že má být znovu vyznamenán Jozef Gregor-Tajovský, a to na základě inscenace historického dramatu *Smrt Ďurka Langsfelda* (1923), která byla uvedena v košickém divadle.

Ministerský referent Vodák s vydělením zvláštní ceny pro Slováky nesouhlasil, zastával názor, že to v duchu rovnosti obou národů nepůsobí správně. „Stanovením ceny literární pro Slovensko se jednak podporují názory separatistické a jednak se ponižuje literární tvorba slovenská, jako by nestrpěla soutěže s českou. Bylo by věru lépe zůstat jako dosud porotě literární a dramatické, aby sama od sebe na interní pokyn přidávala nebo navrhovala přidati k cenám pro české autory také ještě cenu pro vybrané některé dílo slovenské. Bude pro slovenského spisovatele vždycky větším povzbuzením, býti

jmenován a odměňován zároveň s českými, ne jako autor menší hodnoty.“⁸⁴ Hned od následujícího roku se cena pro slovenská díla vrátila do národně zdánlivě nerozlišené „hlavní“ kategorie státních cen.

Aby i poté bylo zajištěno, že slovesné umění ze Slovenska nezůstane stranou státních poct, porotci byli od roku 1925 instruováni interními pokyny, že je žádoucí každý rok ocenit i slovenského představitele. Kvóta pro slovenské autory měla být zachována, ale tak, aby to nebylo zřejmé. Na veřejnost se měl dostat pouze nerozlišený seznam literátů za celou jako by jednotnou československou literární produkci, jak to odpovídalo idejím čechoslovákismu. K tomuto řešení se odbor národní osvěty uchýlil pravděpodobně z Pražákovy iniciativy. Ten při zasedání poroty v roce 1925 navrhoval tento postup: „Až do odvolání bude ovšem vždy každoročně udělena zvláštní cena pro Slovensko a bude se k ní vždy přihlížeti, avšak odměněné dílo bude přiřazeno k cenám ostatním a v novinách při proklamaci nebude slovenská cena fungovati jako cena zvláštní. Upozorňuje, že tempo kulturní se ostatně pomalu vyrovnává, a že jest pamatovati již dnes na to, že jednoho dne slovenská produkce si dobude pozornosti. Nemůže se ubrániti dojmu, že Slovákům dává se tím stále jaksi najevo, jako by ještě nedorostli. Přeje si proto, aby cena pro Slovensko zůstala, ale aby byla čistě interní a veřejnost aby byla zpravována o odměnění jednotné československé produkce.“⁸⁵ Z oficiálně publikovaného statutu v roce 1927 zmizelo ustanovení o nutnosti ocenit slovenské dílo, tento paragraf se do stanov vrátil až v roce 1932 (o situaci, která k tomu vedla, níže).

Jak je zřejmé z pohledu na ohlas státních uměleckých cen v tisku, šlo o úspěšnou taktiku. Média „měkkou“ variantu zvláštní slovenské ceny nikterak nerefletovala, takže odbor národní osvěty dosáhl svého cíle. Zařazení slovenských laureátů do zdánlivě jednotné, společné ceny bylo přijato v pozitivním duchu. Asi rok se ještě ojediněle vyskytovaly komentáře vyzývající k oddělenému vyznamenání Slováků: „[...], pokud slovenská tvorba nedoroste k české úrovni, měla býti učiněna samostatnou, neodvisle spravovanou cenou.“ (Nepodepsáno, 1926, s. 228)

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 126594/25, Státní cena literární, udělení v roce 1925, příloha Stenografický záznam k zápisu.

Vtažení státních uměleckých cen do politických soubojů

Ročník 1930 se do historie státních uměleckých cen zapsal jako první, v němž se organizace státních vyznamenání stala tématem parlamentní politiky, neboť došlo k první interpelaci v poslanecké sněmovně Národního shromáždění ve věci cen pro slovenské autory. Šlo o rok, kdy výběr slovenského laureáta většinu komentátorů zaskočil. Stal se jím Milan Thomka Mitrovský (1875–1943) za soubor povídek *Pani Helène* (1930). Poměrně uznávaný slovenský malíř byl v literárním poli téměř neznámý, publikoval několik krátkých fejetonů a glos v *Národních novinách* či v časopise *Slovenské pohľady*, významnějším počinem byly jeho filozofické *Listy bratislavským felibrom*, které vydával v letech 1923–1928. Oceněnou sbírkou *Pani Helène* knižně debutoval, k sepsání ho inspiroval studijní pobyt v italské Florencii. Sbírečky bylo věnováno pouze minimum kritické pozornosti, i po státní poctě zůstal Mitrovský jako spisovatel na okraji.⁸⁶ Postoj aktérů zevnitř literárního pole k ocenění slovenského malíře shrnul Ján Igor Hamaliar slovy: „Kto sa nad tým faktom zamyslí, že literárna cena bola udelená tomuto dielku, bude sa nekonečne diviť. Mitrovský, ktorého nikto jako literáta neznal a nezná, bol postavený porotou státnych cien vedľa Čapka, Durycha, Dyka a Fischera. Bolo niekedy na svete väčšieho výsmechu a ironie? Fakt je teda ten, že Mitrovského kniežička literárnej odmeny nezaslúžila. Je v literárnej slovenskej produkcii minulého obdobia aspoň na 50. mieste.“ (Hamaliar, 1930, s. 228–229) Nastíněná situace vypovídá o odtržení poroty od vhledu do slovenského kulturního dění a potvrzuje výtky směřující na pragocentrismus či české etnocentrické nastavení celé instituce státních cen.

Jak k výběru Mitrovského došlo? V porotě státních cen toho roku byli odborníky na slovenskou tvorbu Pavel Bujnák a Hana Gregorová, dále byli členy J. S. Machar, A. M. Píša, Arne Novák, Karel Toman a Jindřich Vodák. Se znalostí zápisů z obou zasedání poroty můžeme konstatovat, že jednání o slovenském laureátovi bylo poměrně krátké a založené převážně na vylučovací metodě. Diskutován byl Tido J. Gašpar, který nakonec získal od ministerstva školství a národní osvěty mimořádnou cenu za celoživotní literární práci. Jeho ocenění nebylo při oficiální publikaci výsledků státních cen téměř

⁸⁶ Více k literární činnosti Milana Thomky Mitrovského ve studii Kristíny Krajanové *Múzy v temnosvite Milana Mitrovského* (Krajanová, 2016, s. 38–51).

reflektováno, Gašparovo jméno chybí s jedinou výjimkou (Grund, 1930, s. 68) ve všech námi dohledaných článcích o státních cenách publikovaných k 28. říjnu 1930. Veřejnost tak pochopitelně nabyla dojmu, že v daném ročníku došlo k ocenění jediného Slováka, a to právě malíře Mitrovského.

Než došlo na výběr Mitrovského, porota zavrhla romány Martina Rázuse a Mila Urbana jako díla spisovatelů zastávajících slovenský autonomismus. Po první schůzi se porota přikláněla k ocenění románu Gejzy Vámoše *Atomy boha* (1928), ten však vyšel již v předchozím období, které pokrývaly státní ceny za rok 1929. Zřejmě z toho důvodu se při druhém setkání poroty již o Vámošovi nediskutovalo. Ze stejných důvodů byla vyřazena novela *Všetko za národ* od Boženy Slančíkové-Timravy (ta zase vyšla 9. září 1930, když hodnocené období končilo 31. srpnem 1930), jež jinak byla porotou favorizována. Zmíněn byl ještě komunisticky orientovaný Peter Jilemnický s prózou *Zuniaci krok*. Porotkyně Hana Gregorová, manželka spisovatele a prvního laureáta státních cen Jozefa Gregora-Tajovského, poté navrhla právě soubor povídek M. T. Mitrovského. Míru obeznámenosti s jeho literární činností ilustruje žádost J. S. Machara o přiblížení této knihy, neboť autora zná pouze jako malíře. Hana Gregorová shrnula, že v případě navrženého díla jde o „drobné povídky z prostředí italského, psychologicky pěkně vypracované a dosti pestré“.⁸⁷ Na dotaz Arna Nováka, zda se práce Mitrovského dá srovnávat s Čapkem, reagoval Pavel Bujnák rezolutním odmítnutím. Přesto při hlasování návrh získal pět ze sedmi hlasů.

Na krátké sondě do ročníku 1930 můžeme opět pozorovat různé faktory, které se na rozhodování porot podílely. Ať to byly motivy politické, kdy ocenit spisovatele, kteří se otevřeně stavěli proti československé národní jednotě, se nejevilo jako vhodné, což byl případ zejména slovenských autonomistů Rázuse a Urbana. U Jilemnického, ač publikoval slovensky a byl považován za slovenského spisovatele, byl připomínán jeho český původ jako odůvodnění, proč by neměl být laureátem za Slovensko, i když máme za to, že hlavní překážkou byla jeho příslušnost ke komunistické straně. K tomu přistupovaly čistě byrokratické důvody, které okruh kandidátů dále zužovaly, jako o pár dní pozdější datum vydání atp. Schůze poroty probíhaly v dopoledních hodinách, přičemž program byl pravidelně koncipován tak, že na projednávání slovenských laureátů byl

⁸⁷ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 158674/30, Státní cena pro umění slovesné v roce 1930, podrobný zápis.

vyhrazen čas v úplném závěru schůze. Není nikterak překvapivé, že porotci již neměli přílišnou vůli protahovat debatu o slovenských laureátech, v jejichž produkci se ve své většině orientovali jen málo.

Kolem případu Mitrovského povídek se tak v ročníku 1930 vyhrtyly různé disproporce, které udělování státních cen slovenským autorům od počátku provázely. V předchozím roce byl přítom do poslanecké sněmovny Národního shromáždění zvolen předseda Slovenské národní strany, spisovatel Martin Rázus, zasazující se o autonomii Slovenska; za jeho předsednictví se strana ve třicátých letech významně sblížila s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Dne 20. listopadu 1930 Rázus ve sněmovně interpeloval ministra školství a národní osvěty s tím, že pro „slovenské literárne á umelecké dielo otvára štátna cena cestu do českých kruhov, čo je so stanoviska československej vzájomnosti vec žiaduca a vážna. Deľba štátnych cien vyvoláva však rok po rok a vyvolala najmä tohoto roku veľký rozruch na Slovensku. Z rozdelených 20 štátnych cien dostali Česi 16, Nemci 3 a Slováci 1 vtedy, keď slovenské umenie a predne literatúra vytvorili i niekoľko vážnych diel, vhodných štátneho uznania“⁸⁸. Rázus upozornil na to, že se slovenský tisk a veřejnost ozývají proti tomu, aby podobná praxe pokračovala: „[...] žiada od povolaných slovenských politikov zakročiť v tom smere, aby sa i pre prítomnosť i pre budúcnosť zaistila v tejto veci rozhodná náprava a záujmy slovenskej literatúry a umenia boli dôstojne uhájené. Zrejmä vec, že prípadná ďalšia krivda na tomto poli neosoží československej vzájomnosti a samému štátu.“⁸⁹

Interpelace ve svém závěru adresovala ministru školství a národní osvěty Ivanu Dérerovi tři požadavky. Zaprvé šlo o požadavek zdvojnásobení finanční prémie. Klíčový byl druhý požadavek: aby poměr v počtu státních uměleckých cen pro slovenské laureáty odpovídal národnímu a státnímu významu Slováků v Československé republice. V posledním bodě Rázus ministra vyzval k nápravě křivd, které nespravedlivou volbou nejen tohoto roku slovenská literatura a umění utrpěly, a to jak po stránce hmotné, tak i mravní. Ministr Dérer v odpovědi na první bod pouze uvedl, že při zachování dosavadního počtu cen není možné prémii zvýšit. Dále připomněl, že státní umělecké ceny jsou určeny všem občanům Československa bez rozdílu národnosti, náboženství

⁸⁸ Národní shromáždění ČSR 1929–1935, poslanecká sněmovna, 82. schůze, 20. listopadu 1930, interpelace tisk 801/IV. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, c2022 [cit. 24. 9. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0801_01.htm.

⁸⁹ Tamtéž.

či uměleckého směru a pokračoval: „I pri tejto všeobecnej prístupnosti štátnych cien, ktorá je zaručená stanovami, je aspoň jedna štátna cena v obore literatúry určená dielu slovenskému; táto výhrada je minimum a počet slovenských diel štátnou cenou poctených môže byť v medziach stanov vyšší, ak porota učiní taký návrh na podklad vykonaného výberu. Ministerstvo školstva a národnej osvety i ináč prizera sa plnou mierou zvláštnym potrebám slovenskej literatúry a umenia slovenského, ktorých vývoj v rámci svojich rozpočtových prostriedkov usilovne podporuje.“⁹⁰ Ministr tak otevřeně přiznal, co se odbor národní osvety snažil u státních uměleckých cen zastírat, a to existenci zvláštní kvóty pro minimálně jednoho slovenského laureáta každý rok. Hlavní zodpovědnost za rozdělení cen mezi národní literatury přenesl na porotu, což bylo v souladu s kolektivní vírou v její autonomii. Při pohledu na seznam všech autorů, kteří byli za první republiky oceněni, můžeme nicméně konstatovat, že počet cen pro slovenské slovesné tvůrce v jednotlivých ročnících nikdy nepřekročil jednu, odpovídal tedy kvótě, která byla slovenskému písemnictví interně určena. Kolem roku 1930 se již taková kvóta nemohla na Slovensku setkávat s pochopením. Jak to trefně popsal Vladimír Malina: „Slováci sa právom rozhorčujú nad tým, že slovenská štátna cena bola udelená len jediná, keďže okrem mnohých cien českých i Nemci dostali tri ceny! Slováci sa cítia teda ukřivdení a zdá sa im, že pri udeľovaní štátnych cien platí dvojaká miera: iná pre Čechov a iná pre Slovákov. Vyzerá to vskutku tak, akoby slovenská cena bola udeľovaná len z milosti, hoci dnes už má Slovensko spisovateľov, ktorí smelo môžu závodieť so spisovateľmi českými a právom by si štátnej ceny zaslúžili.“ (Malina, 1930, s. 113)

Rázus v kritice štátnych cen pokračoval i v nasledujúcich letech, kdy tak přispíval k eskalaci slovenské nespokojenosti s českým postojem k jejich postavení ve společném státě. „Na slovenskej strane sa objavovali voči českej kultúre obvinenia z liberálneho voľnomyšlienárstva, z protináboženských tendencií, z nespravodlivých finančných dotácií, z necitlivosti voči slovenským národným či štátoprávnym ambíciám. Ich tlmočníkmi však neboli spravidla kultúrni dejatelia, ale politici – najmä z autonomistického tábora, ktorí vedeli dôkladne spolitizovať niektoré výsostne kultúrne kauzy, [...]“. (Kamenec, 2015, s. 123) V první polovině třicátých let došlo na kulturním

⁹⁰ Národní shromáždění ČSR 1929–1935, poslanecká sněmovna, 100. schůze, 3. února 1931, odpověď na interpelaci tisk 968/III [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, c2022 [cit. 24. 9. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0968_01.htm.

poli k sérii událostí, které dokládaly nárůst slovenského sebevědomí a krizi ideologie čechoslovakismu. V květnu 1932 došlo k personální reorganizaci Matice slovenské, z níž odešli všichni čechoslovakisticky orientovaní vědci v čele s jazykovědcem Václavem Vážným, který vedl práci jazykového odboru Matice na *Pravidlech slovenského pravopisu* (1931), k nimž slovenská veřejnost zaujala velmi odmítavý postoj. V Matici slovenské nově zasedli zastánci autonomismu, jako byl Andrej Hlinka a Martin Rázus.⁹¹ Ve stejném období byly ustaveny slovenské zemské ceny za literaturu, vyhlašované vždy v květnu k počtě úmrtí generála Milana Rastislava Štefánika.

Většina historiků se shoduje, že ideje čechoslovakismu nebyly naplněny a koncept, který pomohl zajistit vznik nové Československé republiky, vedl paradoxně k rozvoji slovenské sebevědomé inteligence. „[...] ukazuje sa, že realita spoločného medzivojnového života Čechov a Slovákov bola zložitá a že sa nepodarilo zabezpečiť ich rovnocennosť a rovnoprávnosť. Ponad politické zápasy a boje, ktoré vyplývali z čechoslovakistických tendencií a byrokratickej administratívy, dozrievali však v určitom rytme i zjavné plody osožnej kultúrnej spolupráce.“ (Tomčík, 1993, s. 85)

Pozice slovenských laureátů během úsporných opatření v době hospodářské krize

Rok 1932, v němž vrcholila hospodářská krize, velmi tvrdě dopadl i na státní umělecké ceny. V tisku se objevily dokonce spekulace, že tentokrát uděleny výjimečně nebudou. Rozpočet cen závisel na rozhodnutí ministerstva financí, to pro ně vydělilo jen skromnou částku a odbor národní osvěty byl nucen se uchýlit k razantnímu snížení počtu cen, kdy z běžných dvaceti se mělo rozdat pouze šest (dvě pro literaturu a po jedné pro drama, hudbu, německé dílo a slovenské dílo). V upraveném statutu bylo dokonce pomýšleno na zkrácení počtu cen na pět. V ideálním případě měla být totiž cena pro slovenské dílo udělena v literárním oboru, což by znamenalo, že literární ceny by byly uděleny jen dvě, jedna českému a druhá slovenskému autorovi; rozhodnutí bylo ponecháno na porotě. „Není-li mezi dvěma díly takto vybranými žádného díla

⁹¹ Podrobněji k těmto událostem ve studii Vladimíra Barboríka: *Kulturní a literární čechoslovakismus* (Barborík, 2018b, s. 332–336).

slovenského, udělí se ještě jedna **zvláštní cena** z oboru krásného písemnictví slovenského počítajíc v to i divadelní hry.“⁹²

Už při sestavování poroty způsobila tato podmínka komplikace, když se vůči ní dosud častý porotce Arne Novák vyhranil do té míry, že svou účast v porotě podmínil tím, že nebude akceptována: „[...] prohlašuje však předem, že by musil ještě před jednáním poroty ve schůzi protestovati proti tomu, aby ze tří zbývajících cen byla jedna stůj co stůj přiřčena dílu slovenskému, i kdyby toto se vnitřní hodnotou nemohlo plně měřiti s díly českými.“⁹³ Svůj postoj si Arne Novák zachovával i v dalších letech, účast v porotě odmítal a ještě v roce 1936 se v týdeníku *Lumír* k „povinné“ ceně pro slovenská díla vrátil: „Jen politické ohledy mohou omluviti, že jak Slováci, tak Němci **musí** každoročně dostati po ceně, i když při početně skrovné jejich produkci to často znamená povážlivé snížení kritického censu a tudíž zároveň nespravedlnost k spisovatelům českým.“ (Novák, 1936, s. 100 [zvýrazněno autorem])

Porota ročníku 1932 tedy musela v první řadě rozhodnout o poměru cen. Jediný Pavel Bujnák hájil pouze dvě ocenění za literaturu, jedno pro českou tvorbu a jedno pro slovenskou. V předchozí debatě byly zúženy nominace v oblasti slovenské literatury na šest děl, z nichž byl nakonec vybrán Ivan Stodola s historickým dramatem *Král Svätopluk* (1931). Bujnák argumentoval, že Stodolovo dílo by obstálo i v absolutním měřítku, tedy ve srovnání s českou produkcí, zároveň navrhoval úpravu statutu, který by v sobě rovnou zakotvil tři vyznamenání pro literární obor, neboť letošní dohadování vyznívá pro Slováky urážlivě. Na to reagovala spisovatelka Božena Benešová s tím, že spíše považuje za urážlivou pro Čechy garanci jedné ceny pro slovenská díla. V závěru schůze se porotci shodli, že pro příští ročník doporučí zakotvení rovnou tří cen ve statutu, neboť praxe při rozhodování by k tomu vždy směřovala.⁹⁴ Ministerstvo tomuto návrhu vyhovělo.

I když ročník 1932 obecně v tisku doprovázelo rozhořčení nad úspornými opatřeními, ze Slovenska zazněly pozitivní ohlasy, oceňující dosažení vyváženého poměru mezi národy v republice. Ty nám může reprezentovat úvodník Jána Smreka

⁹² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 131169/32, Státní cena za umění slovesné 1931, udělení, statut státní ceny za umění slovesné, upravený pro rok 1932 [zvýrazněno autorem].

⁹³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 104767/32, Státní cena pro umění slovesné [1932], jmenování poroty.

⁹⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 136835/32, Státní cena pro umění slovesné 1932, podrobný zápis.

z *Elánu*: „Tohoto roku zas dostávame len tú ‚obligátnu‘ jednu cenu, ale situácia je taká, že nás to teraz – nesmie mrzeť. Tohoto roku proti tej jedinej cene nehovoríme nič, lebo sme – odzbrojení. Musíme konštatovať, že nám bolo merané spravедливо. Lanský a predlanský nepomer bol krikľavý, teraz toho nepomeru niet. Keď berieme do úvahy ceny za umenie slovesné, tu proti dvom cenám za diela z literárnej produkcie českej stojí jedna cena za literárne dielo slovenské. To je pomer 2:1. Boli by sme viac ako spokojní, keby sme si s našou literárnou produkciou vedeli voči produkcii českej vydobyt' takýto pomer na trvalo.“ (Smrek, 1932, s. 1)

Německá národnostní menšina ve státních uměleckých cenách

Dnes je již všeobecně známým faktem, že velká část Němců obývajících Československou republiku nesouzněla se vznikem nového státu: „[...] otřes, který u českých Němců vyvolal po vzniku samostatného Československa pokles jejich sociálního statusu, nebývá obvykle doceněn: dosavadní součást vládnoucího národa se stala proti své vůli menšinou ve státu národního protivníka. Současně je třeba mít na paměti, že na podzim 1918 se část Němců ani nepokládala za občany Československa, ale německých provincií Čech, respektive Moravy, z nichž každá usilovala – relativně nezávisle – o připojení k Rakousku, respektive Německu.“ (Šámal, Barborík, Petrbock, 2018, s. 33) Přesto se československá kulturní politika jako politika mnohonárodnostního státu nutně musela pokoušet na národnostní menšiny pamatovat. Podobně jako ve vztahu ke slovenské literatuře hledala k nim však instituce státních uměleckých cen cestu relativně komplikovaně a dlouho.

První zmínky o oceňování menšinových literatur

Oficiální zveřejnění statutu státních cen v roce 1923, které patřilo do kontextu celkové stabilizace jejich udělování, spustilo intenzivní debaty o postavení literárních děl německého jazyka v odborném tisku. To vytvářelo velký tlak na odbor národní osvěty, který nadále nemohl problém přehlížet. Ministerstvo bylo vybízeno, aby přišlo s řešením, jak do státních cen zahrnout i příslušníky národnostních menšin. Bylo potřeba vyrovnat se s otázkou, zda oceňování německy psané literatury je vůbec politicky či morálně

oprávněné, a to vzhledem k v úvodu naznačeném postoji Němců k existenci republiky. Dále se otevírala otázka, zda mají být němečtí autoři vyznamenáváni v jedné řadě s českými, anebo jim má být také vymezena určitá kvóta jako u slovenských cen. V jejich případě však bylo možné argumentovat oslabováním slovenské kultury před založením republiky a potřebou podpořit její rozvoj. Jak se psalo v připomínkách k připravovanému statutu, „jediná výjimka dočasná a odvolatelná, týkající se zvláštní ceny pro slovenské umění slovesné a dramatické, jest zajisté plně odůvodněna mimořádně stísněnými poměry, jimiž před uskutečněním našeho státu bylo vydáno všechno kulturní snažení slovenské“. Naproti tomu německá literatura se nacházela ve zcela jiné situaci, vytvořené podobně jako u ostatních národů zastoupených v Československé republice „dlouhými tradicemi samostatného literárně uměleckého vývoje“.⁹⁵

Vůči možnosti ocenit i díla napsaná v jiném jazyce než českém a slovenském, kterou přinesl statut cen ve své podobě z roku 1923, se ostře vyhranil spisovatel Viktor Dyk. Učinil tak v *Národních listech* vzápětí po zveřejnění stanov, své obavy zopakoval i na debatním večeru v Umělecké besedě (8. listopadu 1923) a následně na stránkách literárního časopisu *Lumír*. Obával se, že do rozhodování o státních cenách začnou vstupovat politické zřetele. Předpokládal, že po porotcích státních cen může být vyžadováno, aby se obeznámili s literární produkcí národnostních menšin, ideálně byli znalí jejich jazyků (němčina, maďarština, polština, rusínština). Tyto nároky by pravděpodobně čeští, popřípadě slovenští literární historici a kritici nebyli schopni naplnit, což by vedlo k přímému zapojení zástupců menšin do porot, kde by spolurozhodovali o ocenění děl československých, a to se Dykovi jevilo jako nepřipustné. Svou nedůvěru vyjádřil slovy: „Ale tito zástupci [národnostních menšin] budou spolurozhodovati – pokud budou ovládat jazyk státní a snad též, nebudou-li jej ovládat – o tom, která naše díla mohou býti státem povzbuzována. [...] Postavíme tudíž národní svou literaturu dříve či později pod kontrolu provinčních lidí, jakmile nehájíme zásadu jazyka státního a národního státu.“ (Dyk, 1923, s. 2) V citovaném úryvku zřetelně zaznívají hlediska integrálního nacionalismu, k němuž se Dyk během období meziválečného Československa přikláněl (více Med, 1993, s. 29–32). Můžeme v něm zaznamenat obavu o ztrátu nově nabyté národní dominance, pocit nadřazenosti

⁹⁵ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 5701/26, Státní cena literární, připomínka ke statutu.

Čechů v nové republice. Dyk nezapomněl zmínit, že stejně jako mají němečtí autoři možnost publikovat své práce mimo hranice Československé republiky, mají příležitost získat i tamní ocenění.

F. X. Šalda reagoval na Dyka rozsáhlou statí *Na okraj dní (O státních cenách literárních)*, v níž s nacionalistickým programem pro státní ceny vyslovil nesouhlas: „Nevím, proč by neměl příslušník národnostní menšiny, jen je-li básnický a umělecky nebo vědecky nadán, práva na státní podporu, když přece jeho soukmenovci musí platit daně, sloužili ve vojsku a platili všechny ostatní povinnosti k státu? Jen slepá nespravedlnost může zodpovědět této otázce záporně.“ (Šalda, 1923, s. 2) Zároveň Šalda uvedl několik návrhů, které měly zabezpečit nekonfliktní fungování takových ocenění. V první řadě usoudil, že ceny, popřípadě stipendia pro autory menšin by měly být udělovány mimo státní umělecké ceny, tak aby nevstupovaly do soutěže s českou (slovenskou) literární produkcí, čímž by se předešlo přesně těm obavám, které vyjádřil Viktor Dyk. Šalda argumentoval, že z věcného hlediska jsou díla různého jazyka, vzniklá od odlišných národů (popřípadě ras), naprosto „nesouměřitelná“. Dále navrhoval, aby zvláštní ocenění pro německou produkci bylo udělováno jednou za dva roky. Problém loajality německých autorů vůči republice a její kulturní politice navrhoval vyřešit tím, že německý autor s československým občanstvím by se musel o vyznamenání ucházet, což stanovily státní umělecké ceny jinak nepřipouštěly. Pokud by takto německý kandidát uznal „mravně právní podmínky“ státního vyznamenání od Československé republiky, o volbě laureáta by mohli rozhodnout němečtí literární odborníci. „My bychom si vyhradili jen kontrolu ve směru záporném: zjistiti, není-li takový navržený kandidát naším odbojníkem a rozkolníkem, není-li v rozporu s naším vnitřním stylem mravním, s naší mentalitou, s naším způsobem nazírání na stát Československý.“ (tamtéž, s. 3)

Mezi zastánce státních cen pro menšinové autory patřil též divadelní kritik Josef Kodíček. Jak napsal, „bylo-li možno, aby řadě německých spisovatelů byly u nás svěřeny zodpovědné politické úřady, jest nejasno, proč by zásadně neměli býti odměněni i státní literární cenou, podají-li děl hodnotných a přiznávají-li se loyálně ke státu“ (Kodíček, 1923, s. 1). Obavy, že budou vyznamenávána protistátní díla, hodnotil jako neodůvodněné. Vkládal důvěru do odborných porot, které by něco takového nedopustily. A pokud ano, poukazyval na další bod stanov, kde si ministerstvo vyhrazovalo právo veta.

Kritika teritoriální podmínky

Nejpalčivější problém oceňování německých autorů tkvěl ovšem ve stanovách. Statut trval na tom, že laureátem se může stát jen československý občan, a to za dílo poprvé vydané či uvedené na území republiky. Tato teritoriální podmínka se stala takřka nepřekonatelnou překážkou pro většinu československých Němců, kteří ve valné většině publikovali za hranicemi Československa.

Přestože se diskuze o oceňování menšinových literatur vedly již od roku 1923, v praxi k vyznamenání autora jiné než české či slovenské národnosti došlo až v roce 1928. Naléhavost problému dále akcentovalo, když se v roce 1926 poprvé do československé vlády dostala německá politická strana. Ne náhodou právě v roce 1926 a opětovně v roce 1927 zaslala ministerstvu školství a národní osvěty Chelčického mírová společnost žádost o založení tří cen pro příslušníky národnostních menšin (Němce, Maďary a Rusíny). Současně požadovala zrušení teritoriální podmínky. Odbor národní osvěty zastával názor, že „vyhovět návrhu na zřízení menšinových státních cen by znamenalo znehodnotit státní ceny na provinciální prémie, jež by byly vždy křiklavě srovnávány s jádrem literatury dotyčné menšiny, založeným a plně rozvitým v jiné oblasti státní“.⁹⁶ Odborný referent odkazoval k faktu, že státní umělecké ceny jsou určeny pro všechny občany Československa na jeho území, a to bez ohledu na národnost.

Během důkladných příprav nové úpravy statutu a jednacího řádu poroty státních uměleckých cen, přijaté v roce 1927, však již ministerstvo nemohlo ignorovat sílící volání po revizi teritoriální podmínky, která téměř znemožňovala ocenění menšinových děl a výkonů. K této problematice se vyjádřil i Jan Grmela v časopise *Kritika*: „Výmluva, že nedovolují tomu statuty, kde stojí, že může být poctěna kniha vydaná jen na území státu, zavání trochu dogmatismem. V celé republice není pořádného německého nakladatele, kam tedy mají jít a má to nějaký vliv na hodnotu knihy? Co pak takový Max Brod, Franz Werfel, Ernest Weiss by si nezasloužili této ceny? A nebylo by v tom trochu i chytré politiky?“ (Grmela, 1926, s. 139)

V první verzi návrhu ministerstvo uvažovalo o zavedení zvláštní ceny, která by střídavě byla určena všem menšinám – ob rok by byla oceňována díla v německém

⁹⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 5701/26, Státní cena literární, připomínka ke statutu [1926].

jazyce a mezitím by postupně docházelo k vyznamenávání ostatních menšin (polští, maďarští a rusínští autoři). „[...] ovšem jeden [díl cen] pro všechny [menšiny] by postačil se zřetelem k početnosti menšin i k nevelkým kvalitám jejich literárních děl.“⁹⁷ Na teritoriální podmínce však odbor národní osvěty nadále trval: „**Státní** charakter cen vyžaduje, aby aspoň ideálně byli representováni všichni státní příslušníci, ale také podmínky územní. Nemluvic ani o tom, že němečtí spisovatelé hledají své **výhody** za hranicemi a nalézají jich v míře daleko hojnější než spisovatelé omezení domácím kruhem čtenářstva, je v tom, že se trvá na publikaci na tomto státním území i gesto a vůle, volající příslušníky menšin ve všem a zcela na **půdu** Československé republiky. Dnes není zde hodnotného němec. nakladatelství, ale může být později. Jsou německá nakladatelství ve Švýcarsku, proč by nemohla být i zde? Námitky mezinárodních mírumilovníků [Chelčického mírová společnost] nejsou nic než německý vlek a nepravý idealismus.“⁹⁸

V Praze za první republiky žilo více než 30 000 obyvatel hlásících se k německé národnosti, dominantní roli ve vydávání německé literatury měla však v republice města jako Liberec či Karlovy Vary. „Výroba a distribuce, ale částečně i recepce knih předních německých autorů z Čech a Moravy se většinou odehrávala v Berlíně, Lipsku, Mnichově či Vídni. [...] V pohraničních oblastech bylo navíc až 60 % německojazyčné produkce distribuováno formou subskripce na základě přímých objednávek čtenářů u nakladatele.“ (Burget, Jareš, 2018, s. 311) V dobovém tisku se k této problematice velmi otevřeně vyjadřoval významný překladatel a publicista Pavel Eisner, který rozhodně nesdílel představy ministerstva o budoucím rozmachu německého knižního trhu na československém území. Snahy německých autorů uživit se v tak limitovaném prostoru považoval za naprosto iracionální vzhledem k jejich možnostem v Německu, na němž po nakladatelské stránce oceňoval technickou vyspělost a promyšlenou organizovanost. K teritoriální podmínce v článku v *Přítomnosti* uvedl: „Proto by ta nepochopitelná klausule měla zmizet. Je nevěčná. Nehospodárná. Nekulturní. **Protistátní.**“ (Eisner, 1927, s. 652 [zvýrazněno autorem])⁹⁹

⁹⁷ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 124015/27, Státní cena pro umění slovesné, statut a jednací řád poroty.

⁹⁸ Tamtéž [zvýrazněno autorem].

⁹⁹ Germanista Peter Demetz v životopisné knize o R. M. Rilke popisuje situaci německých spisovatelů v meziválečném Československu obdobně jako Eisner: „Bylo to totiž básnictví bez publika, zajímal se o ně jen úzký kruh inteligence. V tehdejší Praze nebylo čtenářů z vrstev německých řemeslníků, sedláků

Československý knižní trh tedy německojazyčným knihám nepřál a němečtí spisovatelé většinou neměli jinou možnost, jak se uživit, než využít smluv s podstatně bohatšími zahraničními nakladatelskými domy, které jim byly s to zabezpečit pravidelnou rentu. Německá bohemistka Anna Knechtelová k tomuto tématu připomněla anketu v československém německy psaném deníku *Prager Tagblatt* ([Nepodepsáno], 1922a, s. 6), v níž němečtí autoři uváděli důvody svého odchodu z Prahy. Respondenti zmiňovali jak osobní motivace a napjaté česko-německé vztahy, tak i čistě finanční stránku věci. (Knechtelová, 2012, s. 48) Domněnka, že státní umělecká cena jednorázově honorovaná 5 000 Kč by mohla pobídnout spisovatele národnostních menšin k nevýhodné orientaci na publikaci prvního vydání jejich knih na československém území, se ve světle těchto okolností jevila jako velmi idealistická. Přesto ministerstvo nikdy teritoriální podmínku ze stanov nevyřadilo, pouze od roku 1927 přikročilo k jejímu podrobnějšímu a pružnějšímu výkladu: „Připouští se výjimka, že publikace na území v Československé republice se mohla státi u literárních děl nejenom knižně, nýbrž také jen uveřejněním v časopise zde vycházejícím, po případě knižním vydáním překladu nebo veřejným provedením překladu na území republiky. Dílo neuveřejněné nebo vyšlé, po případě provedené jen mimo území republiky nemůže přijíti v úvahu.“¹⁰⁰

Počátek oceňování německých děl¹⁰¹

První kroky k udělování státních uměleckých cen německojazyčným dílům začal podnikat odbor národní osvěty během roku 1927. Do té doby každoročně během porotních schůzí zaznívala pouze obligátní (a vzápětí negativně zodpovězená) otázka, zda v daném roce vyšlo dílo v jazyce národnostní menšiny, jež by si zasluhovalo ocenit.

nebo dělníků, kteří by se o literaturu zajímali alespoň příležitostně, jak tomu bylo v prostředí českém. Pražští Němci žili uprostřed českého živlu v izolaci a bez komunikace. Kamkoli se obrátili, měli kolem sebe všude jen příslušníky jiného národa.“ (Demetz, 1998, s. 63)

¹⁰⁰ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 164826/27, Státní ceny, dvě státní ceny pro Němce.

¹⁰¹ V této části není našim cílem představit kompletní složení německojazyčných porot a laureátů, to lze nalézt v přílohách č. 1 a č. 2, ale pomocí sond do vybraných ročníků poukázat na některé specifické rysy ve státním oceňování umění německé národnostní menšiny. Zároveň bychom chtěli upozornit na průkopnickou studii *Československé státní ceny německým spisovatelům 1919–1937* v této oblasti od germanisty a literárního historika Jiřího Veselého. (Veselý, 1991, s. 52–62)

Ač rozhodnutí o zavedení dalších státních cen přijalo ministerstvo školství a národní osvěty v roce 1927, z rozpočtových důvodů se první udílení přesunulo na jaro 1928.

Počátkem roku byla jmenována a sestavena první porota složená z odborníků na německé umění, mezi něž patřili muzikolog a ministerský referent v odvětví hudby Jan Branberger, hudební kritik novin *Prager Tagblatt* Ernst Rychnowsky, redaktor německého hudebního měsíčníku *Der Auftakt* Erich Steinhard. Pro posouzení literatury a divadla byli vybráni spisovatel a redaktor německy psaného deníku *Prager Presse* Otto Pick, ministerský rada pro archivní a knihovní službu a ředitel Knihovny vysokých škol technických Antonín Moucha, spisovatel, diplomat v Berlíně Camill Hoffmann (zaslal své vyjádření písemnou formou), odborný referent ministerstva a divadelní kritik Jindřich Vodák (nepřítomen na schůzi) a hlavní ministerský konzultant ohledně německé literatury Friedrich Adler.¹⁰² Porotci pro toto první udílení mohli výjimečně přihlížet k tvorbě za všechny roky trvání státu (18. října 1918 – 31. červenec 1927). Členové komise se v literárním oboru shodli na spisovateli Franzi Werfelovi, kterého státní cenou ocenili za tvorbu uveřejněnou na československém území od vzniku republiky, zejména za tragédii *Bocksgesang* (1921, v českém překladu *Kozlí zpěv* uvedeno v roce 1922 ve Švandově divadle), román *Verdi* (1924, v českém překladu Evy Rutteové, Aventinum 1928) a za historické drama *Juarez und Maximilian* (uvedeno v roce 1927 v Městském divadle na Královských Vinohradech). V hudebním oboru byl poctěn skladatel Fidelio Finke, a to zejména za symfonickou báseň *Pan* (poprvé provedena orchestrem Nového německého divadla v roce 1920), za cyklus *Orchesterlieder* (skladby *Der Frühling* a *Abschied* na text Franze Werfela, provedeny Českou filharmonií v roce 1925) a za *Klavírní trio* (koncert Spolku pro soukromé provozování hudby v roce 1924).

Němečtí laureáti byli vyhlášeni počátkem března 1928. Ministr Milan Hodža objasnil výběr netradičního data tvrzením, že položka státních vyznamenání pro díla

¹⁰² Odbor národní osvěty s Friedrichem Adlerem (v archivních materiálech často uváděn v počestěné formě jako Bedřich) navázal intenzivní spolupráci jako s hlavním poradcem v česko-německých kulturních otázkách. Důležitou roli Adlera v této oblasti nastínil literární vědec Václav Petrbok: „Nemalý respekt české i německé strany [...] jistě přispěl k tomu, že po vzniku Československé republiky se stal Adler – přes svůj poměrně vysoký věk – žádanou osobností, která měla zprostředkovat kulturní kontakt mezi novým státem a českými Němci, ať již z Prahy či z provincie. V letech 1920–30 pracuje jako překladatel a tlumočnick v Národním shromáždění Republiky československé, kde jeho činnost na tomto exponovaném místě, takřka symbolicky ohledávající možnost spolupráce českých Němců s mladým nemilovaným státem, byla vysoce oceňována. [...] V letech 1923–33 působí rovněž jako ‚konsulent‘ Ministerstva školství a národní osvěty pro německé písemnictví s cílem ‚zprostředkovati co nejužší styk mezi ministerstvem a příslušnými uměleckými kruhy německými‘ (LA PNP), tato pozice byla z úsporných důvodů v roce 1934 zrušena.“ (Petrbok, 2012, s. 71–72)

v německém jazyce nebyla zahrnuta v rozpočtu cen na rok 1927, ale pro následující rok na ni již bylo pamatováno, a proto ministerstvo nechtělo déle otálet. Divadelní kritik Kodíček poukázal na rizika dvojkolejnosti v kalendáři státních cen: Pokud by se ceny českým Němcům neudělovaly k 28. říjnu, „projevila by státní správa svůj souhlas, aby Němci vědomě se odkláněli od státního svátku československého, aby neuznávali historický jeho význam a rušili i slavnostní jeho ráz. Státní správa touto odchylkou by svolila, že značná část obyvatelstva státního nemusí, ba nemá oslavovati 28. října“ (Kodíček, 1927, s. 2).¹⁰³ Tomuto nebezpečí se však státní ceny vyhnuly, pro rok 1928 byli vybráni další laureáti, jejichž oznámení bylo v říjnu téhož roku 1928 spojeno se státními cenami za tvorbu československou.

V letech 1930 a 1931 se státní ceny pro kulturní tvorbu německé menšiny vyhlášovaly již ve všech třech oborech zvlášť, což kladlo na porotce poměrně velké nároky, neboť i přes opakované protesty, k nimž se nyní připojovaly i poroty, bylo ministerstvo v otázce teritoriální podmínky neoblomné. Poroty měly v jejím důsledku značně zúžený výběr, protože německých děl a výkonů hodných státního vyznamenání, které by zároveň splňovaly podmínky publikace na československém teritoriu, nebylo mnoho. K tomu přistupovala potřeba vyhnout se jakýmkoli protistátním tendencím v dílech či v mimouměleckém konání autorů a interpretů. Z tohoto důvodu se v zápisech z porotního rokování setkáváme s návrhy ocenit kulturně významná díla mimo krásnou literaturu či s pokusy cenu udělit institucím, jako byla Německá hudební akademie nebo časopis *Der Auftakt*, popřípadě vyznamenat jejich představitele, jako byli rektor či šéfredaktor. Tyto návrhy byly vždy odborem národní osvěty zamítnuty s odůvodněním, že nejsou v souladu se stanovami státních uměleckých cen.¹⁰⁴

Cena za německou tvorbu v kontextu antisemitismu

Státní umělecké ceny pro díla a výkony v německém jazyce se již v okamžiku svého zavedení dostaly do rozporu s antisemitismem tehdejší nacionální pravice. Zastánci

¹⁰³ Více o významu svátku 28. října a jeho oslav i ve vztahu k národnostním menšinám uvádí jedna z kapitol v kolektivní monografii *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu* (Hájová, Michela, 2018, s. 75–136).

¹⁰⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 152099/31, Státní cena za díla a výkony v jazyce německém 1931, podrobný zápis.

sudetoněmecké politiky vyjadřovali nesouhlas s organizací státních vyznamenání nejen v tisku, ale i na politické půdě. K protagonistům tohoto odporu patřil Ernst Schollich, člen Německé nacionální strany (po jejím úředním zrušení v roce 1933 člen Sudetoněmecké strany). Během dvou týdnů od chvíle, kdy byl státní cenou jako první německý autor z Československa vyznamenán Franz Werfel, vznesli Ernst Schollich a spolu s ním dalších šestnáct poslanců písemný dotaz na tehdejšího ministra školství a národní osvěty Milana Hodžu. Vyjádřili v něm odmítnutí takového výběru: „[...] musíme úplně jasně prohlásiti, že někteří tito páni [porotci] jako Neněmci nemají způsobilosti mluvit do uměleckých věcí sudetských Němců a o nich rozhodovati. Páni Adler a Pick jsou Židi a tedy od základu jinak cítí, také jejich citový a myšlenkový svět jest jiný než příslušníků německého národa. Poněvadž však jde o rozdělení státních cen německým umělcům a básníkům, německý národ má zajisté právo, aby tyto státní ceny byly rozdělovány podle návrhu skutečné německé poroty, o jejíž odborné znalosti nelze pochybovati. [...] Právě prvé udělení ceny za literaturu čistokrevnému Židovi Františku Werflovi posiluje nedůvěru německé veřejnosti a více než slovy dokazuje, co lze i příště očekávati od tohoto výboru.“¹⁰⁵ Zatímco statut státních cen i jeho výklad ze strany ministerstva mluvil vždy o státním oceňování děl a výkonů v německém jazyce bez dalšího rozlišování, němečtí nacionální radikálové prosazovali takové pojetí národní literatury, které literáty židovského původu vylučovalo na rasovém základě.

I když stručná odpověď ministra Milana Hodži na dotaz Schollicha a jeho druhů zněla, že pro výběr porotců je jediným měřítkem jejich způsobilost a činnost v oboru německé literatury a umění, antisemitismus zasahoval do udílení „německých“ cen i nadále. Hned při následujícím udílení státních uměleckých cen pro díla a výkony v německém jazyce nepřijal Pavel Eisner místo v porotě. Svou rezignaci v dopise ministerstvu zdůvodnil několika argumenty. Jako první důvod uvedl své židovství, obával se, že svou účastí v porotě by mohl vzbudit nesouhlas „nepřátel přátelského kulturního i politického soužití národnostního v republice“, a tím oslabit cíle státních vyznamenání, která považoval za politický akt. Jako další důvod zmínil svou redakční činnost ve vládním deníku *Prager Presse*, který byl k sudetoněmeckým politickým projevům v opozici. Eisner zdůraznil, že uvedené argumenty jsou jemu osobně cizí a považoval

¹⁰⁵ Archiv Poslanecké sněmovny, fond Národní shromáždění ČSR – Poslanecká sněmovny – II. volební období, dotazy, D 1062-II, k. 198.

je za naprosto nevěcné, ale přesto nechtěl přispět k znevážení státních cen. Jako poslední důvod uvedl svůj nesouhlas s teritoriální podmínkou, který zastával ve své publicistice. Přijetím funkce porotce by proto narušil integritu svého postoje.¹⁰⁶

V roce 1930 poslanec Schollich znovu ve sněmovně vystoupil proti vyznamenání spisovatele Maxe Broda, spolu s jednadvaceti dalšími německými poslanci žádal, aby bylo ocenění tohoto laureáta odvoláno. Odpověď ministra Ivana Dérera opět potvrdila kulturní politiku československého státu, v níž ve vztahu k umění měla být předmětem oceňování pouze umělecká stránka děl.¹⁰⁷ Také v interní reakci odboru národní osvěty na dění v parlamentu zaznělo, že hledisko rasy je pro udělení cen irelevantní. „Organisace státních cen nemůže být taková, aby vyhrazovala udělení státní ceny podle rasové nebo náboženské příslušnosti. Výhrada učiněná pro oblast jazyka německého nemůže být specialisovaná na oblast árijskou a židovskou, nemělo-li by dojít k povážlivému zmalichernění státních cen.“¹⁰⁸

Z důvěrných zápisů víme, že antisemitské postoje pronikaly i do rokování poroty, nicméně nikdy v něm nepřevážily tak, aby se židovský původ autora stal překážkou jeho ocenění. Ze zápisu z jednání o Brodovi například vyplývá, že proti byl A. Moucha, který měl za to, že když je cena „určena pro příslušníky německého národa v Čechách“, neměla by být udělena „někomu, kdo se sám staví mimo německou národnost a necítí se s ní osudově spojen“.¹⁰⁹ V porotě však převážil postoj vyjádřený dr. Rychnovským, podle nějž nemá být cena udělována „pod tlakem určité politické strany“ a „porota nesmí mluvit o otázce rasové, nýbrž umělecky hodnotit dílo“¹¹⁰. Podobnou výměnu názorů máme zaznamenánu při volbě hudebního skladatele Hanse Krásy: „Dr. [Josef] Mühlberger se ujišťuje, zda [hudební skladatel Hans] Krása je Pražan a žid.“

¹⁰⁶ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 132057/28, Státní ceny za díla v jazyce německém – sestavení poroty, resignace Paula Eisnera – jmenování náhradníka.

¹⁰⁷ Celé znění interpelace poslance Německé nacionální strany E. Schollicha: NS RČS 1929–1935, PS, 82. schůze, 20. 11. 1930, tisk 822/XIII [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, c2022 [cit. 27. 9. 2022]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/049schuz/s049008.htm>.

Celé znění odpovědi ministra školství a národní osvěty I. Dérera: NS RČS 1929–1935, PS, 28. 2. 1931, tisk 1037/XVIII [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, c2022 [cit. 27. 9. 2022]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1037_02.htm.

¹⁰⁸ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 142942/30, Státní cena za díla a výkony v jazyce německém 1930, udělení.

¹⁰⁹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 158676/30, Státní cena za díla a výkony v jazyce německém [1930], podrobný zápis.

¹¹⁰ Tamtéž.

Dr. [Friedrich] Adler odpovídá, že ano. Dr. Mühlberger připomíná pak, aby se hledělo na ráz celé doby. [Walter] Seidl se domnívá, že právě to mluví pro Krásu, poněvadž židovská opera nemá naději na publicitu u německého obecnstva. Dr. Mühlberger myslí, že udělení ceny Krásovi vyvolá nesouhlas. W. Seidl poznamenává, že nesouhlas bude v každém případě.¹¹¹ Lze uzavřít, že antisemitské tendence při udělování prvorepublikových státních cen nikdy nepřevážily, a to ani v kulturní politice vytvářené ústředním úřadem státní správy, ani v jednání porot.

Oceňování dalších národnostních menšin

Stanovy státních uměleckých cen zástupce ostatních minorit z udělení nevyklučovaly, výběr vhodných osob i děl ve velmi skromné produkci jiných menšinových literatur, než byla ta německá, byl ale téměř nemožný.

Maďarská menšina usídlená při jižních hranicích Slovenska a Podkarpatské Rusi tvořila necelých 5 % obyvatelstva republiky. Platilo přitom, že hranice mezi Československem a Maďarskem „přerývaly staleté hospodářské, církevní, ekonomické i příbuzenské vztahy“ v někdejší uherské království, „vytvořily nezvyklé celní bariéry a narušily dopravní spoje, kulturní styky a odvěkou sounáležitost okresů a vesnic“ (John, 1994, s. 72). S čím se přitom musely vyrovnat literárně produktivní složky maďarské menšiny, byla separace od Budapešti jako hlavního kulturního centra, současně v Československu neexistovaly žádné kulturní instituce, které by měly celomaďarský dosah. Jak uvádí hungaristka Judit Görözdi, po roce 1920 byla zastavena činnost místních kulturních spolků, vyvíjejících i literární a vydavatelské aktivity. „Vznik nových institucí na jedné straně znemožňovala přehnaná obava úřadů z iredentistického spolčování, na druhé straně se jednalo o protest proti státním snahám kolonizovat menšinovou kulturu a osvětu.“ (Görözdi, 2018, s. 266) Nakladatelství maďarské literatury v Československu se nacházela v ještě horší situaci než ta německá. Jediné Nakladatelství Kazinczy, které patřilo pod kulturní a literární spolek Kazinczy Társaság sídlící ve slovenských Košicích, od roku 1927 publikovalo menšinovou maďarskou literaturu.¹¹²

¹¹¹ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 129146/33, Státní cena za díla a výkony v jazyce německém 1933, podrobný zápis.

¹¹² Podrobněji k celkové situaci maďarské menšinové literatury v Československé republice (Görözdi, 2018, s. 266–270).

Přesto se první republika snažila postupně i literární výsledky maďarské menšiny do státních cen zahrnout. K prvnímu a také poslednímu ocenění maďarské literatury došlo v roce 1937, kdy se vyznamenání dočkal spisovatel István Darkó za román *Lángoló csipkebokor* (Budapešť, 1936, česky *Hořící šípkový keř*) s přihlédnutím k celoživotní literární činnosti. V pětičlenné porotě, která byla pro maďarské umělecké výkony poprvé ustavena v tomto roce, zasedli hudební skladatel Alexander Albrecht, spisovatel Rudolf Szalatnai-Ráchel, divadelní kritik Károly Szeredai Gruber, spisovatel a redaktor *Magyar Újság* Dezider Vozári a literární kritik Rudolf Peéry, všichni toho času působící v Bratislavě. Porotci se jednomyslně shodli, že zahraniční vydání románu by nemělo být překážkou, neboť prózu otiskl literární časopis *Magyar Írás* vydávaný na Slovensku. Zároveň po stránce obsahu román podle jejich mínění projevuje vztah k československé kulturní oblasti, a naplňuje tak podmínky ceny. István Darkó byl považován za jednoho z nejvýznamnějších maďarských spisovatelů působících v první republice, aktivně podporoval literární a kulturní život maďarské minority na Slovensku – spoluorganizoval akce v rámci spolku Kazinczy Társaság, byl šéfredaktorem *Magyar Írás* a přispíval do časopisu *Kassai Napló* a deníku *Prágai Magyar Hírlap*.

V roce 1938 odbor národní osvěty zahájil přípravy nejen na udělení státního ocenění dalšímu maďarskému umělci,¹¹³ ale byly připravovány i poroty pro rusínské¹¹⁴ a polské menšinové umění.¹¹⁵ V důsledku historických událostí spojených s podpisem Mnichovské dohody (29. září 1938) ale byly všechny státní ceny toho roku zrušeny, čímž se era prvorepublikových státních cen uzavřela.

¹¹³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 141019/38, Státní cena za díla a výkony (oboru literárního, dramatického, hudebního a výtvarného) čsl. státních občanů národnosti maďarské 1938, sestavení poroty.

¹¹⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 142634/38, Státní cena za díla a výkony (oboru literárního, dramatického, hudebního a výtvarného) čsl. státních občanů národnosti podkarpatoruské 1938, sestavení poroty.

¹¹⁵ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3106, spis č. 89525/38, Státní cena za díla a výkony v jazyce polském 1938, porota, zjištění děl a výkonů.

Tisková reflexe státních uměleckých cen

Předkládaná kapitola se věnuje diskurzivnímu aparátu státního ocenění v obecných a kulturně-literárních periodikách. Je rozčleněna na tři části, z nichž první se věnuje celkovému obrazu státních uměleckých cen v obou dekadách meziválečného Československa a zabývá se obecnými fenomény tiskového ohlasu, které doprovázely referování o státních oceněních nehledě na specifickou časovou etapu. Druhá se zabývá reflexí cen ve dvacátých letech. Třetí část věnuje pozornost dominantním tématům třicátých let, do závěru první republiky.

Obraz státních uměleckých cen v prvorepublikových periodikách

Téma státních uměleckých cen se objevovalo zejména v literárních, popřípadě kulturních časopisech a revuích, vyskytovalo se však i ve všeobecném tisku, a to nejen v jeho kulturních rubrikách. Při rekonstrukci obrazu státních ocenění vycházíme z nezávislých periodik, ale i z tisku politických stran, který byl pro období meziválečného Československa příznačný. Doklady ohlasu čerpáme z deníků všech hlavních politických proudů jako *České slovo*, *Lidové noviny*, *Národní listy*, *Národní osvobození*, *Právo lidu*, *Rudé právo*, *Tribuna* a *Venkov*, z literárních či politicko-kulturních týdeníků nebo čtrnáctideníků, jako byly *Přítomnost*, *Cesta*, *Čin*, *Literární noviny*, *Samostatnost*, *Tvorba* a *Zvon*, *Rozmach*, *Rozpravy Aventina*, *Rozhledy po literatuře a umění*, *Dnešek* a *Listy*; dále z měsíčníků *Index*, *Kmen*, *Literární rozhledy*, *Pramen* a *Tvar* atd.

Státní ocenění se stala námětem nejrozličnějších článků, polemik, komentářů, fejetonů, glos a krátkých poznámek. Každoročně v období okolo 28. října, kdy byly státní umělecké ceny vyhlašovány, se ve všech zásadních periodikách objevovaly zprávy o laureátech a oceněných dílech. Zpočátku se jednalo o krátké přehledové zprávy většinou přímo převzaté z úředního oznámení ministerstva, později tato oznámení doprovázely medailonky vyznamenaných autorů s anotacemi příslušných děl, popřípadě doprovázené karikaturami či fotografiemi, zaplňujícími i celou tiskovou stranu. V některých letech přesahovala témata spojená se státními cenami kulturní rubriky a pronikala do úvodníků a dalších článků na prvních stranách.

V celé prvorepublikové éře postupovala tiskovým ohlasem státních cen problematika jejich symbolické prestiže a otázka jejich aktuálního postavení v hierarchizované soustavě literárních ocenění. Byly předmětem nejrůznějších polemik, politických nebo literárních, ať šlo o charakter státu vstupujícího prostřednictvím instituce státních cen do literárního pole, o kvality jednotlivých laureátů, popřípadě oceněných děl, kdy do argumentace mnohdy vstupovaly mimoumělecké tendence (osobní antipatie, stranické zájmy). Stejně tak se na stranách periodik rozebíraly důvody, proč jiní autoři, jiná díla nebyli v daném ročníku oceněni, co způsobilo jejich opomenutí, a zda to nebylo opomenutí záměrné. Komentáře směrem k porotě nebo jednotlivým porotcům ohledně jejich kompetentnosti či zaujatosti byly nedílnou součástí každoroční reflexe státních uměleckých cen.

Vrchol pozitivních reakcí nastal s udělením Velké státní ceny za umění v jubilejním roce 1928, kdy se básníku Otokaru Březinovi dostalo stotisícové finanční prémie. První informace o plánované výjimečné poctě pronikly na veřejnost už v roce 1927, kdy probíhaly vzrušené diskuze nad úpravou stanov a mimo jiné se probíraly různé stupně státních ocenění v závislosti na jejich frekvenci udílení a finanční odměně. Naopak největší kritikou byly státní ceny zahrnuty v roce 1932, kdy v Československu vyvrcholila hospodářská krize a úsporná opatření těžce dopadla i na ně. V tisku tehdy kolovaly nepodložené domněnky o úplném zrušení státních cen. Udílení redukovaného (o více než dvě třetiny) počtu cen bylo tehdy komentováno v duchu, jak málo je kultura pro stát důležitá.

Odmítnutí ocenění a darování finanční odměny

Značně reflektovanou událostí bylo odmítnutí ceny (případně finanční odměny), s tímto jevem se setkáváme od poloviny dvacátých let až do poloviny let třicátých. Prvním, kdo těsně před oficiálním vyhlášením odmítl státní cenu přijmout, byl v roce 1924 básník Josef Hora. V tomto případě vstoupil do procesu udílení nový aspekt, a to dotázání autora předem na jeho postoj k přijetí laureátství ve státní ceně. Situace to byla naprosto specifická, rozhodnutí poroty o návrhu udělení ceny Horovi za sbírku *Bouřlivé jaro* proběhlo v pátek 24. října 1924. Domníváme se, že během schůze byla akcentována i Horova příslušnost ke komunistické straně, zaujímající k politickému

zřízení republiky opoziční až státoborné stanovisko, což mohlo vést k pochybnostem o jeho přijetí státního ocenění. To byl pravděpodobně důvod, proč odbor národní osvěty inicioval kontaktovat kandidáta ještě před oficiálním oznámením laureátů, což byl v praxi ojedinělý postup.¹¹⁶ V pondělí 27. října, tedy den před vyhlášením, zavolal básník a redaktor *Práva lidu* Jaroslav Seifert na ministerstvo, aby oznámil, že Hora požádal o stažení návrhu na jeho ocenění.¹¹⁷

Skandální krok vyvolal komentáře napříč celým spektrem periodik. Se sympatiemi o tomto jednání psal Jaroslav Durych v katolickém časopise *Rozmach*: „Básník Josef Hora měl dostati těch 5000 Kč za poesii. Zaslouhoval si je. Ale nepřijal jich. Bylo to na naše poměry velké gesto, ale českoslovenští buržousti se tvářili, jako by se jich to netýkalo. Řekne se: inu komunista! Ale nevidí se tímto gestem, že bylo ukázáno, že tato tak zvaná cena, udílená takovým způsobem, jakým se udílí, jest pravým opakem pocty, že jest výrazem snobismu.“ (Durych, 1924, s. 359) Naopak komentář v konzervativním literárním týdeníku *Zvon* poukázal s jistou škodolibostí na to, že básníková politická orientace by byla s udělením národní literární ceny v rozporu: „Mezi státními premianty měl býti také básník **Josef Hora**, jenž však ceny nepřijal. Chtěl tím jistě naznačiti porotě, že jako básník komunismu nepokládá své verše za živý a posilující proud myšlenek, z nichž roste národ.“ ([Nepodepsáno], 1924/1925, s. 112 [zvýrazněno autorem])

Objevily se také apolitické výklady Horova kroku. Deník *Národní osvobození* se pozastavil zejména nad situací, kdy se ministerstvo dotazuje kandidátů předem na jejich názor, což se dostávalo do rozporu s jednácím řádem, kdy informace o laureátech měly být až do vyhlášení přísně důvěrné. „Dostal cenu? Ne. Proč? Protože ji v pondělí dopoledne odmítl! Může se takto soukromě vyjednávat s autory? To je prostě postup neobvyklý u všech soukromých i veřejných soutěží a naprosto nepřípustný při udělování cen státních.“ ([Nepodepsáno], 1924b, s. 6) V *Právu lidu* bylo odmítnutí interpretováno jako důsledek osobního nesouhlasu s postupy ministerstva, bez stranického podtónu: „Jak se dovídáme, je prý básník Hora na odchodu z komunistické strany a chce – tak vyjádřil se mezi svými literárními přáteli – věnovati

¹¹⁶ Podrobnosti ze schůze poroty nám nejsou známy, neboť se v úředních aktech dochovala pouze úvodní část zápisu, kterou doprovázela krátká poznámka o dotazu směřovaném na básníka Horu.

¹¹⁷ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3107, spis č. 113918/24, Státní cena literární, udělení v r. 1924.

se literatuře. Odmítnutí státní ceny za jeho básně nevykládá se v literárních kruzích jako čin protistátní nebo protivládní, nýbrž učinil prý tak proto, že prý byl navržen jenom dodatečně.“ ([Nepodepsáno], 1924a, s. 3)

Josef Hora byl prvním a také posledním autorem, který odmítl státní ocenění jako takové, v následujících letech se laureáti přikláněli spíše k odmítnutí finanční odměny, zatímco symbolického místa v seznamu nositelů státní ceny se nezříkali. Zároveň bychom měli připustit, že se tak mohlo dít i v důsledku toho, že ministerstvo již nikdy autory o jejich laureátství neinformovalo předem, usuzujeme tak z absence takového počínání v úředních dokumentech.

V ročníku 1926 v hudebním oboru peněžní poukaz za operu *Dědův odkaz* nepřijal skladatel Vítězslav Novák, v literárním oboru v kategorii esejistiky Zdeněk Nejedlý. Ten své rozhodnutí zdůvodnil jednak nedůstojným oznámením svého laureátství ze strany ministerstva, jednak tíživou sociální situací některých vrstev společnosti: „A přece nejde o nic jiného než o **peníze**. Ministerstvo to také asi ví a podle toho s ‚vyznamenanými‘ jedná. Kdo dostane státní cenu, dostane obyčejný papír, kde na 3 řádcích není o uměleckém významu díla ani řeči, ale za to se udává summa, kterou vyznamenaný dostává s poznámkou, že se z toho strhuje kolek, zkrátka tak, jak je to při každé obchodní, peněžní záležitosti. Ale ovšem bylo vyloučeno, že bych přijal peníze z takové ceny, dokonce v době, která bere všude tam, kde jej jich nejvíce potřebí, nebo daleko méně. [...] Jsem ve stálém a živém styku s nejširšími vrstvami obyvatelstva a vím, jaká dnes v nich, vlivem dnešního hospodářského systému, panuje nouze.“ (Nejedlý, 1926, s. 439–440 [zvýrazněno autorem]) Nejedlého prohlášení dává nahlédnout i do způsobů komunikace ministerstva s oceňovanými autory, která se omezovala na zaslání oficiálního dopisu informujícího o rozhodnutí poroty a šekového poukazu na výběr odměny.

Divadelní kritik Josef Kodíček Nejedlého chování shrnul v deníku *Tribuna* jako alibistické, zarážející u člověka, který se předtím již dvakrát na udílení státních cen jako porotce podílel, čímž chtěl nechtě s institucí vyjádřit svůj souhlas: „Letos to bylo zvlášť neslavné. Nejedlý vrací cenu s odůvodněním, že se špatně vede dělníkům. Také literátům se špatně vede a nikdo nebránil p. prof. Nejedlému, aby těch pět tisícovek odevzdal účelům, které uznává za dobré. Konečně mu nikdo nebrání, aby dal hezký příklad a rozdál dělníkům své jmění celé, chce-li být důsledný; cena, již si zasloužil, byla

beztak už součástí jeho majetku. Takto nikomu nepomohl, jenom snížil význam nepatrných dávků, jež projevuje stát dělníkům duchovním. Jeho odůvodnění je velice umělé, nepřirozené. Člověk mu nemůže věřit.“ (jk- [= Kodíček, Josef], 1926, s. 1) Kodíček se o nepřijetí ceny vyjadřuje nepřesně, neboť z veřejného i na ministerstvo podaného vyjádření Zdeňka Nejedlého vyplývá, že odmítavé stanovisko zaujal pouze k finanční prémii, kterou se rozhodl nepřijmout. (Nejedlý, 1926, s. 440)

Existovala ještě i třetí varianta, jak naložit s finanční odměnou. V těchto nikoli ojedinělých případech autoři státní ocenění přijali i s peněžní premií, ale tu následně veřejně darovali ve prospěch jiné instituce, osoby, sbírky. Jako jeden z prvních tak učinil v roce 1925 dramatik a divadelní režisér Jaroslav Kvapil, ten odměnu 5 000 Kč daroval hereckému penzijnímu fondu. Spisovatelský spolek Svatobor obdržel v roce 1929 premii ze státní ceny, již za biografii *Josef Dobrovský* získal Arne Novák, a o rok dříve mu dokonce celou jubilejní Velkou státní cenu v hodnotě 100 000 Kč věnoval Otokar Březina. Spisovatel Edvard Valenta při té příležitosti vzpomněl na rozhovor s básníkem, při němž přišla řeč na Březinovy nominace na Nobelovu cenu. „[...] dal si vypočítat, kolik by to dělalo v našich penězích, a pak se smál ještě víc. V tuhém sporu o to, zda mohou být peníze aspoň částečnou složkou štěstí, když je jimi přece možno přinést štěstí jiným lidem – v tom sporu nepolevil,“ napsal Valenta. „Myslel jsem na to všechno znovu, když dostal těch sto tisíc korun. Viselo to ve vzduchu, muselo to přijít. Básník dává celou cenu Svatoboru ve prospěch vdov, sirotků, matek a příbuzných po spisovatelích.“ (ev [= Valenta, Edvard], 1928, s. 7) Sociálním cítěním spisovatelů motivované dary finančních premií pokračovaly i ve třicátých letech, například Vítězslav Nezval premii státní ceny 1934 poskytl ve prospěch podpory politických emigrantů z Německa, kteří se do Československa uchýlili po nástupu Adolfa Hitlera k moci.

Uvedené dary nebyly v tisku příliš komentovány, periodika často připojovala jen drobné poznámky k oficiálním oznámením o udělení státních cen. Poté, co ve třicátých letech tyto dary začaly být politicky motivované, počet glos a komentářů rychle narůstal, přičemž jejich vyznění se členilo podle stranického klíče. Příkladem může být gesto Františka Halase v ročníku 1932. Básník totiž finanční odměnu za sbírku *Tvář* rozdělil mezi dělníky z pražských továren ve Waltrovce a u Podhajských. Pozitivní reakce na toto jednání nepřekvapivě tiskla levicová periodika, například Jaroslav Seifert v sociálnědemokratickém *Právu lidu* napsal: „Ti, kdož Halase [Halase] znali, nebyli

překvapení, když se dozvěděli, že básník nedovedl se spřátelit s faktem těchto několika tisícovek, sumy, kterou snad ještě v životě neviděl. V okamžiku, kdy každý jiný poplácal by si radostně kapsu – čemuž zejména u básníků nemůžeme se nikterak podívat – neváhal ani chvíli a rozhodl se ihned obnos tento věnovat bojujícím dělníkům ve Waltrovce a u Podhajských.“ (-fert [= Seifert, Jaroslav], 1932, s. 2) Oproti tomu agrární deník *Venkov* toto nadšení nesdílel a zaujal velmi kritické stanovisko k dosavadní básnickově literární tvorbě. „V udělení cen zajisté udiví rozhodnutí poroty v oboru slovesného umění nejvíce jméno poctěného Frant. Halase. Jde o mladého poetu, který vydal doposud dvě útlé knížky veršů, jejichž hodnota je velmi problematická a už proto, že jde o verše odvozené z francouzského poetismu a k tomu velmi komunisticky tendenční. Je nutno se pozastaviti nad skutečností, že státní cena na oslavu národního osvobození jest udílěna těm, jimž tento stát jest jen terčem útoků. K tomu ještě jde o básníka velmi nevyspělého, který prozatím za sebou nemá nic, než silnou kamaraderii naší věčně naježené levice.“ ([Nepodepsáno], 1932, s. 3) O týden později ještě na stranách stejného periodika přibyla kritická glosa, podle níž předání finanční odměny dělníkům básník využil jen k propagaci svého stranického směru. „František Halas cenu dostal. A použil ji k reklamě. Méně ovšem k reklamě literární, více k reklamě politické.“ (Delta, 1932, s. 5)

Povšimněme si zároveň proměny ve směřování těchto finančních darů ze státních prémie. Zatímco ve dvacátých letech laureáti peníze věnovali do vlastního profesního pole písemnictví, a snažili se tak podporovat svépomocné organizace umělců a spisovatelů, ať to byl herecký penzijní fond či Svatobor, ve třicátých letech již dary putovaly mimo literární pole a pomoc mířila na podporu ohrožených sociálních skupin (protinacistická emigrace, stávkující dělníci).

Ankety o laureátech

Ankety ke státním cenám se objevovaly dvojího typu, jednak byly dotazovány literární osobnosti, a to buď s tipy na možné laureáty, nebo s jejich názorem na již oceněné, popřípadě na celou instituci, jednak později přibýlo zapojení širšího čtenářského publika. Zároveň můžeme rozlišit tři typy anket podle obsahu otázek a jejich role ve vztahu k cenám. Za první kategorii považujeme návrh k anketě od úředníka

odboru národní osvěty a dramatika Stanislava Loma, který chtěl podnítit debatu o státních cenách ještě před samým rozhodováním o nich. „Jistě by neublížilo významu tohoto udělení, kdyby zájem, o státní ceny tak projevovaný, se jevil již před jejich udělením, jak se letos již o to stal pokus. – Proč by jednotlivé literární a umělecké skupiny autorů i čtenářů a posluchačů nemohly postavit svoje kandidáty dříve, než porota vysloví svůj posudek? [...] Také účelu státních cen, totiž povzbuzení co nejplodnější soutěže, by se tím jen prospělo.“ (Lom, 1927, s. 6) Lom zde narážel na první pokus (rok 1927), na později nejznámější Anketu Lidových novin, jejíž první oficiální ročník se datuje až k roku 1928.¹¹⁸ Přestože se tento Lomův návrh neujal a anketa, v níž by jednotlivá literární uskupení a směry nominovaly své sestavy možných laureátů, nebyla realizována, podporuje tento návrh tendenci zapojit literární korporace více do procesu samotné instituce státních cen. Literární veřejnost by se tak skrze tento typ ankety stala součástí procesu formování názoru poroty, jenž by byl chťe nechtě k takové anketě vztahován. Tento Lomův návrh se pravděpodobně neujal právě kvůli tomuto možnému ovlivňování rozhodování poroty.

Druhá kategorie anket, která už do procesu rozhodování nemohla vstupovat a spíše přinášela náhled literární, ale posléze i široké veřejnosti na možné i již oceněné autory, většinou doprovázela oficiální oznámení laureátů. Dva roky po Lomově návrhu uveřejnil deník *Národní osvobození* spolu s vyhlášením oceněných děl anketu s názvem „Komu byste letos přičkl státní cenu?“ ([Redakce], 1929, s. 5) Osloveno bylo několik spisovatelů a spisovatelek, kteří se vyjadřovali k oceněným jménům, ale připojili též své názory na celou instituci státních cen a na možnosti jejího zlepšení. Mezi respondenty se objevili dřívější i budoucí laureáti jako Jaroslav Durych, Karel Hugo Hilar, Jiří Karásek ze Lvovic, Marie Majerová, Fráňa Šrámek, přední doboví kritici jako Josef Kodíček, Arne Novák, A. M. Píša, Karel Sezima a Josef Knap. V odpovědích se někteří z nich shodli například na laureátství Josefa Hory se sbírkou *Deset let* (Durych a Píša) či ocenění Vladislava Vančury s románem *Poslední soud* (Hilar, Píša). Z neoceněných děl se opakovala sbírka *Edison* od Vítězslava Nezvala (Hilar, Píša), román *Podzemní plameny* Boženy Benešové (Novák, Sezima, Píša) či v esejistické kategorii *Krystaly a průsvity* Karla Sezimy (Hilar, Novák). Jediný, kdo již znal jména laureátů a jejich výběr se mu zdál ve většině případů spravedlivý, a kdo využil příležitost

¹¹⁸ Více k historii Ankety Lidových novin (Holeček, 2021, s. 7–26).

ankety i k negativní odpovědi, a to koho by neocenil, byl Josef Knap uváděje slovenského básníka Jána Smreka. K samotné instituci státních cen se například vyjádřil kritik Josef Kodíček, který zopakoval svůj návrh na snížení počtu ocenění a navýšení jejich prémie: „Působme k tomu, aby bylo cen třikrát méně a aby zato byly třikrát vyšší.“ (tamtéž) Jiří Mahen si zase přál oceňování vědeckých děl, Marie Majerová si posteskla nad kompromisním výběrem laureátů a Jiří Karásek ze Lvovic v humorném duchu poznamenal, že stále stejní porotci vybírají stále stejné autory a on že stejně „nepřichází v úvahu“, v čemž se zmýlil, neboť za dva roky (1931) byla státní cenou vyznamenána jeho sbírka *Pisně tulákovy o životě a smrti*.

Počátkem třicátých let začalo být formou anket zapojováno do debaty o státních cenách širší publikum. Redakce časopisu *Rozpravy Aventina* uspořádala anketu mezi svými čtenáři s otázkou, komu by udělili státní cenu v roce 1930. ([Redakce], 1930, s. 80) Ankety se zúčastnilo 223 respondentů a výsledky se téměř shodovaly s o den později publikovanými oficiálními výsledky. Rozdíl se projevil pouze v kategorii poezie, v níž v anketě o deset hlasů předčil básnický soubor *Básně noci* Vítězslava Nezvala nakonec oceněného Viktora Dyka se sbírkou *Devátá vlna*.

S nejpracovanější a nejrozsáhlejší anketou o státních uměleckých cenách se setkáváme na počátku roku 1934¹¹⁹ v časopise *Rozhledy po literatuře a umění*. ([Redakce], 1934, s. 4–6) Redakce se čtenářů dotazovala na dvě otázky: jakého díla, z doposud vyznamenaných knih, si respondent cení nejvíce; a jaké neoceněné dílo by si státní cenu zasluhovalo. Tato anketa pro nás představuje třetí kategorii, v níž otázka směřuje i na alternativní dobový literární kánon a zároveň se ptá po tom, zda státní ceny opravdu vyznamenaly umělecké hodnoty, jež v čase přetrvaly. Cílem druhé otázky zmíněné ankety bylo „jednak konfrontovat mínění čtenářů s rozhodnutím porot pro udílení státních cen, jednak a hlavně dát se čtenářstvu beze všeho omezení a upřímně projevit výběrem děl, která stojí podle jejich soudu v popředí literární produkce“ ([Redakce], 1934, s. 4). Redakce vyhodnotila přes tisíc uvedených knih (počet respondentů nebyl uveden), z kterých vytvořila tabulku s údaji o jejich procentuálním zastoupení a připojila vybrané odpovědi.

¹¹⁹ Anketa byla vyhlášena v *Ročence Rozhledů po literatuře a umění* s připojeným přehledem dosavadních laureátů ve všech oborech ([Redakce], 1933, s. 26–29).

Mezi tři pro respondenty nejcennější vyznamenané knihy patřil román *Bloudění* od Jaroslava Durycha (ročník 1930), který uvedlo přes 29 % všech hlasujících, hned za ním se umístil román *Přehrada* Marie Majerové (ročník 1932) a přes pětinu respondentů uvedlo Ivana Olbrachta s románem *Nikola Šuhaj loupežník* (ročník 1933). K poezii se vyjádřila méně než polovina čtenářů, ale nejčastěji uvedli Halasovu básnickou sbírku *Tvář* (ročník 1932) a Dykovu sbírku *Devátá vlna* (ročník 1930). Z esejistické kategorie pak byl nejčastěji jmenován T. G. Masaryk a jeho *Světová revoluce* (ročník 1925), kritické dílo F. X. Šaldy (ročník 1928) a *Duše a slovo* Otokara Fischera (ročník 1930). V dramatickém oboru se nejvýše umístila díla vyznamenaná ve starších ročnících ceny: *Ze života hmyzu* bratří Čapků (ročník 1923), *R. U. R.* od Karla Čapka (ročník 1922) a *Periferie* Františka Langera (ročník 1925).

Z děl, která cenu nezískala, ale podle čtenářů by si ji zasloužila, uváděli respondenti nejčastěji básnické knihy *Edison* a *Básně noci* Vítězslava Nezvala, dále pak dílo Jiřího Wolкера a S. K. Neumanna. V prozaické kategorii zmiňovali čtenáři *Rekviem* či *Kouzelnou lampu* od Jaroslava Durycha, dále povídkové soubory *Zeměžluč* nebo *Letnice* Jana Čepa a romány *Třetí rota*, popřípadě *Adolf čeká na smrt* Josefa Kopty. Okrajově byli zmíněni F. X. Šalda s dramatem *Zástupové* a Josef Pekař s historickou knihou *Žižka a jeho doba*. Lze konstatovat, že vkus projevený anketou se příliš neodchyloval od názorů porot státní ceny, protože čtenáři nejčastěji zmiňovaná neoceněná díla lze vesměs v jednotlivých ročnících nalézt na širších seznamech, z nichž poroty ve finálovém kole vybíraly laureáty.¹²⁰

Státní umělecké ceny v tisku dvacátých let

Pro reflexi státních cen v tisku ve dvacátých letech bylo příznačné zaměření na samotnou instituci cen. Neznamená to, že by se v tomto období nedostávalo pozornosti i jiným aspektům státních vyznamenaní v oblasti literatury a umění (i ve dvacátých letech například pozorujeme zaujímání stranicko-politických pozic ve vztahu k hodnocení jednotlivých laureátů, které se stalo dominantou následujícího desetiletí), ale nebyl

¹²⁰ Téměř všechna neoceněná díla lze dohledat v příloze č. 3 o užších a nejužších nominacích v jednotlivých ročnících státních uměleckých cen.

na ně kladen takový důraz. Pro první polovinu prvorepublikové éry byly významné polemiky ohledně statutů státních uměleckých cen, které se zauzily zejména v letech 1923, 1926 a 1931. Šlo o ročníky, kdy udílení cen provázely veřejné debaty pořádané literárním odborem Umělecké besedy spolu s Kruhem českých spisovatelů, o jejichž konání se dozvídáme z referátů uveřejněných v tisku. Opět se tak potvrzovalo, jak aktivně mohou literární vyznamenání podněcovat širší společenskou diskuzi o literárním dění.

V předchozích kapitolách jsme se podrobně zabývali proměnami statutů a jejich odezvou v tisku (třetí kapitola), podobně jsme věnovali detailní pozornost československým a česko-německým vztahům ve spojitosti se státními cenami (čtvrtá kapitola). Zde si proto pouze v krátkosti připomeneme klíčová témata a postoje předních literárních osobností, které se účastnily těchto polemik, jež doplňujeme o doposud nezmíněné souvislosti.

První a co do pestrosti a množství příspěvků nejvýraznější kulminační bod debat o pravidlech a postupech při udělování státních cen přinesl rok 1923, kdy byla i poprvé uspořádána veřejná diskuze Umělecké besedy a Kruhu českých spisovatelů (8. listopadu 1923). Souviselo to s tím, že v tomto roce byl úřední statut státních literárních cen poprvé publikován. Spisovatel Viktor Dyk tehdy na stranách deníku *Národní listy* a v literárním časopise *Lumír* zaujal velmi odmítavý postoj ke dvěma jeho ustanovením. Rezolutně nesouhlasil s možností oceňovat československé občany z řad národnostních menšin, což v duchu integrálního nacionalismu, který vyznával, nebylo ničím překvapivým. Dále se odmítavě postavil k podmínce maximálně trojnásobného ocenění téhož autora. Na Dyka v polemickém fejetonu v *Českém slově* reagoval F. X. Šalda, který vedle nesouhlasu s postoji Viktora Dyka ke zmíněným dvěma problémům ještě vyslovil kritiku jak na adresu porotců, tak laureátů aktuálního ročníku. Svůj názor v těchto tématech vyjádřil i Arne Novák v *Lidových novinách*, který ještě mimo jiné vyzdvihoval roli spisovatele při budování státu a výsostného postavení státních ocenění v soustavě dobových literárních cen. Divadelní kritik Josef Kodíček v nezávislém deníku *Tribuna* se rovněž polemicky postavil k Dykovým názorům ohledně národnostních menšin, dále se věnoval kritice nepoměru počtu cen v literárním a dramatickém oboru, což bylo rovněž důležité téma i pro dalšího divadelního kritika Miroslava Rutteho, který své návrhy publikoval na stranách *Národních listů*. Celkový obraz těchto polemik přinášel

v literárním a uměleckém týdeníku *Cesta* soustavný komentátor státních cen J. O. Novotný.

Následujícím kulminačním bodem se stal rok 1926, kdy byla odborem národní osvěty avizována příprava úprav ve statutech. Šlo o téma natolik závažné, že k němu byla zorganizována další živá debata s názvem „Státní ceny a prakse při jejich udělování“ v Umělecké besedě, a to ihned v následující den po vyhlášení výsledků (29. října 1926). Točila se zejména kolem počtů a rozdělení cen v jednotlivých kategoriích, zpřesněného vymezení, co spadá do esejistické kategorie, a frekvence udílení, dále se intenzivně řešila otázka udělování ocenění za celoživotní tvorbu namísto oceňování aktuálních děl, jež měla mít podle statutu prioritu. Diskuze se dále přenesla na strany periodik, kde se do ní zapojili hlavně J. O. Novotný, Miroslav Rutte, Josef Kodíček a K. M. Čapek-Chod, jenž prosazoval větší zapojení literárních korporací do organizace státních cen.

Poslední kulminační bod debat o statutárních aspektech přinesl rok 1931, kdy došlo k dalším úpravám stanov. Opět zazněly výhrady k tomu, že je preferováno udělování cen za celoživotní tvorbu, naopak přivítána byla změna teritoriální podmínky pro státní ceny za díla a výkony v německém jazyce, která se stala mnohem pružnější. Debaty tohoto roku měly ovšem již podstatně menší rozsah. Míra pozornosti, kterou státní ceně na přelomu dvacátých a třicátých let věnoval tisk, se nedá srovnat s pozorností, jež byla cenám věnována v jejich počátku. Trefně to ilustruje glosa Josefa Kopta v legionářském kulturním týdeníku *Čin*. „Bývalo tak, že se kolem výročních státních cen vedlo aspoň trochu řečí. Před jejich udělením se dávaly podněty, jak by se měly statuty této instituce reformovati, zlepšit, zdokonalit, po jejich udělení se kritisoval porotní verdikt, pronášely se námitky nebo souhlas, ve všech novinách pak kulturní referenti zarámovali oficiální výrok nějak oslavně (nebo aspoň jízlivě). Letos již kolem státních cen prostíralo se mrtvé ticho a celý akt se odehrál skoro mechanicky, totiž úředně.“ (Kopta, 1929, s. 25)

Jak sestavovat poroty – aféra Jindřicha Vodáka

Jeden z prvních skutečných skandálů vyvolal kritický článek Jindřicha Vodáka v týdeníku *Čas*, v němž vyslovil nesouhlas s tím, že první státní cena v kategorii režie byla udělena K. H. Hilarovi, sám by na základě mnoha argumentů upřednostnil Jaroslava Kvapila. Na článku samém by nebylo nic skandálního, udílení kulturních ocenění vždy doprovází polemiky ohledně správnosti volby laureátů, a nejinak tomu bylo u prvorepublikových státních cen. Výbušnost zde spočívala ve Vodákově postavení na ministerstvu školství a národní osvěty, kde zastával pozici odborného referenta, přičemž do jeho kompetence spadala právě agenda státních uměleckých cen. „Nemohlo přece rozhodovati,“ napsal Vodák, „že některému českému dramatikovi nebylo před tolika a tolika roky jeho drama provozováno hned, jak je zadal, a že z toho vzniklo mnohaleté nepřátelství různě projevované. Ani to snad nemohlo rozhodovat, že některý čelný kritik v divadelní sezóně, o kterou při cenách šlo, valnou část sezóny prostonal a proodpočival, jsa zbaven možnosti, dost pozorně sledovat, co a jak se v divadelní práci děje.“ (jv. [= Vodák, Jindřich], 1923/1924, s. 4) Vodák zde narážel na veřejně známé antipatie mezi Hilbertem a Kvapilem.¹²¹ Rozruch vyvolalo, že nařčení porotců ze zaujatosti a nekompetentnosti vyslovila osoba, která byla sama za sestavení poroty zodpovědná.

Sám Hilbert na Vodákovu nařčení reagoval až v úplném závěru skandálu, kdy vyvracel mimoumělecké motivace svého rozhodnutí: „Protože jsme s úředníkem ministerstva nebyli za jedno v tom, že **letošní** cenu za režii má dostati jeho kandidát, jsme – respektive jsem, neboť jen o mně p. Vodák v novinách mluvil, tímž úředníkem označen za povrchního člověka a k tomu ještě mstivce. Je to v pořádku? Nemyslím. Buď máme důvěru a pak také oporu úřadu – nebo nás neměl zváti; abychom byli jen panáky, kteří odkývnu, co si jeho úředník přeje, k tomu tu přece nejsme. [...] Pana Kvapila jsem tím nechtěl ani urazit, ani snížit, tím méně pak se mu mstít za rozpory z minula – nýbrž uvažoval jsem ryze umělecky a rozhodl se letos pro Hilara.“ (Hilbert, 1923, s. 2–3 [zvýrazněno autorem])

Dalším podnětem aféry byla neúplnost poroty, neboť na schůzi se ze tří jmenovaných porotců dostavili pouze dva, a to právě Hilbert a dále spisovatel a kritik

¹²¹ Blíže ke konfliktu Jaroslava Hilberta s Jaroslavem Kvapilem, mj. zmíněna i Vodáková kritika Hilbertovy hry: „Hilbert, vyjížděje tu i na posudek *Vodákův* v *Času* a nazýváje jej ‚detektivsky zaujatým‘ [...]“ (Knap, 1926, s. 172–174 [zvýrazněno autorem])

Karel Engelmüller, třetí člen, jímž byl František Václav Krejčí, se na poslední chvíli ze schůze písemně omluvil. Sám Krejčí již přitom v porotě figuroval jako náhradník za původně navrženého Karla Matěje Čapka-Choda, který na pozici v porotě rezignoval. Statut cen stanovoval, že ocenění uděluje ministr na návrh odborné poroty, což se vždy formálně uvádělo v oficiálních vyhlášeních publikovaných v tisku. Z Vodákovy kritiky někteří komentátoři nabyli dojmu, že ministr schválil rozhodnutí neúplné poroty i přes námitky svého odborného referenta. Udělení ceny Hilarovi na tomto základě odsoudil týdeník *Střed* (č. 6, 1923), k němuž se připojila i redakce *Národních listů*, když uvedla: „Nepochybujeme, že stejně jasně a stejně rozhodně Vodák zastával své mínění i jako úřední referent vůči svému ministru. Jest proto s podivením, jak mohl ministr, jsa si vědom kusosti poroty, rozhodnouti proti votu svého referenta (Vodáka) a udělit cenu dru Hilarovi. Soudíme, že za této situace, jest ministr přímo povinen věc veřejně objasnit, poněvadž by se veřejnost mohla jinak domnívati, že při udělování ceny, na níž ministerský referent dokonce veřejně útočí, nebylo postupováno tak objektivně, jak to vyžaduje význam těchto jubilejních cen.“ ([Nepodepsáno], 1923a, s. 1–2)

Výzva směřovaná na ministra školství a národní osvěty Rudolfa Bechyněho spustila na úřadu oficiální šetření. Jindřich Vodák se při něm obhajoval, že své zpochybnění ceny pro K. H. Hilaru napsal jako divadelní kritik a ve všech úředních spisech jako referent jasně uváděl problémy, které kolem sestavy dramatických porot nastaly: „Článek v Času, psaný jako projev literární, nikoli jako projev úřední, naprosto nebyl a není jak praví Nár. Listy nebo snad *Střed*, útokem na rozhodnutí p. ministrovo, nýbrž naopak obecně ukázal na zásluhu p. ministrovu a, vyličiv podobně divadelní činnost Kvapilovu, pokusil se mírně vysvětliti, čím to, že odměny dostalo se Hilarovi, ne Kvapilovi.“¹²² Po tomto prošetření bylo navrženo, aby do týdeníku *Střed* (č. 7, 1923) byla zaslána citace z úředního spisu, která ministra zprošťovala vyslovených podezření, neboť se v ní psalo o kladném doporučení Jindřicha Vodáka k návrhu poroty.¹²³

Úřední zpráva spustila velkou vlnu kritiky Vodákova jednání. Napříč spektrem tisku byl odsuzován za „dvojakost ve věci tak závažné a zároveň tak delikátní, jako je udělení čestné ceny státní“, a to i s výhradami k morálním aspektům takového jednání,

¹²² NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 986, sign. 27 I–III, č. kart. 378, spis č. 10932/23, Udělení státních cen hereckých a režisérských (Zpráva časopisu „*Střed*“ ze dne 24. 11. 1923 v č. 6).

¹²³ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 1730, sign. 27 III, č. kart. 3104, spis č. 124026/23, Státní cena herecká atd., schůze poroty, udělení v roce 1923.

jež „staví Vodáka i jako divadelního a literárního kritika do divného světla“ ([Nepodepsáno], 1923b, s. 1). Ještě ostřeji byla kritika vztažena k charakteru tajemníka státních cen v literárním časopise *Cesta*, kde se přímo mluvilo o „dvojí tváři Jindřicha Vodáka“, „žel tak dlouho trpěné“, která se konečně zapletla „do léčky, kterou si nastrojila sama. [...] Nepochybujeme ovšem, že ministr Bechyně z této obojakosti a úskočnosti svého referenta, který naň pokusil se uvaliti zodpovědnost za přiznání ceny K. H. Hilarovi, vyvodí důsledky, právě tak, jako pro uměleckou veřejnost, je autoritativní ‚věhlas‘ Vodákův, na tolika místech uplatňovaný, ten tam“ ([Nepodepsáno], 1923/1924, s. 299). Že Vodákovo jednání poškodilo samotnou instituci ministerstva a může zdiskreditovat státní ceny, mínil i Miroslav Rutte v *Národních listech*: „Kritický charakter p. Vodáka staví tato příhoda opravdu do podivného světla: jako ministerský referent plně schvaluje a přimlouvá se za rozhodnutí poroty, proti němuž jako divadelní kritik zaujímá v ‚Čase‘ odmítavé a velmi povýšené a posměšné stanovisko. Zbývá otázka: může mít uznávaný a veřejně činný divadelní kritik opravdu dvě odlišná stanoviska, z nichž upotřebí vždy toho, které se mu právě hodí? Je možno, aby někdo úředně doporučoval rozhodnutí poroty a ve veřejném tisku se mu posmíval? Vedlejší možnosti nejsou sice vynálezem p. Vodákovým a jsou mnohem starší než pět let republiky. Ale prospěje vskutku k ozdravení našeho života, budou-li tyto vedlejší možnosti zavlečeny z listů a revuí i do ministerských úřadoven?“ (M. R. [=Rutte, Miroslav], 1923, s. 4)

Celý skandál dále eskaloval článkem Karla Matěje Čapka-Choda, v němž spisovatel popsal svůj rozhovor s Jindřichem Vodákem ohledně vlastní rezignace na post v porotě. Původně byl Čapek-Chod osloven jako třetí porotce státní herecké a režisérské ceny, funkci nepřijal, neboť nepovažoval svůj přehled o divadelních inscenacích za dostatečný. Při osobním rozhovoru se ho však ministerský referent Vodák snažil přesvědčit a mimo jiné argumentoval Hilbertovou zdravotní indispozicí, kvůli níž Hilbert také část sezóny neviděl, a vyslovil domněnku, že ani porotci literární ceny nepřechetlí celou knižní produkci. Přesto Čapek-Chod na své rezignaci na místo v porotě trval. Na to mu Vodák měl říci: „**Poctivost je sice krásná ctnost, ale k úřední potřebě není!**“ (Čapek-Chod, 1923, s. 9 [zvýrazněno autorem]) Čapku-Chodovi to dalo příležitost satiricky výpad proti Vodákovi rozvinout: „Napsal jsem, odešel jsem a dobrá! Cestou přemítal jsem o poctivosti, jakožto nadbytečné úřední rekvizitě, a právě stana na tom pražském mostě, zapsal jsem si maxim p. min. rady Vodáka pro svou sbírku památných

výroků našich velikánů. S úžasem velmi umírněným; považovalť jsem jej za záblesk onoho jistého humoru byrokratického, jímž si pánové vyjasňují šed' svých úradoven. Chraň bůh, abych jej považoval za vážný. [...] Ale jak by byl vůbec mohl tuto svou námitku uplatnit před porotou, či v ní, a jakým právem mu ji mohl učiniti zvláště ex post v ‚Čase‘, **když tě mne, stíženého týmiž porotními nedostatečnostmi jako Hilbert výslovně mnou mu doznányi, nejen uznával za naprosto přípustného porotce a tak horlivě se přimlouval, abych jím zůstal?**“ (tamtéž [zvýrazněno autorem])

Spisovatelovo svědectví spustilo další vlnu odsudků Jindřicha Vodáka. J. O. Novotný v týdeníku *Cesta* psal o „úskočných mravech páně Vodákových“ (Novotný, 1923/1924, s. 322), Josef Dostál v *Rozmachu* o „Velkém Kritikovi, nesmlouvavém a přísném, postrachu české literatury, pokud ji netvoří dobří známí“. Podobně jako mnozí další i Dostál poukázal na dopady, které z Vodákovy aféry vyplývají pro ministerstvo školství a národní osvěty: „Jaká může býti objektivita v úředním resortu, který zastává?“ (J. D. [= Dostál, Josef], 1923, s. 87–88)

Presidium ministerstva si po této explozi článků opět vyžádalo vyjádření odborného referenta Jindřicha Vodáka, který celou věc vysvětlil osobními antipatiemi ze strany Jaroslava Hilberta a K. M. Čapka-Choda: „Články jsou psány dvěma spisovateli, jejichž osobní podjatost je známá. [...] Porotní záležitost byla prostě jen příležitostí, aby Hilbert a Čapek-Chod trochu posílili aspoň zdánlivě svou literární posici, třebaš na cizí útraty.“¹²⁴ Navzdory internímu šetření aféra úřednickou kariéru Jindřicha Vodáka nepoznamenala, svůj post odborného referenta v 2. oddělení odboru národní osvěty zastával až do roku 1930, navíc hned od následujícího roku 1924 zasedal v literární porotě jako její aktivní člen. Dokonce v letech 1926–1933 byl členem dvou porot, pro literaturu a pro drama, jeho účast v porotě ukončil až ročník 1934, v němž v úvahu k ocenění přicházela jeho knižně vydaná přednáška *Idea Národního divadla* (Vodák, 1933). Jeho nyní již evidentní střet zájmů byl v tisku reflektován, ale nevyvolal tak všeobecný odpor, jaký jsme nastínili výše. Pravděpodobně ho zastínily aktuálnější polemiky o úpravách některých ustanovení statutu. I v jejich kontextu se však veřejná rozprava k poučení z Vodákovy aféry občas vracela. Polemika upozornila na to, že sestavení poroty představuje stěžejní moment v celé proceduře výběru laureátů.

¹²⁴ NA, MŠ, 1918–1949, inv. č. 986, sign. 27 I–III, č. kart. 378, spis č. 10932/23, Státní cena pro herectví atd. Článek K. M. Čapka-Choda a Hilberta.

V roce 1926 například Miroslav Rutte v *Národních listech* požadoval: „[...] aby porota byla sestavována s nestranností a obezřelostí,“ protože „literární politiku“ lze provozovat nejen „v rozhodování porot, nýbrž daleko účinněji a bezpečněji v jejich sestavování. Kdo zná dobře umělecké a politické sklony, stranické zaujatosti a osobní nepřátelství jednotlivých kritiků, může předem bezpečně určit směrnice a zajistit ne-li přímo, kdo cenu dostane, tedy alespoň, kdo ji zaručeně nedostane – což může být někdy ‚to nejhlavnější‘“ (Rutte, 1926a, s. 1). Nebylo náhodou, že i tento ročník doprovázely diskuze o tom, jak se do volby laureátů promítly osobní zájmy jednotlivých porotců, jejich příklon k uměleckému protežování realismu i sympatie k socialismu. Vinu za sestavení takto „předpojaté“ poroty pak nenesl nikdo jiný než Jindřich Vodák. Na stranách *Rozprav Aventina* ho za to opět plamenně odsoudil Čapek-Chod: „Podle mého mínění úhlavní závada a původ notorického zla, jakým se jeví obzvlášť letošní výsledek soutěže o státní ceny v oboru literárním, tkví v tajuplném, nekontrolovatelném způsobu sestavení poroty. [...] Musí býti vyloučen za všech okolností fakt do nebe volající, aby dokonce snad jednotlivci bylo dovoleno podle svého dobrého zdání, sklonů literárních, záliby, odporu, zkrátka podle své libé vůle sestavovati kandidátku porotců, [...] Naprosto budiž však vyloučeno, aby v porotě zasedal úředník ministerstva, dokonce týž, který porotu sestavoval.“ (Čapek-Chod, 1926/1927, s. 84)

Státní ceny v tisku třicátých let: stranické střety

Oproti předchozí dekádě ustupovaly v tiskovém ohlasu státních cen do pozadí polemiky statutárního charakteru. Stěžejním dobovým znakem se stalo zaměření diskurzu na jednotlivce s výrazným akcentem na jeho pozici v kontextu stranické politiky a politických proudů.

Polemiky o státních cenách ve vztahu ke stranické příslušnosti

Jaroslav Med v literárním životě meziválečného Československa ve dvacátých letech identifikoval čtyři kulturněpolitické modely. (Med, 2010, s. 9–28) Zjednodušeně bychom mohli mluvit o levicovém utopismu, jehož krajní pozici obsadili komunisté a avantgardní spisovatelé. Pro nás důležitý tiskový ohlas státních ocenění se v této části

kulturního a politického spektra soustředil zejména v periodikách, jako bylo *Právo lidu*, *Rudé právo*, *Tvorba* a *Index*. Oficiální ideologii tehdejší liberální demokracie zastával podle Meda prohraný státotvorný střed, jehož zastánci jako Karel Čapek, Ferdinand Peroutka, František Langer, Josef Kopta či Božena Benešová publikovali zejména v *Lidových novinách* a *Přítomnosti*. Třetí model představovala opoziční pravice postavená na nacionálním principu. K tomuto konzervativnímu modelu se vztahovala část starší literární generace v čele s Aloisem Jiráskem, J. S. Macharem a Arnoštem Procházkou. Do radikálního časopisu *Fronta* přispívali Karel Horký, Lev Borský a Viktor Dyk, jehož názory na státní umělecké ceny byly – podobně jako články dalších pravidelných komentátorů státních ocenění jako Miloslava Hýska či J. O. Novotného – publikovány například i v *Národních listech*. Dále bychom sem mohli zařadit spisovatele publikující v tiskovém orgánu agrární strany deníku *Venkov*, z nichž jsou pro naše téma významní Josef Knap, Jaroslav Hilbert a František Křelina. K témuž modelu lze přiřadit literární týdeník *Lumír*, kam psal například Arne Novák, a *Moderní revue* s Jiřím Karáskem ze Lvovic, Janem Opolským a Arnoštem Procházkou. Konečně poslední model lze vztáhnout na osobnosti a tribuny katolické literatury,¹²⁵ mezi nimiž nacházíme ke státním cenám velmi kritického Jaroslava Durycha s čtrnáctideníkem *Rozmach*, ale také pisatele, kteří se ke státním cenám vyjadřovali v hlavním tiskovém orgánu lidové strany, v deníku *Lidové listy*.

Pro třicátá léta pak Jaroslav Med razil tezi o střetu ideových linií literárního života, které těmto modelům odpovídaly a vyhraňovaly se ostře proti sobě. Linie „revolučně-novátorská“ se tak podle tohoto literárního historika stavěla proti linii „tradicionalisticko-katolické“, „liberálně-univerzální“ proti „nacionální“, případně se „v různých vývojových fázích“ spojovaly do dvou bloků. Jeden tvořila liberální linie s revolučně-novátorskou, druhý katolicko-tradicionalistická s linií nacionální. „Vše bylo podřízeno vědomí, že kapitalistický svět nelze renovovat starými postupy,“ napsal Med, „že nelze smířit liberální individualismus s kolektivitou bez vůle sloužit nějakému nadosobnímu cíli. A nadosobním cílem mohl být Bůh, národ nebo sociální třída, [...]“ (Med, 2010, s. 32–33)

¹²⁵ Katolickou literaturu jako sociálně-kulturní útvar, jako kontrakulturní útvar vyčleňující se z moderní kultury v reakci na její sekularizaci, popsal Martin Putna v knize *Česká katolická literatura v kontextech* (1918–1945) (Praha, 2010).

Politicky motivovaný kritický až útočný tón se začal v tiskovém ohlasu státních cen více projevovat v roce 1929, a to v souvislosti s rozkolem uvnitř toho, co Med nazývá revolučně-novátorskou linií meziválečného literárního života. V levicově orientovaném tisku bylo zpočátku vyjádřeno podivení, že laureáti Josef Hora s básnickou sbírkou *Deset let* a Vladislav Vančura s románem *Poslední soud* obdrželi státní ocenění, když ještě v nedávné době jako členové komunistické strany stáli v opozici proti liberálnědemokratické republice. Komentátoři nezapomínali připomenout Horovo odmítnutí státní ceny z roku 1924. V další rovině levicové reflexe se jednalo o povzdech, že aktem přijetí státní ceny spisovatelé zradili zejména sami sebe. Poté už jen následovaly útočné glosy proti laureátům i porotcům, které se nesly v podobném duchu jako následující citace z kulturně-politického měsíčníku *Index*, kam přispívala moravská levice. „Musí zde vždy nezbytně býti kádr dobrých kamarádů, kteří tlačí, nebo trošku politické protekce, jež je dnes také již daleko vážnějším ‚kulturním‘ faktorem, než všechny vnitřní umělecké a duchovní hodnoty dohromady.“ (Jr., 1929, s. 3)

Šlo o rok, kdy Josef Hora obdržel státní cenu za sbírku *Deset let* a Vladislav Vančura za román *Poslední soud*, a také o rok, kdy oba podepsali tzv. *Manifest sedmi* proti bolševizaci komunistické strany. Proti převzetí strany Klementem Gottwaldem a jeho skupinou se s letákem *Spisovatelé komunisté komunistickým dělníkům* (Hora a kol., 1970, s. 47–48) ohradilo sedm spisovatelů: iniciátorem vystoupení byl Ivan Olbracht, mimo Horu a Vančuru manifest dále podepsali Olbrachtova partnerka Helena Malířová, Stanislav Kostka Neumann, Jaroslav Seifert, Marie Majerová. Všichni byli vyloučeni z Komunistické strany Československa a záhy následovala odpověď *Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“* (Teige a kol., 1970, s. 54–55), k němuž se připojili spisovatelé nadále setrvávající u podpory komunistické strany, například Vítězslav Nezval, Julius Fučík, František Halas, Bedřich Václavek, Jiří Weil či Karel Teige.

Právě Teige byl zároveň autorem jednoho z mnoha článků, které zpochybňovaly udělení ceny Vančurovi a Horovi na základě jejich politických postojů. Podle Teiga šlo vlastně o odměnu za jejich odpadnutí od komunistického hnutí: „[...] jsou odměněni státní cenou téhož roku, kdy podepsali spisovatelský projev proti komunistické straně. Této pocty nedostává se jim ovšem po prvé. Jos. Hora, tehdy redaktor ‚Rudého Práva‘ byl poctěn cenou již před několika léty za básnickou sbírku ‚Itálie‘. Tehdy jednal tak, jak je to pro komunistu samozřejmé: odmítl.“ (Tge [= Teige, Karel], 1929, s. 44–45)

Zde Teige mylně uvedl Horovu sbírku *Italie* z roku 1925, zatímco básník státní ocenění nepřijal za sbírku *Bouřlivé jaro* ještě před jeho udělením v roce 1924. Teige pokračoval dále dehonestujícím příkladem ze stejného ročníku o Vančurovi, kterému se podle něj dostalo „již jednou jakési zbytkové a odpadkové, mimořádné státní ceny za román ‚Pekař Jan Marhoul‘, kterou tehdy, k našemu překvapení, přijal. Letos, za okolností zvláště choulostivých, oba ceny beze všeho přijali. U Josefa Hory to dnes, kdy Melantrich se stal bratrem jeho srdce, nepřekvapuje. [...] Avšak to, že V. Vančura uznal za vhodné se tomuto rozhodnutí pokorně podřídit, že dovedl spolknout poctu, stavící jeho dílo na roveň takovému ‚Plukovníku Švecovi‘, zdá se nám trapně nedůstojné“ (tamtéž).

I v dalším levicově orientovaném tisku nalezneme vyjadřování podivení nad tím, že oba laureáti obdrželi státní ocenění, když ještě v nedávné době jako členové komunistické strany stáli v opozici proti liberálnědemokratickému řádu republiky. Aktem přijetí státní ceny měli podle pisatelů tito autoři zradit zejména sami sebe. Případ levicové kritiky Vančury a Hory nebyl projevem zápasu ideových linií, jak jsme je nastínili v modelu Jaroslava Meda, ale odvíjel se přímo uvnitř této revolučně-novátorské linie, kdy docházelo ke konfliktu radikálně socialistických proudů.

Dalším ročníkem státních uměleckých cen, kdy rozložení tiskového ohlasu určovala stranická politika, se stal ročník 1932, v němž ocenění obdržel František Halas. Toho, že jsou státní ceny vtahovány do stranicko-politických soubojů, si tehdy povšiml týdeník *Čin*: „Ale udělení státních cen mělo letos ještě jeden nový odstín. Bylo po prvé nepokrytě posuzováno z politického hlediska, byť dosud trochu zmateného a nejasného.“ Z pravicového ohlasu byla zmíněna glosa z *Venkova* ([Nepodepsáno], 1932, s. 3), která se stavěla proti oceňování levicových autorů: „Tak se agrární deník, mluvě o naježené levici, pozastavil nad skutečností, že státní cena na oslavu národního osvobození je udílěna těm, jimž tento stát je jen terčem útoků.“ (R., 1932, s. 257) Zároveň byla v *Činu* reflektována i druhá poloha, kdy „naproti tomu dva mluvčí pravice, Miroslav Rutte a Edmund Konrád, vřele se ujali levicového Nezvala, jenž cenu nedostal, proti levicovému Halasovi, jenž cenu dostal“ (tamtéž). Celá situace byla dokreslena i z pohledu krajní levice, jež se vyjadřovala k laureátům, kteří byli členy komunistické strany: „A v tom, jak komunistický deník pražský, přemítaje, že od doby, kdy bylo ze strany vyloučeno sedm spisovatelů, dostali státní cenu postupně vyloučení komunisté Hora, Vančura a Majerová, označil tuto skutečnost za ‚pokus státu korumpovat levé spisovatele‘“

a vyslovil své odmítnutí dříve, než budou následovat vyloučení komunisté Malířová, Seifert, Neumann, Olbracht. Vzpamatoval se právě včas, neboť přes všechnu bdělost jeho znalců literatury bylo dílo nevyločeného Františka Halase „shledáno měšťáckým státem dost státotvorným, aby dostalo státní cenu.“ (tamtéž) Doplňme, že z komunistů vyloučených po bolševizaci strany získali státní ocenění Ivan Olbracht hned v následujícím ročníku 1933 za román *Nikola Šuhaj loupežník* a Jaroslav Seifert v roce 1936 za básnickou sbírku *Ruce Vemušiny*.

Jak se v průběhu třicátých let měnila společenská atmosféra zejména v důsledku velké hospodářské krize, pocíťované jako důsledek selhání liberalismu, ale i mezinárodního dění – rozvoje fašismu v Itálii, nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu či vypuknutí občanské války ve Španělsku – i v tiskové reflexi státních cen se začala projevovat polarizace literárního života, tendence ke střetávání dvou bloků, jak o nich psal Jaroslav Med, liberální spojená s revolučně-novátorskou (socialistickou) proti tradicionalistické inklinující k nacionální ideové linii. Předmětem zájmu tisku se v tomto kontextu stalo oceňování spisovatelů ze socialistické levice.

V periodikách můžeme v této době mnohem častěji zaznamenat chválu rozhodování porot, s čímž se ve dvacátých letech téměř nesetkáváme. Když v roce 1934 získal státní cenu Vítězslav Nezval, využil toho komunistický tisk ještě i k výpadu proti instituci státních cen jako takové. To, že si Nezval musel na cenu tak dlouho počkat, vyložily například *Haló noviny* jako svědectví o tom, „jak neprůbojnou, kulhavou funkci tato instituce má, když její rozhodnutí jsou vázána často hledisky politickými a oficiálními zájmy“ ([Nepodepsáno], 1934, s. [3]). I komunistická kulturní publicistika nicméně musela konstatovat, že se něco mění, že některé překážky, které dosud stály vyznamenávání čelných kulturních činitelů komunistického hnutí v cestě, ustupují. Otázkou bylo, proč se tak děje. *Tvorba* měla za to, že jde o důsledek umělecké převahy „zoufalého úpadku pravičácké tvorby“, toho, že „všechny opravdové umělecké činy“ se soustřeďují na levici, což už ani státní cena nemůže přehlížet. ([Nepodepsáno], 1934, s. 392) V podobném duchu se nesl komentář Josefa Rybáka v *Haló novinách*: „V řadě uplynulých let ani jednou neobešlo se jednání poroty, aniž by při nich nepadlo jméno Vítězslava Nezvala. A byly to důvody mimoliterární, takřka politické, které zabraňovaly tomu, aby porota přiřkla cenu některým z básnických děl Nezvalových. Není jistě bez zajímavosti, že právě letos uprostřed vzrušených debat o literatuře pravé a levé,

jest dávana státní cena tak typickému representantu ‚literatury levé‘, jakým jest Vítězslav Nezval. Nelze věřiti, že by ty politické důvody, které v letech minulých bránily tomu, aby dílo Nezvalovo bylo poctěno státní cenou, letos odpadly. Ale situace je taková, že takovéto překážky musí ustoupiti stranou, má-li se bráti ohled na hodnoty básnického díla. Měl-li býti letošní státní cenou odměněn básník za hodnotné dílo, muselo se spolknouti to, že tento básník je vůdčí osobností kulturní levice, že se hlásí k marxistickému světovému názoru a k třídnímu boji proletariátu.“ (Rybák, 1934, s. [4])

Nejvyhrocenější politicky motivované polemiky ohledně státních uměleckých cen se odehrály v roce 1936, kdy se laureáti ve většině případů rekrutovali, v terminologii Jaroslava Meda, z revolučně-novátorské linie. V *Rudém právu* to Rybák opět vyložil jako výsledek umělecké převahy kulturní produkce spojené s radikálním socialismem, vyzdvihl však současně „chvályhodnou statečnost“ poroty, která neustoupila, jeho slovy, teroru „krajní pravice“: „Umělecká porota se neohlížela na to, bude-li reakční demagogie posuzovat výsledky podle politického klíče a nebrala v úvahu žádné jiné zřetele než umělecké.“ (–á– [= Rybák, Josef], 1936, s. 6)

Co se však z jedné strany jevilo jako odpolitizování státních cen, z opačné strany se zdálo jako pravý opak. Podle *Národních listů* byla ve svém složení zpolitizována už sama porota pro státní ceny za umění slovesné, která byla „skutečně skrz na skrz socialistická“, takže ceny, jak to odpovídá „dnešnímu stavu uměleckých poměrů v Československu“, přírkla „zase socialistům“ (Novotný, 1936, s. 11). V důsledku toho státní cenu dostali „sociální demokrat a redaktor ‚Práva lidu‘ Jaroslav Seifert, český socialista a zaměstnanec ‚Melantricha‘ Egon Hostovský, komunista a redaktor ‚Rudého práva‘ Laco Novomeský a do nedávna magnus protector pokrokové levice socialista F. X. Šalda“ (tamtéž). Podle J. O. Novotného, který byl autorem článku v *Národních listech*, byla navíc názorově (socialisticky) jednostranná porota, v tomto případě ve složení Antonín Grund, František Götz, Emil Boleslav Lukáč, Karel Toman a Antonín Veselý, vybrána názorově jednostranným úředním aparátem: „Dalšími dvěma socialisty, jimiž jsou sekční šéf dr. Zdeněk Wirth a vrch. odb. rada Petr Kříčka, [...] v ministerstvu školství a národní osvěty vedeném – českým socialistou dr. Emilem Frankem.“ (tamtéž)

Na citovaný Novotného článek, ale i na ještě vyostřenější reakce, které byly publikovány v *Lidových listech* (pod pseudonymem M. K., některými zdroji autorství připisováno Miloši Krejzovi) a v *Národním středu* (pod pseudonymem J. H., některými

zdroji autorství připisováno Josefu Hutterovi), odpovídal týdeník *Tvorba* stejně útočnou rétorikou: „Ti, kdo o cenách rozhodli, jsou bezpečně ochráněni proti výtkám stranickosti: odměnili básníky a umělce, nikoliv politické straníky. Není přirozeně bez významu, že jde letos většinou o **mladé** umělce. Stejně hluše tedy vyzní křik jedné strany o ‚kulturní bolševizaci‘; naprostá neschopnost, nevzdělanost a tvůrčí impotence, které jsou organickým znakem fašistické pravice, musí se smířit se svým osudem odpadku na kulturním smetišti.“ (kol., 1936, s. 719 [zvýrazněno autorem])

O ročník později – v roce 1937 byly státní ceny uděleny naposledy – se předmětem kritiky stal román *Puklý kámen* od Františka Křeliny, jemuž podle komentátorů z tribun socialistické či komunistické levice nedopomohly k vyznamenání od státu jeho umělecké kvality, ale jeho příslušnost k ruralismu jako literárnímu projevu agrární ideologie. Podle Václava Běhouneka ministr cenu Křelinovi udělil „v zájmu koaličního klidu“. V týdeníku *Nová svoboda* Běhounek napsal: „Tady byla státní cena znevážena stranicstvím (mylně se říká politikou), které bezostyšně vydává za díla zralá k státní poctě, romány průměrné. Ruralismus se tu opět prokázal méně jako směr literární, ale zato více jako směr literární stranické politiky.“ (b. [= Běhounek, Václav], 1937, s. 443) Ve stejném duchu vyzněl i Pišův komentář v deníku *Právo lidu*: „Tím naléhavější pochybnosti zato vznikají nad rozhodnutím o čtvrté ceně udělené F. **Křelinovi**, čelnému představiteli t. zv. **ruralistické** skupiny, která v souvislosti s agrární ideologií pěstuje kult pudy.“ (AMP. [= Piša, Antonín Matěj], 1937, s. 5 [zvýrazněno autorem])

Částí literární veřejnosti byla celková politizace diskurzu státních cen odmítána, a to ve jménu původního ideálu nejvyššího literárního ocenění vyzdvihujícího hlavní hodnoty národní literatury i ve jménu moderního ideálu uměleckého díla překonávajícího svá politická či ideologická východiska. Byl to Arne Novák, kdo se nad aktuálním směrem debat o státních cenách vyjádřil v tom smyslu, že je mu úzko z „toho pustého zpolitizování našeho kulturního a literárního života“ (Novák, 1936, s. 102). „Upírám právo zasahovati do veřejné diskuse o věcech národní vzdělanosti lidem,“ psal Novák, „kteří místo aby vážili dílo, prozkoumávají legitimaci politické strany“ (tamtéž). V *Listech* vyšel v roce 1936 rozsáhlý článek Josefa Skály, který si povšiml, že kampaň (jejímž terčem byli v tomto ročníku literáti levice) „míří proti **osobám** autorů, nikoli proti odměněným **dílům**. [...] Z autorových **politických** názorů dospívají invektivy k odmítání jeho **díla literárního** a jeho kvalit.“ (Skála, 1936, s. 341–342 [zvýrazněno autorem])

Bez ohledu na to, z jakých pozic jsou podobné kampaně vedeny, vycházejí ze stejných ideových motivů: „Její původci jsou přesvědčeni, že stát má podporovat jen takové umění, které evidentně a přímo hoví nebo slouží jakési oficiální pravověrné politické doktríně, za jejíž mluvčí se autoři výtek prohlašují, a že má stát ignorovat umění a umělce, u nichž jejich politické přesvědčení nebo intence jejich díla nejsou s hlediska politického režimu státního nebo s politického hlediska kritikova zcela spolehlivé.“ (tamtéž)

Závěr

Tématem předložené disertační práce byly státní umělecké ceny v období první republiky. Náš zájem směřoval primárně na obor literatury a výběrově jsme výklad doplňovali o dramatický obor, problematiku státních hudebních cen jsme do naší práce nezahrnovali s výjimkou přehledů laureátů a porotců, které jsme z archivních pramenů sestavili do příloh. Práci jsme vystavěli na úvodní teoreticko-metodologické kapitole, která nám poskytla pozadí pro výklad v dalších kapitolách. Ty jsme strukturovali od pojednání o ministerstvu školství a národní osvěty, které bylo byrokratickým centrem státního oceňování, přes kapitoly o samotné instituci státních uměleckých cen a o problematice oceňování tvůrců jiné než české národnosti. Závěrečnou kapitolu jsme věnovali reflexi cen v dobové publicistice.

V **úvodní kapitole**, v níž jsme představili teoretická a metodologická východiska, jsme se zaměřili na tři hlavní inspirativní zdroje k tématu naší disertační práce. K prvorepublikovým státním uměleckým cenám jsme přistoupili z pozic sociologie literatury, v níž jsme vycházeli zejména z monografie Jamese F. Englishe *Ekonomie prestiže*. Proto jsme poskytli náhled do Englishova promýšlení kulturních vyznamenání jako nástrojů pro distribuci prestiže (symbolického kapitálu). Umělecké ceny vnímá jako strukturované instituce, jež jsou utvářeny v rámci stratifikovaných systémů dalších cen a podléhají vlastním strategiím a pravidlům. Nedílnou součástí mechanismů okolo ocenění jsou nejrůznější zainteresovaní aktéři od organizátorů přes porotce a laureáty až po novináře. Vyložili jsme Englishovy argumenty proti obecně panujícímu názoru, že kulturní pole je přesyceno nejrůznějšími cenami. Dále jsme věnovali pozornost cenám fungujícím na třech hlavních osách (společenské, institucionální a ideologické) a zabývali jsme se spojitostí mezi vyznamenáními a formováním vkusu. Následně jsme představili důležitou roli veřejného diskurzu o cenách, který je typicky polarizovaný, podle Englishe je negativní diskurz podstatným charakteristickým rysem kulturního oceňování. Prostřednictvím médií se ceny stávají rovněž užitečným nástrojem propagace kulturních výkonů, jejíž součástí jsou i skandály, které nemají pouze negativní důsledky, jsou součástí pozornosti, která je cenám věnována.

Z Englishova pojetí kulturních vyznamenání (s výběrovým přihlédnutím k některým kategoriím a pojmům Pierra Bourdieu) jsme se rozhodli pro náš disertační projekt implicitně uplatnit zejména přístup k různým formám kapitálů, přičemž se do popředí dostávala problematika ekonomické formy kapitálu. Jako podnětné východisko jsme rovněž shledali náhled na diskurzivní aparát, jenž je nedílnou součástí instituce kulturních cen a který pro nás představuje polarizovaný ohlas v dobovém tisku.

Druhé východisko pro náš disertační projekt jsme našli v přehledové studii o českých literárních cenách Pavla Janáčka a Jiřího Trávnička. Tento text nám poskytl historický rámec pro výklad prvorepublikové státní ceny a jejího místa v soustavě kulturních vyznamenání. Z této studie jsme vyzdvihli zejména myšlenku dlouhodobého hledání národní literární ceny a její etatizace po vzniku Československé republiky. Inspirativní pro nás dále byly doklady sporů, které se již před vznikem státních cen vedly o autonomii laureátů i porotců na politické reprezentaci a o konfliktech zájmů při udělování cen, neboť oboje považujeme za téma klíčové i pro naši disertační práci.

Jako třetí zdroj podnětů jsme zvolili práce Mileny Bartlové k problematice vztahu státu a umění, v nichž tato autorka nabídla pojetí reprezentace Československa skrze výtvarné umění, architekturu a vizuální kulturu. Její rozlišení dvou rovin takové reprezentace pomocí adjektiv „reprezentační“ a „reprezentativní“ otevírá důležitý pohled na samotnou instituci státních cen. Konflikt státní a národní identity, jehož příznačnost pro mnohonárodnostní Československo mezi válkami Bartlová ukazuje, se do disertační práce promítal v několika rovinách tam, kde jsme se zabývali udílením státních uměleckých cen Slováckům, Němcům a Maďarům.

Naše zjištění k teoreticko-metodologickým východiskům chceme nastínit u shrnutí nejpodstatnějších momentů jednotlivých kapitol tohoto závěru.

Cílem našeho disertačního projektu bylo postihnout primárně administrativní aspekty udělování státních cen v meziválečném Československu, z toho důvodu jsme ve **druhé kapitole** přistoupili k výkladu o ministerstvu školství a národní osvěty i o pokusu oddělit od něj samostatné ministerstvo krásných umění, a to v období prolnutí literárního a politického pole, kdy se čeští a slovenští spisovatelé a spisovatelky po vyhlášení samostatnosti aktivně zapojovali do výkonu zákonodárné moci v Revolučním národním shromáždění. Tímto tématem jsme navázali na tezi Mileny

Bartlové o zapojení umělecké sféry do budování státu a transformovali jsme ji na situaci, kdy se aktéři literárního pole přímo podíleli na konstrukci Československa. Nedělo se tak pouze na této nejvyšší úrovni parlamentu, ale i v rovině úředního aparátu státní správy.

Problematiku pronikání literárního pole do byrokratického aparátu jsme dále podpořili výkladem o odboru národní osvěty a o jeho klíčových osobnostech, přičemž tento odbor měl mimo jiné v gesci státní umělecké ceny. Jako prvního jsme představili filozofa Františka Drtinu, který na jednotlivé pozice v úředním aparátu ministerstva prosazoval znalce z prostředí příslušných oborů. Jeho krátké, ale pro směřování československé kulturní politiky důležité působení bylo zároveň obdobím, kdy existovaly poradní sbory tvořené zástupci příslušných uměleckých oborů, v případě státní ceny za literaturu to byli spisovatelé a spisovatelky. Dále jsme se věnovali dramatikovi a divadelnímu režisérovi Jaroslavu Kvapilovi, jenž vedl odbor národní osvěty v jeho počátcích a byl sám dokladem tendence prosazování znalců bez úřednické zkušenosti na ministerské posty, a dále jeho zástupci Zdeňku Wirthovi, odborníku na památkovou péči, který měl mj. významný podíl na promyšlení organizace celého odboru národní osvěty již během roku 1918. Po Kvapilovi byl však na pozici sekčního šéfa jmenován zkušený úředník bez umělecké expertizy Antonín Setunský, což vyvolalo uvnitř úřadu odpor, neboť to bylo vnímáno jako jistý návrat k byrokratické praxi monarchie. Setunský nakonec v roce 1923 z postu odstoupil. Tento rok pro nás rovněž představuje jeden z mezníků v historii státních uměleckých cen. Po kauze mezi Wirthem a Setunským již nedocházelo k žádným personálním otřesům na tomto odboru, tuto stabilizaci na úrovni personálního složení vnímáme jako důležitý faktor pro následnou zjevnou stabilizaci agendy odboru, s čímž úzce souvisel i počátek procesu ustalování organizace státních ocenění, jemuž jsme věnovali navazující kapitolu. Zároveň na příkladu prosazování odbornosti v úřednickém aparátu, který považujeme za charakteristický rys transformace ministerstva školství a národní osvěty v první republice, jsme si připravili kontext pro pochopení pozice a role aktérů literárního pole (Jindřich Vodák, Stanislav Lom) v byrokratickém poli státní péče v oblasti písemnictví, jež spravovalo i státní umělecké ceny.

Opačný směr vlivu ve vztahu státu a umění jsme ukázali v poslední části druhé kapitoly, kde jsme se věnovali nástinu těch složek kulturní politiky, které ovlivňovaly literární pole. Otázky kultury (literaturu, divadelnictví, výtvarné umění a hudbu) mělo

v gesci druhé oddělení. Do jeho agendy spadala jak příprava legislativy, tak zejména udělování subvencí nejrůznějšího typu od starobního a invalidního pojištění spisovatelů a umělců přes státní životní příspěvky (penze) a stipendia pro spisovatele a novináře po podporu literárních korporací a nepřímou podporu literárních děl. Do této oblasti patřila právě i organizace státních uměleckých cen. Pomocí krátkých sond jsme nahlédli do fungování úřadu a uvedli příklady etatizované finanční podpory směřující do literárního pole, jako o ní psal Pavel Janáček. Jeho tezi jsme těmito sondami prohloubili a zároveň jsme na příkladech rozpočtů odboru národní osvěty nastínili pozici státních cen, které oproti sociální podpoře spisovatelů prostřednictvím pojištění a penzí či subvencím literárním spolkům představovaly nejnižší rozpočtovou položku. Přesto i v období největší hospodářské krize v roce 1932, kdy například zanikla cestovní a studijní stipendia, zůstaly státní ceny zachovány, i když v redukované podobě, což podle naší interpretace poukazuje na důležitou roli, kterou hrály ve státní kulturní politice směřované do literárního pole.

Ve **třetí kapitole** přibližujeme psaná (statut) i nepsaná (praxi) pravidla, jimiž se řídila organizace, vnitřní procesy a udílení státních ocenění. Vývoj těchto pravidel jsme sledovali v jeho stabilizaci i proměnách, na něž měla nemalý vliv reflexe odborné veřejnosti v dobovém tisku. První část kapitoly se podrobně zabývá statutem i jeho postupnými variantami, a to v kontextu vyjednávání, která o nich vedli zainteresovaní aktéři. Tímto výkladem jsme podpořili pojetí Jamese F. Englishe, který vnímá kulturní ceny jako strukturované instituce, jež jsou obklopeny příznačným diskurzivním aparátem a typickými modely jednání aktérů, kteří se na organizaci a udílení ocenění podílejí.

Pozornost jsme věnovali úpravám kategorií, výši a roli finanční prémie a s tím související frekvenci (periodicitě) udílení, čímž jsme pokračovali na pozadí konceptu o důležité roli ekonomické formy kapitálu v rámci udílení kulturních ocenění. Na této problematice jsme ukázali jednak kontinuální negativní ohlas, který vzbuzovala finanční prémie, ale zároveň jsme poukázali na souvislost mezi výší peněžní odměny a vnímáním prestiže cen odbornou veřejností. Toto propojení jsme ještě podrobněji osvětlili na srovnání státních uměleckých cen s nástupem nakladatelských cen ve třicátých letech, které disponovaly několikanásobně vyššími prémie. Snížení prestiže státních ocenění skrze kritiku jejich odměn a tím narušení jejich dominantního postavení v hierarchii literárních cen je v souladu s pojetím Pavla Janáčka a Jiřího Trávnička o historickém

pohybu v soustavě literárních vyznamenání, kdy se jednotlivá ocenění navzájem ovlivňují.

Součástí této části kapitoly byl rovněž výklad o oceňování celoživotního díla, popřípadě možnosti ceny udělit in memoriam, či neudělit vůbec. U státních cen došlo k neudělení jen v ojedinělém případě Jaroslava Hilberta, kdy navržená divadelní hra *Kolumbus* nesplňovala podmínku prvního provedení ve vymezeném období pro ročník 1924. Zaznamenali jsme jednoznačnou tendenci ceny udílet než neudílet, čímž se potvrdila i jedna z Englishových tezí, že kulturní ceny převážně tíhnou ke svému udělování. Naopak se nám nepotvrdilo pojetí Pierra Bourdieua, v němž by neudělení vyznamenání vedlo k navýšení svého vlastního symbolického kapitálu (prestiže), tuto strategii jsme u státních cen nezaznamenali.

Na zmíněné byrokratické omezení jako překážku k ocenění Jaroslava Hilberta jsme navázali další rovinou v těchto limitujících podmínkách statutu, a to usnesením o maximálním počtu cen, jež mohly být uděleny jedné osobě. Tuto problematiku jsme vyložili na polemice mezi Viktorem Dykem a F. X. Šaldou, která nám mj. ukázala, jak se státní ceny vymezovaly vůči dosavadním literárním vyznamenáním (výroční ceny České akademie). Státní ocenění totiž se vznikem první republiky obsadila pozici hlavní národní literární ceny, kterou do té doby zaujímaly právě pocty akademie.

Ve druhé části kapitoly jsme se zaměřili na sestavování porot a na snahy aktérů zevnitř literárního pole (zejména z řad zástupců literárních korporací) podílet se na něm. Tuto tendenci jsme doložili návratem k problematice poradních sborů zavedených Františkem Drtinou, tentokrát na konkrétním příkladu jejich zániku se zdůvodněním ministerského odborného referenta o jejich nepotřebnosti, což jsme interpretovali jako nárůst sebevědomí stabilizující se instituce státních ocenění. Výkladem o nenaplněném pokusu o obnovení těchto sborů iniciovaném K. M. Čapkem-Chodem jsme podpořili naše tvrzení o úsilí členů literárních korporací se větší mírou podílet na chodu státních cen.

Do této kapitoly jsme zahrnuli i exkurz ke specifickým divadelním porot, který dal nahlédnout do problémů vyplývajících z pragocentrismu a geografických omezení, kterými byla jejich činnost limitována. Pozornost jsme věnovali i problematice autonomie, kterou jsme demonstrovali na mikropohledu do jednání porotců v ročníku 1931, kdy ministr poprvé doporučil odborné porotě znovu projednat návrh na ocenění, a to knižní básně Petra Bezruče *Stužkonoska modrá*. Toto narušení pocitu autonomie

poroty jsme ukázali zejména na vyostřené reakci porotce Arna Nováka. Zároveň nám tato sonda poskytla vhled do dalších mimouměleckých faktorů vstupujících do rozhodování o laureátech, neboť porotci zvažovali dosavadní udělení či neudělení ceny, v případě Josefa Hory možnost opětovného odmítnutí státního ocenění (jak učinil v roce 1924), dále roli celoživotní tvorby či oproti tomu mládí autora, u něž se předpokládala další hodnotná tvorba. V této sondě jsme se dotkli i problematiky konvenčnosti v rozhodování porotců, kteří zavrhlí ocenění básnické skladby *Mezopotamie* od Richarda Weinerja z důvodu nesrozumitelnosti pro širší čtenářské publikum, na tuto tendenci jsme poukázali i v předchozím ročníku 1930 při jednání porotců o poezii Vítězslava Nezvala. Tím jsme transformovali tezi Mileny Bartlové o významné roli tradice ve vizuálním umění a architektuře v reprezentaci státu, která se podle ní mj. projevovala i v konvenčním rozhodování porot při státních uměleckých zakázkách.

Čtvrtou kapitolou jsme otevřeli problematiku konfliktu státní identity a národních identit v multietnickém Československu, již dříve předznamenané v poznámkách k metodologii projektu dle Mileny Bartlové. Projevy napětí mezi národními identitami a státní identitou byly charakteristickým rysem první republiky. Proklamovaný rovný přístup k literární tvorbě všech občanů Československa ve státních uměleckých cenách narážel na určité limity. Věnovali jsme se postižení specifík doprovázejících udělování státních cen slovenským autorům, popsali jsme konstituování zvláštní státní ceny pro slovenská díla, směrem k veřejnosti příznačně maskované jako součást cen společných a jednotných. Detailní vhled do rozhodování o slovenském laureátovi v ročníku 1930 nám mj. opět ukázal mimoumělecké faktory vstupující do jednání porot a jejich politizaci v kontextu jednání parlamentu (interpelace Martina Rázuse, čelného představitele slovenského autonomismu, směřovaná na tehdejšího ministra školství a národní světy Ivana Déreera). Tuto část kapitoly jsme završili nástinem debat z roku 1932 ohledně dodržování kvóty pro minimálně jednoho slovenského laureáta během období hospodářské krize.

Dále jsme přesunuli pozornost k problematice národnostních menšin, přičemž jsme se zabývali zejména oceňováním československých Němců. Ke sporu, zda vůbec mají být za svou literární tvorbu státní cenou vyznamenáváni, jsme připomněli polemiku mezi Viktorem Dykem a F. X. Šaldou. Jako stěžejní překážka vyznamenávání menšinových literatur nám z pramenů vyloupila teritoriální podmínka, pevně zakotvená

ve stanovách státních cen. Toto problematické ustanovení nedovolovalo ocenit díla vydaná mimo hranice Československé republiky, což značně komplikovalo, až znemožňovalo vzít v úvahu valnou většinu knižní produkce německých autorů z Československa, kteří své knihy vydávali v nakladatelstvích v Německu či Rakousku. Ani po zavedení státní ceny za díla a výkony v německém jazyce (1928) nebylo od této podmínky opuštěno, pouze došlo k jejímu rozvolnění, v úvahu mohly být brány překlady, a to i časopisecké (příklad ročníku 1929, v němž byl oceněn E. G. Kolbenheyer za cyklus lyrických básní *Die Albsonate* z německého časopisu *Witiko*). Stejně problémy později provázelo oceňování literární tvorby dalších menšin (r. 1937 byla poprvé udělena cena maďarská, na rok 1938 proběhly přípravy porot na polské a rusínské ocenění).

V **závěrečné kapitole** jsme se věnovali obrazu státních uměleckých cen v dobovém periodickém tisku. Některá témata se v literárním, kulturním i denním tisku průběžně vracela po celé období první republiky, například odmítání ceny (poprvé Josefem Horou v roce 1924), v jiných aspektech se přijímání ceny v průběhu let proměňovalo. Úspěšné fungování státních ocenění z hlediska vytváření prostoru pro debaty o dobové literární produkci jsme doložili na nástinu několika anket okolo těchto cen, čímž jsme potvrdili Englishovo pojetí cen jako ideálního nástroje pro „rozhýbání“ diskuzí v oblasti kultury. Zároveň jsme na základě této sondy došli ke zjištění, že oceněná díla i užší výběry korespondovaly s dobovým vkusem respondentů jak z řad literárních odborníků, tak i širší čtenářské veřejnosti.

Ve dvacátých letech podle našeho výkladu byla stěžejním tématem příslušných článků sama instituce státní ceny, okolo let 1923, 1926, popřípadě 1931 docházelo k rozsáhlým polemikám o statutu cen, o tom, podle jakých pravidel a za co mají být udělovány, což nám opět potvrdilo výše zmíněnou interpretaci J. F. Englishe o cenách, jež podporují literární komunikaci o aktuálním dění v literárním poli. Do tohoto okruhu spadá i tisková aféra okolo odborného referenta Jindřicha Vodáka, který se vzhledem k svému souběžnému působení v roli ministerského úředníka a literárního či divadelního kritika nacházel v konfliktu zájmů. V této sondě se nám nepotvrdila jedna z klíčových Englishových tezí o skandálu jako ideálním prostředku pro výrobu celebrit, obecně můžeme konstatovat, že tento fenomén zviditelnění a navyšování symbolického kapitálu prostřednictvím kritického ohlasu jsme v reflexi státních cen zaznamenali pouze okrajově, a to v souvislosti s odmítnutím či nepřijetím ceny.

Ve třicátých letech tato procedurální či institucionální problematika ustoupila do pozadí a hlavní publicistické diskuze i střety se odehrávaly kolem politických postojů osob, kterým byla cena udělována, případně které ji udělovaly. Připomněli jsme proto některé útoky v tisku vztažené ke stranické příslušnosti jednotlivých laureátů a aplikovali na ně výklad o liniích českého literárního života od Jaroslava Meda. Zdá se přitom, že spory o laureátech ve třicátých letech probíhaly stále více po linii štěpení mezi liberálně-revoluční a konzervativně-nacionální linií. Postupnou eskalaci polarizace v dobové publicistice jsme sledovali v několika ohniscích u ročníků 1929 – případ Josefa Hory a Vladislava Vančury, 1932 – laureátství Vítězslava Nezvala, 1936 – vrchol tiskových útoků téměř na všechny nositele státního ocenění tohoto ročníku a 1937 – kritika laureátství Františka Křeliny.

Při promítnutí prvorepublikových státních uměleckých cen na Englishovo pojetí tří hlavních os pro dosahování kulturních cílů jsme dospěli k závěru, že na společenské ose, která představuje kulturní události a akce okolo vyznamenání, a to zejména ceremonie při předávání cen, státní ocenění nefungovalo podle Englishova modelu, právě z důvodu absence těchto prvorepublikových ceremonií. To ale neznamená, že by se státní ceny na této ose vůbec nepohybovaly, neboť jejich organizace i udílení vyvolávaly opakované pořádání veřejných debat, při nichž vznikal prostor pro navazování rozličných společenských kontaktů, formování veřejného mínění či prosazování určitého kolektivního zájmu. Na institucionální ose se státní ocenění z našeho pohledu uplatňovalo úspěšně, posilovalo svou legitimitu a autoritu prostřednictvím ovlivňování mínění o tom, co by mělo být dobově v literárním poli uznáno a oceněno. Státní ceny fungovaly rovněž na ideologické ose, kdy podporovaly kolektivní víru v umění jako něco nadřazeného, přičemž napomáhaly udržovat víru v autonomii literárního pole, byť s částečnými limity vycházejícími z byrokratické složky této instituce.

Při výkladu o dějinách státních uměleckých cen jsme dospěli ke zjištění, že prestiž literární ceny ovlivňovaly nejen naprosto zjevné faktory jako laureáti, porotci či organizující instituce, v našem případě stát, ale i výše peněžní prémie, přičemž finanční stránce cen nebývá při odborné reflexi ocenění věnována větší pozornost. Rovněž se nám potvrdila Englishova teze o převažujícím negativním diskurzu souvisejícím s uměleckými cenami, který nezpochybňuje legitimitu ocenění, ale podněcuje

k polemikám a diskuzím, a tím udržuje kolektivní víru ve výjimečné postavení umění ve společnosti.

Zproblematizovali jsme pohled na vnímání státních uměleckých cen jako nejprestižnějších literárních vyznamenání v první republice. Zaujímaly pozici hlavní národní literární ceny, aspoň z pohledu většiny Čechů, ale už v oslabené míře z pohledu Slováků, kteří se neidentifikovali se státem propagovanou ideologií čechoslovakismu. Komplikovaný přístup měla instituce státních cen i k menšinám multietnického meziválečného Československa, přičemž se k ocenění všech minorit měla dostat až ve svém posledním, již neuskutečněném ročníku 1938. Uznání jejího dominantního postavení v soustavě literárních poct komplikoval už samotný fakt, že se jednalo o literární cenu udílenou státem, který nebyl ve všech ideových společensko-politických liniích přijat.

Za přínos našeho disertačního projektu považujeme podrobný vhled do byrokratického fungování instituce státních uměleckých cen na základě dosud badatelsky nezpracovaného archivního materiálu. Za důležité považujeme podrobné vhledy do důvěrných jednání porot, které nám osvětlily nejen rozhodování o samotných laureátech, které bylo mnohdy ovlivňováno nejrůznějšími mimouměleckými motivacemi, ale prostřednictvím užších i širších výběrů jsme přinesli nástin literární a dramatické produkce, jejíž uměleckou hodnotu uznávali doboví odborní znalci, a to nejen v českém jazyce, ale i ve slovenštině a němčině. V detailu jsme ukázali organizační procesy, konstituování a stabilizaci státního oceňování. Za cenné poznatky pokládáme i sondy do státní kulturní politiky zacílené do literárního pole, zejména vhled do rozdělování životních příspěvků spisovatelům a novinářům.

V naší disertační práci jsme se pokusili o nastínění prolnutí literárního a byrokratického pole. To, že se nám podařilo ukázat vliv státu na literární pole, ale zejména působení aktérů literárního pole (poradní sbory, úředníci s oborovou odborností) uvnitř administrativy státních ocenění, kdy jsme doložili přímý podíl na konstituování této instituce, vnímáme jako jeden z přínosů našeho projektu.

Možnosti dalšího výzkumu

Naše disertační práce je postavena na pramenech převážně administrativní povahy, přičemž jsme odhlíželi od individuálních trajektorií oceněných autorů v rámci literárního pole, od poetiky oceňovaných děl i od estetických představ, které se v udělování cen odrážely. Výklad by prohloubilo již zahrnutí egodokumentů a pramenů osobní povahy včetně korespondence, umožňující více zohlednit individuální perspektivu zainteresovaných aktérů, ať to byli sami laureáti, porotci či úředníci. I když jsme se věnovali problému oceňování slovenských či německých děl, vycházeli jsme až na výjimky jen z českých pramenů, stranou výkladu zůstaly ceny udělované zemskými a městskými samosprávami, jejichž význam ve třicátých letech narůstal.

Náš disertační projekt poskytuje výklad o státních cenách zejména v oblasti literatury, výběrově jsme též přihlíželi k dramatickému oboru, jenž by si ale podle našeho mínění zasluhoval důkladnější analýzu z odborného hlediska divadelní vědy. Zároveň státní hudební ceny nejsou doposud v hudební vědě reflektovány, mimo studie věnující se pouze německým laureátům (Ludvová, 1995, s. 99–129).

Prameny a literatura

Prameny

Archivní

Národní archiv Praha, Fond Ministerstva školství, 1918–1949. (NA, MŠ, 1918–1949).

Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i., odd. dokumentace, Osobní fond Zdeňka Wirtha, č. kart. 252 W-A. (ÚDU AV ČR, OD, Osobní fond Zdeňka Wirtha, č. kart. 252 W-A).

Archiv Poslanecké sněmovny, fond Národní shromáždění ČSR – Poslanecká sněmovna – II. volební období, dotazy, D 1062-II, k. 198.

Tiskové

–á– [= Rybák, Josef]: Veliká kulturní manifestace – Státní ceny za umění. *Rudé právo*, roč. 17, 1936, č. 251, 28. 10., s. 6.

AMP. [= Piša, Antonín Matěj]: Státní ceny za umění. *Právo lidu*, roč. 46, 1937, č. 254, 28. 10., s. 5.

b. [= Běhounek, Václav]: Letošní literární ceny. *Nová svoboda*, roč. 14, 1937, č. 37, 12. 11., s. 443–444.

BENEŠ, Karel Josef: Literární ceny. *Magazin DP*, roč. 1, 1933/1934, č. 5, s. 143–147.

BRAF, Albín, GRUBER, Josef (ed.): *Albín Bráf, život a dílo*. Díl I., Paměti. Praha: Vesmír, 1922.

BUZEK, Kamil, PLACHT, Otto, HAVELKA, František (eds): *Příručka školské a osvětové správy*. Pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů. Praha: Státní nakladatelství, 1934.

ČAPEK-CHOD, Karel Matěj: Příspěvek k historii první státní ceny pro herectví atd. *Národní listy*, roč. 65, 1923, č. 334, 5. 12., příloha, s. 9.

ČAPEK-CHOD, Karel Matěj: Státní ceny. *Rozpravy Aventina*, roč. 2, 1926/1927, č. 7, s. 84.

Československo. Ministerská rada: *Deset let Československé republiky*. Díl I. Praha: Státní tiskárna, 1928, s. 418–437.

Delta: Básník a reklama. *Venkov*, roč. 27, 1932, č. 262, 6. 11., s. 5.

DEYL, Rudolf: *O čem vím já*. Vzpomínky na život a dílo Jaroslava Kvapila v českém divadle. Praha: Melantrich, 1971.

DURYCH, Jaroslav: Čsl. republika jako podporovatelka kultury. *Rozmach*, roč. 2, 1924, č. 23/24, 1. 12., s. 358–360.

DYK, Viktor: Bez zřetelů národnostních. *Národní listy*, roč. 63, 1923a, č. 291, 23. 10., s. 3.

DYK, Viktor: Ještě státní literární ceny. *Lumír*, roč. 50, 1923d, č. 10, 29. 11., s. 555–556.

DYK, Viktor: O statut státních cen. *Národní listy*, roč. 63, 1923b, č. 292, 24. 10., s. 2.

DYK, Viktor: Státní stipendia. *Lumír*, roč. 50, 1923c, č. 9, 8. 11., s. 494–496.

EISNER, Pavel: Státní ceny literární. *Přítomnost*, roč. 4, 1927/1928, č. 41, 20. 10., s. 650–652.

ELGART SOKOL, Karel: Poznámka k udílení státních cen dramatických. *Lidové noviny*, roč. 35, 1927, č. 545, 28. 10., s. 11.

ev [= Valenta, Edvard]: Básníkův dar. *Lidové noviny*, roč. 36, 1928, č. 546, 27. 10., s. 7.

-fert [= Seifert, Jaroslav]: Státní ceny za rok 1932. Mladý básník věnoval státní cenu stávkujícím dělníkům ve Waltrovce a u Podhájských. *Právo lidu*, roč. 41, 1932, č. 257 (256), 30. 10., příl. Večerník Právo lidu, s. 2.

-ger [=Träger, Josef]: Kolem otázky státních cen. *Listy*, roč. 2, 1934, příl. Informace, s. 86.

- GRMELA, Jan: Kolem státních literárních cen. *Kritika*, roč. 3, 1926, s. 139.
- GRUND, Antonín: Státní cena za literaturu. *Rozpravy Aventina*, roč. 6, 1930/1931, č. 6, s. 68.
- HAMALIAR, Ján: Státní cena literárna pre Slovensko. *Dnešek*, roč. 1, 1930/1931, č. 8, 15. 1. 1931, s. 227–230.
- HILBERT, Jaroslav: Síla a intrika, aneb Aby byl konec zbytečným řečem. *Venkov*, roč. 18, 1923, č. 287, 8. 12., s. 2–3.
- HORA, Josef a kol.: Spisovatelé komunisté komunistickým dělníkům. In: Vlašín, Štěpán (ed.): *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 3, Generační diskuse 1929–1931. Praha: Svoboda, 1970, s. 47–48.
- HORÁK, Pavel: Z Nostického paláce. *Lidové noviny*, roč. 36, 1928, č. 263, 24. 5., s. 7.
- J. D. [= Dostál, Josef]: Kratochvilná historie čili konce moralistovy. *Rozmach*, roč. 1, 1923, č. 5/6, 20. 12., s. 87–88.
- J: Redukce státních cen. *Lidové noviny*, roč. 42, 1934, č. 531, 22. 10., s. 3.
- JIRÁSEK, Alois: Dne 21. prosince r. 1918 na nádraží Wilsonově. In: *Směsa*. Belletrie i paměti. Praha: J. Otto, 1932, s. 59–61.
- jk- [= Kodíček, Josef]: Státní ceny. *Tribuna*, roč. 8, 1926, č. 262, 7. 11, s. 1.
- Jr.: Letošní státní ceny pro umění. *Index*, roč. 1, 1929, č. 11, s. 3–4.
- jv. [= Vodák, Jindřich]: Minulost a přítomnost. *Čas*, roč. 34, 1923/1924, č. 26, 3. 11. 1923, s. 4.
- KNAP, Josef: *Hilbert*. Případ české dramatiky. Moravský Krumlov: Národní knihtiskárna v Mor. Krumlově, 1926.
- KODÍČEK, Josef: Státní ceny Němcům a 28. říjen. *Tribuna*, roč. 9, 1927, č. 303, 29. 12, s. 1–2.

- KODÍČEK, Josef: Státní literární ceny. *Tribuna*, roč. 5, 1923, č. 265, 13. 11., s. 1.
- KOHOUT, Eduard: *Divadlo, aneb, Snář*. Praha: Odeon, 1975.
- kol.: Státní ceny. *Tvorba*, roč. 11, 1936, č. 45, 6. 11., s. 719.
- KOPTA, Josef: Kolem státních cen. *Čin*, roč. 1, 1929/1930, s. 25.
- kp. [= Knap, Josef]: Pan ministr Franke bude přát literatuře? *Venkov*, roč. 31, 1936, č. 254, 1. 11., s. 9.
- KVAPIL, Jaroslav. *O čem vím*. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života. Praha: Orbis, 1932.
- LOM, Stanislav: Státní ceny a dušičky. *České slovo*, roč. 19, 1927, č. 262, 5. 11., s. 6.
- LÖWENBACH, Jan: Staré smlouvy nakladatelské. *Lidové noviny*, roč. 31, 1923, č. 382, 2. 8., s. 7.
- M. O.: Okolo státních cen. *Magazin dp*, roč. 2, 1934/1935, č. 6, s. 187–188.
- M. R. [=Rutte, Miroslav]: Bůh Janus v kritice. *Národní listy*, roč. 65, 1923, č. 330, 1. 12., s. 4.
- MALINA, Vladimír: Hlas ze Slovenska o státních cenách. *Čin*, roč. 2, 1930/1931, s. 113.
- NEJEDLÝ, Zdeněk: Státní ceny. *Var*, roč. 4, 1925/1926, č. 14/15, 1. 11. 1926, s. 438–440.
- [Nepodepsáno]: Básník Hora odchází z Rudého Práva? *Právo lidu*, roč. 13(33), 1924a, č. 262, 14. 11., příl. Večerník Právo lidu, s. 3.
- [Nepodepsáno]: Ještě státní ceny. *Haló noviny*, roč. 2, 1934a, č. 289, 29. 10., s. [3].
- [Nepodepsáno]: Kritika státních cen byla letošního roku velice živá. *Pramen*, roč. 6, 1925/1926, č. 6, 20. 2. 1926, s. 228.
- [Nepodepsáno]: Ministr školství a národní osvěty udělil k 28. říjnu tyto státní ceny. *Zvon*, roč. 25, 1924/1925, č. 8, 6. 11. 1924, s. 112.

[Nepodepsáno]: „Nemajetní spisovatelé“ a literární pense. *Lidové listy*, roč. 10, 1931, č. 212, 16. 9., [s. neuvedena].

[Nepodepsáno]: Prag als Literaturstadt. *Prager Tagblatt*, roč. 47, 1922a, č. 127, 2. 6., s. 6.

[Nepodepsáno]: Státní ceny na rok 1934. *Lidové noviny*, roč. 42, 1934c, č. 543, 28. 10., s. 5.

[Nepodepsáno]: Státní ceny za rok 1934. *Tvorba*, roč. 9, 1934b, č. 25, 2. 11., s. 391–392.

[Nepodepsáno]: Státní ceny. *České slovo*, roč. 20, 1928, č. 252, 28. 10., s. 15.

[Nepodepsáno]: Státní literární ceny. *Národní Osvobození*, roč. 1, 1924b, č. 269, 30. 10., s. 6.

[Nepodepsáno]: Střed. *Národní listy*, roč. 65, 1923a, č. 323, 24. 11., s. 1–2.

[Nepodepsáno]: Střed. *Národní listy*, roč. 65, 1923b, č. 330, 1. 12., s. 1.

[Nepodepsáno]: Udělení státních uměleckých cen v r. 1932. *Venkov*, roč. 27, 1932, č. 255, 28. 10., s. 3.

[Nepodepsáno]: V osvětovém odboru min. školství. *Tribuna*, roč. 4, 1922b, č. 90, 16. 4., s. 3.

[Nepodepsáno]: Vzkříšené „vedlejší možnosti“. *Cesta*, roč. 6, 1923/1924, č. 21/22, s. 299.

[Nepodepsáno]: Z ministerstva školství a národní osvěty. *Úřední list Republiky Československé*, 1923e, roč. [4], č. 240, 23. 10., s. 7140.

NOVÁK, Arne: František Balej. *Venkov*, roč. 15, 1920, č. 217, 14. 9., s. 2–3.

NOVÁK, Arne: Ještě o státních cenách. *Lumír*, roč. 63, 1936/1937, č. 2, 29. 12. 1936, s. 100–102.

NOVÁK, Arne: O státních cenách literárních. *Lidové noviny*, roč. 34, 1926, č. 145, 20. 3., s. 9.

- NOVÁK, Arne: Státní ceny literární. *Lidové noviny*, roč. 31, 1923, č. 528, 21. 10., s. 7.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: O státní ceny. *Národní listy*, roč. 63, 1923, č. 309, 10. 11., s. 4.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: Poctivost, která není k úřední potřebě. *Cesta*, roč. 6, 1923/1924, č. 21/22, s. 322.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: Poznámky k státním cenám za umění slovesné. *Národní listy*, roč. 76, 1936, č. 299, 1. 11., s. 11.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: Poznámky ke státním cenám za rok 1925. *Cesta*, roč. 8, 1925/1926, č. 5, s. 82–84.
- NOVOTNÝ, Josef Otto: Státní ceny. *Cesta*, roč. 7, 1924/1925, č. 10, s. 164.
- PALACKÝ, František: Zpráva o povolání do ministerstva podaná Národnímu výboru dne 12. května 1848. In: Rieger, Bohuš (ed.): *Františka Palackého Spisy drobné*. Díl I., Spisy a řeči z oboru politiky, Praha: Bursík & Kohout, 1898, s. 33–36.
- PRAŽÁK, Albert et al. *Politika a revoluce*. Paměti. Praha: Academia, 2004, s. 163. ISBN 80-200-1199-4.
- PRAŽÁK, Albert. *S Hviezdoslavom: rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955.
- Prof. dr. A.: [K poměrům v ministerstvu školství a nár. osvěty]. *Výzva*, roč. 1, 1922, č. 21/22, 22. 4. – 6. 5., nestránkováno. (ÚDU AV ČR, OD, Osobní fond Zdeňka Wirtha, č. kart. 252 W-A).
- R. + M.: Resignace členů poroty pro divadelní cenu. *Národní listy*, roč. 74, 1934, č. 290, 21. 10., s. 5.
- R.: Státní ceny za umění. *Čin*, roč. 4, 1932/1933, č. 11, 10. 11. 1932, s. 256–257.
- [Redakce]: Anketa o státních cenách. *Ročenka Rozhledů po literatuře a umění*, roč. 3, 1934, č. 1, s. 4–6.
- [Redakce]: Anketa o státních cenách. *Rozhledy po literatuře a umění*, 1933, s. 26–29.

[Redakce]: Komu byste letos přiřkl státní cenu? *Národní osvobození*, roč. 6, 1929, č. 295, 27. 10., s. 5.

[Redakce]: Výsledek ankety čtenářů Rozprav Aventina o letošních státních cenách. *Rozpravy Aventina*, roč. 6, 1930/1931, č. 7, s. 80.

RUTTE, Miroslav: Ještě o státních cenách. *Národní listy*, roč. 66, 1926b, č. 310, 12. 11., s. 1–2.

RUTTE, Miroslav: K otázce státních cen. *Národní listy*, roč. 65, 1925, č. 319, 21. 11., s. 9.

RUTTE, Miroslav: Několik poznámek k státním cenám. *Národní listy*, roč. 63, 1923, č. 65, 8. 3., s. 4.

RUTTE, Miroslav: Porota, statusy a mravní hodnota státních cen. *Národní listy*, roč. 66, 1926a, č. 298, 30. 10., s. 1.

RUTTE, Miroslav: Státní ceny za umění divadelní. *Národní listy*, roč. 74, 1934, č. 288, 19. 10., s. 5.

RŮŽEK, Petr: Divné zjevy v ministerstvu školství a národní osvěty. *Čas*, roč. 31, 1921, č. 266, 25. 11., večerní vydání, s. 1.

RYBÁK, Josef: Státní ceny na rok 1934. *Haló noviny*, roč. 2, 1934, č. 288, 28. 10., s. [4].

Sborník Ministerstva školství a národní osvěty. Ministerstvo, školské úřady, vysoké, střední a odborné školství. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 1924–1947. ISSN 1803-3105.

SCHEINPFLUG, Karel. Na ochranu duševních statků. *Národní listy*. Roč. 61, 1921, č. 132, 15. 5., s. 1.

SKÁLA, Josef: Státní ceny literární 1936. *Listy*, roč. 4, 1936, č. 15, 12. 11., s. 341–343.

SMREK, Ján: Tohoročné štátne ceny. *Elán*, roč. 3, 1932/1933, č. 2, október 1932, s. 1.

St.: Budou letos uděleny státní ceny? *Listy*, roč. 1, 1933, č. 14, s. 448.

ŠALDA, F. X.: Na okraj dní. O státních cenách literárních. *České slovo*, roč. 15, 1923, č. 271, 18. 11., s. 2–4.

TEIGE, Karel a kol.: *Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“*. In: Vlašín, Štěpán (ed.): *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 3, Generační diskuse 1929–1931. Praha: Svoboda, 1970, s. 54–55.

Tge [= Teige, Karel]: 1929. *RED*, roč. 3, 1929/1931, č. 2, listopad 1929, s. 41–45.

V. G. [= Gutwirth, Václav]: Státní ceny. *Nová svoboda*, roč. 6, 1929, č. 44, 31. 10., s. 703.

VACHEK, Emil: Kritika státních cen. *Pramen*, roč. 6, 1925/1926, č. 6, 20. 2. 1926, s. 228.

VELEMÍNSKÝ, Karel: Drtinova kulturní politika. *Naše doba*, roč. 32, 1924/1925, č. 5, s. 272–284.

VODÁK, Jindřich. *Idea Národního divadla*. Praha: Nešněra, 1933.

VODÁK, Jindřich: Essayista mravouk. *Čas*, roč. 24, 1920, č. 7, 20. 7., s. 4.

WIRTH, Zdeněk: Organizace ministerstva školství a národní osvěty Československé republiky. *Umění*, roč. 1, 1918/1921, sv. 2/3, srpen 1919, s. 246–253.

WIRTH, Zdeněk: *Pane odborový přednosto*. 29. 5. 1922. [Dopis]. (ÚDU AV ČR, OD, Osobní fond Zdeňka Wirtha, č. kart. 252 W-A).

Literatura

BARBORÍK, Vladimír: Kulturní a literární čechoslovakismus. Východiska – představitelé – praxe. In: Šámal, Petr, Pavlíček, Tomáš, Barborík, Vladimír, Janáček, Pavel. *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha: Academia, 2018, s. 332–336. ISBN 978-80-200-2909-6.

BARTLOVÁ, Milena: Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní a národní identity. In: Bartlová, Milena a kol. *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*. Praha: UMPRUM, 2017, s. 12–17. ISBN 978-80-87989-23-4.

BARTLOVÁ, Milena: Československé výtvarné umění. In: Hudek, Adam, Kopeček, Michal, Mervart, Jan. *Čecho/slovakismus*. Praha: NLN, 2019, s. 261–277. ISBN 978-80-7422-679-3.

BARTLOVÁ, Milena: Jak se dělá stát. In: Bartlová, Milena, Vybíral, Jindřich a kol. *Budování státu*. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu. Praha: UMPRUM, 2015, s. 17–22. ISBN 978-80-87989-01-2.

BARTLOVÁ, Milena: Úvod. In: Bartlová, Milena a kol. *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*. Praha: UMPRUM, 2017, s. 10–11. ISBN 978-80-87989-23-4.

BOURDIEU, Pierre: *Formy kapitálu* [1983]. Přeložil Richard Müller. In: Müller, Richard, Šebek, Josef (eds.): *Texty v oběhu*. Antologie z kulturně materialistického myšlení o literatuře. Praha: Academia, 2014, s. 214–238. ISBN 978-80-200-2447-3.

BOURDIEU, Pierre: *Pravidla umění*. Geneze a struktura literárního pole [1992]. Přeložil Petr Kyloušek, Petr Dytrt. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-364-7.

BOURDIEU, Pierre: *Teorie jednání* [1994]. Přeložila Věra Dvořáková. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

BURGET, Eduard, JAREŠ, Michal: Moderní nakladatel – tj. program. Knižní trh v meziválečném Československu. In: Šámal, Petr, Pavlíček, Tomáš, Barborík, Vladimír,

Janáček, Pavel. *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha: Academia, 2018, s. 310–314. ISBN 978-80-200-2909-6.

ČORNEJ, Petr, POKORNÝ, Jiří: Jak jsme nedostali Nobelovu cenu. *Tvar*, roč. 3, 1992, č. 5, 30. 1., 1, 4–5.

DEMETZ, Peter: *René*. Pražská léta Rainera Marii Rilka. Překlad Ladislav Nezdařil. Praha: Aula, 1998. ISBN 80-901626-7-3.

DUCHÁČEK, Milan: *Václav Chaloupecký*. Hledání československých dějin. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2482-2.

ENGLISH, James F.: *Ekonomie prestiže*. Ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot [2008]. Přeložila Martina Neradová. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-492-7.

GABRIEL, Jiří: František Drtina. In: *Slovník českých filosofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1840-2.

GÖRÖZDI, Judit: Hledání menšinové literatury. Maďarská literatura v ČSR. In: Šámal, Petr, Pavlíček, Tomáš, Barborík, Vladimír, Janáček, Pavel. *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha: Academia, 2018, s. 266–270. ISBN 978-80-200-2909-6.

HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav: Oslavy 28. října. In: Hájková, Dagmar, Horák, Pavel, Kessler, Vojtěch, Michela, Miroslav (eds.): *Sláva republice!* Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu. Praha: Academia, Masarykův ústav a archiv AV ČR, 2018, s. 75–136. ISBN 978-80-200-2870-9.

HÁLEK, Jan: Koncept Maffie jako státotvorné komponenty v kolektivní paměti meziválečné československé společnosti. *Studia historica Brunensia*, roč. 64, 2017, č. 2, s. 23–43.

HEMELÍKOVÁ, Blanka: Parnas sobě? Ceny, podpory a stipendia literárního odboru ČAVU v letech 1890–1921. In: Breň, Tomáš, Janáček, Pavel (eds.): *„O slušnou odměnu bude pečováno...“* Ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19.

a 20. století. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2009, s. 101–129. ISBN 978-80-85778-68-7.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.

HOLEC, Roman: Slovenský krok do neznáma. In: Hájková, Dagmar, Horák, Pavel (eds.): *Republika československá. 1918–1939*. Praha: NLN, 2018, s. 172–185. ISBN 978-80-7422-643-4.

HOLEČEK, Lukáš: Anketa o nejzajímavější knihu roku Lidových novin. In: Holeček, Lukáš (ed.): *Anketa o knihu roku Lidových novin. (1928–1949)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, s. 7–26. ISBN 978-80-7658-041-1.

HUDEK, Adam, KOPEČEK, Michal, MERVART, Jan (eds.): *Čecho/slovakismus*. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-679-3.

CHURÁŇ, Miroslav, ŠPIRITOVÁ, Alexandra, KOPCOVÁ, Ingrid, NOVÝ, Otakar: *Ministerstvo kultu a vyučování Vídeň 1888–1918*. Inventář. Praha: Národní archiv Praha, 2003.

JOHN, Miloslav: *Čechoslovakismus a ČSR 1914–1938*. Beroun: BAROKO+FOX, 1994.

KAMENEC, Ivan: Prínosy a problémy česko-slovenského kulturního kontextu v období 1. ČSR. In: Jančiga, Roman, Jahelka, Tomáš (eds.): *Ivan Dérer. K diskusi o čechoslovakizme*. Bratislava: Communio Minerva, 2015, s. 121–127. ISBN 978-80-89019-27-4.

KLAUBEROVÁ, Olga: Karel Čapek a Nobelova cena. *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků*, 2003, č. 42, 45–50.

KNAPÍK, Jiří: Jak zpracovávat historii kulturní politiky 50. let? Zamyšlení nad tématem a jeho metodologií. *Kuděj*, roč. 7, 2005, č. 1/2, s. 180–187.

KNECHTELOVÁ, Anna: Praha bílo-červeno-modrá. In: Fialová-Fürstová, Ingeborg, Džambo, Jozo, Knechtelová, Anna et al. *Praha-Prag, 1900–1945*. Město literatury dvou

jazyků a mnoha prostředníků. Přeložila Michaela Otterová. Passau: Karl Stutz, 2012, s. 39–53. ISBN 978-3-88849-249-5.

KRAJANOVÁ, Kristína: Múzy v temnosvite Milana Mitrovského. *Slovenské pohľady*, roč. 63, 2016, č. 2, s. 38–51.

KREJČÍ, Marek: Stát coby patron umění? K státní kulturní politice v první polovině 20. století. In: Breň, Tomáš, Janáček, Pavel (eds.): „*O slušnou odměnu bude pečováno...*“ Ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19. a 20. století. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2009, s. 130–143.

KREJČÍ, Marek: Kontinuita či diskontinuita? Kulturní politika první, druhé, třetí a čtvrté republiky. In: Středová, Veronika (ed.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. Moderní přístupy k soudobým československým dějinám. Ústí nad Orlicí: Oftis pro Historický ústav Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové, 2006, s. 79–86.

KVOČÁKOVÁ, Lucia: *Cesta ke slovenskému mýtu*. Konstrukce identity slovenské moderny v kontextu ideje čechoslovakismu. Překlad Martin Lukáč. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2020. ISBN 978-80-7308-994-8.

LUDVOVÁ, Jitka: Československé státní ceny pro německé hudebníky. *Hudební věda*, roč. 32, 1995, č. 2, s. 99–129.

MED, Jaroslav: Integrální nacionalismus Viktora Dyka. In: Čornej, Petr, Prah, Roman (eds.): *Čechy a Evropa v kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie, 1993, s. 29–32. ISBN 80-7035-050-4.

MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.

MIČINEC, Stanislav, ŠTÚROVÁ, Nelly: *Súpis premiér SND*. Činohra, opera, opereta, balet. Bratislava: Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie, 1990–.

MICHELA, Miroslav: Státní oslavy a konstruování československé národní pospolitosti za první republiky. In: Hudek, Adam, Kopeček, Michal, Mervart, Jan. *Čecho/slovakismus*. Praha: NLN, 2019, s. 223–242. ISBN 978-80-7422-679-3.

MICHL, Josef B.: *Laureatus laureáta*. Nositelé Nobelovy ceny za literaturu 1901–1904 a čeští kandidáti. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. ISBN 80-85766-32-9.

MÜLLER, Richard: Hra. In: Sládek, Ondřej a kol.: *Slovník literárněvědného strukturalismu A–Ž*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Brno: Host, 2018, s. 296–301. ISBN 978-80-88069-64-5.

PAUČOVÁ, Lenka: Memoáre Alberta Pražáka S Hviezdoslavom ako príklad československej vzájomnosti. In: Pospíšil, Ivo (ed.). *Český a slovenský kulturní a politický prostor* (vzájemnost – nevzájemnost, vstřícnost – rezistence, ústup – expanze). Brno: Jan Sojnek – Galium, 2017, s. 143–150. ISBN 978-80-906183-9-8.

PAVLÍČEK, Tomáš: Nobelova cena Jaroslavu Seifertovi. In: *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách*. Sto událostí, které dramaticky změnily naši historii. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001, s. 288–291. ISBN 80-86196-33-X.

PAVLÍČEK, Tomáš: V zájmu republiky. Literární cenzura v době avantgard a obrany liberální demokracie. In: Wögerbauer, Michael a kol. *V obecném zájmu*. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Díl I., 1749–1938. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 691–756. ISBN 978-80-88069-11-9.

PAVLÍČEK, Tomáš: Zákonem proti braku a pornografii. Pokus o ochranu naivního čtenáře v cenzurním systému liberálního typu. In: Wögerbauer, Michael a kol. *V obecném zájmu*. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Díl I., 1749–1938. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 759–774. ISBN 978-80-88069-11-9.

PEKŇÍK, Miroslav (et al.): *Republika Česko-Slovensko*. Od monarchie k vlastnému štátu. Ilúzie verzus realita. I. časť. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2021. ISBN 978-80-224-1904-8.

PETRBOK, Václav: „Es ist ja eben eine Umdichtung“ Friedrich Adler jako překladatel české poezie. In: Fialová-Fürstová, Ingeborg, Džambo, Jozo, Knechtelová, Anna et al. *Praha-Prag, 1900–1945*. Město literatury dvou jazyků a mnoha prostředníků. Přeložila Michaela Otterová. Passau: Karl Stutz, 2012, s. 69–85. ISBN 978-3-88849-249-5.

PIORECKÁ, Kateřina: Poukázka na nesmrtelnost. Literární ceny České akademie věd a umění. In: Hulíková, Veronika, Petrasová, Taťána, Piorecká, Kateřina: *Smysl pro umění*. Ceny České akademie věd a umění 1891–1952. Praha: Národní galerie, 2015, s. 34–51. ISBN 978-80-7035-588-6.

POKORNÝ, Jiří: *Odkaz Josefa Hlávky*. Historie České akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1590-7.

PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech*. 1918–1945. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.

SLÁDKOVÁ, Lenka: Republika si cení svých spisovatelů. In: Šámal, Petr, Pavlíček, Tomáš, Barborík, Vladimír, Janáček, Pavel. *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha: Academia, 2018, s. 72–76. ISBN 978-80-200-2909-6.

SOUČKOVÁ, Sylva: *František Drtina*. Filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925). Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7.

SVEJKOVSKÝ, František: Počátky literárních cen v českých zemích. *Sborník národního muzea*. Řada C – literární historie, roč. 11, 1966, č. 3, 87–108.

ŠÁMAL, Petr, BARBORÍK, Vladimír, PETRBOK, Václav: Kde jejich místo? Spisovatelé tří jazyků a nový stát. In: Šámal, Petr, Pavlíček, Tomáš, Barborík, Vladimír, Janáček, Pavel. *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha: Academia, 2018, s. 30–34. ISBN 978-80-200-2909-6.

ŠEBEK, Josef: K Pierru Bourdieuovi. In: Müller, Richard, Šebek, Josef (eds.): *Texty v oběhu*. Antologie z kulturně materialistického myšlení o literatuře. Praha: Academia, 2014, s. 208–213. ISBN 978-80-200-2447-3.

ŠEBEK, Josef: *Literatura a sociálno*. Bourdieu, Williams a jejich pokračovatelé. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, s. 29–32. ISBN 978-80-7308-925-2.

ŠOMROVÁ, Eva: Slovenské národné divadlo. In: *Česká divadla*. Encyklopedie divadelních souborů. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 440–445. ISBN 80-7008-107-4.

ŠUCHOVÁ, Xénia: *Idea československého štátu na Slovensku 1918–1939*. Protagonisti, nositelia, oponenti. Bratislava: Historický ústav SAV; Prodama, 2011. ISBN 978-80-89396-12-2.

TELEC, Ivo: *Autorský zákon*. Komentář. 2., upravené vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-748-4.

TOMČÍK, Miloš: Antinómie čechoslovakizmu ako kulturného fenoménu po roku 1918. In: Tichý, Josef, Opat, Jaroslav (eds.). *Masarykova idea československé státnosti ve světle kritiky dějin*. Konf. Hodonín 24.–25. září 1992, Ústav T. G. Masaryka. Sborník příspěvků. Praha: Ústav Tomáše Garrigua Masaryka, 1993, s. 78–85. ISBN 80-901478-1-X.

UHLÍKOVÁ, Kristina: *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*. Doplněno bibliografií Wirthova díla. Praha: Národní památkový ústav, 2010. ISBN 978-80-87104-60-6.

VARADÍNEK, Cyril: *Národní výbor a vznik Československa roku 1918*. Brno: Masarykova univerzita, 2014 (rigorózní práce) [16. 3. 2022]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/432021/pravf_r/Rigorozni_prace.pdf.

VESELÝ, Jiří: Československé státní ceny německým spisovatelům 1919–1937. *Střední Evropa*, roč. 7, 1991/1992, č. 18, s. 52–62.

Elektronické zdroje

Ministři školství od roku 1848. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [cit. 4. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/ministri-skolstvi-od-roku-1848>.

Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945. Dostupné z: <https://retrobi.ucl.cas.cz/>.

RŮŽIČKA, Michal, VAŠÁT, Petr: Základní koncepty Pierra Bourdieu. Pole – kapitál – habitus. *AntropoWebzin*, 2011, č. 2, s. 129–133 [cit. 7. 1. 2022]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>.

Současná bibliografie (od roku 1945). Dostupné z: <https://biblio.ucl.cas.cz>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/index.htm>.

System *ASPI* (Automatizovaný systém právních informací), ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/>.

Při vzniku disertační práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled laureátů s vyznamenanými díly a výkony jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937)

Příloha č. 2: Přehled porotců jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1938)

Příloha č. 3: Širší a užší výběry děl a výkonů jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937)

Přílohy

Příloha č. 1: Přehled laureátů s vyznamenanými díly a výkony jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937)

	obor	kategorie	laureát	dílo
1920	literatura	proza	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Antonín Vondřejc</i>
		poezie	Sova, Antonín	<i>Krvácející bratrství</i>
		eseje	Balej, František	<i>O nového člověka</i>

1921	literatura	proza	Benešová, Božena	<i>Člověk</i>
		poezie	Machar, Josef Svatopluk	<i>On</i>
		eseje	Chudoba, František	<i>Básníci, věštcí a bojovníci</i>
		slovenská díla	Hviezdoslav, Pavol Országh	<i>Lyra</i>

1922	literatura	romány	Holeček, Josef	<i>Naši</i>
		drobná proza	Majerová, Marie	<i>Mučenky</i>
		poezie	Dyk, Viktor	<i>Poslední rok</i>
		eseje	Svoboda, Emil	<i>Utopie</i>
		slovenská díla	Kukučín, Martin	<i>Rozprávky</i>
	drama	divadelní hry	Čapek Karel	<i>R.U.R</i>
			Mahen, Jiří	<i>Generace</i>
			Šrámek, Fráňa	<i>Zvony</i>
		slovenské divadelní hry	Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Hriech</i>

	obor	kategorie	laureát	dílo
1923	literatura	romány	Těsnohlídek, Rudolf	<i>Kolonia Kutejsík</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Vykoupení</i>
		drobná próza	Vrba, Jan	<i>Bažantnice a jiné obrázky z přírody</i>
		poezie	Fischer, Otokar	<i>Hlasy</i>
		eseje	Šimek, Otokar	<i>Dějiny literatury francouzské v obrysech</i>
	drama (7. 3.)	divadelní hry	Čapek, Karel – Čapek, Josef	<i>Ze života hmyzu</i>
			Hilbert, Jaroslav	<i>Podzim dra Marka</i>
			Lom, Stanislav	<i>Převrat</i>
		mimořádná cena	Dvořák, Arnošt – Klíma, Ladislav	<i>Matěj Poctivý</i>
	drama (28. 10.)	herectví	Hübnerová, Marie	
			Zakopal, Bohuš	
		režie	Hilar, Karel Hugo	
	hudba (12. 5.)	komorní skladba	Foerster, Josef Bohuslav	<i>Klavírní trio a-mol</i>
		symfonická skladba	Ostrčil, Otakar	<i>Symfonieta</i>
		vokální skladba	Janáček, Leoš	<i>Zápisník zmizelého</i>
			Vycpálek, Ladislav	<i>O posledních věcech člověka</i>
	slovenská díla	divadelní hry (7. 3.)	Wollmann, Frank	<i>Rastislav</i>
			Slančíková-Timrava, Božena	<i>Chudobná rodina</i>

	obor	kategorie	laureát	dílo
1924	literatura	romány	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Vilém Rozkoč</i>
			Čapek, Karel	<i>Krakatit</i>
			Medek, Rudolf	<i>Veliké dni</i>
		poezie	Hora, Josef ¹²⁶	<i>Bouřlivé jaro</i>
		eseje	Šusta, Josef	<i>Z dob dávných i blízkých</i>
	drama	divadelní hry	Langer, František	<i>Velbloud uchem jehly</i>
			Šalda, František Xaver	<i>Dítě</i>
		herectví	Dostálová, Leopolda	
			Vydra, Václav	
	divadelní výtvarnictví	Hofman, Vlastislav		
	hudba	komorní skladba	Axman, Emil	<i>Sonata appassionata, II. klavírní sonata: Památce velkého člověka, Sonata pro housle a klavír</i>
		opera	Foerster, Josef Bohuslav	<i>Srdce</i>
			Novák, Vítězslav	<i>Lucerna</i>
		symfonická skladba	Janáček, Leoš	<i>Taras Bulba</i>
	vokální skladba	Vomáčka, Boleslav	<i>1914</i>	
	slovenská díla ¹²⁷		Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Smrt Ďurka Langsfelda</i>

¹²⁶ Odmítnuto před udělením.

¹²⁷ Státní cena za slovenská díla a výkony se od roku 1924 udílela napříč obory a kategoriemi, obdobně tomu bylo u německých děl a výkonů od roku 1928 a u maďarských děl a výkonů pro rok 1937.

	obor	kategorie	laureát	dílo	
1925	literatura	romány	Sezima, Karel	<i>Dravý živel</i>	
			Svoboda, František Xaver	<i>V malém království</i>	
		drobná próza	Leger, Karel	<i>V plamenech a jiné historické povídky</i>	
		poezie	Kříčka, Petr	<i>Hoch s lukem</i>	
		eseje	Masaryk, Tomáš Garrigue	<i>Světová revoluce</i>	
	drama	divadelní hry	Dvořák, Arnošt	<i>Bílá hora</i>	
			Fischer, Otokar	<i>Otroci</i>	
			Langer, František	<i>Periférie</i>	
		herectví	Pechová, Ema		
		režie	Kvapil, Jaroslav		
	hudba	hudební reprodukce	Hoffmann, Karel	<i>Bachovy houslové sólové sonáty</i>	
		kantáta	Kvapil, Jaroslav	<i>Píseň o času, který umírá</i>	
		opera	Janáček, Leoš	<i>Příhody lišky Bystroušky</i>	
		symfonická skladba	Karel, Rudolf	<i>Capriccio op. 22</i>	
			Suk, Josef	<i>Legenda o mrtvých vítězích</i>	
	slovenská díla	Nádaši, Ladislav (pod pseudonymem Jégé)		<i>Adam Šangala</i>	

	obor	kategorie	laureát	dílo
1926	literatura	romány	Benešová, Božena	<i>Úder</i>
			Krejčí, František Václav	<i>Poslední</i>
		poezie	Toman, Karel	<i>Stoletý kalendář</i>
		eseje	Nejedlý, Zdeněk	<i>Bedřich Smetana. Díl 2</i>
			Stašek, Antal	<i>Vzpomínky</i>
	drama	divadelní hry	Bartoš, Jan	<i>Vzbouření na jevišti; Hrdinové naší doby</i>
			Hilbert, Jaroslav	<i>Prapor lidstva; Druhý břeh</i>
			Šrámek, Fráňa	<i>Ostrov velké lásky</i>
		herectví	Karen, Bedřich	
			Štěpánek, Zdeněk	
	režie	Dostal, Karel		
	hudba	dirigentství	Ostrčil, Otakar	<i>Fibichův cyklus</i>
		hudební teorie	Helfert, Vladimír	<i>Hudba na Jaroměřickém zámku</i>
		komorní skladba	Jirák, Karel Boleslav	<i>Probuzení op. 2; Duha op. 29</i>
		opera	Bella, Ján Levoslav	<i>Kováč Wieland</i>
			Novák, Vítězslav	<i>Dědův odkaz</i>
			Zich, Otakar	<i>Preciézky</i>
slovenská díla	Hrušovský, Ján		<i>Dolorosa; Muž s protézou</i>	

	obor	kategorie	laureát	dílo
1927	literatura	romány	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Řešany</i>
			Kopta, Josef	<i>Hlidač č. 47</i>
		drobná próza	Opolský, Jan	<i>Upír a jiné prosy</i>
		poezie	Sova, Antonín	<i>Drsná láska</i>
		eseje	Dyk, Viktor	<i>Vzpomínky a komentáře 1893–1918</i>
		mimořádná cena	Vaňorný, Otmár	za překlad <i>Homéra</i>
	drama	divadelní hry	Čapek, Josef – Čapek, Karel	<i>Adam stvořitel</i>
			Lom, Stanislav	<i>Kající Venuše</i>
		herectví	Kohout, Eduard	
			Sedláčková, Anna	
	režie	Hilar, Karel Hugo	za provedení Adama stvořitele	
	hudba	dirigentství	Ostrčil, Otakar	opera Albana Berga <i>Wojczek</i>
		opera	Janáček, Leoš	<i>Věc Makropulos</i>
		operní zpěvačka	Horváthová, Gabriela	životní dílo
		symfonické skladby	Foerster, Josef Bohuslav	životní dílo
		vokální reprodukce	Vach, Ferdinand	životní dílo v Pěveckém sdružení moravských učitelů
		reprodukce	České kvarteto	životní dílo
		slovenská díla	Vansová, Terézia	<i>Kliatba</i>

	obor	kategorie	laureát	dílo
1928	literatura	romány	Jeřábek, Čestmír	<i>Svět hoří</i>
			Medek, Rudolf	<i>Anabáze</i>
		poezie	Šrámek, Fráňa	<i>Nové básně</i>
		eseje	Pertold, Otakar	<i>Ze zapomenutých koutů Indie</i>
			Šalda, František Xaver	za životní kritické dílo
	jubilejní cena	Březina, Otokar	životní dílo	
	drama	divadelní hry	Čapek-Chod, Karel Matěj	<i>Básníková nevěsta</i>
			Konrád, Edmond	<i>Komedie v kostce</i>
		herectví	Deyl, Rudolf	
			Čermák, Otto	
	režie	Bor, Jan	za úpravu a režii Dostojevského <i>Zločinu a trestu</i>	
	hudba	dirigentství	Talich, Václav	symfonické skladby Vítězslava Nováka
		komorní skladba	Kaprál, Václav	<i>Smyčcový kvartet II.</i> s barytonovým sólem na slova R. Bojka
		operní zpěv	Pollert, Emil	
		symfonická skladba	Suda, Stanislav	<i>Život ve tmách</i>
			Karel, Rudolf	<i>Vzkříšení op. 27</i> (text R. Medek a J. Kopta)
	reprodukce	Ševčíkovo-Lhotovské kvarteto	za 25leté působení	
	slovenská díla		Lukáč, Emil Boleslav	<i>O láske naláskavej</i>
	německá díla a výkony	březen 1928	Werfel, Franz	<i>Kozlí zpěv</i> ; za období 1918–1927
			Dietzschmidt, Anton Franz	životní dílo
říjen 1928		Finke Fidelio	za období 1918–1927	
		Stardal, August	životní dílo	

	obor	kategorie	laureát	dílo
1929	literatura	romány	Martínek, Vojtěch	<i>Plameny</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Poslední soud</i>
		poezie	Hora, Josef	<i>Deset let</i>
		eseje	Novák, Arne	<i>Josef Dobrovský</i>
			Pekař, Josef	<i>Svatý Václav</i>
	drama	divadelní hry	Medek, Rudolf	<i>Plukovník Švec</i>
		herectví	Gräfová, Zdeňka	
			Páčová, Míla	
			Vojta, Jaroslav	
	režie	Dostal, Karel	za režii her <i>Plukovník Švec; Idiot</i>	
	hudba	dirigentství	Neumann, František	im memoriam
		hudební teorie	Šourek, Otakar	<i>Antonín Dvořák</i>
		komorní skladba	Jiráček, Karel Boleslav	<i>II. smyčcový kvartet op. 31</i>
		opera	Jeremiáš, Otakar	<i>Bratři Karamazovi</i>
			Novák, Vítězslav	<i>Signorina Gioventù</i>
	symfonická skladba	Řídský, Jaroslav	<i>Symfonie č. 4</i>	
	slovenská díla		Smrek, Ján	<i>Božské uzly</i>
německá díla a výkony		Kolbenheyer, Erwin Guido	<i>Die Albsonate</i> (časopisecky Witiko)	
		Veidl, Theodor	<i>Kranwit</i> (opera)	

	obor	kategorie	laureát	dílo
1930	literatura	romány	Durych, Jaroslav	<i>Bloudění</i>
			Scheinflug, Karel	<i>Motýl ve svítilně</i>
		drobná próza	Čapek, Karel	<i>Povídky z druhé kapsy</i>
		poezie	Dyk, Viktor	<i>Devátá vlna</i>
		eseje	Fischer, Otokar	<i>Duše a slovo</i>
	drama	divadelní hry	Hilbert, Jaroslav	<i>Irena</i>
			Svoboda, František Xaver	životní dramatické dílo
		herectví	Hübnerová, Marie	
			Scheinflugová, Olga	
	režie	Novák, Vojta		
	hudba	opera	Novák, Vítězslav	životní dílo operní
		vokální skladba	Foerster, Josef Bohuslav	<i>Svatý Václav</i>
			Vomáčka, Boleslav	<i>Balada o očích topičových; Cesta z bojiště</i>
		komorní skladba	Jirák, Karel Boleslav	<i>Dechový kvintet op. 34</i>
			Martinů, Bohuslav	<i>Smyčcový kvintet</i>
			Šín, Otakar	<i>Smyčcový kvartet II. B-dur op. 10</i>
	slovenská díla		Mitrovský, Milan Thomka	<i>Paní Helène</i>
		mimořádná cena	Gašpar, Tido J.	celoživotní literární práce
	německá díla a výkony		Brod, Max	<i>Reubeni</i>
			Medelsky, Hermine	herectví
		Procházka, Rudolf Freiherr	za životní hudební a organizační práci	

	obor	kategorie	laureát	dílo
1931	literatura	romány	Vančura, Vladislav	<i>Markéta Lazarová</i>
		drobná próza	Čapek, Josef	<i>Stín kapradiny</i>
		poezie	Hora, Josef	<i>Tvůj hlas</i>
			Karásek ze Lvovic, Jiří	<i>Pisně tulákovy o životě a smrti</i>
		eseje	Winter, Gustav	<i>Kniha o Francii</i>
	drama	herectví	Nasková, Růžena	
			Smolík, František	
			Vrchlická, Eva	
		režie	Honzl, Jindřich	za režii Klicperova <i>Hadriána z Římsu</i> (Brno)
			Bor, Jan	za režii Dostojevského <i>Bratři Karamazových</i>
	hudba	hudební teorie	Ševčík, Otakar	životní dílo
		opera	Hába, Alois	<i>Matka</i>
		operní režie	Pujman, Ferdinand	
		reprodukce	Heřman, Jan	reprodukce české hudby
			Kocián, Jaroslav	houslová hra
	vokální skladba	Petrželka, Vilém	<i>Námořník Mikuláš</i>	
	slovenská díla		Podjavorinská, Ľudmila	<i>Ballady</i>
	německá díla a výkony	Jilovský, Georg		divadelní výtvarnictví
		Langer, František		klavírní reprodukce moderní hudby roku 1931
		Watzlik, Hans		<i>Der Pfarrer von Dornloh</i>

	obor	kategorie	laureát	dílo
1932	literatura	próza	Majerová, Marie	<i>Přehrada</i>
		poezie	Halas, František	<i>Tvář</i>
	drama	herectví	Šlemrová, Růžena	
	hudba	reprodukce	Hoffmann, Karel	životní dílo houslové hry
	slovenská díla		Stodola, Ivan	<i>Král' Svätopluk</i>
	německá díla a výkony		Baum, Oscar	<i>Die Schrift, die nicht log</i>

1933	literatura	próza	Olbracht, Ivan	<i>Nikola Šuhaj loupežník</i>
		eseje	Kvapil, Jaroslav	<i>O čem vím</i>
	drama	herectví	Steimar, Jiří	
	hudba	symfonická skladba	Axman, Emil	<i>Symfonie č. 4</i>
	slovenská díla		Gašpar, Tido J.	<i>Námorníci</i>
	německá díla a výkony		Krása, Hans	<i>Verlobung im Traum</i> (opera)

1934	literatura	próza	Čapek, Karel	<i>Povětroň</i>
		poezie	Nezval, Vítězslav	<i>Sbohem a šáteček</i>
	drama	divadelní hry	Konrád, Edmund	<i>Edison</i>
		operní herectví	Zítek, Vilém	
	hudba	symfonická skladba	Suk, Josef	<i>Epilog op. 37</i>
	slovenská díla		Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Blúznivci</i>
	německá díla a výkony		Winder, Ludwig	<i>Familie Dörre überwindet die Krise</i>

	obor	kategorie	laureát	dílo
1935	literatura	próza	Němeček, Zdeněk	<i>Na západ od Panonie</i>
		eseje	Herben, Jan	<i>Kniha vzpomínek</i>
	drama	operní herectví	Nordenová, Ada	
	hudba	opera	Martinů, Bohuslav	<i>Hry o Marii</i>
		symfonická skladba	Novák, Vítězslav	<i>Podzimní symfonie</i>
	slovenská díla a výkony		Borodáčová-Országhová, Ol'ga	herectví
			Jesenský, Janko	<i>Demokrati</i>
	německá díla a výkony		Pirchan, Emil	divadelní výtvarnictví

	obor	kategorie	laureát	dílo
1936	literatura	próza	Hostovský, Egon	<i>Žhář</i>
			Šalda, František Xaver	<i>Dřevoryty staré i nové</i>
		poezie	Seifert, Jaroslav	<i>Ruce Venušiny</i>
	drama	drama	Langer, František (potřetí)	<i>Jízdní hlídka</i>
		režie	Burian, Emil František	
	hudba	reprodukce	Česká filharmonie	za výkony v cizině
	slovenská díla		Novomeský, Ladislav	<i>Otvorené okná</i>
	německá díla a výkony		Merker, Emil	poezie publikovaná časopisecky

	obor	kategorie	laureát	dílo
1937	literatura	próza	Křelina, František	<i>Puklý chrám</i>
			Pujmanová, Marie	<i>Lidé na křižovatce</i>
		esej	Vodák, Jindřich	<i>Karel Hynek Mácha</i>
	drama	divadelní hry	Čapek, Karel	<i>Bílá nemoc</i>
		herectví	Průcha, Jaroslav	
	hudba	hudební teorie	Šín, Otakar	<i>Kontrapunkt, imitace, fuga</i>
			Orel, Dobroslav	<i>Hudební prvky svatováclavské</i>
	slovenská díla		Slančíková-Timrava, Božena	<i>Dve doby</i>
	německá díla a výkony		Finke, Fidelio	<i>Die Jakobsfahrt</i> (opera)
			Michel, Robert	<i>Die Burg der Frauen</i>
maďarská díla		Darko, István	<i>Hořící šípkový keř a životní dílo</i>	

Příloha č. 2: Přehled porotců jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1938)

1920	1921
literatura	literatura
Dyk, Viktor	Čapek, Karel ¹²⁸
Hýsek, Miloslav	Dyk, Viktor
Novák, Arne	Hýsek, Miloslav
Šalda, F. X.	Novák, Arne
Vodák, Jindřich ¹²⁹	Vodák, Jindřich

1922		
literatura¹³⁰	drama	slovenské drama
Hýsek, Miloslav	Hilbert, Jaroslav	Folprecht, Zdeněk
Novák, Arne	Kvapil, Jaroslav	Hanka, Jaroslav
Pražák, Albert	Majerová, Marie	Krasko, Ivan (Botto, Ján)
Táborský, František	Tille, Václav	Pražák, Albert
	Vodák, Jindřich	Slávik, Juraj

¹²⁸ Náhradník za F. X. Šaldu.

¹²⁹ Jmenován za S. K. Neumanna.

¹³⁰ Viktor Dyk se na schůzi nedostavil.

1923				
literatura	drama (7. 3.)	drama (28. 10.) ¹³¹	slovenské drama	hudba
Hýsek, Miloslav	Engelmüller, Karel	Engelmüller, Karel	Votruba, František	Hofman, Karel
Novák, Arne	Fischer, Otakar	Hilbert, Jaroslav	Pražák, Albert	Kunc, Jan
Pražák, Albert	Tille, Václav		Haluzický, Bohumil	Nejedlý, Zdeněk
				Talich, Václav

1924			
literatura	drama	slovenská díla	hudba
Hýsek, Miloslav	Engelmüller, Karel	Bujnák, Pavel	Kunc, Jan
Novák, Arne	Fischer, Otakar	Pražák, Albert	Ostrčil, Otakar
Vodák, Jindřich	Khol, František	Vlček, Jaroslav	Šourek, Otakar
	Kodíček, Josef		Talich, Václav
	Tille, Václav		Zich, Otakar

¹³¹ Jmenovaný porotce František Václav Krejčí svou nepřítomností na schůzi písemně omluvil.

1925		
literatura	drama	hudba
Dyk, Viktor	Engelmüller, Karel	Branberger, Jan
Götz, František	Mahen, Jiří	Helfert, Vladimír
Hýsek, Miloslav	Rutte, Miroslav	Novák, Vítězslav
Pražák, Albert	Šalda, F. X.	Vycpálek, Ladislav
Vlček, Jaroslav		
Vodák, Jindřich		

1926		
literatura	drama	hudba
Götz, František	Engelmüller, Karel	Branberger, Jan
Pražák, Albert	Kodíček, Josef	Foerster, Josef Bohuslav
Šalda, F. X.	Lom, Stanislav	Hoffmeister, Karel
Veselý, Antonín	Sokol, Karel Elgart	Nejedlý, Zdeněk
Vodák, Jindřich	Vodák, Jindřich	Vomáčka, Boleslav

1927		
literatura	drama	hudba
Hýsek, Miloslav	Fischer, Otokar	Bartoš, Josef
Novák, Arne	Hilbert, Jaroslav	Branberger, Jan
Pražák, Albert	Sokol, Karel Elgart	František Neuman
Sezima, Karel	Červinka, Vincenc	Vycpálek, Ladislav
Vodák, Jindřich	Vodák, Jindřich	Zich, Otakar

1928				
literatura	drama	německá díla a výkony (březen 1928)	německá díla a výkony (říjen 1928)	hudba
Bujnák, Pavel	Hilbert, Jaroslav	Adler, Friedrich	Essl, Karl	Branberger, Jan
Hýsek, Miloslav	Jelínek, Hanuš	Branberger, Jan	Finke, Fidelio	Frico Kafenda
Novák, Arne	Rutte, Miroslav	Hoffmann, Camill ¹³²	Hoffmann, Camill	Helfert, Vladimír
Sezima, Karel	Sokol, Karel Elgart	Moucha, Antonín	Moucha, Antonín	Ostrčil, Otakar
Veselý, Antonín	Vodák, Jindřich	Pick, Otto	Rychnowsky, Ernst	Šourek, Otakar
Vodák, Jindřich		Rychnowsky, Ernst		
Votruba, František		Steinhard, Erich		
		Vodák, Jindřich		

¹³² Porotci Camill Hoffmann a Jindřich Vodák nebyli přítomni na schůzi a své návrhy zaslali písemně.

1929			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Bujnák, Pavel	Engelmüller, Karel	Adler, Friedrich	Branberger, Jan
Götz, František	Krejčí, František Václav	Essl, Karl	Hoffmeister, Karel
Jelínek, Hanuš	Krejčí, Jan	Mühlberger, Josef	Nedbal, Karel
Pražák, Albert	Sajíc, Jan	Rychnowsky, Ernst	Rudolf, Karel
Sedlák, Jan Vojtěch	Vodák, Jindřich	Steinhard, Erich	Zítek, Otakar
Vodák, Jindřich			
Votruba, František			

1930			
literatura	drama	německá díla a výkony ¹³³	hudba
Bujnák, Pavel	Krejčí, Jan	Adler, Friedrich	Branberger, Jan
Gregorová- Tajovská, Hana	Lukáč, Emil Boleslav	Demetz, Hans	Jeremiáš, Otakar
Machar, Josef Svatopluk	Polan, Bohumil	Moucha, Antonín	Kafenda, Frico
Novák, Arne	Rutte, Miroslav	Rychnowsky, Ernst	Kunc, Jan
Píša, Antonín Matěj	Vodák, Jindřich		Štěpán, Václav
Toman, Karel			
Vodák, Jindřich			

¹³³ Jmenování porotci Herbert Cysarz a Robert Manzer nebyli přítomni na schůzi.

1931			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Bujnák, Pavel	Engelmüller, Karel	Adler, Friedrich	Branberger, Jan
Götz, František	Jeřábek, Čestmír	Essl, Karel	Jirák, Karel Boleslav
Novák, Arne	Konrád, Edmund	Körner, Josef	Kafenda, Frico
Polan, Bohumil	Píša, Antonín Matěj	Leppin, Paul	Suk, Josef
Pražák, Albert	Vodák, Jindřich	Rychnowsky, Ernst	Vach, Ferdinand
Rutte, Miroslav		Veidl, Theodor	
Vodák, Jindřich			

1932			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Benešová, Božena	Engelmüller, Karel	Adler, Friedrich	Axman, Emil
Bujnák, Pavel	Hilbert, Jaroslav	Brod, Max	Branberger, Jan
Hora, Josef	Jeřábek, Čestmír	Essl, Karel	Kafenda, Frico
Polan, Bohumil	Píša, Antonín Matěj	Franzl, Emil	Suk, Josef
Sezima, Karel	Vodák, Jindřich	Rychnowsky, Ernst	Šourek, Otakar
Smrek, Jan		Steinhard, Erich	
Vodák, Jindřich			

1933			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Jesenský, Jan	Hilbert, Jaroslav	Adler, Friedrich	Aim, Vojtěch Bořivoj
Lukáč, Emil Boleslav	Krejčí, Jan	Finke, Fidelio	Jeremiáš, Otakar
Rutte, Miroslav	Píša, Antonín Matěj	Franzl, Emil	Kafenda, Frico
Sedlák, Jan Vojtěch	Sajíc, Jan	Mühlberger, Josef	Vomáčka, Boleslav
Toman, Karel	Vodák, Jindřich	Seidel, Walter	Zich, Otakar
Veselý, Antonín		Steinhard, Erich	
Vodák, Jindřich			

1934			
literatura	drama ¹³⁴	německá díla a výkony	hudba
Götz, František	Kostolný, Andrej	Brod, Max	Aim, Vojtěch Bořivoj
Kříčka, Petr	Kvapil, Jaroslav	Essl, Karel	Bartoš, Josef
Lukáč, Emil Boleslav	Ostrčil, Otakar	Körner, Josef	Jaroslav, Kvapil
Polan, Bohumil		Seidel, Walter	Moyzes, Alexandr
Pražák, Albert		Steinhard, Erich	Šourek, Otakar
Rutte, Miroslav		Veidl, Theodor	
Vančura, Vladimír			

¹³⁴ Antonín Matěj Píša, Josef Träger a Jan Sajíc odmítli funkci porotce po úpravě stanov (rozšíření kategorie herectví o operní pěvce).

1935			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Cíger-Hronský, Josef	Engelmüller, Karel	Essl, Karel	Aim, Vojtěch Bořivoj
Čapek, Karel	Krejčí, Jan	Franzl, Emil	Doležil, Hubert
Götz, František	Kostolný, Andrej	Moucha, Antonín	Helfert, Vladimír
Sedlák, Jan Vojtěch	Kvapil, Jaroslav	Seidel, Walter	Jirák, Karel Boleslav
Veselý, Antonín	Pujman, Ferdinand ¹³⁵	Steinhard, Erich	Kafenda, Frico

1936			
literatura	drama	německá díla a výkony	hudba
Antonín Grund	Andrej Kostolný	Essl, Karel	Ambros, Emanuel
Götz, František	Ferdinand Pujman	Franzl, Emil	Doležil, Hubert
Lukáč, Emil Boleslav	Krejčí, Jan	Marle, Arnold	Schneider- Trnavský, Mikuláš
Toman, Karel	Kvapil, Jaroslav	Moucha, Antonín	Šourek, Otakar
Veselý, Antonín	Nebuška, Otakar	Steinhard, Erich	Vycpálek, Ladislav
	Píša, Antonín Matěj		
	Sajíc, Jan		

¹³⁵ Porotce Ferdinand Pujman nebyl přítomen na schůzi a svůj návrh zaslal písemně.

1937				
literatura	drama	německá díla a výkony	maďarská díla	hudba
Hora, Josef	Doležil, Hubert	Birk, Karel	Albrecht, Alexander	Bartoš, Josef
Knap, Josef	Krejčí, Jan	Essl, Karel	Szalatnai- Ráchel, Rudolf	Branberger, Jan
Lukáč, Emil Boleslav	Píša, Antonín Matěj	Langer, František	Szeredai Gruber, Károly	Helfert, Vladimír
Novák, Arne	Rutte, Miroslav	Mühlberger, Josef	Vozári, Dezider	Kafenda, Frico
Polan, Bohumil	Sajíc, Jan	Steinhard, Erich	Peéry, Rudolf	Karel, Rudolf
	Stodola, Ivan			

1938 ¹³⁶			
literatura	drama	maďarská díla	rusínská díla
Čapek, Jan Blahoslav	Krejčí, Jan	Antalffy, Viliam	Rudlovčak, Andrej
Pišút, Milan	Kvapil, Jaroslav	Darkó, István	Vološin, Augustin
Pražák, Albert	Píša, Antonín Matěj	Gwerk, Edmund	Kaminský, Josef
Rutte, Miroslav	Konrád, Edmond	Szalatnai- Ráchel, Rudolf	Kaigl, Ladislav
Toman, Karel	Gregor- Tajovský, Jozef	Szeredai Gruber, Károly	Popovič, Vasil

¹³⁶ Vzhledem k historickým událostem kolem mnichovské dohody nebyly státní umělecké ceny v roce 1938 uděleny a nebyly sestaveny poroty pro některé kategorie.

Příloha č. 3: Širší a užší výběry děl a výkonů jednotlivých ročníků státních uměleckých cen (1920–1937)¹³⁷

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1920	literatura	próza	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Antonín Vondřejc</i>
			Olbracht, Ivan	<i>Podivné přátelství herce Jesenia</i>
			Scheinpflug, Karel	<i>Symbiosa</i>
			Šrámek, Fraňa	<i>Tělo</i>
		poezie	Sova, Antonín	<i>Krvácející bratrství</i>
			Deml, Jakub	<i>Šlěpjeje</i>
			Hora, Josef	<i>Skalni pláně</i>
			Kříčka, Petr	<i>Bílý štít</i>
			Medek, Rudolf	<i>Lvi srdce</i>
		eseje	Balej, František	<i>O nového člověka</i>
			Fischer, Otakar	<i>K dramatu</i>
			Laichter, Josef	<i>Uměním k životu</i>
			Neumann, Stanislav Kostka	<i>At' žije život</i>
Procházka, Arnošt	<i>Diář</i>			
Sezima, Karel	<i>Podobizny a reliéfy</i>			

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1921	literatura ¹³⁸	próza	Benešová, Božena	<i>Člověk</i>
		poezie	Machar, Josef Svatopluk	<i>On</i>
		eseje	Chudoba, František	<i>Básníci, věštcí a bojovníci</i>
		slovenská díla	Hviezoslav, Pavol Orzságh	<i>Lyra</i>

¹³⁷ Širší a užší výběry byly součástí většiny zápisů z jednání porot, jména v tabulce řadíme abecedně, tmavě podbarvení jsou laureáti, světle podbarven je užší výběr, širší výběr je uveden bez podbarvení.

¹³⁸ Podrobný zápis z jednání poroty o literárních cenách v roce 1921 nebyl dohledán.

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1922	literatura	romány	Holeček, Josef	<i>Naši, Emisaři (8. díl)</i>
			Čapek, Karel	<i>Továrna na absolutno</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Vykoupení</i>
			Tichý, Arnošt Max	<i>Rudá závrať</i>
		drobná próza	Majerová, Marie	<i>Mučenky</i>
			Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Romanetto; Tři chodské grotesky; Pohádka</i>
			Těsnohlídek, Rudolf	<i>Paví oko</i>
			Langer, František	<i>Snílci a vrahové</i>
		poezie	Dyk, Viktor	<i>Poslední rok</i>
			Fisher, Otokar	<i>Kruhy</i>
			Chaloupka, Josef	<i>Kamarád mrtvých</i>
			Holeček, Josef	<i>Sokolovič</i>
			Roy, Vladimír	<i>Keď miznú hmly</i>
			Sova, Antonín	<i>Jasná vidění</i>
		eseje	Svoboda, Emil	<i>Utopie</i>
			Procházka, Arnošt	<i>Dnové života</i>
			Šalda, František Xaver	<i>Básnická osobnost Dantova</i>
			Götz, František	<i>Anarchie v nejmladší české poesii</i>
			Holeček, Josef	<i>Pero</i>
			Krásnohorská, Eliška	<i>Z mého mládí</i>
			Novák, Arne	<i>Svatopluk Čech</i>
			Rais, Karel Václav	<i>Ze vzpomínek</i>
	slovenská díla	Kukučín, Martin	<i>Črty z ciest</i>	
drama (7. 3.)	divadelní hry	Čapek, Karel	<i>R.U.R.</i>	
		Šrámek, Fráňa	<i>Zvony</i>	

			Mahen, Jiří	<i>Generace</i>
			Fischer, Otokar	<i>Orloj světa</i>
			Maria, Jaroslav	<i>Lucrezia Borgia</i>
			Mixa, Vojtěch	<i>Kdo vydělá?</i>
			Skoch, Vilém	<i>Šimon a Polyxena</i>
			Till, Josef	<i>Rasa</i>
			Lederer, Eduard	<i>Zrádce</i>
			Pauk, Emanuel	<i>Císař pán</i>
			Štolba, Josef	<i>Zločin v horské boudě</i>
			Zavřel, František	<i>Návrat</i>
		slovenské divadelní hry	Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Hriech; V službe</i>
			Rázus, Martin	<i>Hana</i>
			Slančíková-Timrava, Božena	<i>Chudobná rodina</i>
			Socháň, Pavol	<i>Sedliacká nevesta</i>
			Šrobár, Vavro (pod pseudonymem Ján Dvorský)	<i>Z otroctva vekov</i>

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1923	literatura	próza	Těsnohlídek, Rudolf	<i>Kolonia Kutejsík</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Vykoupení</i>
			Vrba, Jan	<i>Bažantnice a jiné obrázky z přírody</i>
			Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Větrník</i>
			Mixa, Vojtěch	<i>Vyšimutí</i>
		poezie	Fischer, Otokar	<i>Hlasy</i>
			Dyk, Viktor	<i>Podle cesty</i>
			Hora, Josef	<i>Srdce a vřava světa</i>
			Chaloupka, Josef	<i>Hlas a mlčení</i>
			Sova, Antonín	<i>Pisně nesobeckého srdce</i>
		eseje	Šimek, Otakar	<i>Dějiny literatury francouzské v obrysech</i>
			Holeček, Josef	<i>Pero</i>
			Mahen, Jiří	<i>Režisérův zápisník</i>
			Neumann, Stanislav Kostka	<i>S městem za zády</i>
			Novotný, František	<i>Gymnasion</i>
	slovenská díla	divadelní hry (7. 3.)	Slančíková-Timrava, Božena	<i>Chudobná rodina</i>
			Wollmann, Frank	<i>Rastislav</i>
			Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Matka</i>
	drama (7. 3.)	divadelní hry	Čapek, Karel – Čapek, Josef	<i>Ze života hmyzu</i>
			Hilbert, Jaroslav	<i>Podzim dra Marka</i>
			Lom, Stanislav	<i>Převrat</i>
			Dvořák, Arnošt – Klíma, Ladislav	<i>Matěj Poctivý</i>
			Blatný, Lev	<i>Kokodák</i>

			Langer, František	<i>Noc</i>	
			Šrámek, Fráňa	<i>Měsíc nad řekou</i>	
	drama (28. 10.)	herectví	Hübnerová, Marie		
			Zakopal, Bohuš		
			Sedláčková, Anna		
			Dostálová, Leopolda		
			Vydra, Václav		
			Deyl, Rudolf		
		režie	Hilar, Karel Hugo		
			Bor, Jan		
			Dostál, Karel		
			Kvapil, Jaroslav		

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1924	literatura	romány	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Vilém Rozkoč</i>
			Čapek, Karel	<i>Krakatit</i>
			Medek, Rudolf	<i>Veliké dny</i>
			Dyk, Viktor	<i>Kozulinov</i>
			Kopta, Josef	<i>Třetí rota</i>
			Svoboda, František Xaver	<i>Tři dvory</i>
			Téver, Felix	<i>V hradbách</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Pekař Jan Marhoul</i>
		drobná próza	Bubelová, Lila	<i>Jarní vody</i>
			Jeřábek, Čestmír	<i>Předzvěsti</i>
			Kubka, František	<i>Fu</i>
			Šrámek, Fraňa	<i>Žasnoucí voják</i>
		poezie	Hora, Josef	<i>Bouřlivé jaro</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Panenky</i>
			Opolský, Jan	<i>Dědictví</i>
			Procházka, František Serafinský	<i>Nové hradčanské písničky</i>
			Sova, Antonín	<i>Naděje a bolesti</i>
			Šelepa, Karel	<i>Věčný život</i>
			Toman, Karel	<i>Měsíce; Hlas ticha</i>
		eseje	Šusta, Josef	<i>Z dob dávných i blízkých</i>
slovenská díla	Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Smrt Ďurka Langsfelda</i>		
	Alexy, Janko	<i>Jarmilka</i>		
	Hrušovský, Ján	<i>Pompiliova Madonna</i>		
	Šrobár, Vavro	<i>Pamäti z vojny a z väzenia (1914–1918)</i>		

			Urbanovič, Kvetoslav Florián	<i>Poklesky</i>
	drama ¹³⁹	divadelní hry	Langer, František	<i>Velbloud uchem jehly</i>
			Šalda, František Xaver	<i>Dítě</i>
			Hilbert, Jaroslav	<i>Kolumbus</i>
			Voborník, Jan	<i>Jeronym Pražský</i>
			Werfel, Franz	<i>Schweiger</i>
	herectví	Vydra, Václav		
		Dostálová, Leopolda		
	divadelní výtvarnictví	Hofman, Vlastislav		

¹³⁹ Neexistuje podrobný zápis z jednání poroty pro dramatické ceny, neboť se porota sešla dříve bez přítomnosti zástupců z ministerstva.

rok	obor	kategorie	autor	dílo	
1925	literatura	román	Sezima, Karel	<i>Dravý živel</i>	
			Svoboda, František Xaver	<i>V malém království</i>	
			Mixa, Vojtěch	<i>Námluvy</i>	
			Böhnel, Miroslav Bedřich	<i>Zvěřinec</i>	
			Elgart Sokol, Karel	<i>Černý a bílý</i>	
			Herrmann, Ignát	<i>Feličkův román</i>	
			Kratochvíl, Jaroslav	<i>Vesnice</i>	
			Tilschová, Anna Maria	<i>Dědicové</i>	
		drobná próza	Leger, Karel	<i>V plamenech a jiné historické povídky</i>	
			Baar, Jindřich Šimon	<i>Na srdci přírody</i>	
			Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Humoreska</i>	
		poezie	Kříčka, Petr	<i>Hoch s lukem</i>	
			Nebeský, Jan (pod pseudonymem Jan z Wojkowicz)	<i>Básník a věčnost</i>	
			Durych, Jaroslav	<i>Žebrácké písně</i>	
		eseje	Masaryk, Tomáš Garrigue	<i>Světová revoluce</i>	
			Čapek, Karel	<i>Anglické listy</i>	
			Nejedlý, Zdeněk	<i>Bedřich Smetana. (2. díl)</i>	
		slovenská díla		Nádaši, Ladislav (pod pseudonymem Jégé)	<i>Adam Šangala</i>
				Hrušovský, Ján	<i>Pompiliova Madonna</i>
				Lukáč, Emil Boleslav	<i>Dunaj a Seina</i>
				Maróthy-Šoltéssová, Elena	<i>Moje deti</i>
drama	divadelní hry	Dvořák, Arnošt	<i>Bílá Hora</i>		
		Fischer, Otokar	<i>Otroci</i>		
		Langer, František	<i>Periferie</i>		

			Hilbert, Jaroslav	<i>Druhý břeh</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Svatý Václav</i>
			Šrámek, Fráňa	<i>Soud</i>
		herectví	Pechová, Ema	
			Kohout, Eduard	
		režie	Kvapil, Jaroslav	
			Dostál, Karel	

rok	obor	kategorie	autor	dílo	
1926	literatura ¹⁴⁰	román	Benešová, Božena	<i>Úder</i>	
			Krejčí, František Václav	<i>Poslední</i>	
		eseje	Toman, Karel	<i>Stoletý kalendář</i>	
			Nejedlý, Zdeněk	<i>Bedřich Smetana (2. díl)</i>	
				Stášek, Antal	<i>Vzpomínky</i>
		slovenská díla		Hrušovský, Ján	<i>Dolorosa; Muž s protézou</i>
		drama	divadelní hry	Bartoš, Jan	<i>Vzbouření na jevišti; Hrdinové naší doby</i>
	Hilbert, Jaroslav			<i>Prapor lidstva; Druhý břeh</i>	
	Šrámek, Fráňa			<i>Ostrov veliké lásky</i>	
	Kopta, Josef			<i>Revoluce</i>	
	Herman, František			<i>Miláček protiva</i>	
	Preissová, Gabriela			<i>Jaro v podzámčí</i>	
	Šalda, František Xaver			<i>Tažení proti smrti</i>	
	herectví		Karen, Bedřich		
			Štěpánek, Zdeněk		
			Čermák, Otto		
			Deyl, Rudolf		
			Gräfová, Zdenka		
			Sedláčková, Anna		
			Vávra, Karel		
	režie		Dostal, Karel		
			Bor, Jan		
		Novák, Vojta			
Walter, Rudolf					

¹⁴⁰ Podrobný zápis z jednání poroty o literárních cenách v roce 1926 nebyl dohledán.

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1927	literatura	román	Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Řešany</i>
			Kopta, Josef	<i>Hlidač č. 47</i>
			Böhnel, Miroslav Bedřich	<i>Mužství; Omlazený</i>
			Krejčí, František Václav	<i>U protinožců</i>
			Maria, Jaroslav	<i>Svěťice, dámy a děvky</i>
			Rosůlek, Jan Václav	<i>První</i>
			Svoboda, František Xaver	<i>Mezi jednou a pěti</i>
			Téver, Felix	<i>Černý Lohengrin</i>
			Vachek, Emil	<i>Bidýlko</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Rozmarné léto</i>
			Vansová, Terézia	<i>Kliatba</i>
			Zeman, Adolf	<i>Mračna</i>
		drobná próza	Opolský, Jan	<i>Malé prosy; Upír a jiné prósy</i>
			Blatný, Lev	<i>Povídky z hor; Regulace</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Čert a cikánka</i>
			Dyk, Viktor	<i>Děd</i>
			Fričová, Maryna	<i>Hořké milování</i>
			Jahoda, Josef	<i>Pod bičem osudu</i>
			Langer, František	<i>Předměstské povídky</i>
			Nádaši, Ladislav (pod pseudonymem Jégé)	<i>Wieniawského legenda</i>
			Vrba, Jan	<i>Divoženy</i>
			Weiss, Jan	<i>Barák smrti; Fantom smíchu; Zrcadlo, které se opožďuje</i>
		poezie	Sova, Antonín	<i>Drsná láska</i>
Čarek, Jan	<i>Temno v chalupách</i>			
Durych, Jaroslav	<i>Bezkydy</i>			

			Hora, Josef	<i>Struny ve větru</i>
			Chaloupka, Josef	<i>Tvůj bližní</i>
			Machar, Josef Svatopluk	<i>Kam to spěje?; Krůčky dějin; Na křižovatkách; Tristium Praga</i>
			Novomeský, Ladislav	<i>Neděľa</i>
			Seifert, Jaroslav	<i>Slavík zpívá špatně</i>
			Táborský, František	<i>Legenda staronová</i>
			Závada, Vilém	<i>Panichida</i>
		eseje	Dyk, Viktor	<i>Vzpomínky a komentáře 1893–1918</i>
			Deml, Jakub	<i>Mohyla</i>
			Götz, František	<i>Jasnici se horizont</i>
			Herrmann, Ignát	<i>Před padesáti lety</i>
			Horký, Karel	<i>Kouř z Ithaky</i>
			Fischer, Otokar	<i>Belgie a Německo</i>
			Machar, Josef Svatopluk	<i>Pět roků v kasárnách</i>
			Medek, Rudolf	<i>Česká pout do Itálie</i>
			Piša, Antonín Matěj	<i>Směry a cíle</i>
			Svoboda, Emil	<i>Světila v dálce</i>
			Syllaba, Ladislav	<i>Cestou k svobodě</i>
	slovenská díla			Vansová, Terézia
			Nádaši, Ladislav (pod pseudonymem Jégé)	<i>Wieniawského legenda</i>
			Novomeský, Ladislav	<i>Neděľa</i>
drama	divadelní hry		Čapek, Josef – Čapek, Karel	<i>Adam stvořitel</i>
			Lom, Stanislav	<i>Kající Venuše</i>
			Kolman Cassius, Jaroslav	<i>Jak nás poznamenala</i>
			Konrád, Edmond	<i>Rodinná záležitost; Komédie v kostce</i>

			Blatný, Lev	<i>Říše míru</i>
			Langer, František	<i>Grand hotel Nevada</i>
			Scheinflugová, Olga	<i>Zabitý</i>
			Urbanovič, Kvetoslav Florián	<i>Věčná mladost</i>
			Zavřel, František	<i>Dědečkem proti své vůli</i>
		herectví	Kohout, Eduard	
			Sedláčková, Anna	
			Čermák, Otto	
			Gráfová, Zdenka	
			Vávra, Karel	
		režie	Hilar, Karel Hugo	
			Walter, Rudolf	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1928	literatura	román	Jeřábek, Čestmír	<i>Svět hoří</i>
			Medek, Rudolf	<i>Anabase</i>
			Dyk, Viktor	<i>Holoubek Kuzma</i>
			Hofmeister, Rudolf Richard	<i>Eopsyché</i>
			Klička, Benjamin	<i>Jaro generace</i>
			Kopta, Josef	<i>Třetí rota na magistrále</i>
			Kropáč, František	<i>Posedlí</i>
			Maria, Jaroslav	<i>Váhy a meč</i>
			Nový, Karel	<i>Samota Křešín</i>
			Paulík, Jaroslav Jan	<i>Arizona</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Haldy</i>
			Vachek, Emil	<i>Tajemství obrazárny</i>
			drobná próza	Kopta, Josef
		Raffel, Vladimír		<i>Tělové povídky</i>
		Čep, Jan		<i>Vigilie</i>
		Durych, Jaroslav		<i>Kurýr</i>
		Hora, Josef		<i>Smrt manželů Pivodových</i>
		Jahoda, Josef		<i>Červené srdce</i>
		Marcha, Jaroslav		<i>Z babiččina kraje</i>
		Masařík, Josef		<i>Dobrovolně</i>
		Mühlstein, Bohumil		<i>Věčný milenec</i>
		Scheinflug, Karel		<i>Loňské sněhy</i>
		Tilschová, Anna Maria	<i>Zlá tma</i>	
Vladyka, Ladislav	<i>Pouze tělo</i>			

			Šrámek, Fráňa	<i>Nové básně</i>
			Bezruč, Petr	<i>Dvě mohyly</i>
			Neumann, Stanislav Kostka	<i>Písně o jediné věci</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Eva</i>
			Chaloupka, Josef	<i>Tvůj bližní</i>
			Jesenská, Růžena	<i>Srdce</i>
			Krupička, Rudolf	<i>Láska za lásku</i>
			Nezval, Vítězslav	<i>Edison</i>
			Šelepa, Karel	<i>Italské jaro</i>
			Weiner, Richard	<i>Mnoho noci</i>
			Pertold, Otakar	<i>Ze zapomenutých koutů Indie</i>
			Šalda, František Xaver	<i>O nejmladší poesii české; O tzv. nesmrtnosti díla básnického</i>
			Beneš, Edvard	<i>Světová válka a naše revoluce</i>
			Čapek, Josef	<i>Ledacos</i>
			Červinka, Vincenc	<i>Moje rakouské žaláře</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Ejhle člověk!; Vzpomínky z mládí</i>
			Dyk, Viktor	<i>Inter arma</i>
			Havlasa, Jan	<i>Přes hory a doly</i>
			Herben, Jan	<i>T. G. Masaryk</i>
			Holeček, Josef	<i>V Jugoslavii roku 1924</i>
			Karásek ze Lvovic, Jiří	<i>Tvůrcové a epigoni</i>
			Kytlicová, Pavla	<i>Rodiče a děti</i>
			Sezima, Karel	<i>Podobizny a reliefy</i>
			Vyskočil, Albert	<i>Básnickova cesta</i>
			Ženatý, Berty	<i>Země pruhů a hvězd</i>
	slovenská díla		Lukáč, Emil Boleslav	<i>O lásce neláskavej</i>

německá díla a výkony		Maróthy-Šoltéssová, Elena	<i>Sobrané spisy Eleny Maróthy Šoltéssovej</i>
		Nádaši, Ladislav (pod pseudonymem Jégé)	<i>Svätopluk</i>
		Letz, Štefan	<i>Obyvatelia dvora</i>
		Oravcová, Marie	<i>Synovia Svätoplukovi</i>
		Stodola, Ivan	<i>Belasý encyán</i>
	březen 1928	Werfel, Franz	<i>Schweiger; Juarez und Maximilian; Bocksgesang (přel. Arnošt Dvořák jako Kozlí zpěv); Verdi (přel. Eva Rutteová)</i>
		Baum, Oskar	<i>Der Versuch zu Leben (přel. Jan Grmela jako Pokus o život)</i>
		Brod, Max	<i>Die Frau nach der man sich sehnt; Tycho Brahes Weg zu Gott (přel. Adolf Wenig)</i>
		Hadina, Emil	<i>Dämonen der Tiefe</i>
		Leutelt, Gustav	<i>Der Glaswald</i>
		Salus, Hugo	<i>Der schöne David des Michelangelo; Die schöne Barbara (přeložil Jan Grmela jako Krásná Barbora); Auswahl aus den Gedichten (přel. Antonín Kurz jako Výbor z básní)</i>
		Sauer, Hedda	<i>Biblische Balladen</i>
		Watzlik, Hans	<i>Schloss Weltfern; Einöder; Der wilde Eisengrein</i>
	Weiss, Ernst	<i>Tanja</i>	
	říjen 1928	Dietzschmidt, Anton Franz	<i>Regiswindis</i>
Brod, Max		<i>Die Frau nach der man sich sehnt; Die Opunzie; Leben mit einer Göttin (přel. Jan Grmela jako Život s bohyní)</i>	
Kisch, Egon Erwin		<i>Prašná brána (přel. Jarmila Haasová)</i>	
Lehmann, Else		herectví	

			Leutelt, Gustav	<i>Das Buch vom Walde</i>		
			Mannheimer, Georg	<i>Der Mann, der durch den Traum lief</i>		
			Medelsky, Hermine	herectví		
			Watzlik, Hans	<i>Der wilde Eisengrein</i>		
			Winder, Ludwig	<i>Die nachgeholten Freuden</i> (přel. Jan Grmela jako Dodatečné radosti)		
	drama	divadelní hry		Čapek Chod, Karel Matěj	<i>Básnikova nevěsta</i>	
				Konrád, Edmond	<i>Olbřím; Komédie v kostce</i>	
				Bartoš, Jan	<i>Plující ostrov</i>	
				Kropáček, Petr	<i>Stavba; Mystifikace</i>	
				Kubka, František	<i>Ataman Rinov</i>	
				Mahen, Jiří	<i>Praha - Brno - Bratislava</i>	
				Svoboda, František Xaver	<i>Milionářky</i>	
				Zavřel, František	<i>Veselohra s letcem</i>	
		herectví			Čermák, Otto	
					Deyl, Rudolf	
					Pačová, Míla	
					Vávra, Karel	
					Vojta-Jurný, Jaroslav	
					Vrchlická, Eva	
		režie			Bor, Jan	
Walter, Rudolf						

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1929	literatura	román	Martínek, Vojtěch	<i>Plameny</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Poslední soud</i>
			Benešová, Božena	<i>Podzemní plameny</i>
			Branecký, Jozef	<i>Fráter Johannes</i>
			Dvorský, Viktor	<i>Mramorová panna</i>
			Gašpar, Tido Jozef	<i>Pri král'ovej studni</i>
			Jilemnický, Peter	<i>Vítězný pád</i>
			Knap, Josef	<i>Muži a hory</i>
			Krejčí, František Václav	<i>Duch a krev</i>
			Mahen, Jiří	<i>Nejlepší dobrodružství</i>
			Olbracht, Ivan	<i>Anna proletářka</i>
			Příbík, Zdeněk V.	<i>Nad miliony</i>
			Vachek, Emil	<i>Svatá</i>
			Vámoš, Gejza	<i>Atomy Boha</i>
		drobná próza	Raffel, Vladimír	<i>Taneční povídky</i>
			Čapek, Karel	<i>Povídky z jedné kapsy</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Valdice</i>
			Horký, Karel	<i>Půl čtvrté odpoledne</i>
			Kopta, Josef	<i>Jen na chvíli</i>
			Slančíková- Timrava, Božena	<i>Hrdinovia</i>
		poezie	Hora, Josef	<i>Deset let</i>
			Nezval, Vítězslav	<i>Hra v kostky</i>
Biebl, Konstantin	<i>Nový Ikaros</i>			
Calma, Marie	<i>Jarní zpěvy; Sny v sonetech</i>			

		Durych, Jaroslav	<i>Tě nejkrásnější</i>
		Dyk, Viktor	<i>Zpěvy v bouři</i>
		Hařamová, Maša	<i>Dar</i>
		Kalista, Zdeněk	<i>Smuteční kytice</i>
		Kvapil, Jaroslav	<i>Na sklonku října</i>
		Smrek, Ján	<i>Božské uzly</i>
		Špálová, Sonja	<i>Pisně mrtvého kapitána</i>
		Weiner, Richard	<i>Zátiší s kulichem, herbářem a kostkami</i>
	eseje	Novák, Arne	<i>Josef Dobrovský a jeho předchůdcové v českém literárním dějepisě; Nosiči pochodní</i>
		Pekař, Josef	<i>Svatý Václav</i>
		Durych, Jaroslav	<i>Poutí do Španělska</i>
		Gregorová, Hana	<i>Slovenka pri krbe a knihe</i>
		Krčméry, Štefan	<i>Ludia a knihy</i>
		Machar, Josef Svatopluk	<i>Zapomínání a zapomenutí</i>
		Sezima, Karel	<i>Krystaly a průsvitky</i>
		Táborský, František	<i>Rusava</i>
		slovenská díla	Smrek, Ján
	Gregorová, Hana		<i>Slovenka pri krbe a knihe</i>
	Gašpar, Tido Jozef		<i>Pri kráľovej studni</i>
	Hamaliar, Ján Igor		<i>Hlasy nášho východu</i>
	Jilemnický, Peter		<i>Vítězný pád</i>
	Krčméry, Štefan		<i>Ludia a knihy</i>
	německá díla a výkony	Kolbenheyer, Erwin Guido	<i>Die Albsonate (v časopisu Witiko)</i>
		Brod, Max	<i>Leben mit einer Göttin (přel. Jan Grmela jako Život s bohyní)</i>

		Kisch, Egon Erwin	<i>Tonka Šibenice</i> (přel. Jarmila Haasová); <i>Zuřivý reportér</i> (přel. Jarmila Haasová)	
		Medelsky, Hermine	herectví	
		Schubin, Ossip	<i>Slovanská láska</i> (přel. Rudolf Čížek); <i>Útočiště trpících</i> (přel. Rudolf Čížek)	
		Weinert-Wilton, Louis	<i>Der Teppich des Granens</i> (přel. František Heller jako <i>Koberec hrůzy</i>)	
		Weiss, Ernst	<i>Tiere in Ketten</i> (přel. Karel V. Kuttan jako <i>Spoutaná zvířata</i>)	
		Winder, Ludwig	<i>Doktor Guillotin; Die nachgeholten Freuden</i> (přel. Jan Grmela jako <i>Upír</i>); <i>Die Reitpeitsche</i>	
	drama	divadelní hry	Medek, Rudolf	<i>Plukovník Švec</i>
			Hilbert, Jaroslav	<i>Job</i>
			Blatný, Lev	<i>Blázen z amplionu</i>
			Langer, František	<i>Obrácení Ferdyše Pištory</i>
			Mahen, Jiří	<i>Nasreddin, čili, Nedokonalá pomsta</i>
			Štěpánek, Zdeněk	<i>Monastýr nad Tajgou</i>
		herectví	Gráfová, Zdenka	
			Pačová, Míla	
			Vojta-Jurný, Jaroslav	
			Vrchlická, Eva	
			Auerswald, Jaroslav	
			Bečvářová, Marie	
			Iblová, Anna	
			Kronbauerová, Jarmila	
Steimar, Jiří				
Vávra, Karel				
Wiesner, Eugen				
režie	Dostal, Karel			

			Fišer, Josef
			Kvapil, Jaroslav
			Novák, Vojta
			Walter, Rudolf

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1930	literatura	román	Durych, Jaroslav	<i>Bloudění</i>
			Scheinflug, Karel	<i>Motýl ve svítlně</i>
			Langer, František	<i>Zázrak v rodině</i>
			Svoboda, František Xaver	<i>Skok do tmy</i>
			Horst, Bernard	<i>Hučící země</i>
			Hostovský, Egon	<i>Danajský dar</i>
			Hronský, Jozef Ciger	<i>Medové srdce; Proroctvo doktora Stankovského</i>
			Jahoda, Josef	<i>Ratejna</i>
			Klička, Benjamin	<i>Bobrové</i>
			Kopta, Josef	<i>Jediné východisko</i>
			Rázus, Martin	<i>Svety</i>
			Sekera, Josef	<i>Vinaři</i>
			Suchý, Lothar	<i>Sobec a světice</i>
			Urban, Milo	<i>Živý bič; Hmly na úsvite</i>
		Vrba, Jan	<i>Soumrak Hadlasuc rodu</i>	
		drobná próza	Čapek, Karel	<i>Povídky z druhé kapsy</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Kdybych...; Rekviem</i>
			Jahoda, Josef	<i>Neznaboh</i>
			Krška, Václav	<i>Toužení pod Javorem</i>
			Mitrovský, Milan Thomka	<i>Pani Helène</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Čert a láska</i>
		poezie	Dyk, Viktor	<i>Devátá vlna</i>
			Bednář, Jaroslav	<i>Hvězdná tuláctví</i>
Halas, František	<i>Kohout plaší smrt</i>			

		Seifert, Jaroslav	<i>Poštovní holub</i>
		Cipr, Josef	<i>Venkovská pošta</i>
		Čapek, Jan Blahoslav	<i>Slovo nad světlem</i>
		Holan, Vladimír	<i>Triumf smrti</i>
		Krčméry, Štefan	<i>Piesne a balady</i>
		Lukáč, Emil Boleslav	<i>Křižovatky; Spev vlkov a iné básne</i>
		Nezval, Vítězslav	<i>Snídaně v trávě; Básně noci</i>
		Procházka, František Serafinský	<i>Věřím</i>
		Svoboda, František Xaver	<i>Je podzim, ovoce voní</i>
	eseje	Fischer, Otokar	<i>Duše a slovo</i>
		Bass, Eduard	<i>Holandský deníček</i>
		Götz, František	<i>Tvář století</i>
		Rutte, Eugen Miroslav	<i>Doba a hlasy</i>
		Sezima, Karel	<i>Masky a modely</i>
		Tille, Václav	<i>Moskva v listopadu</i>
		Čapek, Karel	<i>Výlet do Španěl</i>
		Musil, Alois	<i>V posvátném Hedžázu</i>
		Nejedlý, Zdeněk	<i>T. G. Masaryk</i>
		Neumann, Stanislav Kostka	<i>Francouzská revoluce</i>
		Pekař, Josef	<i>Žižka a jeho doba</i>
		Tetauer, Frank	<i>Shaw</i>
slovenská díla		Mitrovský, Milan Thomka	<i>Pani Helène</i>
		Slančíková- Timrava, Božena	<i>Všetko za národ</i>
		Gašpar, Tido Jozef	<i>Pri král'ovej studni</i>

		Jilemnický, Peter	<i>Zuniaci krok</i>
		Urban, Milo	<i>Živý bič; Hmly na úsvite</i>
		Vámoš, Gejza	<i>Atomy boha</i>
německá díla a výkony		Brod, Max	<i>Lord Byron kommt aus der Mode; Reubeni, kniže židovské (přel. Jan Grmela)</i>
		Medelsky, Hermine	<i>herectví</i>
		Bader, Lilly	<i>herectví</i>
		Bauer, Willy	<i>herectví</i>
		Kornfeld, Paul	<i>Die Verführung</i>
		Leppin, Paul	<i>Der blaue Zirkus; Die bunte Lampe; Rede der Kindesmörderin vor dem Weltgericht</i>
		Watzlik, Hans	<i>Die Abenteuer des Florian Regenbogner</i>
		Winder, Ludwig	<i>Upír (přel. Jan Grmela)</i>
		Leutelt, Gustav	<i>Bilder aus dem Leben der Glasarbeiter</i>
		Michel, Robert	<i>Menschen in Flammen</i>
		Mühlberger, Josef	<i>Aus dem Riesengebirge</i>
		Perutz, Leo	<i>Bílé cyklamy (přel. Olga Laurinová)</i>
		Seidl, Walter	<i>Anastase a netvor Richard Wagner (přel. Alfons Breska)</i>
		Spunda, Franz	<i>Žlutý a bílý papež (přel. Antonín Bayer)</i>
		Wittek, Bruno Hanns	<i>Gott im Wald; Petr Leutrecht</i>
drama	divadelní hry	Hilbert, Jaroslav	<i>Irena</i>
		Svoboda, František Xaver	<i>životní dílo</i>
		Konrád, Edmond	<i>Nahý v trní</i>
		Kubka, František	<i>Hra Svatováclavská</i>
		Lom, Stanislav	<i>Svatý Václav</i>

		Mahen, Jiří	<i>Selská rebelie</i>
		Preissová, Gabriela	<i>Svatý Václav</i>
		Scheinflugová, Olga	<i>Láska není všechno</i>
	herectví	Hübnerová, Marie	
		Scheinflugová, Olga	
		Beníšková, Otýlie	
		Borodáčová-Országhová, Olga	
		Sudová, Lída	
		Vávra, Karel	
		Vrchlická, Eva	
	režie	Novák, Vojta	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1931	literatura	román	Vančura, Vladislav	<i>Markéta Lazarová; Hrdelní pře</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Paní Anežka Berková</i>
			Horst, Bernard	<i>Výheň</i>
		drobná próza	Čapek, Josef	<i>Stín kapradiny</i>
			Čep, Jan	<i>Zeměžluč</i>
			Kubka, František	<i>Sedmero zastavení</i>
		poezie	Hora, Josef	<i>Tvůj hlas</i>
			Bezruč, Petr	<i>Stužkonoska modrá</i>
			Karásek ze Lvovic, Jiří	<i>Pisně tulákovy o životě a smrti</i>
			Fischer, Otokar	<i>Peřeje</i>
			Weiner, Richard	<i>Mezopotamie</i>
		eseje	Winter, Gustav	<i>Knih o Francii</i>
			Matějček, Antonín	<i>Hlasy světa a domova</i>
			Krejčí, František Václav	<i>Češství a evropanství</i>
			Lom, Stanislav	<i>Ejhle - člověk!</i>
		slovenská díla	Podjavorinská, Ľudmila	<i>Ballady</i>
			Kalina, Ondrej (pod pseudonymem Ján Smetanay)	<i>Zpěv o utrpení Bohuslavice</i>
			Rázus, Martin	<i>Julia</i>
			Rolko, Vladimír	<i>Z patricijskej zahrady</i>
		německá díla a výkony	Jilovský, Georg	divadelní výtvarnictví
	Watzlik, Hans		<i>Ein bunter Strauß; Der Pfarrer von Dornloh</i>	
	Leutelt, Gustav		<i>Johannisnacht</i>	
	Baum, Oskar		<i>Die Schrift, die nicht log</i>	
Brehm, Bruno	<i>Ein Graf spielt Theater</i>			

			Werfel, Franz	<i>Zbožnost</i> (přel. J. R. Marek)	
			Wittek, Bruno Hanns	<i>Peter Leutrecht</i>	
	drama	divadelní hry	ceny za divadelní hry přeneseny do zbylých kategorií		
		herectví	Nasková, Růžena		
			Smolík, František		
			Vrchlická, Eva		
			Borodáčová-Országhová, Oľga		
		režie	Bor, Jan		
			Honzl, Jindřich		

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1932	literatura	próza	Majerová, Marie	<i>Přehrada</i>
			Němeček, Zdeněk	<i>New York</i>
			Jilemnický, Peter	<i>Pole neorané</i>
			Pujmanová, Marie	<i>Pacientka doktora Hegla</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Gita Turaja</i>
		poezie	Halas, František	<i>Tvář</i>
			Zahradníček, Jan	<i>Návrat</i>
		eseje	Šalda, František Xaver	<i>Šaldův zápisník</i>
			Götz, František	<i>Básnický dnešek</i>
			Kovárna, František	<i>Současné malířství</i>
			Peroutka, Ferdinand	<i>Ano a ne</i>
		slovenská díla	Stodola, Ivan	<i>Král Svätopluk</i>
	Hronský, Jozef Ciger		<i>Chlieb</i>	
	Gášpar, Tido Jozef		<i>Červený koráb</i>	
	německá díla a výkony	Baum, Oscar	<i>Die Schrift, die nicht log</i>	
		Brehm, Bruno	<i>Apis und Este</i>	
		Pirchan, Emil	umělecká činnost v divadelní inscenaci	
		Weiss, Ernst	<i>Georg Letham, Arzt und Mörder</i>	
		Winder, Ludwig	<i>Dr. Muff</i>	
	drama	divadelní hry	Langer, František	<i>Andělé mezi námi</i>
			Šalda, František Xaver	<i>Zástupové</i>
		herectví	Šlemrová, Růžena	
			Steimar, Jiří	
režie		Hilar, Karel Hugo		

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1933	literatura	próza	Olbracht, Ivan	<i>Nikola Šuhaj loupežník</i>
			Benešová, Božena	<i>Tragická duha</i>
			Čapek, Karel	<i>Hordubal</i>
			Dyk, Viktor	<i>Děs z prázdna</i>
			Götz, František	<i>Padající hvězdy</i>
			Jesenská, Růžena	<i>Láska</i>
			Jeřábek, Čestmír	<i>Světlo na přidi</i>
			Kopta, Josef	<i>Adolf čeká na smrt</i>
			Neumann, Stanislav Kostka	<i>Zlatý oblak</i>
			Poláček, Karel	<i>Hlavní přeličení</i>
			Babylonská věž	<i>Scheinflug, Karel</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Luk královny Dorotky</i>
			Weiner, Richard	<i>Hra doopravdy</i>
		poezie	Neumann, Stanislav Kostka	<i>Láska</i>
			Halas, František	<i>Hořec</i>
			Hora, Josef	<i>Tonoucí stíny</i>
			Jesenská, Růžena	<i>Básně života a smrti</i>
			Kříčka, Petr	<i>Chléb a sůl; Suchá jehla</i>
			Nezval, Vítězslav	<i>Pět prstů; Zpáteční lístek</i>
			Táborský, František	<i>Z baladických</i>
			Závada, Vilém	<i>Siréna</i>
		eseje	Kvapil, Jaroslav	<i>O čem vím</i>
			Buzková, Pavla	<i>České drama</i>
			Čapek, Karel	<i>O věcech obecných čili, Zóon politikon</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Váhy života a umění</i>

		Hajšman, Jan	<i>Česká mafie</i>
		Kopal, Josef	<i>Gustave Flaubert</i>
		Pekař, Josef	<i>Žižka a jeho doba</i>
		Píša, Antonín Matěj	<i>Otakar Theer</i>
slovenská díla		Gašpar, Tido Jozef	<i>Námorníci</i>
		Gregorová, Hana	<i>Vlny duše</i>
		Hronský, Jozef Cíger	<i>Podpolianske rozprávky</i>
		Kráľ, Fraňo	<i>Čenkovej deti</i>
		Rázus, Martin	<i>Maroško</i>
		Vámoš, Gejza	<i>Jazdecká legenda</i>
		Zguriška, Zuzka	<i>Dvanásť do tucta</i>
	německá díla a výkony		Krása, Hans
		Merker, Emil	<i>Die Kinder</i>
		Brehm, Bruno	<i>Das war das Ende</i>
drama	divadelní hry	Vančura, Vladislav	<i>Alchymista</i>
		Bubelová, Lila	<i>Služka</i>
		Mahen, Jiří	<i>O maminku</i>
	herectví	Steimar, Jiří	
		Vydra, Václav	
		Kovářík, František	
		Voskovec, Jiří	
		Werich, Jan	
	režie a divadelní výtvarnictví	Hofman, Vlastislav	
		Frejka, Jiří	
		Walter, Rudolf	
		Wenig, Josef	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1934	literatura	próza	Čapek, Karel	<i>Povětroň</i>
			Herben, Jan	<i>Hostišov</i>
			Drnák, Vladimír	<i>Hlavou proti zdi</i>
			Durych, Jaroslav	<i>Píseň o růži</i>
			Hostovský, Egon	<i>Černá tlupa</i>
			John, Jaromír	<i>Zbloudilý syn</i>
			Nezval, Vítězslav	<i>Jak vejce vejci</i>
			Nový, Karel	<i>Chceme žít</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Alma mater</i>
			Vachek, Emil	<i>Krev nevolá o pomstu</i>
			Zvěřina, Ladislav Narcis	<i>Milan Rastislav Štefánik</i>
		poezie	Nezval, Vítězslav	<i>Sbohem a šáteček</i>
			Seifert, Jaroslav	<i>Jablko s klína</i>
			Čarek, Jan	<i>Hvězdy na nebi</i>
			Hora, Josef	<i>Dvě minuty ticha</i>
			Łysohorsky, Óndra	<i>Spiwajuco piasć</i>
			Mahen, Jiří	<i>Požár Tater</i>
			Machar, Josef Svatopluk	<i>Filmy</i>
			Šrámek, Fráňa	<i>Ještě zní</i>
		Zahradníček, Jan	<i>Jeřáby</i>	
		eseje	Jakubec, Jan	<i>Dějiny literatury české</i>
Mukařovský, Jan	<i>Polákova Vznešenost přírody</i>			
Slavík, Jan	<i>Lenin</i>			
Vodák, Jindřich	<i>Idea Národního divadla</i>			
Vyskočil, Albert	<i>Básnikovo slovo</i>			
Žákavec, František	<i>Max Švabinský</i>			

	slovenská díla		Gregor-Tajovský, Jozef	<i>Blúznivci</i>
			Vámoš, Gejza	<i>Odlomená haluz</i>
			Hlbina, Pavol Gašparovič	<i>Cesta do raja</i>
			Hronský, Jozef Cíger	<i>Jozef Mak</i>
			Kráľ, Fraňo	<i>Cesta zarubaná</i>
			Smrek, Ján	<i>Iba oči</i>
			Urbanovič, Kvetoslav Florián	<i>Oráčina</i>
	německá díla a výkony		Winder, Ludwig	<i>Familie Dörre überwindet die Krise</i>
			Leppin, Paul	<i>Der Enkel des Golem</i>
			Mühlberger, Josef	<i>Die Knaben und der Fluß; Wallenstein</i>
			Sauer, Hedda	<i>Novelle</i>
			Multerer, Hans	<i>Das Spiel vom Bauer und vom Tod</i>
			Watzlik, Hans	<i>Der Teufel wildert</i>
		Werfel, Franz	<i>Die vierzig Tage des Musa Dagh</i>	
drama	divadelní hry		Konrád, Edmund	<i>Edison</i>
			Synek, Emil	<i>Dvoji tvář</i>
	herectví		Zítek, Vilém	<i>operní herectví</i>
			Košnerová, Antonie	
			Borodáčová-Országhová, Olga	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1935	literatura	próza	Němeček, Zdeněk	<i>Na západ od Panonie</i>
			Čep, Jan	<i>Děravý plášť</i>
			Knap, Josef	<i>Polní kytice</i>
			Kopta, Josef	<i>Třetí rota doma</i>
			Kratochvíl, Jaroslav	<i>Prameny</i>
			Vachek, Emil	<i>Žebrácká láska</i>
			Klička, Benjamin	<i>Útěk ze století</i>
			Konrád, Karel	<i>Rozchod!</i>
			Křelina, František	<i>Hlas na poušti</i>
			Opolský, Jan	<i>Visuté zahrady</i>
			Paulík, Jaroslav Jan	<i>Utonulá</i>
			Poláček, Karel	<i>Michelup a motocykl</i>
			Spáčil, Jindřich	<i>Úsvit v nás</i>
			Trýb, Antonín	<i>Cisář chudých</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Konec starých časů</i>
		Vávra, Jaroslav Raimund	<i>Ahmed má hlad</i>	
		poezie	Fischer, Otokar	<i>Poledne</i>
			Hanuš, Stanislav	<i>Housle a ruka</i>
			Hrubín, František	<i>Krásná po chudobě</i>
			Kadlec, Svatopluk	<i>Přítliv</i>
			Kropáč, František	<i>Vděčnost</i>
			Neumann, Stanislav Kostka	<i>Srdce a mračna</i>
			Schlögel-Merzin, Ferdinand	<i>Ambra</i>
Svoboda, František Xaver	<i>Večerní zvon</i>			

	eseje	Šelepa, Karel	<i>Měsíce</i>
		Zahradníček, Jan	<i>Žíznivé léto</i>
		Herben, Jan	<i>Kniha vzpomínek</i>
		Šalda, František Xaver	<i>Mladé zápasy</i>
		Olbracht, Ivan	<i>Hory a staletí</i>
		Grund, Antonín	<i>Karel Jaromír Erben</i>
		Kovárna, František	<i>Maliřství ornamentální a obrazové</i>
		Krejčí, Karel	<i>Polská literatura ve věrech revoluce</i>
		Rutte, Miroslav	<i>Portret z mizejících dob</i>
		Vočadlo, Otakar	<i>Současná literatura Spojených států</i>
	slovenská díla	Jesenský, Janko	<i>Demokrati</i>
		Mráz, Andrej	<i>Matica slovenská v rokoch 1863–1875</i>
		Maróthy-Šoltéssová, Elena	<i>Začatá cesta</i>
		Hlbina, Pavol Gašparovič	<i>Harmonika</i>
		Rázus, Martin	<i>Cestou</i>
		Zguriška, Zuzka	<i>Ženich s mašinou</i>
		Dilong, Rudolf	<i>Hviezdy a smútok</i>
		Gašpar, Tido Jozef	<i>Trvalé svetlá</i>
		Jilemnický, Peter	<i>Kus cukru</i>
		Lukáč, Emil Boleslav	<i>Elixir</i>
Wagner, Vladimír	<i>Profil slovenského umenia</i>		
německá díla a výkony	Pirchan, Emil	<i>divadelní výtvarnictví</i>	
	Leppin, Paul	<i>Der Enkel des Golem</i>	
	Merker, Emil	<i>Abrechnung in der Fremde</i>	

		Mühlberger, Josef	<i>Die Knaben und der Fluß; Wallenstein</i>	
		Sommer, Ernst	<i>Die Templer</i>	
	drama	herectví a režie	Nordenová, Ada	operní herectví
			Borodáčová-Országhová, Oľga	
			Iblová, Anna	
			Košnerová, Antonie	
			Kreuzmann, František	
			Plachý, Jiří	
			Podhorský, Aleš	
			Pollert, Emil	
			Ptáková, Marie	
			Skřivan, Josef	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1936	literatura	próza	Hostovský, Egon	<i>Žhář</i>
			Šalda, F. X.	<i>Dřevoryty staré i nové</i>
			Kopta, Josef	<i>Chléb a víno</i>
			Čapek, Karel	<i>Válka s mloky</i>
			Drnák, Vladimír	<i>Španělská rapsodie</i>
			Dvořák, Emil	<i>Zvlněný kraj</i>
			Neff, Vladimír	<i>Malý velikán</i>
			Nový, Karel	<i>Atentát</i>
			Majerová, Marie	<i>Siréna</i>
			Tilschová, Anna Maria	<i>Matky a dcery</i>
			Vančura, Vladislav	<i>Tři řeky</i>
		poezie	Seifert, Jaroslav	<i>Ruce Venušiny</i>
			Hora, Josef	<i>Máchovske variace; Tiché poselství</i>
			Fischer, Otokar	<i>Rok</i>
			Halas, František	<i>Staré ženy</i>
			Kolman Cassius, Jaroslav	<i>Nové děvče</i>
			Kropáč, František	<i>Bílý květ</i>
			Nezval, Vítězslav	<i>Žena v množném čísle</i>
			Stehlík, Ladislav	<i>Kvetoucí trnka</i>
		eseje	Čapek, Tomáš	<i>Moje Amerika</i>
			Odložilík, Otakar	<i>Karel Starší ze Žerotína</i>
Winter, Gustav	<i>Don Quijote na rozcestí</i>			
slovenská díla	Novomeský, Ladislav	<i>Otvorené okná</i>		
	Beniak, Valentín	<i>Lunapark</i>		
	Dilong, Rudolf	<i>Helena nosí laliu</i>		

	německá díla a výkony		Merker, Emil	poezie publikovaná časopisecky
			Seidel, Walter	<i>Der Berg der Liebenden</i>
	drama	divadelní hry	Langer, František	<i>Jízdní hlídka</i>
			Werner, Vilém	<i>Lidé na kře</i>
		herectví	Deyl, Rudolf	
			Skřivan, Josef	
		režie	Burian, Emil František	
		divadelní výtvarnictví	Kysela, František	

rok	obor	kategorie	autor	dílo
1937	literatura	próza	Pujmanová, Marie	<i>Lidé na křižovatce</i>
			Křelina, František	<i>Puklý chrám</i>
			Klička, Benjamin	<i>Do posledního dechu</i>
			Neff, Vladimír	<i>Dva u stolu</i>
			Beneš, Karel Josef	<i>Vítězný oblouk</i>
			Elpl, Mirek	<i>Marco Polo</i>
			Götz, František	<i>Muž bez vlasti</i>
			Knob, Jan	<i>Písmo času</i>
			Kopta, Josef	<i>Marnotratná pout; Zlatá sopka</i>
			Martínek, Vojtěch	<i>Zrádce národa</i>
			Medek, Rudolf	<i>Nanking</i>
			Olbracht, Ivan	<i>Golet v údolí</i>
			Sedlák, Jan Vojtěch	<i>Duha nad krajem</i>
			Spáčil, Jindřich	<i>Náš svět zemře s námi!</i>
			Špálová, Sonja	<i>Chlapec s harfou</i>
			Weiss, Jan	<i>Spáč ve zvěrokruhu</i>
		Čarek, Jan	<i>Všechny chalupy</i>	
		Kolman Cassius, Jaroslav	<i>Ovčín</i>	
		Závada, Vilém	<i>Cesta pěšky</i>	
		Halas, František	<i>Dokořán</i>	
		Medek, Rudolf	<i>Český ráj</i>	
		Neumann, Stanislav Kostka	<i>Sonáta horizontálního života</i>	
		Nezval, Vítězslav	<i>Praha s prsty deště</i>	
Stehlík, Ladislav	<i>Zpěv k zemi</i>			
Urbánková, Jarmila	<i>Větrný čas</i>			

		eseje	Vodák, Jindřich	<i>Karel Hynek Mácha</i>
			Čapek, Josef	<i>Kulhavý poutník</i>
			Novák, Arne	<i>Duch a národ</i>
			Čapek, Karel	<i>Cesta na sever</i>
			Černý, Václav	<i>Esej o básnickém baroku</i>
			Fraenkl, Pave	<i>Otokar Březina</i>
			Götz, František	<i>F. X. Šalda</i>
			Jirko, Miloš	<i>Modrý jas</i>
			Pražák, Albert	<i>K. H. Mácha</i>
			Sezima, Karel	<i>Mláží</i>
			Táborský, František	<i>Puškin, pěvec svobody</i>
			Václavek, Bedřich	<i>Tvorbou k realitě</i>
			Vyskočil, Albert	<i>Básník</i>
			slovenská díla	
Beniak, Valentín	<i>Poštový holub</i>			
Figuli, Margita	<i>Pokušenie</i>			
Chrobák, Dobroslav	<i>Kamarát Jašek</i>			
Mečiar, Stanislav	<i>Poezia a život</i>			
německá díla a výkony		Michel, Robert	<i>Die Burg der Frauen</i>	
maďarská díla		Darko, István	<i>Lángoló csipkebokor (Hořící šipkový keř)</i>	
drama	divadelní hry	Čapek, Karel	<i>Bílá nemoc</i>	
		Němeček, Zdeněk	<i>Zač lidský život?</i>	
	herectví	Průcha, Jaroslav		
		Deyl, Rudolf		
		Huml, Jiří		
		Kovařík, František		

			Skřivan, Josef
		režie	Borodáč, Janko